

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 80**

OSMANLI BELGELERİNDE ERMENİ-RUS İLİŞKİLERİ

(1907-1921)

III

ANKARA 2006

Proje Yöneticisi

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Doç. Dr. Mustafa BUDAK
Genel Müdür Yardımcısı

Dr. Önder BAYIR
Osmanlı Arşivi Daire Başkanı

Dr. Ahmet Zeki İZGÖER
Yayın İşleri Koordinatörü

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Recep KARACAKAYA	Ahmet Semih TORUN
Aziz Mahmut UYGUN	Kamil AKBULUT
Numan YEKELER	Salih KAHRİMAN
Seher DİLBER	Ümmihani ÜNEMLİOĞLU
Mustafa ÇAKICI	Vahdettin ATİK

Belge Tarama ve Tespit

Dr. Ali Osman ÇINAR	Ali Mesut BİRİNCİ
Ayhan ÖZYURT	Nuran KOLTUK
Sezgin DEMİRCİOĞLU	Uğurhan DEMİRBAŞ

Mizanpaj

Vahdettin ATİK

Baskıya Hazırlık

Murat ŞENER	Salih DUTOĞLU
-------------	---------------

ISBN
ISBN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR	XI

I. BÖLÜM

BELGELERİN TRANSKRİPSİYONLARI

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
1	Rusya'ya göç ettikten sonra gizlice Osmanlı ülkesine kaçan Ermenilerin Rusya'ya iadelerinde problem olmadığı.....	3
2	Rusya'nın baskılarından dolayı Osmanlı ülkesine dönmek isteyen Ermenilerin isteklerinin kabul edilmesinin mümkün olmadığı.....	4
3	Erzurum Rusya konsolosunun teşvikiyle bazı Ermenilerin mezhep ve tâbiyetlerini değiştirmek istedikleri.....	5
4	Bulanık kazası Ermenilerinin Osmanlı vatandaşlığından çıkarak Rusya'ya gitmek için pasaport talebinde buldukları.....	6
5	Rus Konsolosluğu'nun, gayr-ı resmî yollarla Osmanlı ülkesine girmek isteyen kaçak Ermenilerin kabulü konusunda ısrarcı olduğu....	7
6	Erzurum ve Bitlis'teki Rus konsoloslarının Ermenileri Rus vatandaşlığına teşvik ettikleri	9
7	Bitlis Rus konsolosunun Bulanık kazası Ermenilerini Rus vatandaşlığına geçirmek için tahriklerini sürdürdüğü.....	13
8	Rusya'nın, Osmanlı Hükümeti tarafından iade edilmek istenen 42 kaçak Ermeni'yi işledikleri suçlar sebebiyle kabulden kaçtığı.....	14
9	Erzurum, Bitlis ve Van vilayetlerinde Rus konsoloslarının himayesindeki Ermenilerin bir karışıklık çıkarma hazırlığı içerisinde oldukları	17
10	Rus konsolosunun Van bölgesindeki Ermenileri Rusya'ya firar konusunda teşvik ettiği.....	30

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
11	İhtida ettiğini bildiren Ermeni Katolik Nikogos veled-i Ohannes'in ikinci kez İstanbul'a gelişinin şüphe uyandırdığı	32
12	Ermeni ihtilâlcilerin Tiflis'te çeşitli toplantılar yaptıkları, Rus Hükümeti'nin de Ermenileri açıkça desteklediği	33
13	İzmir Rus konsolosunun vizesiz pasaport taşıyan Ermeni Çilingiryan'ı himayesine aldığı.....	35
14	Rus Hükümeti himayesindeki Ermenilerin Osmanlı ülkesine gittikleri, Rusya'dan Kafkasya'ya gelen asker ve harp mühimmâtının tamamının Osmanlı-İran sınırına, özellikle de Sarıkamış ve Erivan'a sevk edildiği	36
15	İran'daki Ermeni fedailerine Rusya tarafından silah verildiği.....	37
16	Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir savaş çıkması durumunda Van'a hücum etmek üzere 2.000 Ermeni'nin Selmas çevresinde toplandığı.....	38
17	Rusya'nın Bitlis konsolosunun jandarma refakatinde Tatvan ve Pasin üzerinden Rusya'ya giderken Ermenilerle görüştüğü	40
18	Rusya'nın Kars'a külliyetli miktarda asker ve cephane sevk ettiğinin anlaşıldığı.....	41
19	Rusya'nın Halfeli bölgesinde yaşayan Ermenilerin Van ve Musun'a taarruz maksadıyla askerî eğitim yaptıkları	43
20	Osmanlı vatandaşı bazı Ermenilerin Rus pasaportuyla Batum üzerinden Osmanlı topraklarına gizlice geçmek üzere Amerika ve İngiltere'den Marsilya'ya geldikleri.....	44
21	Vizesiz pasaportla Rusya'dan Osmanlı ülkesine giriş yapmak isteyen Ermenilerden iki kat fazla vize harcı alınacağı	45
22	Poti Limanı'nda bazı Müslüman işçilerin Ermeniler tarafından yaralandığı.....	46
23	Genel af ilanından sonra Taşnak komitesi reislerinden bazılarının Van'a gelerek asayiş bozmaya çalıştıkları.....	48
24	Rusya'da Ermenice yayınlanan <i>Hodyo</i> gazetesinin Osmanlı ülkesine sokulmasının yasaklandığı	49
25	Alman gazetelerinde Ermeni Patriği'nin Müslümanlarla Ermeniler arasında çıkabilecek bir çatışmada Rusya'nın yardımını talep etmek üzere Petersburg'a gitme hazırlıkları yaptığına ilişkin haberler yayımlandığı.....	49

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
26	Van'da asayışı ihlâl eden davranışlarda bulunan Rusyalı Ermeni Komite Reisi İşhan ile Aram'ın bölgeden uzaklaştırılmaları gerektiği	50
27	Rus vatandaşı olan Osmanlı Ermenileri ile izin almaksızın Osmanlı tâbiyetinden çıkanların Kafkasya'dan Anadolu'ya gelmelerine müsaade edilmeyeceği.....	51
28	Erzurum Rusya Başkonsolosluğu'nun, Erzurum Ermeni kilisesi kapısına asılan ilan ile ilgisi ve ikinci kaçıların davranışlarının dikkatle izlenmesi gerektiği	52
29	Tiflis Başşehbenderliği'nin casusluk yapan Ermenilere ilişkin haberleri	56
30	Osmanlı tâbiyetini terk ederek Rusya'ya giden Ermenilerden, geri dönenlerin Osmanlı vatandaşlığına tekrar kabulü	58
31	Rus Binbaşısı Agdadot'un beraberinde bir Ermeniyle birlikte sınırı geçerek Tutak, Horasan, Velibaba, Malazgirt ve Ahlat'a gideceğinin haber alındığı.....	59
32	Muştan Kafkasya'ya geçen Ermeni komitelerinin Rusya'dan çok sayıda silah getirdikleri	60
33	Van Rusya Viskonsolosu Mösyö Alferiev'in Taşnak komitesi hakkındaki açıklamaları	60
34	Rusya'nın Van Viskonsolosu Alferiev'in, Taşnakların İngilizlerden para yardımı aldıkları ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir savaş çıkarma çabasinda olduklarından şiddetle cezalandırılmaları gerektiğini söylediği.....	62
35	Ermenilerin ıslahatla ilgili talepleri konusundaki memorandumun Rusya konsolosu tarafından 11. Kolordu kumandanına okutulduğu	72
36	Tebriz Ermeni Ruhban Okulu'nda yapılan toplantıda Anadolu Ermenileri'nin durumlarının incelendiği	73
37	Silahlı komite oluşturan 200 kişilik bir Ermeni grubunun sınırı geçmesine izin verilmemesi için Rusya Dışışleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunulduğu	75
38	İran'a iltica eden Rus uyruklu Ermenilerin Osmanlı hududundaki vilayetlere gönderilecekleri.....	80
39	Rusların Kafkasya'ya komşu Osmanlı vilayetlerini ele geçirmek amacıyla Erzurum, Van, Bitlis ve Bayezid'deki Rus konsoloslukları	

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
	ve Anadolu'da araştırma yapan profesörleri aracılığıyla bölgedeki Ermenileri ihtilâl teşvik ettikleri.....	81
40	Âzerbaycan Ermenileri'nin Rus Çarı'ndan yardım talebinde buldukları	85
41	Ermeni Mebus Papadjanov'un Batum Ermeni Cemaati'nin teşekkürlerini Rus Duması'na ilettiği.....	86
42	<i>Vetchernaya Vremia</i> gazetesinde, Petersburg'da bir Ermeni-Rus komitesi kurulması amacıyla konferans düzenlendiğine ilişkin bir yazı yayımlandığı	87
43	Rusya'nın ihtilâl çıkarmak maksadıyla Osmanlı sınırlarına çeteler gönderme hazırlıkları yaptığı	89
44	Reşt civarındaki Ermenilerin Taşnaksütyun Cemiyeti'nin doğrudan Bâbîâli ile görüşmesi karşısındaki tutumları	95
45	Profesör Pletneff'in Tiflis'te verdiği konferansta Ermeni Meselesi'nin Rusya için son derece önemli olduğunu ifade ettiği	96
46	Viyan'a'da yayınlanan <i>Revue Militaire</i> ve <i>Reich</i> gazetelerinde yayınlanan makalelerde Ermeni Meselesi'nin Rusya ile alâkası ve çözümü için düşünülen yolların devletlerarası ilişkiler açısından değerlendirildiği.....	106
47	Antranik'in Rusya Hükümeti tarafından Kafkasya'ya sevk edilmek üzere davet edildiği	115
48	Ruslar tarafından organize edilen Ermeni çetelerinin Osmanlı sınırlarına gönderilmeye başlandığı	119
49	Varna ve Rusçuk'tan Rusya'ya gönderilen gönüllü Osmanlı Ermenilerinin hüviyetlerinin tespiti	119
50	Kars ve Ardahan civarında yerli Ermenilerin katlettiği Müslümanların sayısının 30.000'e ulaştığı	131
51	Ermeni gönüllülerin sevki için Köstence'de bir Rus teşkilatı bulunduğu.....	133
52	İbrail'den gönüllü olarak Rusya'ya giden Osmanlı Ermenileri.....	133
53	Sünne'deki Ermenilerin durumları	134
54	Addis Ababa'da yaşayan Osmanlı Ermenileri'nin Rus Çarı'na kutlama telgrafı gönderdikleri.....	138

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
55	Ermenilerin Ruslar tarafından organize edilerek Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmak için cepheye sevk edildikleri.....	143
56	Rus Hükümeti'nin Kafkasyalı Ermenilere Müslüman pasaportu vererek Osmanlı ülkesine göndermek istediği	145
57	İbrail'den 30 kadar Osmanlı Ermenisi'nin gönüllü olarak Rusya'ya gittiği	145
58	Sünne'den 200 Ermeni'nin Rus Ordusu'na gönüllü asker olarak gittiği	146
59	Bükreş'teki Ermeni komitesinin Sünne'deki Ermenileri gönüllü asker olmaları için kışkırttığı.....	149
60	Ermenilerin, Rusların askerî desteğiyle Van'ın Hoşap kazasındaki aşiretlere saldırarak çok sayıda Müslümanı öldürdükleri.....	151
61	Ermeni çeteleri ile bunlara katılan Rus askerlerinin Van'ın Hoşap kazasındaki aşiretlere saldırdıkları	152
62	Rusların Erzincan'daki Müslüman ahaliyi toplayarak Ermeni komitelerine teslim ettikleri.....	154
63	Rusların Erzincan'da 1.000'e yakın Müslümanı tutukladıkları.....	155
64	Rus Ordusu'nda bulunan Ermeni asker ve subayların tamamının Kafkasya Cephesi'nde görevlendirildikleri	157
65	Cenevre'de yayınlanan <i>La Tribune de Genève</i> gazetesinde Rusya'daki Ermeniler için bir ülke kurma çabalarına ilişkin makaleler yayınlandığı	159
66	Rus mülâzım Nikola'nın, Ruslar ile Ermenilerin Erzurum'u işgali esnasında yaptıkları zulümleri anlatan mektubu	160
67	Kafkasya Cephesi'nde Rus kuvvetlerinden boşalan mevzilerin anlaşmaya aykırı olarak Ermeni ve Gürcü kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlandığı.....	166
68	Rus kuvvetlerinin Doğu Anadolu bölgesinde işgal ettikleri yerleri teslim alan Ermeni ve Gürcü askerî birliklerinin katliamlarını önlemek için tedbirler alınması gerektiği.....	168
69	<i>La Suisse</i> gazetesinde yayınlanan bir Rus Hükümet bildirisinde Ermenilerin istiklâline dair bir takım taleplerin yer aldığı.....	175
70	Ermenilerin Kafkasya Cephesi'nde Kazan ve Bulaklı köylerine baskın düzenledikleri.....	177

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
71	Kafkasya Cephesi'ndeki Bolşevik ve Ermeni kuvvetlerinin çok sayıda Müslüman köyünü tahrip ederek halkı öldürdüğü.....	178
72	Erzurum'un Hınıs ve Tekman kazalarına bağlı köylerde çok sayıda Müslümanın Ruslar ve Ermeniler tarafından öldürüldüğü.....	182
73	Bayburt'un Ruslar tarafından işgalinden itibaren Ermenilerin Müslüman ahaliye zarar vermeye başladıkları.....	185

II. BÖLÜM

BELGE FOTOKOPİLERİ	189
İNDEKS	409

EK

REFERANSLAR.....	431
------------------	-----

KISALTMALAR

A. MKT. MHM	Sadâret Mektubû Mühimme
BEO	Bâb-ı Âlî Evrak Odası
bkz.	Bakınız
DH. KMS	Dahiliye Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
DH. MUİ	Dahiliye Muhaberât-ı Umumiye İdaresi
DH. SYS	Dahiliye Siyasî Kısım
DH. ŞFR	Dahiliye Şifre Kalemi
HR. SYS	Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım
MV	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
Y. A. HUS	Yıldız Sadâret Hususî Maruzat Evrakı
Y. MTV	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y. PRK. EŞA	Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik
Y. PRK. HR	Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezâreti Maruzatı
ZB	Zabtiye Nezâreti Evrakı

I. BÖLÜM

BELGELERİN TRANSKRİPSİYONLARI

RUSYA'YA GÖÇ ETTİKTEN SONRA GİZLİCE OSMANLI ÜLKESİNE KAÇAN ERMENİLERİN RUSYA'YA İADELERİNDE PROBLEM OLMADIĞI

Daha önce Rusya'ya göç eden ve gizlice Osmanlı ülkesine girdikleri sırada yakalanarak, Rusya'ya iade edilen ancak Rusya memurları tarafından kabul edilmeyen Ermenilerin, iki devlet arasında varılan anlaşma gereği iadelerinin kabul edilmesi gerektiğinin Rusya Dışişleri Bakanlığınca da tasdik edildiği ve bu hususta ilgili memurlara gerekli tebligatın yapılacağıının bildirildiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 179

Tarih: Fî 20 Kânûn-ı Evvel sene 1322

Nev'-i Tercüme: Rusya'ya hicret eden Ermenilerden hafiyen Memâlik-i Şahane'ye dahil olup memurîn-i Osmaniyye tarafından iade olunan eşhâsa dair 13 Teşrîn-i Sâni sene [1]906 tarihli ve 184 numaralı tahrirâta cevab

Hariciye Nezâreti'ne 21 Kânûn-ı Evvel sene [1]906 tarihiyle Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 462 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Ermeni firarîlerine dair resîde-i dest-i ta'zîm olan 13 Teşrîn-i Sâni sene [1]906 tarihli ve yüz seksen dört numaralı tahrirât-ı aliyye-i âsafânelerine melfûf tezkire-i sâmiye mündericâtına tevfiikan Rusya Hariciye Nezâreti Birinci Şube müdürü nezdinde evvelce icra etmiş olduğum teşebbüsâtı te'kîd ile va'd-i sâbıkını incâz etmesini kendisine ihtar eyledim. Mûmâileyh hafiyen Memâlik-i Şahane'ye dahil olup memurîn-i Osmaniyye tarafından iade edilen Ermeniler evvelce husûle gelen itilâf mücebince Rusya'ya iadeleri lâzım gelen kesân zümresine dahil olduklarından Rusya memurîni tarafından ne gibi esbâba mebnî reddedilmiş olduklarını anlayamadığını ve işbu itilâfa nazaran merkûmûnun Rusya'ya iade olunması pek tabî bir şey olduğunu cevaben bendenize ifade etmiş ve merkûmûnun kabulüyle beraber ba'demâ itilâf-ı mebhûs hilâfına hareket olunmaması zımında memurîn-i aidesine evâ-

mir-i lâzıme i'tâsı esbâbını istikmâl edeceğini kat'ıyyen te'min eylemiştir.
Emr u fermân.

[2 Ocak 1907]

HR. SYS, 2840/57

2

**RUSYA'NIN BASKILARINDAN DOLAYI
OSMANLI ÜLKESİNE DÖNMEK İSTEYEN ERMENİLERİN
İSTEKLERİNİN KABUL EDİLMESİNİN MÜMKÜN OLMADIĞI**

Rusya'da bulunan ve baskılardan dolayı Osmanlı Devleti'ne dönmek isteyen Ermenilerin büyük bir bölümünün fesat erbabından oldukları için söz konusu taleplerinin kabulü mümkün olmadığından sınırda tedbirler alınması gerektiği

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî**

**Tarih: 3 Muharrem sene [1]324
3 Şubat sene [1]322**

Elden

Taraf-ı Vâlâ-yı Seraskerî'ye ve Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Rusya'da bulunan Ermenilerin Rusya tâbiyetine duhûlleri için Rusya Hükûmetince icbâr olunmakta ve muvâfakat etmeyenlerin Mançuri kıt'asına sevk ve iskânlarına teşebbüs edilmekte olduğu cihetle ilkbaharda merkûmların hududun nikât-ı gayr-ı mahfûzası cihetlerinden Memâlik-i Şahane'ye duhûl ile avdete âmâde buldukları Erzurum Vilâyeti'nden arz u iş'âr kılınmış ve hüsn-i hâl ashâbından bulunan eşhâs hakkında beyânât vâki olmuş ise de merkûm Ermenilerin kısm-ı küllîsinin erbâb-ı fesaddan olarak îkâ'-ı şûriş ve fesad için Memâlik-i Şahane'ye gelmek istemeleri tabîi bulunmasına ve devletin asayiş ve emniyet-i dahiliyeyi vikâye edecek esbâb ve tedâbîre tevessül etmekdeki hak ve salâhiyeti derkâr olduğu gibi bu bâbda haricen de bir şey denilemeyeceğine binâen hududlarca takayyüdât-ı fevkalâdeye itina ile merkûmlardan hiçbirinin bu tarafa duhûlüne kat'an müsaade olunmaması zımında icab edenlere tebligât ifası şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i

cenâb-ı Hilâfet-penâhî iktizâ-yı âlisinden bulunduğu Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire-i hususiye inbâ ve Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne tebligât ifa kılınmakla Daire-i Celîle-i Askeriyece dahi ber-mûceb-i emr u fermân-ı Hilâfet-penâhî icabının icrası bâbında.

[16 Şubat 1907]

A. MKT. MHM, 551/6

3

**ERZURUM RUSYA KONSOLOSUNUN
TEŞVİKİYLE BAZI ERMENİLERİN MEZHEP VE
TÂBİİYETLERİNİ DEĞİŞTİRMEK İSTEDİKLERİ**

Erzurum vilâyetinde bazı Ermenilerin Erzurum Rusya konsolosunun teşvikiyle mezhep ve tâbiiyetlerini değiştirmeye çalıştıkları / İngiltere ile Rusya arasında anlaşma sağlandığı ve Rusya'nın Erzurum bölgesindeki Ermenileri isyana teşvik ettiği

**Daire-i Hariciye
Hususiye**

Erzurum vilâyetinde bazı Ermenilerin tebdil-i mezhep ve tâbiiyet yolunda bir takım teşebbüsâtda buldukları iş'âr-ı mahallîden müstebân olmakla beraber Paris'te *Levant Herald* gazetesine keşide olunan ajans telgrafının bir fıkrasında İngiltere ile Rusya arasında itilâf akdolunduğu muharrer olup câlib-i nazar-ı dikkat olan hususât-ı mezkûre ile gerek İngiltere gerek Rusya sefâretlerinden ol taraflarca şu günlerde az çok bir şikâyet ve müracaat vâki olup olmadığı bi't-teemmül malumât ve mütâlaât-ı ubeydânemi hâvî bir arızanın takdimi emr u fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i Hilâfet-penâhîleri iktizâ-yı celîlinden bulunduğu başkâtib paşa kulları tarafından bâ-tezkire-i hususiye tebliğ kılınmıştır. Gerek Rusya gerek İngiltere Sefâretlerinden bugünlerde ol taraflar hakkında bir gûne şikâyet vâki olmamış ise de Erzurum'daki Rusya konsolosunun idare-i hükûmetden adem-i hoşnudî bahanesiyle Ermenileri tebdil-i tâbiiyete teşvik yolunda bazı teşebbüsâtda bulunduğu ve diğer konsolosları buna iştirake davet etmiş ise de onların şu davete icabete mahal görme-yip reddetdikleri iş'âr-ı mahallîye atfen taraf-ı Sadâret'den bâ-tezkire evvelce

iş'âr kılınması üzerine Rusya Sefâreti'ne suret-i hususiyede tebligât-ı münasibe ifa ve Petersburg Sefâret-i Seniyyeleri'ne vesâyâ-yı lâzıme icra kılınmıştır. Ancak bu gibi hususâtta icra olunacak teşebbüsâtın müessir olması yalnız kavî-i mücerred ve rivayete münhasır kalmayıp malumât-ı sahîhaya müstenid olmasına mütevakkıf ve aksi hâlde ise edilecek teşebbüsâtın fâide yerine mazarrat husûlü vâreste-i arz ve izah olduğundan mahallince basîretkârâne hareket olunarak her türlü teşvikât-ı garazkârânenin önüne geçilmesi ve bir gûne ser-rişte alındığı hâlde keyfiyetin delâil-i lâzimesi ile alâ-vechi's-sihha bu tarafa bildirilmesi muktezîdir. Erzurum taraflarında Rusya'nın ahaliyi isyana teşvik etmiş olmasına bir hakikat nazarıyla bakıldığı hâlde malum-ı âlf buyurulduğu üzere Kafkasya taraflarında yine bugünlerde câ-be-câ âsâr-ı isyan rû-nümâ olduğundan güya bunu bizim tarafda îkâ'mı tasavvur ve tasmîm eylediği iğtişâşın aks-i ameli olmak üzere enzâr-ı umumiyede tebyîne ve kendisini bu suretle tebri'eye çalışmak ve Rumeli Vilâyât-ı Selâse-i Şahaneleri'nde olduğu gibi müdahale-i ecnebiye ile ıslâhât icrasına yol açmak emelinden ileri gelmiş olması tabî'dir. Rusya ile İngiltere arasında akdolunduğu mervî olan itilâfa gelince bu mesele öteden beri mevzû'-ı bahs olmuş ise de İngiltere'nin nokta-i nazarı itibarıyla itilâf-ı mebhûsün henüz netice-pezîr olmadığı ve fakat husûlüne hâdim bir zemin-i muvâfık ihzârına çalışılmakta olduğu ma'rûzdur.

Fi 25 Muharrem sene 1325 ve fi 25 Şubat sene 1322 / [10 Mart 1907]

Hariciye Nâzırı
Kulları
Tevfik

Y. PRK. HR, 35/39

4

**BULANIK KAZASI ERMENİLERİNİN
OSMANLI VATANDAŞLIĞINDAN ÇIKARAK RUSYA'YA
GİTMEK İÇİN PASAPORT TALEBİNDE BULDUKLARI**

Çeşitli bahaneler öne sürerek Osmanlı Devleti vatandaşlığından çıkıp Rusya'ya gitmek için pasaport isteyen Bulanık kazası Ermenilerinin taleplerinin kanunlara uygun bir şekilde yerine getirilmesi gerektiği

Yıldız Saray-ı Hümayûnu
Başkitâbet Dairesi

Bitlis Vilâyeti'nden Şifre Telgrafnâme

Bulanık kazasının kurâ-yı malumesi Ermenilerinin terk-i tâbiyetleri hakkındaki müracaatları üzerine Muş Mutasarrıflığı ve mahalli kaymakamlığı ile muhabere kılındı. Dahiliye Nezâreti'nin evvelce ma'rûz tebligâtı dairesinde birer-ikişer Hükûmete müracaatla usulüne tevfiikan kat'-ı alâka ederek pasaport istihâliyle Rusya'ya gidebilecek olan işbu Ermeniler esbâb-ı azîmet olmak üzere burada çiftçilikden başka tarîk-ı maişet bulamayıp bu da kendilerini geçindirmedikleri ve bundan başka ihtiyacât ve zaruretden nâşi muamele-i resmiye icra etdirmeksizin dahile ve harice nakl-i hâne eden komşularının zimmet-i emîriyeleri kendilerinden aranılmak ve müzâyakaya dûçâr olmak gibi ifadâtı serd etmekte ve kat'-ı alâka etmek için emlâk ve arazilerini satmağa müşteri bulamadıkları cihetle Hükûmete terk ederek pasaport i'tâsı için yüzü mütecâviz nüfusun etvâr-ı serbestiyâne ve musırrâne ile Hükûmete müctemi'an gelip gitmekte oldukları alınan cevaplarda ve kendilerinin makam-ı Vilâyet'e verdikleri arzuhâllerde bildirildiğine nazaran kendilerinin müsted'ayât-ı muhikkaları vâki oldukça bâ-kemâl-i ehemmiyet nazar-ı dikkat ve icraya alınması ve pasaport hakkında mukarrerât-ı müttehazeye tevfiik-i muamele olunması cevaben Muş Mutasarrıflığı Vekâleti'ne havale ve tebliğ kılındığı ma'rûzdur. Fermân.

Fî 10 Mart sene [1]323 / [23 Mart 1907]

Ferid

Y. MTV, 296/47

5

**RUS KONSOLOSLUĞU'NUN, GAYR-I RESMÎ YOLLARLA
OSMANLI ÜLKESİNE GİRMEK İSTEYEN KAÇAK
ERMENİLERİN KABULÜ KONUSUNDA ISRARCI OLDUĞU**

Pasaportlarının vizesiz olması sebebiyle Batum'dan vapurla İstanbul'a gelerek karaya çıkmak isteyen kaçak 5 Ermeni'nin kabulü için Rus konsolosunun ısrarcı olduğu

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Tesrî'-i Muamelât ve Islâhât Komisyonu
Aded: 97

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

29 Mart sene [1]323 tarihli tezkire-i aliyye-i âsafâneleri cevabıdır:

Rus kumpanyasının *Vesta* vapurunda bulunan ve Batum'dan râkib olan beş nefer Ermeni'nin yedlerinde ki pasaportların vizesiz olması hasebiyle karaya çıkmalarına zâbitaca mümâna'at edildiği ve merkûmların Rus tebaasından olduklarından Dersââdet'e çıkmalarına mümâna'at edilmemesi konsülatodan beyân ve ısrar olunduğu cihetle bunların yanında aileleri de mevcut olup kendilerinin Memâlik-i Şahane'den firar etmiş Ermenilerden ve ashâb-ı namusdan olup olmadıkları konsülatoca bi't-tahkik zâbitaya malumât verilmek ve bu tahkikât icra edilinceye kadar konsülatoda mevkûf tutulmak üzere bir sened alınarak merkûmlar konsülato tercümanına teslim edilmişler ise de ara sıra Rusya'dan vizesiz pasaportla gelmiş olmalarından veyahud Memâlik-i Şahane ahalisinden iken firar ve avdet eyledikleri anlaşılmasından dolayı Dersââdet'e çıkmalarına mümâna'at olunan Ermenilerin kabulleri için Rusya Konsülatosu ısrar etmekte ve şâyed bu kabîl Ermenilerin çıkmalarına mümâna'at edilir ise sefâret maiyyetine memur vapur mürettebâtı vasıtasıyla çıkarılacağını beyân gibi müdde'âyâtda bulunmalarına ve bazan da konsülatonun talimâtı vechile Rus vapurları kaptanları eşhâs-ı mezkûreyi rıhtım üzerine atmakta olmalarına binâen Rusya'dan vizesiz pasaportla gelen veyahud Memâlik-i Şahane'den firaren Rusya'ya gidip avdet eyleyen bu kabîl Ermeniler hakkında olunacak muamelede tereddüd edildiği Zabtiye Nezâret-i Celîlesi'nden alınıp Tesrî'-i Muamelât Komisyonu'nda mütâlaa olunan tezkirede gösterilmiş ve Rusya'dan gelecek Ermenilerden bir ferdin bile adem-i kabulü irâdât-ı seniyye-i hazret-i Padişahî iktizâ-yı âlîsinden olarak envâ'-ı ifsâdât ile ihlâl-i asayişe fırsat-cû olan bu misillü eşhâsın himayeleri hususunda Rusya Konsülatosu'nun bu mertebe ısrar etmesi şâyân-ı dikkat bulunmuş olduğundan iktizâ-yı maslahatın serî'an ifa ve neticesinin inbâ buyurulması

menû-tı himem-i aliyye-i nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 25 Rebülevvel sene [1]325 ve fi 25 Nisan sene [1]323 / [8 Mayıs 1907]

Nâzır-ı Umûr-ı Dahiliye
Memduh

HR. SYS, 2783/3

6

**ERZURUM VE BİTLİS'TEKİ
RUS KONSOLARININ ERMENİLERİ
RUS VATANDAŞI OLMAYA TEŞVİK ETTİKLERİ**

Erzurum Rusya başkonsolosunun bazı Ermeni köylülerini Osmanlı vatandaşlığından çıkmaları konusunda teşvik ettiği, Bitlis vilayetindeki Rusya konsolosunun vatandaşlık talebinde bulunan Ermenileri kaydedip hane başına para verdiği ve Vilayet Umur-ı Ecnebiye Müdürü Hekimyan'ın da bu işlerle uğraştığı

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Erzurum Vilâyeti'nden Gelen Şifre Telgrafnâme

Fi 6 Şubat sene [1]322 telgrafnâme-i çâkerâneme zeyldir:

Arz olunduğu üzere Rusya general konsolosuyla cereyân eden mübâhasede Ermenilerin haiz-i emniyet olan tercümanına dahi müracaat etmemiş olduklarını kuvvetli bir surette beyân etmiş iken dünkü gün tercüman-ı mûmâileyh nezd-i çâkerâneme gelip kurâ-yı malume Ermenilerinden bazılarının on yedi günden beri terk-i tâbiyet suretiyle Rusya memâlikine azîmet etmeleri esbâbını istihsâl için kendisine müracaat etmiş oldukları hâlde kesret-i meşguliyetden vakit bulup da konsolosuna malumât vermediği ve bugün Ermenilerin arzuhâlini tercüme ile i'tâ eylediğini ve fakat konsoloshâneye müracaatlarından dolayı hükûmetçe tevkif olunduklarını istihbâr eyledikleri dört Ermeni'nin tahliyelerini konsolos nâmına ifade ve talep etmiştir. Terk-i tâbi-

yet suretiyle Rusya ve Amerika'ya gitmek arzusunda bulunan Ermenilere sa-
ye-i şahanede her türlü teshîlât irâe olunmakda bulunduğundan bunların kon-
soloshâneye bî-lüzum olan işbu müracaatları başka bir maksada mebnî oldu-
ğu cihetle konsolos beyin beyânâtını nâkız olan işbu ifade vilâyetle konsolos
beyi mahcub edeceği ve tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olan mevkûf Ermenilerin
muamelât hitâm bulmayınca tahliyeleri mümkün olmayacağı cevabı verilmiş-
dir. İstintâklarına devam olunmakda bulunan Ermenilerin ifadeleri kat'ı alâ-
ka ve terk-i tâbiyet suretiyle Rusya memâlikine gitmek teşebbüsünde bulun-
duklarına dair olmayıp arz-ı sâbık vechile âfâk-ı siyasiyeye bir âvâze-i şikâ-
yet ref' ve îsâl etmek için iğfal edilmiş olduklarını müeyyid olduğu gibi kon-
solosun tercümanını göndererek beyânât-ı sâbıkasını te'vîle kıyâm etmesi
bedâhet derecesinde olan harekât-ı fesad-cûyânesini setr ve tamir maksadına
mübtenî olduğu anlaşılmağa arz-ı malumâta müsâra'at olunur. Fermân.

Fi 8 Şubat sene [1]322

Erzurum Valisi
Nuri

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî
Tarih: 9 Muharrem sene [1]325
9 Şubat sene [1]322

Mahremânedir

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Erzurum Rusya general konsolosunun bazı köylü Ermenileri ne suretle
teşvik ve Fransa ve İngiltere konsoloslarına müracaat etdirdiğine ve bunları
himaye ve mezâlim ve ta'addiyât-ı vâkı'adan vikâye etmek üzere mezkûr iki
konsolosa vuku bulan teklifi üzerine mûmâileyh konsolosların böyle mezâ-
lim ve ta'addiyât vuku'undan malumâtları olmadığını bi'l-beyân teklif-i vâ-
ki'i ne yolda reddetdiklerine ve ol bâbda bazı ifadâta dair Erzurum Vilâyeti'n-
den alınan fi 8 Şubat sene [1]322 tarihli iki kıt'a telgrafnâme dahi savb-ı dev-

letlerine tisyâr kılınmakla meâllerine nazaran iktizâsının ifa ve inbâsına ve melfûfun iadesine himmet.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 415

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Erzurum Rusya general konsolosunun bazı köylü Ermenileri ne suretle teşvik ve Fransa ve İngiltere konsoloslarına müracaat etdirdiğine ve bunları himaye ve mezâlim ve ta'addiyât-ı vâkı'adan vikâye etmek üzere mezkûr iki konsolosa vuku bulan teklifi üzerine mûmâileyh konsolosların böyle mezâlim ve ta'addiyât vuku'undan malumâtları olmadığını bi'l-beyân teklif-i vâki'î ne yolda reddetdiklerine ve ol bâbda bazı ifadâta dair Erzurum Vilâyeti'nden alınan iki kıt'a telgrafnâmenin irsâl buyurulduğu beyân-ı âlîsiyle iktizâsının ifa ve arz u inbâsı ifadesini şâmil resîde-i dest-i tekrîm olan 9 Muharrem sene [1]325 tarihli tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri mütâlaa-güzâr-ı çâkerî olarak Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'ne vesâyâ-yı lâzıme ifa edilmiş olup ancak bu kere nezd-i çâkerîme gelen Rusya sefiri mûmâileyh general konsolosunun Memâlik-i Şahane'nin ekser mahallerinde bulunup şimdiye kadar bir gûne mugayir-i marzî hareketi ve mûcib-i şikâyet ahvâli mesbûk olmadığı gibi Rusya'nın ahvâl-i dahiliyesi cihetiyle bu yolda Ermenileri tahrik ve hudud üzerinde bir gâile ihdâsı hükûmet-i metbû'asının meslek-i müt-tehaz-ı siyasîsine kat'iyen mugayir olduğu cihetle mûmâileyhin bunun hilâfına harekâta cür'et edemeyeceği derkâr olduğundan hakkında dermiyân edilen şikâyatın külliyyen bî-esas bulunduğunu ve ancak vilâyet-i müşârunileyhâ Umûr-ı Ecnebiye müdürü olup hükûmetle konsoloslar arasındaki muame-lâtı teşvîşe ve beyhûde bir takım mesâil ve güft ü gû îkâ'ına sâ'î bulunan He-kimyan Efendi'nin eser-i telkinâtı idüğü meczûm bulunduğu beyânıyla efendi-i mûmâileyh hakkında celb-i nazar-ı dikkatle kendisinin başka mahalle tahvîl-i memuriyeti takdirde bu gibi hâllere mahal kalmayacağını ifade ey-

lemiş ve meb'ûs telgrafnâmeler leffen ve iadeten takdim kılınmış olmakla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Rebûlevvel sene [1]325 ve fî 16 Nisan sene [1]323

Hariciye Nâzırı

Tevfik

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî

Erzurum Vilâyeti'nden Gelen Şifre Telgrafnâme

Rusya'nın Erzurum konsolosu geçen gün hususî bir cemiyetde ahibbâsından birisine Ermeniler hakkındaki Rusya politikasına karşı Erzurum ve Van Vilâyetleri beyinde bir ittifak hisseylediğini söylemiş, Bitlis vilâyetinde ise oradaki Rusya konsolosunun terk-i tâbiyet için müracaat eden Ermenileri sebt-i defter etmekle beraber beher hâneye yevmî altmışar para vermekte bulunmuş olduğu tahkikât-ı mevsûka üzerine berâ-yı malumât ma'rûzdur. Fermân.

Fî 27 Nisan sene [1]323

Vali

Nuri

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemî
Tarih: 28 Nisan sene [1]323

Şifre

Erzurum Vilâyeti'ne

C. 27 Nisan sene [1]323. Hekimyan Efendi'nin Dersaâdet'e gelmesi hakkındaki irâde-i seniyyeden Bâbîâlîce malumât olmayıp Rusya sefirinin bu işi büyüterek südde-i muallâ-yı mlkâneyi tasdî' eylediği anlaşılmış ve

Hekimyan Efendi'nin vusûlünde ikdârına delâlet tabiî bulunmuşdur. Rusya konsolos[un]un hâli malum ise de vesile taharrîsiyle oralarda te'sis-i nüfuza ve icra-yı mefâside çalışmakda olmasına göre gayet mütebassırâne hareket ve ref'-i âvâze-i şikâyet etmesine meydan verilmeyerek idare-i maslahat edilmesi tavsiye ve çaparların Rusya tâbiyyetinde bulunduğuna dair yeniden tebligât ve neşriyâta mahal görülemediği beyân olunur.

[11 Mayıs 1907]

A. MKT. MHM, 644/11

7

**BİTLİS RUS KONSOLOSUNUN
BULANIK KAZASI ERMENİLERİNİ RUS VATANDAŞLIĞINA
GEÇİRMEK İÇİN TAHİRİKLERİNİ SÜRDÜRDÜĞÜ**

Bitlis Rus konsolosunun, köyden gelen Ermenilerin merkezde dolaştıkları yerlere adamlarını göndererek köyler ve özellikle de Bulanık kazasındaki Ermenileri Rus vatandaşlığına geçmeleri için tahrik ettiği

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi**

Bitlis Vilâyeti'nden Vârid Olan Şifre Telgrafnâme

1 Mayıs sene [1]323 zeylidir:

Ermeni köylüler tedâbîr-i teskiniye ile az çok ziraate dahi başlatdırıldığı hâlde Rusya konsolosunun köylerden gelen Ermenilerin merkezde ârâm ettikleri kahvehânelere ve çarşılara kadar adamlar dolaştırıp hükûmete terk-i tâbiyyet istid'âsını ve kendisine köylülerin esâmî pusulasını verdirmek teşvikâtında devamla beraber eğer hicret edemezler ise bu suretle terk-i tâbiyyeti ihrâz ederek yine köylerinde kalmaları ciheti dahi cümle-i ilkââtından idüğünden ve Bulanık köylerine dahi konsolos-ı mûmâileyh haber göndererek köylüleri celb ettiği cihetle merkezce tarassud edilmesi iş'âr kılındığına göre bu tahrikât devam ederse şimdiye kadar iki bin iki yüz otuz üç aded arzuhâl verdirilen köylülere imtisâlen bir fâide ümidiyle diğer kurâ Ermenilerinin dahi

merkeze gelip gitmekden fâriğ olamayacaklarından bu bâbda da muktezâ-yı maslahat olarak arz-ı malumâta mücâseret kılındığı ma'rûzdur. Fermân.

Fî 2 Mayıs sene [1]323

Bitlis Valisi

Ferid

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret
Amedî-i Divan-ı Hümâyûn
672

İttihâz olunan tedâbir-i teskiniyye semeresi olarak Ermeni köylüleri ziraate dahi başlatdırılmış olduğu hâlde Rusya konsolosu suver ve vesâit-i adîde ile Ermenileri terk-i tâbiyyete teşvik ve tahrik etmekden hâlî kalmadığından ve kendisi bu tahrikât ve ilkâata devam edecek olur ise bir fâide ümidiyle kurâ-yı saire Ermenilerinin dahi o maksadla merkez-i vilâyete gelip gitmekden fâriğ olamayacakları anlaşıldığından bahisle icra-yı icabına dair bazı tafsilâtı havî Bitlis Vilâyeti'nden vârid olan telgrafnâme leffen arz u takdim kılınmış ve Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne tebligât-ı lâzıme ifa olunmuşdur, efendim.

Fî 6 Rebülâhir sene [1]325 - 6 Mayıs sene [1]323 / [19 Mayıs 1907]

Sadırazam

Ferid

Y. A. HUS, 511/115

8

**RUSYA'NIN, OSMANLI HÜKÜMETİ TARAFINDAN
İADE EDİLMEK İSTENEN 42 KAÇAK ERMENİ'Yİ
İŞLEDİKLERİ SUÇLAR SEBEBİYLE KABULDEN KAÇINDIĞI**

Rusya'ya kaçtıkları halde firar ederek tekrar Osmanlı topraklarına gelen ve yakalandıktan sonra Rusya'ya iade edilmek istenen Ermenilerin Rusya'da işledikleri suçlar sebebiyle kabullerinden kaçınıldığı, meselenin Osmanlı Devleti ile Rusya Devleti arasında mevcut antlaşmaya göre çözüme kavuşturulması gerektiği

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Şifre Kalemi

Bitlis Vilâyeti'nden Gelen Şifre Telgrafnâme

Fî 28 Haziran sene [1]321 zeyldir:

Firaren Rusya'ya azîmet ve avdet etmelerinden dolayı derdest ve iade kılınan Ermenilerden mâadâ bu kere de firaren geldikleri anlaşılan Bulanık kazası ahalisinden on üç Ermeni li-ecli'l- iade Muş'dan Bayezid'e gönderilerek Erzurum Vilâyeti'ne de malumât i'tâ kılınmış olduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 16 Temmuz sene [1]321

Bitlis Valisi
Ferid

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Numara: 4053
Tarih: 26 Şevval sene [1]323
10 Kânûn-ı Evvel sene [1]321

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

13 Şevval sene [1]323 tarihli tezkireye zeyldir:

Mukaddemâ Rusya'ya azîmet ve avdet etmeleriyle derdest olunarak Rusya'ya iade edilmek üzere kordona gönderildikleri hâlde Rusya memurları tarafından kabul olunmayan beş nefer Vanlı Ermeni'nin Rusya Hükûmetince kabulü esbâbının istikmâli lüzumunu mutazammın Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nin 23 Şevval sene [1]323 tarihli ve 4053 numaralı tezkiresi dahi leffen savb-ı devletlerine tisyâr kılınmakla iş'âr-ı sâbıka nazaran iktizâsının ifa ve inbâsına ve melfûfun iadesine himmet.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 748

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Mukaddemâ Rusya'ya azîmet ve ba'dehû avdet etmeleriyle Rusya'ya iade edilmek istenilen Ermenilerin oraca kabulü Rusya'da irtikâb etdikleri cinayât sebebiyle tard ve teb'îdleri Rusya Hükûmeti tarafından talep edilen tebaa-i Devlet-i Aliyye'den kırk iki Ermeni'nin kabulüne ta'lîk edilmekte olmasından ve Rusya Hariciye Nezâreti vaktiyle Bâbîâlî'ye defteri verilenlerden mâadâsının bizim tarafdan firar eden Ermeniler hakkında beyne'd-devleteyn mevcut itilâfdan müstefîd olamayacağı iddiasında bulunmakta idüğünden dolayı evvel ve âhir edilen vesâyâ mûcebince Petersburg Sefâret-i Seniyyesince bi'd-defaât vuku bulan teşebbüsât ve tebyînât üzerine Ermeniler hakkındaki itilâf-ı mebhûsün anhin bin sekiz yüz doksan altı senesi hâdisesi neticesi olarak Anadolu'dan Rusya'ya firar eden ve isimlerini mübeyyin cedveleri Rusya Sefâreti tarafından Bâbîâlî'ye tevdi' olunan Ermenilerin Memâlik-i Şahane'ye iadeleri hususunda Rusya Hükûmeti tarafından ısrar edilmemesi suretinden ibaret olduğundan ba'dehû Rusya'ya firar eden ve mezkûr cedvelerde isimleri bulunmayan Ermenilerin işbu itilâfdan istifadeye hakları olmadığı ve binâberîn Rusya'dan tardları icab eylediği hâlde Memâlik-i Şahane'ye iadeleri hususunun ale'l-umum ecnebiler hakkında cârî usul-i adiyeye dairesinde cereyânı ve mezkûr itilâfda mevzû'-ı bahs ve hafıyyen Memâlik-i Şahane'ye dahil olan firarî Ermenilerin Rusya Hükûmetince kabulleri lâzım geleceği dermiyân ve tekrar ve şimdiye kadar daha birkaç kişinin ilâvesiyle adedleri tekessür eden sâlifü'z-zikr kırk iki Ermeni'nin teb'îdleri talebinde ısrar olduğu 22 Zilkade sene [1]323 ve fi 12 Şaban sene [1]324 tarihli tezâkir-i acizî ile arz ve izbâr kılınmıştı. Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den addolunan mârru'z-zikr Ermenilerin memleketlerine iadeleri meselesine serî'an bir netice verilmesi talebini hâvî ahîren nezâret-i müşârunileyhâdan alınan takrîr ile melfûfu olan cedvelin suretleri gönderildiğini ve merkûm Ermenilerin itilâf-ı mezkûrun mevzûunu teşkil eden Ermeniler guruhundan bulunduğuna dair tekra-

ren derpîş edilen mülâhazâta karşı yine talep ve iddia-yı vâki' tekrar ve bu işe bir an evvel netice verilmesi ve aksi takdirde esbâb-ı mûcibesinin sefâret-i seniyye tarafından beyân ve izah edilmesi hususunda ısrar olduğunu şâmil sefâret-i müşârunileyhâdan bu kere ahz olunan 24 Nisan sene [1]907 tarihli ve 73 numaralı tahrirâtın ve melfûfâtının tercümeleri leffen takdim ve bunda gösterilen 735 numaralı tahrirâtın tercümesi 15 Zilkade sene [1]323 tarihinde cevaben Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne tesyîr kılınmış olmakla ma'rûzât-ı sâbıkaya nazaran iktizâsının sür'at-i ifa ve emir ve inbâsı menût-ı irâde-i aliyye-i fahîmâneleridir. Emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 Rebîülâhir sene 1325 ve fî 29 Mayıs sene 1323 / [11 Haziran 1907]

Hariciye Nâzırı

Tevfik

A. MKT. MHM, 625/16

9

**ERZURUM, BİTLİS VE VAN VİLAYETLERİNDE RUS
KONSOLOSLARININ HİMAYESİNDEKİ ERMENİLERİN BİR
KARIŞIKLIK ÇIKARMA HAZIRLIĞI İÇERİSİNDE OLDUKLARI**

Muş'ta Ermeni Murahhasa Vekîli Goriun ile Rusya konsolosu önderliğinde yeni bir karışıklık hedeflendiği, Erzurum, Bitlis ve Van vilâyetlerinde Ermenilerin Rusya'ya göçeceklerinin Rusya konsolosu tarafından bildirildiği, Van'da 160 kadar silahlı Ermeni fedainin bulunduğu, Ermenilerin kendilerine haksızlık yapıldığı iddialarının tamamen asılsız olduğu, son on yıl içerisinde pasaportsuz olarak diğer ülkelere giden Ermenilere firarî statüsüyle muamele edilip kanunların gereği yapıldığı halde konsolos ve diğer yabancı görevlilerin kışkırtmaları ile Ermenilerin inatçı ve şımarık tavırları sebebiyle işlerin bir türlü sonuçlanmadığı

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret-i Uzmâ

Şifre Kalemi

Bitlis Vilâyeti'nden Gelen Şifre Telgrafnâme

14 Nisan sene [1]323 zeyldir. Muş sancağı Ermenileri tenkilden sonra hâl-i itaatde iş ve güçlerine yapışdıkları hâlde 9 Mart sene [1]323 tarihli telgrafda bu terk-i tâbiyet müracaatında kendisinin teşvikine kâil olarak kaldı-

rılması hâk-i pâ-y-ı sâ-mî-i Sadâret-penâhîleri'ne arz edilen Muş Ermeni Murahhasa Vekili Goriun geldikten sonra bozulmağa başladı ve kemâl-i habâsetle elde etmiş olduğu Ferik Salih Paşa ve mutasarrıf-ı sâbıkın hâllerinden kazandığı serbestî ile Ermenileri bedelât-ı askeriye ve sair muamelât-ı hükûmete karşı fakr u zaruret yaygılarından başlatılarak serbâzâne ve şakâvet-kârâne harekâtın devamıyla mutasarrıfın infisâlinden dahi kendisiyle istişaresiz iş görmeyen ve her türlü esrarı kendisine haber veren böyle bir mutasarrıfın infisâlinden sonra kendisi de durmayacağını kilisede va'z eylediği iş'ârât-ı resmiye ile sâbitdir. Şimdi de fakr u zaruretden şikâyetle terk-i tâbiyet arzuhâli vermek için Bitlis'e gelen köylü Ermenilerin içlerinden daima bir-ikisinin Amerikalı Mister Cole'a ve Rusya konsolosuna uğradıklarından bu kere yine iki Ermeni yazdırmış oldukları on iki arzuhâli hükûmete vereceklerini beyân ve ihbarını hâvî Rusya Konsolosluğu'na hitaben Ermenice varaka ve diğer iki Ermeni dahi bazı köy muallimleri tarafından Amerikalı Mister. Cole'a hitaben Ermenilerin cümlesi terk-i tâbiyet ve hicret edeceklerinden nâşi kendi sa'y ü gayretleri neticesi ne olacağını makam-ı teessüfde tezkârı mutazammın mektublarla derdest olunmuş olup bunların isticvâbâtıyla polisten matrûd ve Bulanık ahalisinden olarak bu takım Ermeniler ile beraber Bitlis'e gelen Mihran nâm şahsın ifadâtında Rusya'daki Eçmiyazin Katogikosluğu'ndan ve komiteden gelen ruhânî ve cismânî mektub ve talimâtlar mücebince Muş Ovası'nda şakî Kigork ve refiki Sahak ve diğer vesâit-i fesadiye vasıtalarıyla Ermenilerin evvelce bir tarafa gitmemeleri hakkındaki mukarrerât tağyîr ve terk-i tâbiyetle Rusya'ya gelmeleri Muş ve Ahlat kazalarına ta'mim ile beraber geçende şakî Kigork, Hınıs sancağı cihetlerine gidip o taraf Ermenilerini dahi terk-i tâbiyet için Erzurum Vilâyeti'ne müracaat ve anbarlarda müddehar buğdayları herkese tevzî' etdirerek elden çıkardıktan sonra Muş Ovası'na avdet eylediği yolunda temhîr olunan bu keyfiyyât geçen gün bazı Ermenilerin Muş Ovası'ndan Ahlat'a geçip dolaşdıkları cihetle mahalleri ile edilen muhabereyi müteâkib oralardan da müracaat başlaması ile te'eyyüd eylediğine ve terk-i tâbiyetlerinde güzden mevrû' tohumları olduğunu ve bu mallarını bırakıp bir tarafa gidemeyeceklerini ve fakat bunun için herkes ne yapar ise kendileri de öyle yapacaklarını ifade eden köylülere Rusya konsolosunun telkinâtı dahi yeniden ziraat etmemeleri ve tarla senedlerini ellerin-

den çıkarmamaları ve yerdeki güzlük tohumlarını düşünmemeleri ve çünkü bu keyfiyetin icabına hicretten sonra devletçe bakılacağı merkezinde olduğu dahi merkûm Mihran'ın cümle-i ihbarâtından bulunduğu ve bu Ermenilerin burada ahaliye olan borç ve ilişkileri dahi câ-yı nazar olup bunların kanun-ı tâbiyet mücebince kat'-ı alâka suretiyle gitmelerindeki müşkilâta mukabil mağlub oldukları merkez-i tahrikin cebr ve teşvikiyle hâne ve tarlalarını devlete terk ettikleri sözünü iradla vehleten ve maa-aile yola çıkmak tasavvuru hakkında bir rivayet dahi müstahber olduğuna ve meselenin ahvâl-i umumiyesi itibarıyla bu türlü harekât-ı müdahale-i ecnebiyeyi davet etmek maksadıyla Ermenilerin yeniden çıkarmağa hazırlandıkları Dahiliye Nezâreti'nin 29 Mart sene [1]323 tarihli telgrafnâmesinde mübellağ iğtişâşın bu defa da bu türlüünü îkâ' suretiyle menviyyât-ı muzırralarına dest-res olmak fikrin-den münba'is bir cür'et eseri olduğu ağleb-i ihtimalden olmakla beraber bu vilâyetde bu türlü hareket-i fesad-cûyâne daima Muş sancağından teşa'ub etmekte olduğuna nazaran meselenin netâyic-i mevzû'a-i âtiyesi icab ve nisbetinde şimdiden mülkî ve askerî hazırlıkda bulunmak lâzım gelen şu zamanda merkûm murahhasa Muş'da durdurulmayıp hayrhâh birinin tayini misillü Salih Paşa dahi kaldırılmak ve kuyûd-ı inzibâtiye-i mahalliye'nin cihet-i mülkiye ile bi'l-ittihâd müstakîmâne idare-i faaliyet edecek ümerâ-yı askeri-yeden râst-gû bir zâta tevdî'yle takviyesi zaman ve maslahat muktezâsından bulunduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 15 Nisan sene [1]323

Vali-i Bitlis
Ferid

**

Sadâret-i Uzmâ

Mektubî Kalemi

Tarih: 28 Nisan sene [1]323

Bitlis Vilâyeti'ne Şifre

Bitlis Rusya konsolosunun terk-i tâbiyet için müracaat eden Ermenileri sebt-i defter etmekle beraber her hâneye yevmî altmışar para vermekte olduğu haber verilmekle bi't-tahkik iktizâ-yı hâlin ifa ve netâicinin inbâsı.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi
Aded: 521

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Bir müddetden beri Erzurum ve Bitlis ve Van ve Erzurum¹ vilâyetlerinde vergi bakayasının tahsili bahanesiyle Ermeni tebaanın şiddetle tazyik olunmakta olduklarına mebnî külliyetle Rusya'ya hicret mecburiyetinde bulduklarından ve bu ise bilâhare bir mesele-i mahsusa şekli alarak devletlerin müdahalesini intâc edeceğinden bahisle bu gibi ahvâl-i nâ-hoşnudî ve gayr-ı marzıyeye meydan bırakılmaması zımında devletçe bir karar-ı seri ittihâzı lüzumu bugün nezd-i çâkerîye gelen Rusya sefiri tarafından kemâl-i ehemmiyetle musırrâne ifade kılınmış ve hakikat-i hâl acizlerince mechul bulunmuş olduğundan ifa-yı muktezâsıyla sefir-i mûmâileyhe cevab i'tâsına ikdâr buyurulması menût-ı irâde-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri'dir. Emr u fermân hazret-i veliyü'l-emrindir.

Fi 30 Rebûlevvel sene 1325 ve fi 30 Nisan sene 1323

Hariciye Nâzırı
Tevfik

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Bitlis Vilâyeti'nden Vârid Olan Şifre Telgrafnâme

22 Nisan sene [1]323 zeyldir. Muş kazalarından terk-i tâbiyyet müracaatında bulunan Ermenilerden bir haylisi nezd-i acizâneme celb ve müşâfe-

¹ Metinde mükerrer yazılmıştır.

he edilmektedir. Müracaatları tesvîlât-ı fesadiye esasına müstenid olan bu köylüler yalnız ziraatle geçinmedikleri ve evvelleri işçilik için Dersâdet'e ve mahâll-i saireye gidildiği ve emvâl ve mevâşîleri dahi birer suretle ellerinden çıkararak dûçâr-ı fakr oldukları cihetle hicrete mecbur kaldıklarını beyân ve bir taraftan da tohumluk ve akçe talep etmeleriyle bu ve bu misillü mutâlebât-ı muhıkkaları tervîc ve teshîl ve kapıldıkları bu fikrin kendileri hakkındaki netâyic-i vahîmesi lisan-ı münasible telkin ile nesâyih ve vesâyâ-yı mukni'a bi'l-icra karyelerine avdet etdirilmekte iseler de Bitlis mu'teberân-ı tüccarından beş Ermeni nezd-i acizâneme gelerek muamele-i ahz u i'tâ sâikasıyla servetleri kurâ ahali üzerinde bulunduğundan ve bunların terk-i tâbiyetlerine meydan verilirse vâridât-ı devlet ve servet-i memleket dûçâr-ı taziyik olacağından ve gerçi bu köylülere icabı vechile nesâyih-i lâzımeden Patrikhâne'ye iş'âr-ı keyfiyetden hâlî kalmadıkları hâlde Hükûmet-i Seniyye'nin müşfikâne muamelâtına karşı eser-i tahrik ve cehâlet olarak merkeze geldikleri sırada Rusya konsolosu kendileriyle görüşüp isimlerini kaydetdirerek terk-i tâbiyet için azîmet edeceklerine yevmiye altmışar para ve araba mahallerinde arazi ve tohumluk ve yemeklik i'tâ olunacağı yolunda mevâ'id-i mücerrede ve muharrike ile zürâ'ı ümide ve iş ve güçlerini terk ile dolaşmak hâline düşürdüğü cihetle nasihatlarının te'sir edememekde olduğunu makam-ı şikâyetde bi'l-beyân devletçe icabının icrası lüzumunu şifahen ve tahrîren ifade eylemelerine ve vilâyetçe de malumât-ı vâkı'aya mutabık olan siyâk-ı hâl ve ifade ile beraber konsolosun Ermenilere karşı karîben bir kongre olacağı ve bu kongrede bu işlere nihayet verileceği ve Ermeniler terk-i tâbiyet ederek yine mahallerinde kalacağı gibi ilkâatda dahi bulunduğu haber verilmesine nazaran bende-i kemîneleri evvelce arz etdiğim esbâbdan dolayı merkezden ayrılamadığım cihetle merkezce ittihâz ve icra edilmekde olan tedâbîr-i teskiniyeyi kazalarda bir kat daha te'yid ve mesâlih ve kâbilü'l-icra mutâlebeleri tesviye ile tesvîlât-ı fesadiye te'sirâtını ibtâl eylemek için bir hey'e-tin bugünlerde devre çıkarılmasında muhassenât görüleceği meczûm bulunduğundan merkezden Bitlis Nakîbüleşraf kaymakamı ile Bidâyet Mahkemesi Hukuk reisinin ve Muş'dan dahi mutasarrıf-ı livâ ile ümerâ-yı askeriyeden bir zâtın birlikde i'zâmları cümle-i mütâlaât-ı çâkerânemden ise de icabâtının

re'y-i sâib-i Sadâret-penâhîleri'ne tevffikan süratle icrası menût-ı irâde-i celi-
le-i düstûr-ı â'zamîleridir. Fermân.

Fî 30 Nisan sene [1]323

Bitlis Valisi

Ferid

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Dördüncü Şubesi

Vürûdu: Fî 1 Mayıs sene minh

*Erzincan'da Dördüncü Ordu-yı Hümayûn Müşiri Zeki Paşa hazretlerinden
vârid olan fî 30 Nisan sene [1]323 tarihli şifreli telgrafnâme suretidir.*

Erzurum Vilâyeti'nden dünkü gün alınan şifreli telgrafnâmede hudud-ı hakanîye civar bulunan birkaç Hamidiye Hafif Süvari Alayları Ekrâdından müretteb çetelerin güya Kars ve Erivan vilâyetlerine tecavüz ve hücum etmek niyetinde oldukları haber alındığı ve münasebât-ı hasene-i düveliyeye münâfî olan şu hâlin men'î Erzurum Rus general konsolosunun mahrem ve müsta'cel işaretli takrîrine atfen iş'âr olunuyor. Bu misillü harekât-ı gayr-ı marzıyenin Hamidiye Alayları tarafından tasavvur olunduğunun kat'iyen asl u esası olmadığı ve bu haberin bazı bedhâhân tarafından tasnî' edilmiş olacağı ve iki devlet arasında cârî olan vedd ü musâfâtın hüsn-i muhafazası matlûb ve mültezem-i âlî-i hazret-i Hilâfet-penâhî olup daima o nokta-i nazardan ifa-yı vazifeye itina olunmakta idüğü ve bu kere de memurîn-i hududiyeye tekrar tebligât ve vesâyâ-yı lâzıme ifa kılındığı ve hamden lillâhi Teâlâ şimdiye kadar hukuk ve meveddet-i hem-civarîye münâfî bir hareket vuku'a gelmediği gibi ba'demâ da bi-mennihî Teâlâ saye-i şahanede vuku'a gelmeyeceği ve geçende Rusya cihetinden bizim tarafa bir hayli Ermeni hazelesinin tecavüze hazırlandığı istihbâr kılınması üzerine tedâbîr-i mâni'a-i askeriyeden olmak üzere o civar geçitlere civar bulunan Hamidiye Hafif Süvari Alayları'ndan birkaç bölüğün hâzır bulundurulmasına lüzum görülerek şeref-telakki olunan ol bâbdaki irâde-i seniyye-i mülûkâne mantûk-ı münîfi vechile lâzım gelenlere tebliğ kılındığı ve bu malumâtın o hazırlıktan galat olması akvâ-yı me'mûl idüğü Erzurum General Konsolosluğu'na tebliğ olunmak üzere Erzurum

Vilâyeti'ne iş'âr kılınmış ve cevaben Hudud Kumandanlığı'ndan el-yevm alınan telgrafnâmede o misillü tasavvurât ve harekât-ı gayr-ı marzıyenin Hamidiye Alaylarınca vuku'u kat'ıyyen sahîh olmadığı izbâr olunmuş idüğü cihetle arz-ı malumât olunur. Fermân.

**

Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi
Tarih: 4 Rebiülâhir sene [1]325
4 Mayıs sene [1]323

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Dahil-i vilâyetdeki Ermenilerde esasen fikr-i hicret ve o yolda bir mecburiyet olmayıp Rusya konsolosunun evvelki teşvikâtı dahi öyle bir neticeye müncer olamamış ve yalnız bazı köylü Ermenilerin müsted'âyâtı memleketlerinde kalmak şartıyla tebdil-i tâbiyet ve diyânetden ibaret kalmış idiyse de bi'l-cümle sunûf-ı ahali hakkında bilâ-istisnâ ittihâz olunan tedâbir-i müsâv[â]tkârâne ve ma'delet-perverânedan dolayı bu aralık o yolda müracaat ve şikâyât vâki olmayarak herkesin işi ve gücüyle meşgul olduğunu ve bu rivayetlere sebep olan ahvâl mûmâileyh konsolosun tavır ve mesleğinden ileri gelerek kendisi oradan tebdil yahud hatt-ı hareketi ta'dîl edilmezse ifsâdât ve tasdî'âtın devamı tabîi bulunduğunu mutazammın Erzurum Vilâyeti'nden cevaben vârid olan 3 Mayıs sene [1]323 tarihli telgrafnâme leffen savb-ı devletlerine irsâl olunmakla iktizâsının ifasına himmet.

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Şifre Kalemi

Bitlis Vilâyeti'nden Gelen Şifre Telgrafnâme

Muş Mutasarrıflığı'nın fi 22 Mayıs sene [1]323 telgrafnâmesi aynen zîre derc olunmuş ve bundan mebhûs Papşin karyesi merkez-i vilâyete yarım

saat mesafede ve Muş² tarîkı üzerinde olduğu cihetle konsolosun ve kavaslarının vakitli vakitsiz oralarda kavasların oralardan yanlarına köylü Ermeniler alıp konsoloshâneye götürdükleri bi't-tarassud anlaşıldığı ve bu karye önündeki hânda bulundurulmakta olan muhafaza memurlarının dikkatleri tezyîd etdirildiği ma'rûzdur. Fermân.

Fi 24 Mayıs sene [1]323

Bitlis Valisi

Ferid

Suret

Rusya'da yüzbaşı olup maskat-ı re'si Mamuretülazizli Rupen Serkof'un oğlu Dikran ve Keşiş'in oğlu Vartan ve Harasan Agop'un bundan on beş gün mukaddem Papşin'e giderek gönderdikleri haber üzerine Rusya konsolosu da oraya gitmekle verdikleri karar ve müzâkere neticesinde Rusya'ya hicret etmek arzusunda bulunan Ermenilerin ekserî fukarâdan olup erbâb-ı servetlerinin hicrete iştirak etmedikleri cihetle bu bâbda teşvikât ve terğîbât-ı lâzıme ifa etdirilmesi ve taraf-ı Hükûmet-i Seniyye'den kendilerinin hicretten haberdâr olmayıp mahz[â] hükûmetden memnun olduklarına dair mahzarlar istihzâr etdirmek ve hükûmet lehinde telgraflar keşîde etdirmek teşebbüsünde bulunmuş ve bulunacağı cihetle muhtârân yedinde bulunan mühürlerin toplanılması lüzumuna karar verilmiş ve bu karar kat'î olup kâffe-i Ermenilerin ma'mûlün bih tutmaları, ısgâ etmeyenler haklarında cezalar tertib olunacağına dair Rusya konsolosu ile Rupen tarafından imzalarını muhtevî olmak ve verdikleri talimâtı köy muhtârânına irâe etmek üzere bir nâdî ve buna rehber olmak üzere eşkâlleri zabt kılınan iki şahsın karye be-karye geşt ü güzâr etdikleri haber alınmış ve fi'l-vâki birkaç günden beridir bazı karye muhtârânı tarafından verilen istid'âlarda mühür-i kebîrlerinin zâyi olduğundan bahisle diğerlerinin i'tâsı beyân olunmuş idi. Bu ihbar üzerine der-akab iki polis talimât dairesinde çıkarılmış ve alınacak neticeden hemen arz-ı malumât edileceği bedîhî bulunmuş olmakla fermân.

**

² Metinde "Mut" şeklinde geçmektedir.

Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Tesrî'-i Muamelât ve Islâhât Komisyonu

*2[5] Mayıs sene [1]323 tarihiyle
Bitlis Vilâyeti'nden mevrûd telgrafnâme suretidir.*

Muş Mutasarrıflığı'nın zîrde aynen ma'rûz 22 Mayıs sene [1]323 telgrafnâmesi üzerine mülhakâta ve kordonlarca te'yid-i takayyüdât hakkında vesâyâ ve teccüsât-ı dâime ittihâzıyla erbâb-ı mel'anetin hilâf-ı marzî-i âlî bir hâle mücâseretlerinden evvel kesb-i ittilâ' ile zuhur-ı âsârına meydan verilmemesi ve bir taraftan da bir yolsuzluk eseri görüldüğünde de ahali karışdırılmaksızın olduğu yerde basdırılıp izâlesine aid tebligât dahi ifa kılınmış ve suret-i istihbâr Van Vilâyeti'ne de yazılmış olduğu ma'rûzdur. Fermân.

Su[r]et

Van'da Pandos ve Haropen Efendi tarafından Kigork'a yazdıkları mektubda Van'da yüz altmış kadar fedainin müsellağ olarak hâzır olduğuna ve fedailerin Sadesta ve Bedtorgon nâm kimseler olup bunları Muş Ovası'na getirmek ve yolları göstermek için aklı başında dört adamın gönderilmesi lüzumunu beyân ve iş'âr etmeleri üzerine mezkûr mektubu Rupen'e bi'l-irsâl bu bâbda ne yapmak lâzım geleceğine dair talimât talep etmesi üzerine mezkûr Rupen'in verdiği cevabda Paşsin'de Rusya konsolosu ile etdiği müzâkereler ve istişarede bu sırada kat'iyyen böyle bir teşebbüse ihtiyac hissetmeyip ancak Mayıs yahud Haziran nihayetinde kıyâm-ı umumî suretiyle büyük bir vukuât çıkarmak musammem ve müstahzar olduğundan ol vakte kadar kemâl-i ihtiyât ile sabretmelerine dair verdiği talimâtı Van'a yazdığı ve Van'daki Ermeni mahallesinde müteferrik suretde ikamet etmekte ve esliha ve cephâne-leri de mahall-i mezkûrda bulunmakta olduğu hafîyyen haber alınmakla berây-ı malumât ma'rûzdur. Fermân.

**

Van Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 4

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Hâme-pîrâ-yı ta'zîm ve tefhîm olan 13 Mayıs sene [1]323 tarihli ve 17 numaralı emirnâme-i sâmi-i cenâb-ı vekâlet-penâhîlerinde bir sefâret tarafından ifade kılındığı beyân-ı âlîsi ile istîzâh buyurulan hususâtdan birincisi; kısm-ı a'zamı şûriş zamanına aid olan vergi bakayasının tahsili için Hıristiyanlar haklarında son derecede şiddet gösterilmekde olması isnâdından ibaret olarak halbuki evvel ve âhir ahz u telakki eylediğim irâde-i aliyye-i hazret-i Sadâret-penâhîleri'ne cevaben arz ve izbâr kılındığı vechile Hıristiyanlar haklarında tazyikât vuku'unun aslı olmayıp mükellefât-ı emîriyenin vakt ü zamanıyla nizâm-ı mahsusuna tevfiikan istîfâsı müterettib-i zimmet-i memurîn olduğu hâlde Ermeniler öteden beri deyn-i mîrîlerini edada mûmâtale eylemekte olduklarından ve hadd-i zâtında vilâyetin vâridâtı masârîfına tekâbül eylemediğinden hâsıl olan müzâyaka-i maliye umûr-ı idareyi sektedâr eyledikten başka te'cil kabul etmeyen masârîf-ı mübreme-i askeriyenin te'diyesi bâdî-i müşkilât olarak muhalif-i rıza-yı âlî ahvâl vuku'una mahal kalmamak üzere evvel emirde talimâtına tevfiikan tedkik ve tasfiye edilen bakaya-yı müterâkimenin nizâm-ı mahsusuna tevfiikan tahsiline mübâderet edilmiş ve şiddet-i manasını tazammun edebilmek üzere ifa-yı deynde temerrüd edenler hapsedilmeyip *Tahsil-i Emvâl Nizâmnâmesi* ahkâmının tamamî-i tatbikine itina kılınmış olmasına nazaran bu birinci fıkranın külliyyen hilâf-ı hakikat idüğü rehîn-i rütbe-i bedâhetdir. İkincisi; tahsildarlar köylülerin çift hayvanâtını ve haciz ve fûrûhtu kanunen memnû' olan şeyleri dahi vergiye mukabil zabtederek kendileri ile birlikde dolaşmakda olan bir takım muhtekirlere yok bahâsına satmakda ve meyve ağaçlarını bile kal' ile odun makamında fûrûht eylemekte oldukları ve tazallüm-i hâl için müracaat edenlerin müsted'ayâtına taraf-ı çâkerânemden güya havale-i sem' olunmadığı ve şu hâlin devamı takdirinde ahalinin Rusya'ya hicrete mecbur olacakları azviyyâtı olup bu ifa-

dât dahi müftereyât-ı mahzadır. Çünkü şimdiye değin tahsildarlar tarafından çift hayvanâtı ve kanunen haciz ve fûrûhtu memnû' eşya şöyle dursun nizâm-nâme-i mahsusunda müracaata mesâğ gösterilen emvâl-i menkûle köylerde ve denildiği gibi muhtekirlere fûrûht edilmeyip merkez-i vilâyete bi'l-îsâl çarşı ve pazar yerlerinde ale'l-usul alenen bi'l-müzâyede satılarak matlûbât-ı hazine istîfâ olunmuş ve meyve ağacı kal'ı da bî-esas olarak ancak eşcâr-ı gayr-ı müsmireden kavak ve dişbudak tabir olunur ağaçlar burada maksad-ı ticaretle ve kesretle gars ve bunlardan kereste imal edile geldiği cihetle tahsildarların bu kerestelik ağacı bittab' emvâl-i menkûle cümlesinden add ile ifa-yı deynde temerrüd edenlere aid olanlardan te'diye-i düyûna kâfi mikdarı fûrûht edilmiş ve müsted'âyât ve müracaât-ı vâkı'aya taraf-ı çâkerânemden havale-i sem' olunmaması bahsi dahi sinîn-i ahîreden beri münhasıran tedarikât-ı fesadiyeye sarf etmek istedikleri mâ-meleklerinden mükellefât-ı emîriyenin kanun dairesinde istîfâsına teşebbüs edilmesinden münfa'il olan fesedenin bi't-tahrik türlü türlü bahaneler ile bâb-ı hükûmete sevk eyledikleri lisan bilmez ve söz anlamaz eşhâs ve nisvâna bile tercümanlar ma'rifetiyle saatlerce meram anlatmak için ızâ'a-i evkât edegeldiğim inkâr olunamayacak hakâikden bulunmasıyla mecrûh ve merdûd ve ihtikâra yol açıldığı ve ahalinin güya tazyikât-ı tahsiliye ile Rusya'ya hicret mecburiyetinde bulduklarının ihtirâ' kılınması metâ'-ı kâsid-i fesad nesc ve imalini i'tiyâd eden ecnebi destgâhlarının tasnî'-kerdesi olan erâcîfden idüğü rû-nümûd bulunmuşdur. Üçüncüsü; son on sene zarfında memâlik-i ecnebiyeye pasaportsuz gitmiş olanların kâf-fesine firarî nazarıyla bakılarak emvâl ve emlâkinin müsâderesi ve Memâlik-i Şahane'ye avdet edenlerin tardı ve bu gibilerin pasaportlarının Rusya konsülatosunca vize edilmesi mukarrer olduğu taraf-ı çâkerânemden beyân edildiği ve firar edenlere aid araziye muhacirîn-i İslâmiye yerleşdirilmek istenildiği hakkındaki fıkârât dahi ağrâz ile mu'allel ve mâlîdir. Zira pasaportsuz diyar-ı ecnebiyeye gidenlere firarî nazarıyla bakılmak umûr-ı tabîiyeden olduğu misillü firaren Rusya'ya ve İran'a gidip de kezâlik firaren avdet eden Ermenilerin kabul edilmeyip redd ü iadeleri devletçe ittihâz buyurulan mukarrerât ahkâmından ve fakat bu makûlelere aid emvâl ve emlâkin tâbiyyet-i Devlet-i Aliyye'de kalan vârislerine intikali ve uhdelerinde bulunan arazi-i emîriye ve müsakkafât ve müsteğallât-ı mevkûfenin mahlûliyeti nizâm-ı mahsus iktizâ-

sından olarak bu misillülerin emvâl ve emlâkinin veresesine intikali ve uhde-
lerindeki arazi-i emîriyenin mahlûliyeti hakkındaki hükm-i nizâm Meclis-i
Mahsus-ı Vükelâ kararıyla bi'l-istîzân şeref- sudûr buyurulan ve Dahiliye
Nezâret-i Celîlesi'nin 18 Nisan [1]322 tarihli tahrirât-ı mufassalasıyla tebliğ
olunan irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî ile bir kat daha te'yid buyu-
rulmuş iken artık o makûle emvâl ve emlâkin müsâderesi cihetine gidilmek
hâtırdan bile geçemeyeceği ve ancak ba'de'l-iğtişâş pasaportsuz Rusya ve
İran'a azîmet ve yine pasaportsuz avdet eylediklerini tâyi'an bi'l-isticvâb itir-
raf ve ikrar eden Ermenilerin mukarrerât-ı mebhûsün anhâ ahkâmına tevfkân
Rusya'ya iadeleri nezâret-i müşârunileyhâ ile taht-ı muhaberede olup emvâl
ve emlâk müsâderesi ve saire misillü ilâveler iadeleri mukarrer bulunan Er-
menileri burada bıraktırmak emeline ve daha başka türlü makâsıd-ı hafiyeye
binâen uydurulmuş şeyler idüğü vâzihâtdan ve gerek sahib-i evvellerinin
memâlik-i ecnebiyeye savuşmalarından ve gerek maksad-ı ticaret ve sair emel
ve niyetle Memâlik-i Şahane dahilinde öteye beriye nakl-i hâne etmelerinden
nâşi rüesâ-yı aşâyir ve Ekrâdın eyâdî-i iğtisâbına geçmiş olan Ermeni kurâ
ve arazisine fuzulen vaz' edilen eyâdî-i hâdisenin ref'i ile nizâmen mahlûli-
yeti tebeyyün edenlerin bi'l-müzâyede fûrûhtu ve usulen isbat-ı istihkâk ede-
ceklere aid arazinin de kendilerine teslimi suretleriyle hükm-i nizâm ve icab-ı
ma'deletin icrası esbâbına çend mâh evvel bi't-tevessül Dahiliye ve Defter-i
Hakanî Nezâret-i Celîleleriyle muhabere edilmekte bulunması dahi araziye
müte'allik ve emsaline aid şikâyât-ı vâkı'anın hakikatden ba'îd olan mahiye-
tini tayine kâfi beyinâtdandır. Tafsilât-ı ma'rûzadan müstebân buyurulacağı
ve evvel ve âhir arz olunduğu üzere saye-i ma'delet-vâye-i hazret-i Hilâfet-
penâhî'de mugayir-i rıza-yı âlî bir hâle meydan verilmediği ve kâtibe-i umûr-
da iltizâm-ı itidâl ve hakkâniyete ve terfih-i tebaa ve ra'iyete geceli gündüz-
lü çalışılmakta olduğu ve hak-şinâsân-ı sunûf-ı ahali umûr ve muamelât-ı
vilâyetin ber-vefk-ı matlûb-ı âlî intizam ve ittîrâd kesb eylemiş olmasından
nâşi hemîşe zîver-i zebân-ı musâdakatları olan deymûmet-i ömr ü şevket-i
cenâb-ı zıllullahî dürûd-ı icabet-nümûdunu mükerrir ve tâlî oldukları hâlde
Türkçe ve Ermenice'ye âşinâ olmayıp ülfet ve ihtilâtları Ermeni fesedesinden
kendi tercümanlarına münhasır kalan Rus ve Fransız konsolos vekillerinin
onların ilkââtıyla merci'lerine hilâf-ı vâki iş'ârât ve tercüman-ı merkûmânla

hemhâl ve sehlü'l-iğfal bulunan bazı Ermenilerin de yalan yanlış şikâyet ile tasdî'âtda bulunmaları sırf zâhiren dermiyân eyledikleri ahvâlden münba'is olmayıp vaktiyle Ermenilere karşı bir hakk-ı himayeye mâlik gibi görünmek için umûr-ı dahiliyeye kadar müdahaleye alışmış olan bu konsoloslar şimdi salâhiyetleri haricine çıkamamalarından ve Ermeni fesedesi dahi muvâsalat-ı çâkerânemden sonra geceleri derûn ve bîrûn-ı şehirde ve hususıyla Ermeni mahallâtında asâkir-i şahane müzâheretiyle memurîn-i inzibâtiye geşt ü gü-zâr etdirilmeğe başlanılmasıyla nihayet ve harekât-ı fesadiyede evvelki serbestiyi bulamamakda olmalarından münfa'ilen tezvîrâta tasaddî eyledikleri bedîhî olmakla beraber ber-muktezâ-yı ubûdiyet ve sadakat bilâ-fütur temşiyet-i umûra ve tedâbîr ve takayyüdât-ı inzibâtiyenin ittihâz ve takviyesine bezl-i mâ-hasal-ı makderet edilmekte olduğunun ve şeref-telakki eylediğim irâdât ve irşadât-ı sâmiye-i hidiv-i a'zamîleri üzerine mevsim-i hasada ta'lîkan bakaya tahsilâtı şimdilik bi'l-külliyeye terk edilmiş ise de bura Ermenilerinin hiçbir vakit bi'r-rıza mükellefât-ı emîriyeyi edaya yanaşmayacakları ve zaten tahsilât hususunda asla şiddet gösterilmemiş ve memurîn-i tahsiliye kemâl-i itidâl üzere hareket etdirilmiş iken böyle ale't-tevâlî ihdâs-ı kîl ü kâl eylemelerinden dahi istidlâl olunduğu üzere itidâlden daha müsaadekârâne bir tabirin mâ-sadakınca bunlara karşı ne kadar mülâyimâne davranılsa ve ne derecelerde irâe-i âsâr-ı şefkat ve merhamet edilse înetlerinde merkûz olan habâset ve hiyanet icabâtınca mükellefât-ı emîriyeyi büsbütün çürütmek ve müzâyaka-i maliyeyi teşdîd ile idareye sekte getirmek ve maâzallâhi Teâlâ müdahalât-ı ecnebiyeye yol açacak ahvâl ve vukuâta sebebiyet vermek azm-i kat'îsinde olmalarıyla şikâyetleri ısgâ buyuruldukça daha ziyade şımaracakları şübheden vâreste bulunduğunun arzına cür'et eyledim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 6 Cumâdelûlâ sene [1]325 ve fî 4 Haziran sene [1]323 / [17 Haziran 1907]

Van Valisi
Âfî

A. MKT. MHM, 625/30

Muş Ovası'ndaki Ermeni köylerinde gizlenen ve Osmanlı ordusunun takibati neticesinde Sason taraflarındaki dağlara kaçmış olan Ermeni çete mensuplarından bir kısmının Muş'a gelen Rus konsolosunun teşvikiyle Van taraflarına gittikleri ve yine söz konusu konsolosun bu bölgedeki Ermenileri Rusya'ya firar hususunda teşvik ettiği

**Makam-ı Seraskerî
Mektubî Kalemi**

*Dördüncü Ordu-yı Hümayûn Müşiriyeti'nden
mevrûd fi 8 Eylül sene [1]323 tarihli şifreli telgrafnâmenin suretidir.*

Muş Kumandanlığı'yla Mutasarrıflığı'ndan müştereken muharrer mevrûd telgrafnâmenin bir sureti zeylen arz edildi ve firarîlerin o taraflara gittiklerinde tahkikiyle derdestleri Sekizinci Fırka'ya tebliğ kılındığı ma'rûzdur.

Suret

Muş Ovası'ndaki Ermeni köylerinde muhtefî oldukları hâlde icra-yı takibât ve tenkîlât-ı şedîdede en ileri gelenleri saye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i Şehriyârî'de ve muvaffakiyet-i celîle-i hidivîleri icabınca vücudları ortadan kaldırılmış ve bunlardan mütebâkî kırk bir kadar Ermeni fedaisi şiddet-i vâkı'aya tâb-âver-i mukâvemet olamayarak Sason kıt'asındaki cibâl-i şâhikaya çekilmekle orada tevessü' etmiş Rus konsolosunun Muş'a gelmesi ve bunlarla pek hafî suretde ettiği muhaberât neticesi olarak on yedisi iki gün evvel Van cihetine gittikleri gibi diğerlerinin de müteferrik suretde hareket edecekleri istihbârât-ı mevsûka ile tahakkuk etdi. Ancak bunların Van'a azîmetleri konsolos-ı mûmâileyhin Devlet-i ebed-müddet-i Aliyye'ye bir mel'anet tertibi maksadına müstenid ve Muş Ermenileri'nin Van tarîkıyla Rusya'-

ya hicret ve firarlarını teshîl bâbındaki gayreti ve nakden fedakârlığı mahsûs olduğu enzâr-ı dikkat-i fahîmânelerine arzına cür'et eyleriz. Ol bâbda.

**

Makam-ı Seraskerî
Mektubî Kalemi

Muş Ovası'ndaki köylerde muhtefî oldukları hâlde ahîren icra edilen takibât üzerine Sason kıt'asındaki cibâl-i şâhikaya çekilmeğe mecbur kalmış olan kırk bir kadar Ermeni şerîrinin bu kere Muş'a gelen Rus konsolosunun teşvikât-ı hafiyyesine kapılarak içlerinden on ikisinin Van cihetine gitdikleri ve diğerlerinin de müteferrik suretde hareket eyleyecekleri istihbâr edildiğine ve bunun bir maksad-ı mefsedet-cûyâneye müstenid olması melhûz bulunmakla beraber mûmâileyh konsolosun daima Muş Ermenileri'ni Rusya'ya firara teşvik ve tergîb eylemekte olduğuna dair Muş Mutasarrıf ve Kumandanlığı'ndan müştereken mevrûd telgrafnâmeyi tezyîlen Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyet-i Celîlesi'nden vürûd eden telgrafnâmenin suret-i muhrecesi leffen arz u takdim kılınmış ve hazeera-i merkûmenin taharriyât ve takibât-ı faâlâne icrasıyla behemehâl derdest ve istîsâl olunarak rıza-yı merâhim-irtizâ-yı âlîye mugayir ednâ mertebe bir hâdise îkâ' eylemelerine ve Rusya cihetine savuşmalarına zinhâr meydan verilmemesi için icab edenlere vesâyâ-yı müessire ve ekîde icrası lüzumunun bâ-telgrafnâme-i acizî cevaben müşiriyet-i müşârunileyhâya tavsiye ve izbârı ve keyfiyetin tezkire-i acizânemle Bâbîâlî'ye inbâsı derdest bulunmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 16 Şaban sene [1]325 ve fî 11 Eylül sene [1]323 / [24 Eylül 1907]

Serasker
Rıza

Y. MTV, 302/94

**İHTİDÂ ETTİĞİNİ BİLDİREN ERMENİ
KATOLİK NİKOGOS VELED-İ OHANNES'İN
İKİNCİ KEZ İSTANBUL'A GELİŞİNİN ŞÜPHE UYANDIRDIĞI**

Müslüman olacağını ve bazı ihbarlarda bulunacağını belirterek İskenderiye'den İstanbul'a gelmiş olan Ermeni Katolik Nikogos veled-i Ohannes'in, komitelerle ilgisi olduğu ve kendi emniyetini sağlamak amacıyla böyle davrandığı anlaşıldığından ikinci defa aynı gerekçeyle gelişinin şüphe uyandırdığı

Mektubî Kalemi'ne Mahsus

Sıra Numarası: 7015

Erzurum ve Trabzon Vilâyetleri'ne

Bazı ihbarât-ı mühimmede bulunacağına ve şeref-i İslâm ile müşerref olacağına dair Saltanat-ı Seniyye'nin Bulgaristan Komiserliği İkinci Kitâbeti'nin tahrirât-ı resmiyesini hâmilen Dersaâdet'e gelmiş ve erbâb-ı fesad ile ihtilât eylediği ve arz-ı ihtidâsı dahi celb-i emniyet maksadına müstenid bulunduğu anlaşılmasıyla mevridine iade kılınmış olan Ermeni Katolik Cemaatin-den Erzurumlu Nikogos veled-i Ohannes* bir buçuk sene evvel Kars'da petrol idarehânesinde çalıştığı esnada ameleden Rusyalı bazı Ermenilerin hafiyen gazete okuduklarını ve mahall-i mezkûra çalışmak üzere gelen Erzurumlu Aganik Yanıkyan'ın ve gazete okuyanların Aganik'in eniştesi Rabael'in oğlu komiteye mensub olduklarını ve orada saatçi Erzurumlu Yanıkyan Oftanan bavul ile hududa dinamit götürüp oradan da Erzurum Rusya Konsoloshânesi postacısı vasıtasıyla Erzurum'a îsâl edildiğini ve Erzurum'dan Rusya'ya gönderilmekte olan mektupların usulen tedkik ve muayenesi lüzumunu

* **Trabzon'a:** Rize'nin Hodiçor tarîkıyla Memâlik-i Şahane'den Rusya'ya ve Rusya'dan Memâlik-i Şahane'ye firar suretiyle gidip gelenler eksik olmadığını ve komite bu tarîkdan para kuvvetiyle arzu ettiği kadar adam gönderebileceğini beyân eylemiş olduğundan ve merkûmun beyânât-ı vâkı'ası şâyân-ı dikkat bulunduğu bahisle bu bâbda tahkikât-ı vâsi'a ve takayyüdât icrası lüzumuna dair makam-ı sâmî-i dâverânelerine yazılan 13 Şubat sene [1]321 tarihli ve 153 numaralı tahrirât-ı acizîye henüz bir cevap vürüd etmediğinden bu bâbda şimdiye kadar icra kılınmış olması lâzım gelen tahkikât neticesinden malumât i'tâsı hususunun tekrar savb-ı âlf-i dâverânelerine izbârı hey'et-i tahkikiyeden ifade kılınmış olmakla bu bâbdaki tahkikât neticesinin iş'ârı hususuna müsaade.

beyân eylemiş olduğundan bahisle bu bâbda tahkikât ve takayyüdât-ı lâzıme icrası 13 Şubat sene [1]321 tarihli ve 98 numaralı tahrirât-ı acizânemle makam-ı vâlâ-yı vilâyet-penâhîlerine izbâr kılınmışdı. Merkûm bu kere de bazı ihbarâtda bulunacağı beyânıyla İskenderiye'den Dersââdet'e gelip İskenderiye'de resmen hükûmet-i mahalliyyeye bi'l-mürâca'a arzu-yı vicdanîsiyle ihtidâ ederek "Ahmed" tesmiye edildiğini söylemiş ise de evvelce de bu maksadla gelip iade edilmiş iken bu kere bi'l-ihtidâ başka bir tarafa gitmeyerek yine Dersââdet'e gelmesi şübheyi davet eylemesiyle merkûmun mevridine iadesi ve iş'âr-ı sâbıkâ henüz bir cevap vürûd etmediğinden keyfiyetin tekrar savb-ı vâlâ-yı vilâyet-penâhîlerinden istifsârı hey'et-i tahkikiyeden ifade olunarak merkûm mevridine iade kılınmış olmakla iş'âr-ı sâbık-ı acizî vechile muktezâsının ifasıyla beraber netice-i müstahsalanın inbâsı hususuna himem.

16 Teşrîn-i Evvel sene [1]323 / [29 Ekim 1907]

ZB, 425/1

12

**ERMENİ İHTİLÂLCİLERİN
TİFLİS'TE ÇEŞİTLİ TOPLANTILAR YAPTIKLARI, RUS
HÜKÜMETİ'NİN DE ERMENİLERİ AÇIKÇA DESTEKLEDİĞİ**

Tiflis'te Takor Matosyan'ın Ermeni ihlilalcilerinin en tehlikelilerinden Rusyalı Vahan Ter Mikalyan ve Osmanlı tebaasından Vanlı Murat ile beraber olduğu, bunların Bakü'deki toplantılarına Türkçe olarak Bakü'de yayımlanan İrşad Gazetesi Yazarı Ahmed Kemal ile firarî Doktor Ali Bey'in de katıldığı, Rusya Hükümeti'nin açığa Ermenileri himaye ettiği ve böylelikle Kafkasya'daki Ermenileri sakinleştirerek dikkatlerini Osmanlı Hükümeti aleyhine yoğunlaştırdığının Tiflis Başşehbenderi Feyzi Bey tarafından bildirildiği

**Yıldız Saray-ı Hümâyûnu
Başkitâbet Dairesi**

*Tiflis başşehbenderinden gelen şifre
ve Fransız[ca] telgrafnâmenin tercümesidir.*

Emr-i âlîlerine imtisâlen Bakü'ye giderek Takor Matosyan'ın harekâtını ve oradan Tiflis'e azîmetini fi 17 Şubat sene [1]323 tarihli telgrafnâme ile

arz etmiş idim. Merkûm Tiflis'de erbâb-ı ihtilâlin en tehlikelilerinden bulunan ve sahte İran pasaportlarını hâmil olan Rusyalı Vahan Ter Mikalyan ve tebaa-i Devlet-i Aliyye'den Vanlı Murat ile beraber bulunmuşdur. Bakü'de vuku bulan ictimâda memâlik-i müte'addide ve tebaa-i muhtelifeden daha diğer ihtilâlciler ve Bakü'de Türkçe çıkan *İrşad* gazetesinin muharriri olan Ahmed Kemal ile Dersââdet Tıbbiye Mektebi'nden me'zun olup üç seneden beri firaren Bakü'de bulunan Doktor Ali Bey hâzır bulunmuşdur. Bunlardan Ali Bey Bakü'de çıkan ve şimdi tatil edilen *Hayat* ve *Füyûzât* nâm Türkçe gazetelere yazı yazmışdır. Merkûm Hükûmet-i Seniyye aleyhinde yazdığı bendlerle kendisini tanıtmışdır. Bütün Ermeni ihtilâl cemiyetlerinde hâzır bulunan bu iki şahıs İslâm firarîlerinin Ermenilerle ittihâdına tarafdardırlar. Şurası şâyân-ı dikkatdir ki, Rusya Hükûmeti bütün Ermenileri açıktan açığa himaye ediyor. Kiliselere aid olup evvelce Rusya Hükûmeti tarafından zabtolunmuş olan emlak ve akâr yine Ermenilere iade olunmuşdur ve kezâlik bunlara bir takım imtiyâzlar ve bazı te'sisât için müsaadeler i'tâ edilmişdir. Ermeniler bugünkü gün Kafkasya'da Rusya Hükûmeti tarafından müsaadât-ı vâsi'a-ya mazhar olmaktadır. Ermeni erbâb-ı ihtilâlinin reisi olarak tanınmış ve esliha ve bombalar celb etmiş olan Arşimandrit Corbiyon bir müddet hapsedildikten sonra salıverilmişdir. İşte Ermeniler edebî cemiyetler akdi vesilesiyle ictimâ edip ve Tiflis'de geçende vuku bulan ictimâ Devlet-i Aliyye aleyhinde adeta bir miting olup burada evvelce arz olunduğu vechile Karnik Haçikyan nâmında biri can ve mallarını feda ederek bütün erbâb-ı ihtilâlin Hükûmet-i Seniyye aleyhine olarak ittihâdını mübeyyin fesad-âmiz bir nutuk irâd etmişdir. Merkûm banka hâdisesinde zî-medhal olup Cenova'dan yeni gelmişdir. Bu cemiyetler herkesin ve memurîn-i mahalliyyenin gözü önünde vâki oluyor. Ermeni erbâb-ı ihtilâlinin Memâlik-i Şahane'ye Kafkasya'dan Iğdır ve Kötek tarîkıyla Erzurum'a ve bahren Sohum ve Batum'dan Trabzon'a ve İran tarîkıyla Van ve Bitlis'e girmek suretiyle dahil olduklarına şübhe yoktur. Kezâlik Memâlik-i Şahane ahalisini ihtilâle sevk için Rusya Hükûmeti tarafından gönderilen memurîn-i hafiyenin de yine yukarıda mezkûr şehirler ve tarıklar vasıtasıyla idhal olunduğu âzâde-i iştibâhdır. İran pasaportunu hâmil olarak Van, Bitlis, Erzurum, Trabzon vilâyetlerine gelen veya oralarda bulunan Ermenilerin şübheli eşhâsdan addolunmaları lâzım gelir. Rusya

Hükûmeti'nin Ermenileri himaye ettiği câ-yı bahs değildir. Ca'îf veya samimî olan işbu meslek-i himayeyi takib ile Kafkasya Ermenileri'ni teskine muvaffak olmuş ve onları Hükûmet-i Seniyye aleyhine imâle eylemiştir. Kafkasya Ermenileri oradaki Müslümanlara hazırlıklarının Memâlik-i Şahane'deki Ermenilere muâvenet ve onları ihtilâle tahrik etmek maksadına ma'tûf olduğunu söylemekdedirler.

Matosyan ile Haçikyan dün akşam şimendiferle Odesa'ya hareket edip oradan Bulgaristan'a gitmeleri muhtemeldir. Bunlar hîn-i hareketlerinde Tiflis İstasyonu'nda birçok Ermeni erbâb-ı ihtilâli tarafından teşyî' olunmuştur.

Fî 16 Mart sene [1]908

Feyzi

Y. PRK. EŞA, 52/19

13

İZMİR RUS KONSOLOSUNUN VİZESİZ PASAPORT TAŞIYAN ERMENİ ÇİLİNGİRYAN'I HİMAYESİNE ALDIĞI

İstanbul'dan İzmir'e gelen Odesa Vapuru'ndan çıkan yolcular arasında vizesiz Rus pasaportu taşıyan Ermeni Çilingiryan Karoun veled-i Simon'un vapura geri bindirilmek istendiği sırada işkeleyle gelen İzmir Rus konsolosunun Çilingiryan'ın kendisine teslimini istediği, Manisa'da bulunan İzmir valisinden durum hakkında bilgi istendiği halde konsolosun alınacak cevabı beklemeden Çilingiryan'ı alıp götürdüğü

Mektubî Kalemi'ne Mahsus

Sıra Numarası: 163

Tarih: 8 Mart [1]324

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Şehr-i hâl-i Rumî'nin yedinci günü Dersââdet'den İzmir Limanı'na muvâsalat eden Rus kumpanyasının Odesa vapurundan çıkan yolcular miyânında vizesiz Rus pasaportunu hâmil bulunan Ermeni cemaatinden Çilingiryan Karoun veled-i Simon nâm şahsın ol bâbdaki karara tevfiikan vapura iade

edileceği sırada İzmir Rus konsolosu elbise-i resmiyesini lâbis olduğu hâlde iskeleye gelerek merkûm Ermeni'nin kendisine teslimini ısrar etmesi üzerine Manisa'da bulunan vali-i vilâyetden telgrafla istifsâr-ı keyfiyet olunduğu hâlde mûmâileyh konsolos cevab vürûduna intizâr etmeksizin gümrük salonunda bulunan merkûmu alıp götürdüğü İzmir İskele Komisyonu Hey'eti'nden bâ-telgrafnâme izbâr kılınmış olmakla ol bâbda.

[21 Mart 1908]

ZB, 322/105

14

**RUS HÜKÜMETİ HİMAYESİNDEKİ
ERMENİLERİN OSMANLI ÜLKESİNE GİTTİKLERİ,
RUSYA'DAN KAFKASYA'YA GELEN ASKER VE HARP
MÜHİMMÂTININ TAMAMININ OSMANLI-İRAN SINIRINA,
ÖZELLİKLE DE SARIKAMIŞ VE ERİVAN'A SEVK EDİLDİĞİ**

Rus Hükümeti tarafından himaye edilen Ermenilerin mütemâdiyen Osmanlı topraklarına gittikleri, Rusya'dan Kafkasya'ya her gün gelen çeşitli milletlere mensup asker ve levazımâtın tamamının Osmanlı ve İran hudutlarına, özellikle de Sarıkamış, Erivan ve Nahcivan'a sevk edildiği, halk arasında yakında Osmanlı Devleti ile muharebe edileceğinden ve Kafkasya'daki askerlerin tamamının seferberlik durumuna geçirileceğinden bahsedildiği

**Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hariciye
Tercüme Odası**

Hariciye Nezâreti'ne 29 Mart sene [1]908 tarihiyle Tiflis Başşehbenderliği'nden vârid olan 216 numaralı tahrirâtın tercümesi suretidir.

Kafkasya'daki harekât-ı askeriyeden bâhis olan 7 Mart sene [1]908 tarihli telgrafnâme-i acizâneme zeyldir:

Rusya'dan Kafkasya'ya külle-yevm sunûf-ı muhtelifeye mensub asâkir ile her nev' levâzım ve mühimmât-ı harbiye ve erzak ve me'kûlât vürûd etmekde ve işbu asâkirin kâffesi hudud-ı hakanî ile hudud-ı İraniye cihetlerine

ve ez-cümle Sarıkamış, Erivan, Culfa ve Nahcivan'a sevk edilmektedir. Herkes Devlet-i Aliyye ile karîben muharebe edileceğinden bahsetmekte ve hudduda mütehaşşid asâkirin mikdarı yüz bin kişi tahmin olunmaktadır. Hatta pek yakın zamanda Kafkasya'daki asâkirin cümlesi seferber hâline vaz' olunacağı mervîdir. Şurasının da ilâveten arzını vazifeden addeylerim ki, Ermeni fesedesi mütemâdiyen Memâlik-i Şahane'ye azîmet etmekte ve merkûmûn Rusya Hükûmetince himaye ediliyor gibi görünmektedir. Kafkasya'da mukim tebaa-i Müslime-i şahaneye gelince bunların cânib-i Hükûmet-i Seniyye'den i'zâm buyurulmuş hafîye memurları olmalarından şübhe edildiğinden, haklarında ona göre muamele olunmaktadır. Ez-cümle tebaamızdan birçokları tevkif edilmiş ve hatta bazıları da Rusya toprağından ihrac ve teb'ûd olmuşdur.

[29 Mart 1908]

Y. PRK. HR, 36/9

15

İRAN'DAKİ ERMENİ FEDAİLERİNE RUSYA TARAFINDAN SİLAH VERİLDİĞİ

İran'daki Ermeni fedailerine Osmanlı ülkesinde karışıklık çıkarmaları için Rusya tarafından silah verildiği ve her türlü masrafları Rusya Hükûmeti tarafından karşılanmak üzere bazı çete reisleriyle anlaşma yapıldığı

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

Van Vilâyeti'nden Vârid Olan Şifre Telgrafnâme

Güya Rusya ile muharebe edileceği cihetle İran'daki Ermeni fedailerine Memâlik-i Şahane'de iğtişâş çıkarmak maksadıyla Rusya tarafından esliha verildiği ve vuku bulacak her türlü masârîf Rusya Hükûmeti'ne aid olmak üzere hazele rüesâsiyle mukâvele edildiği Selmas'dan alınan mektuba atfen

Hakkari Mutasarrıflığı Vekâleti'nden bildirilmekle arz-ı malumâta cür'et olunduğu ma'rûzdur. Fermân.

Fî 29 Mart sene [1]324 / [11 Nisan 1908]

Van Valisi

Ali Rıza

Y. A. HUS, 520/56

16

**OSMANLI DEVLETİ İLE RUSYA ARASINDA BİR SAVAŞ
ÇIKMASI DURUMUNDA VAN'A HÜCUM ETMEK ÜZERE
2.000 ERMENİ'NİN SELMAS ÇEVRESİNDE TOPLANDIĞI**

Rusların Rumiye ve Tebriz'de birçok silah ve cephanesinin bulunduğu ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkabilecek bir savaşta Van'a hücum etmek üzere Selmas çevresinde 2.000 Ermeni'nin toplandığının güvenilir kaynaklardan haber alındığı

Bâb-ı Âlî

Daire-i Sadâret

Amedî-i Divan-ı Hümâyûn

632

Rumiye'ye gelen Ermeni hazelesi rüesâsı oradaki İran fedaisi reisiyle icra-yı müzâkerâtda buldukları gibi sâbık Van Konsolosu Miralay Tomanski ile bazı memurînin dahi hudud-ı hakaniyede teftişâtında bulunacakları hakkında Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyet-i Celîlesi'nin iş'ârına atfen taraf-ı vâlâ-yı Seraskerî'den vârid olan tezkire üzerine Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne tebligât-ı lâzime lede'l-ifa Rumiye'de bulunan Hoy, Selmas ve Tebriz başşehbenderlerinden gelen telgrafnâmelerde ahîren Rumiye'ye muvâsalat eden mûmâileyh Miralay Tomanski'nin Terguvar tarafına gitmek üzere olduğunu izhâr ve mahalli Rus konsolosunun da Rumiye'de bulunan Ermeni fesedesini ile silah ve cephâneleri çokça olduğu hâlde bunların beş-altı neferden ibaret olduklarını beyân ile ketm-i hakikat etmesi şâyân-ı dikkat görüldüğü ve Rusların Tebriz'de hayli esliha ve cephâneleri bulunduğu ve Hükûmet-i Seniyye ile Rusya Devleti beyninde bir harb vuku'unda Rus Ermeni zâbitânı

kumandasında olarak Van'a hücum eylemek niyetiyle iki bin kadar Ermeni'nin el-yevm Selmas ve havalisinde ictimâ etdiklerinin mevsûkan haber alındığı bildirilmesiyle bu bâbda dahi Tahran Sefâret-i Seniyyesi'ne i'tâ-yı malûmât ile icra-yı vesâyâ olunarak alınacak cevabların iş'âr olunacağını ve Devlet-i Aliyye ve Rusya arasında bir muharebe zuhuru ihtimaline binâen tarafeynin teslîhât ve tedarikâtına dair *Daily Telegraph* gazetesinin Hocabey'den ahz ve neşreylediği telgrafnâmenin metnini *Standart* gazetesinin ise cânib-i seniyyü'l-cevânib-i hazret-i Hilâfet-penâhî'den geçende Rusya sefirine keşîde buyurulan ziyafetin Devlet-i Aliyye ile Rusya arasındaki münasebâtın kesb-i salâh eylediğine delil addedilmekte olduğu Berlin muhabirinin iş'ârına atfen bi'l-beyân ne yolda bast-ı mütalaât etmiş olduğunu müş'ir Londra Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârlığı'ndan vârid olan tahrirât tercümesinin gönderildiğini mutazammın nezâret-i müşârunileyhâdan cevaben ve zeylen alınan iki kıt'a tezkire melfûfâtıyla beraber arz u takdim kılındı, efendim.

Fî 30 Rebülevvel sene [1]326 - Fî 18 Nisan sene [1]324

Sadırazam
Ferid

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Mektubî Kalemi

Tebriz Başşehbenderliği'nden vârid olan
29 Nisan sene [1]908 tarihli telgrafnâmenin hallidir.

Hükûmet-i Seniyye ile Rusya Hükûmeti beynlerinde ilân-ı harb vuku'u hâlinde Rus Ermeni zâbitânı taht-ı kumandasında olarak Van üzerine hücum etmek niyetiyle takriben iki bin Ermeni'nin el-yevm Selmas'da ve havalisindeki kurâda ictimâ etdikleri mevsûkan istihbâr kılındığı arz olunur. Fermân.

[1 Mayıs 1908]

Y. A. HUS, 520/131

**RUSYA'NIN BİTLİS KONSOLOSUNUN JANDARMA
REFAKATİNDE TATVAN VE PASİN ÜZERİNDEN
RUSYA'YA GİDERKEN ERMENİLERLE GÖRÜŞTÜĞÜ**

Askerî kıyafetle jandarma refakatinde Tatvan ve Pasin üzerinden Rusya'ya giderken Ermeni köylerine uğrayarak görüşmelerde bulunan kişinin Rusya'nın Bitlis konsolosu olduğu anlaşıldığından her türlü hareketinin gözetim altında tutulduğu

**Makam-ı Seraskerî
Mektubî Kalemi**

Rusya'nın Van konsolosu nâmyla ve kıyafet-i askeriyesiyle birinin Toprakkale'ye gelmiş olduğu istihbâr kılınarak tahkikât icrası mahalline yazıldığı Hudud Kumandanlığı'nın iş'ârına atfen Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyet-i Celîlesi'nden izbâr olunması üzerine bu bâbda müşiriyet-i müşârunileyhâ ile Bâbîâlî'ye ne yolda ifa-yı tebligât edildiği 28 Rebûlevvel sene [1]326 tarihli tezkire-i hususiye-i acizânemle arz-ı südde-i muallâ kılınmışdı. Toprakkale'ye geldiği istihbâr edilen, Rusya'nın Van konsolosu olmayıp Bitlis konsolosu olduğuna ve iki Ermeni jandarma muhafazasıyla azîmet edip esna-yı râhda Ermeni karyelerine uğrayarak Ermenilerle görüşdüğüne ve sairere dair Hudud Kumandanlığı'nın telgrafnâmesini naklen mezkûr Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyet-i Celîlesi'nden vârid olan telgrafnâmenin suret-i muhrecesi leffen arz u takdim kılınmış ve diğer bir suretinin bâ-tezkire-i acizî Bâbîâlî'ye irsâli ve mûmâileyh konsolosun her gûnâ harekâtının tarassuduna devam olunmakla beraber maksad-ı seyahati hakkında dahi istihsâl-i malumâtla iş'ârı zımında bâ-telgrafnâme-i acizî müşiriyet-i müşârunileyhâ-ya vesâyâ icrası derdest bulunmuş olmakla ve alınacak malumâtın dahi arz-ı hâk-i pâ-yı âlî kılınacağı derkâr bulunmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 2 Rebûlâhir sene [1]326 ve fî 20 Nisan sene [1]324

Serasker
Rıza

**

Makam-ı Seraskerî
Mektubî Kalemî

Erzincan'da Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Zeki Paşa hazretlerinden mevrûd fî 15 Nisan sene [1]324 tarihli şifreli telgrafnâmenin suretidir.

14 Nisan sene [1]324 tarihli telgrafnâme-i acizânemle arz olunan konsolos hakkındaki tahkikâtı mübeyyin Hudud-ı Hakanî Kumandanlığı'ndan mevrûd telgrafnâme sureti zeylen arz kılındı. Fermân.

Suret

13 tarihli telgrafnâme-i acizîye zeyldir:

Mûmâileyh Van konsolosu olmayıp Rusya'nın Bitlis konsolosudur. Me'zûnen pasaportlu olarak Rusya'ya gidiyor. Bitlis'den iki Ermeni jandarma muhafazasıyla hareket ettiğini ve yolda konak ettiği Tatvan ve Ahlat'ın Armut ve Kizvak³ ve Zirekli ve Ayntab'ın Köşk karyelerindeki Ermeniler tarafından son derece i'zâz ve ikram edildiği ve kaldıkları yerlerde Ermenilerle gizlice sabahlara kadar görüşüklerini mûmâileyhi getirmiş olan mekkâreci ifade etmiştir. Eleşkird'de de bir Ermeni hânesine misafir edilmesini rica etmiş ise de bir Müslümana misafir edilmiş ve gece ... râddelerinde birkaç Ermeni ile görüşmek arzu eylemiş ve vaktin geçtiğinden bahisle geçişdirilmiştir. Mûmâileyh, Pasin Karakilisesi'nden Rusya'ya geçmek üzere Tahir-Velibaba tarîkıyla bugün Eleşkird'den hareket etmiştir. Gece Tahir'de kalacaktır. Muhafız verildiği gibi ahvâlini de tarassud etmeleri tenbih kılınmıştır. Ol bâbda.

[3 Mayıs 1908]

Y. MTV, 309/7

18

**RUSYA'NIN KARS'A KÜLLİYETLİ MİKTARDA
ASKER VE CEPHANE SEVK ETTİĞİNİN ANLAŞILDIĞI**

Rusların Borçka'daki Ermenilerle birlikte Osmanlı hududundaki kordonları basacaklarına ilişkin bir durum olmamakla birlikte Rusya'nın Kars'a külliyetli miktarda asker ve cephane sevk ettiğinin anlaşıldığı

³ Metinde "Kendvan" şeklinde geçmektedir.

Makam-ı Seraskerî
Mektubî Kalemi

Rusların Ercevin'e külliyetli cephâne ve asker sevk ettikleri ve Kura ile Bo[r]çka'da bulunan Ermenilerle birlikde hudud-ı hakanîdeki kordonları basıp gasb ve gâret edecekleri hakkında iş'âr-ı mahallîyi hâkî Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyet-i Celîlesi'nden alınan telgrafnâmenin suretinin terfî ve takdimiyle müşiriyet-i müşârunileyhâya ne yolda tebligât-ı cevabiye ifa olunduğu 3 Rebûlâhîr sene [1]326 tarihli tezkire-i hususiye-i acizânemle arz-ı ıttılâ'gâh-ı âlî kılınmış idi. Kura ve Borçka'da Ermenilerle Rusların hareketini tahkik için gönderilip avdet eden memurun bunların müttefikan bir hareketleri görülemediğini ve kordonları basmak gibi bir teşebbüsde bulduklarına dair bir emâreye dest-res olunamadığını ve maamâfih Rusya'nın, Kars cihetlerine külliyetli asker ve cephâne sevk eylemekte olduğunu beyân eylediğine dair Trabzon Kumandanlığı'ndan alınan telgrafnâmeyi naklen müşiriyet-i müşârunileyhâdan bu kere vürûd eden telgrafnâmenin suret-i muhrecesi leffen arz u takdim kılınmış ve suret-i iş'ârdan bahisle bu bâbda evvelce vâki olan iş'âr-ı acizânem vechile Kars Şehbenderliği vasıtasıyla da tahkik-i keyfiyet etdirilerek netice-i hâsılanın inbâsı hususunun bâ-tezkire-i acizî Bâbîâlî'ye izbârı derdest bulunmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 10 Rebûlâhîr sene [1]326 ve fî 28 Nisan sene [1]324

Serasker
Rıza

**

Makam-ı Seraskerî
Mektubî Kalemi

*Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Zeki Paşa hazretlerinden
mevrûd 27 Nisan sene [1]324 tarihli şifreli telgrafnâmenin suretidir.*

19 Nisan sene [1]324 telgrafnâme-i çâkerâneme lâhika olarak Trabzon Kumandanlığı'nın mevrûd telgrafnâmesi zeylen arz u takdim-i huzur-ı sâmi-i âsafâneleri kılınmakla fermân.

Suret

17 Nisan sene [1]324 tarihli ve şifreli telgrafnâme-i çâkerâneme zeylidir:

Kura ve Borçka ve Maradit cihetlerinde bulunan Rus ve Ermenilerin harekâtlarını berây-ı tahkik gönderildiği arz olunan hafiye memuru avdet ederek o cihetlerdeki Ruslar ile müttefik bir hâl ve hareketlerini göremediğini ve kordonları basmak gibi bir fikir ve teşebbüsde bulduklarına dair hiçbir emâre müşahede olunmadığını ve yalnız Rusya'nın Kars cihetlerine külliyeleli asker ve cephâne sevk etmekte olduğunu ifade eylediği Nizâmiye Taburu Binbaşılığı'nın iş'ârına atfen Rize Livâ Kumandanlığı'ndan izbâr olunduğu ma'rûzdur.

[11 Mayıs 1908]

Y. MTV, 309/82

19

RUSYA'NIN HALFELİ BÖLGESİNDE YAŞAYAN ERMENİLERİN VAN VE MUSUN'A TAARRUZ MAKSADIYLA ASKERÎ EĞİTİM YAPTIKLARI

Rusya'nın Halfeli ve civarındaki köylerdeki Ermeni halkın Osmanlı askerî kıyafetleri giyinerek her gün eğitim yapmalarına Rus askerleri tarafından göz yumulduğu, bunların Van ve Musun'a taarruz etme niyetlerinde oldukları haber alındığından Hudut Kumandanlığınca gerekli tedbirlerin alınması

Fî 18 Rebûlâhir sene [1]326 ve fî 6 Mayıs sene [1]324 tarihiyle Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden mevrûd tezkirenin suretidir.

Rusya'nın Halfeli ve Hoşhaber karyeleriyle etrafı kurâdaki Ermeni hazinelesinden bir kısmı bizim asker gibi siyah ceket ve pantolon ve çamurluk ve kalpaklı ikincisi Lazları taklîden kabalak zıbka üçüncüsü Mestanlı Aşireti misillü uzun keçe külâh ve abalı oldukları hâlde yevmiye üç defa talim etmekte ve bunları müşahede eden Rus zâbitân ve efrâdı müsâmaha ve sükût eylemekte olup karîben fırsat buldukça Van'a tecavüz ve Musun'a taarruz fikrin-

de buldukları alınan malumât-ı hususiye üzerine Bayezid Mutasarrıflığı'ndan iş'âr olunarak bu gibi hazeleden dahil-i vilâyete bir ferdin bile adem-i duhûlü hakkında mahalline ve Hudud Kumandanlığı'na ehemmiyetle tebligât icra kılındığına dair Erzurum Vilâyet-i Behiyyesi'nden keşîde olunan telgraf-nâmenin sureti Tesrî-i Muamelât Komisyonu ifadesiyle leffen huzur-ı âlî-i fahîmânelerine takdim kılınmış olmakla ol bâbda.

[19 Mayıs 1908]

HR. SYS, 2776/50

20

**OSMANLI VATANDAŞI BAZI ERMENİLERİN
RUS PASAPORTUYLA BATUM ÜZERİNDEN
OSMANLI TOPRAKLARINA GİZLİCE GEÇMEK ÜZERE
AMERİKA VE İNGİLTERE'DEN MARSİLYA'YA GELDİKLERİ**

Ellerinde Rus konsolosları tarafından verilmiş pasaportlar bulunan Osmanlı tebaasından bazı Ermenilerin Batum'a gitmek üzere Amerika ve İngiltere'den Marsilya'ya geldikleri ve Batum'dan da memleketlerine gitmek için Osmanlı sınırını gizlice geçeceklerinin Paris Büyükelçiliği'nden bildirildiği

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 61

Tarih: Fî 10 Mayıs sene 1324

Nev'-i Tercüme: Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den bir takım Ermenilerin Batum'a ve oradan hafiyen hudud-ı hakanîye bi'l-mürûr memleketlerine avdet edecekleri ve yedlerinde Rusya konsolosları tarafından vize edilmiş pasaportlar bulunduğu Marsilya Şehbenderliği'nden bildirildiğine dair

Hariciye Nezâreti'ne 18 Mayıs sene [1]908 tarihiyle Paris Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 122 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Biraz vakitten beri Devlet-i Aliyye'den bir takım Ermenilerin Batum'a gitmek üzere Rusya konsolosları tarafından vize edilmiş pasaportları hâmil

oldukları hâlde Amerika ve İngiltere'den Marsilya'ya geldikleri ve merkûmûnun Batum'dan memleketlerine avdet için suret-i hafiyede hudud-ı hakanîden mürûr edecekleri bu kere Marsilya başşehbenderimiz tarafından bendenize iş'âr edilmiştir. Emr u fermân.

[23 Mayıs 1908]

HR. SYS, 2866/71

21

**VİZESİZ PASAPORTLA RUSYA'DAN
OSMANLI ÜLKESİNE GİRİŞ YAPMAK İSTEYEN
ERMENİLERDEN İKİ KAT FAZLA VİZE HARCİ ALINACAĞI**

Aslen Rusya veya başka ülke uyruğundan olan ve Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne gelmek isteyen Ermenilerin girişlerine engel olunmamasına ve vizesiz pasaportlulardan iki kat vize harcı alınmasına ve suçları sebebiyle mahkûm olanların konsolosluklarına bilgi verilerek geri gönderilmelerine karar verildiği

Meclis-i Vükelâ

Müzâkerâtına Mahsus Zabıt Varakasıdır

Tarih: 4 Ca. sene 1326

21 Mayıs sene 1324

Hulâsa-i Meâli

Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olup Rusya memâlikinde bulunan Ermenilerden avdet etmek isteyenler ol bâbdaki irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî hükm-i âlîsi vechile kabul edilmemekde ise de tebaa-i ecnebiyeden olan Ermenilerin sudâ' ve şikâyâtı mûcib olmamak için kabulleri hakkındaki tebliğ-i sâmi iktizâsınca vizesiz pasaportla Trabzon'a gelenlerin konsülatlarının ısrarları üzerine bi'z-zarure kefaletle kabul edilmiş olmalarına nazaran iktizâ-yı hâlin inbâsı lüzumuna dair Trabzon Vilâyeti Vekâleti'nden gelen tahri-rât suretinin leffiyle Hariciye Nezâreti'nden mürsel 1 Cumâdelûlâ sene 1326 tarihli tezkire kırâet olundu.

Kararı

İşbu tezkirede beyân olunduğu üzere Rusya'dan Memâlik-i Şahane'ye gelmek isteyen Ermenilerden an-asıl Rusyalı veya diğer devlet tebaasından bulunanların Memâlik-i Şahane'ye duhûllerine mümâna'at olunmayıp ancak pasaportları vizesiz bulunanlardan iki kat vize harcı ahzıyla iktifa olunması ve ahvâli maznûn ve seyyi'ât-ı vâkı'adan dolayı mahkum olanlarının konsülatolarına malumât verilerek geldikleri mahallere iade olunmaları karar-ı vâkı'a muvâfık olacağından ona göre ifa-yı muamele olunmak üzere vilâyet-i mezkûreye tebliğ-i keyfiyet olunmasının nezâret-i müşarunileyhâya cevaben tebliği tezekkür ve tensîb kılındı.

[3 Haziran 1908]

(Meclis-i Vükelâ azâlarının imzaları)

MV, 119/47

22

POTİ LİMANI'NDA BAZI MÜSLÜMAN İŞÇİLERİN ERMENİLER TARAFINDAN YARALANDIĞI

Osmanlı tebaasından ve manganez tüccarlarından Avghérinolar'ın madenini yüklemek için Poti Limanı'na gelen vapurun postabaşları Osmanlı tebaasından Ahmed, Hasan ve diğer bazı Müslüman işçileri yaralayan Ermenilerin cezalandırılmaları ve olayların çıkmasına sebebiyet veren Poti liman komiseri, jandarma çavuşu ve polis müdürünün sorumlu tutulmaları gerektiğinin Poti Şehbender Vekâleti'nden bildirildiği

Poti Şehbender Vekâleti'nden

fi 16 Haziran sene [1]324 tarihiyle mevrûd tahrirâtın suretidir.

Devletli efendim hazretleri

Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den ve manganez tüccarından Avghérinolar'ın madenini tahmîl için geçen Perşembe günü Poti Limanı'na vürûd eden vapurun postabaşları tebaa-i Osmaniyye'den Ahmed ve Hasan'ın amelesi vasıtasıyla yükledilmesi icab ederken Chiatura'dan gelen malın amelesi Ermeni'

den mürekkeb bulunan bir kumpanya nâmına muharrer bulunduğu iddiasıyla liman şimendifer hattı üzerine memur bulunan jandarma çavuşu, amelenin nısfının Müslim ve nısf-ı diğèrinin Ermeni olmasını tensîb eylediği ve Cuma günü amelenin o minvâl üzere işlediği ve fakat Cumartesi günü Ahmed'in vapura giderken önlerinden geçmeğe mecbur bulunduğu birkaç Ermeni tarafından etrafı kuşadılarak Van ahalisinden olup geçenlerde diğèr bir cinayet işlediği hâlde hükûmet-i mahalliyece takib ve derdest edilmemiş olan Sogo nâmında bir Ermeni tarafından kürek darbesiyle eli cerîhadâr olduğu ve kolu incindiği anlaşıl原因 olarak hemen kâtibe terfîkan evvel emirde liman komiserine ve ol bâbda yazılan nota ile polis müdürüne ve Pazar günü de Ermenilerin ertesi gün iş esnasında bir mefsetet çıkaracakları haber alınmakla keyfiyet be-tekrar polis müdürüne bildirilmiş ve işe lâyıkıyla ehemmiyet verilmez ise neticenin vahim olacağı sarîhan yazılmış ve söylenmiş ise de komiser kendisine etdirilen birinci müracaatda mahall-i vak'aya bizzat koşarak veyahud birkaç polis neferi koşdurarak mücrimi derdest etdirmediği ve bu işi mecrûha gördürmek istediği ve ehemmiyetine mebnî işi bizzat rü'yete mecbur bulunduğu hâlde aynı komisere havale suretiyle başdan savdığı ve notanın havalesinden sonra vâki olan ısrar üzerine komiser tevkif etdirdiği Ermeni amelebaşını, mücrimi teslim edinceye değin tevkif etmeğe vazifeten mecbur bulunduğu hâlde iki-üç saat kadar bekletdikden sonra serbest bıraktığı ve son müracaatında polis müdürü Pazartesi günü iş mahalline bir komiserle mikdar-ı kâfi polis efrâdı yollayacağını va'd eylemiş iken sözünden döndüğü cihetle bu bâbdaki telgrafnâme-i acizânemle arz kılındığı misillü vak'a-i müessife husûle gelmiş ve seksen belki de daha ziyade Ermeni otuz beş kadar tebaa-i Müslimenin etrafını kuşadarak ibtidâ amelebaşı Hasan cânî-i merkûm Sogo tarafından kama ile tehlikeli surette cerh edilmiş ve bir diğèrinin ayağı kırılmış ve on üç kişinin de taşla vücudlarının muhtelif mahalleri yaralanmıştır. Mesrûdât-ı acizânemden lutfen müstebân buyurulacağı vechile bu işe sebebiyet verenler jandarma çavuşu, polis müdürü ve liman komiseri olmak üzere hep memurîn-i hükûmetdir. Bunların dûçâr-ı mes'uliyet edilmeleri ve cânîlerin ceza-yı sezâlarına çarpdırılmaları Poti Limanı'nda Ermeniler arasında işlemeğe mecbur olan tebaa-i Müslimenin vikâye-i hayatları nokta-i nazarından elzem bulunmakla keyfiyet Sefâret-i Seniyye'ye ve ayrıca Kütayis valisine

bildirilmiş ve burada hastahâne mevcut bulunmadığı cihetle doktorların tavsiyesine binâen iki mecrûhun hastahâneye yatırılmak üzere Batum'a gönderildiklerinin arzına mücâseret ve bu gibi vekâyî'in vakt ü zamanıyla nezâret-i celîle-i âsafânelerine arz u iş'ârı için vekâlethâneye bir şifre miftâhının irsâli istirhâmına müsâra'at kılınıyorsa da her hâlde ve ol bâbda.

[29 Haziran 1908]

HR. SYS, 1343/66

23

**GENEL AF İLANINDAN SONRA
TAŞNAK KOMİTESİ REİSLERİNDEN BAZILARININ
VAN'A GELEREK ASAYİŞİ BOZMAYA ÇALIŞTIKLARI**

Genel affın ilanından sonra Rusya vatandaşı olan bazı Ermeni Taşnak Komitesi reislerinin, Van'a gelip Müslümanlarla Ermenilerin arasını açmak suretiyle asayiş bozmaya çalıştıkları bildirilerek büyükelçilikleri aracılığıyla geldikleri yerlere iade edilmelerinin istendiği

Dahiliye Nezâreti'nden mevrûd

fî 24 Eylül sene [1]324 tarihli tezkirenin suretidir.

Afv-1 umumî ilânından sonra Rusya tebaasından ve Ermeni Taşnak Komitesi rüesâsından bir takım eşhâs merkez ve mülhakâtda meydana çıkarak gerek İslâmlarla Ermeniler gerek sırf Ermeniler arasına ilkâ-yı nifakdan geri durmamakda ve vezâif-i hükûmete de nev'an-mâ müdahale etmekde olduklarına ve bu hareketlerinden dolayı mülhakâtdan da şikâyet edilmekde bulunduğuna ve eşhâs-ı merkûmenin harekâtında serbest kalmaları hâlen ve âtiyen asayişe te'sirden hâli kalmayacağına binâen bunların sefârethâneleri ma'rifetiyle mahallerine iadeleri lüzumu Van Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmede beyân olduğundan muktezâsının serî'an ifa ve inbâsı hususuna himem-i aliyye-i âsafâneleri derkâr buyurulmak bâbında.

[7 Ekim 1908]

HR. SYS, 2799/16

**RUSYA'DA ERMENİCE YAYINLANAN
HODYO GAZETESİNİN OSMANLI
ÜLKESİNE SOKULMASININ YASAKLANDIĞI**

Rusya'da basılıp yayımlanan Ermenice Hodyo gazetesi nüshalarının yurda girişine izin verilmemesi hususunda gerekenin yapılmasının istendiği

**Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi**

Tarih: 26 Nisan sene [1]325

Şifre

Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis Vilâyetleri'ne Telgraf

Rusya'da tab' ve neşrolunan Ermenice *Hodyo* gazetesi Müslümanlarla Ermenilerin ittihâdı hakkında gayet mel'ûnâne makaleler derc etmekde olduğundan mezkûr gazete nüshalarının Memâlik-i Şahane'ye idhal edilememesi esbâb-ı kavîyesinin istihsâli suret-i mahsusada tavsiye olunur.

[9 Mayıs 1909]

A. MKT. MHM, 551/11

**ALMAN GAZETELERİNDE ERMENİ PATRİĞİ'NİN
MÜSLÜMANLARLA ERMENİLER ARASINDA ÇIKABİLECEK
BİR ÇATIŞMADA RUSYA'NIN YARDIMINI TALEP ETMEK
ÜZERE PETERSBURG'A GİTME HAZIRLIKLARI YAPTIĞINA
İLİŞKİN HABERLER YAYINLANDIĞI**

Yeni kurulan hükümet tarafından Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında bir çatışma çıkmaması istenmekte ise de mutaassıb ahalinin Hıristiyanlara karşı ayaklanabileceği ve Müslümanlar ile Ermeniler arasında çatışma çıkabileceği iddiasıyla Ermeni Patriği'nin Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenileri koruma altına almasını Rusya İmparatoru'ndan istemek üzere Petersburg'a gideceğine ilişkin İstanbul'dan alınan bir telgrafın gazetelerde yayınlandığının Berlin Büyükelçiliği'nden bildirildiği

Bâb-ı Âlî
Tercüme Odası
Numara: 43
Tarih: Fî 7 Mayıs sene 1325

*Nev'-i Tercüme: Ermeni Patriği'nin Memâlik-i
Osmaniyye'deki Ermenileri taht-ı himayesine
alması için Rusya İmparatoru'na müracaat
edeceğine dair gazetelerin derc eyledikleri
telgrafnâmeye dair*

*Nezâret'e fî 19 Mayıs sene [1]909
Berlin Sefâret-i Osmaniyyesi'nden 155 Telgrafnâme*

Gazeteler Dersaâdet'den aldıkları âti'z-zikr telgrafnâmeyi neşreylemişlerdir:

Ermeni Patriği, "her gûne mücadelât ve münâza'âtın izalesi idare-i ceddece kat'iyyen arzu edilmekte olduğu muhakkak ise de mutaassıb ahalinin Hıristiyanlar aleyhine kıyâm etmesi tehlikesi mevcut idüğünden Müslümanlarla Ermeniler beyninde yeniden münâza'ât vuku'undan korkduğunu ve kendi itikadınca Rusya'nın Memâlik-i Osmaniyye'deki Ermenilerin emr-i himayesini deruhde etmesi arzu olunur mevâddan idüğünü" beyân eylemiştir. Patrik-i mûmâileyhin Rusya İmparatoru'na bu yolda bir taleb ve iltimasda bulunmak üzere gelecek hafta Petersburg'a azîmet edeceği ve işbu beyânâtı icra etmezden biraz evvel Mösyö Zinovyev'i ziyaret ettiği mervîdir.

[20 Mayıs 1909]

HR. SYS, 43/30

26

**VAN'DA ASAYİŞİ İHLÂL EDEN DAVRANIŞLARDA
BULUNAN RUSYALI ERMENİ KOMİTE REİSİ İŞHAN İLE
ARAM'IN BÖLGEDEN UZAKLAŞTIRILMALARI GEREKTİĞİ**

Ermeni Komitesi üyelerinden bazılarının Van'da emniyet ve asayiş bozan hareketlere kalkışmaları sebebiyle komite reisi Rusyalı İşhan ile Aram'ın Van'dan uzaklaştırılmaları için Rusya Büyükelçiliği nezdinde girişimlerde bulunulması

*Dahiliye Nezâreti'nin
fi 16 Mayıs sene [1]325 tarihli tezkiresi suretidir.*

Van'da Ermeni Komitesi efrâdından bazılarının muhill-i asayiş ahvâl ve harekâta tasaddî etmekde olduklarından bahisle öteden beri komite riyâsetinde bulunan Rusyalı İşhan ve Aram nâmlarında iki şahsın oradan kaldırılması sükûn ve asayişin te'min-i devamı nokta-i nazarından derece-i vücûbda bulunduğu Van Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmede izbâr kılınmış olmakla sefâret nezdinde suret-i hususiyede münasibi vechile teşebbüsât icrasıyla merkûmların oradan ihracı esbâbının istikmâli ve neticesinin inbâsı hususuna himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyurulmak bâbında.

[29 Mayıs 1909]

HR. SYS, 2799/18

27

**RUS VATANDAŞI OLAN OSMANLI
ERMENİLERİ İLE İZİN ALMAKSIZIN OSMANLI
TÂBİİYETİNDEN ÇIKANLARIN KAFKASYA'DAN
ANADOLU'YA GELMELERİNE MÜSAADE EDİLMEMEYECİĞİ**

Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmekte olan Osmanlı Ermenileri arasında Rusya tebaasından olanlar ile izin almaksızın Osmanlı tâbiiyetinden çıkanların Osmanlı topraklarına gelmelerine müsaade edilmemesi için ilgili makamlarca gerekenlerin yapılması

**Bâb-ı Âlî
Daire-i Umûr-ı Dahiliye
Mektubî Kalemi
Aded: 317**

Zabtiye Nezâret-i Behiyyesi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Kafkasya'dan Anadolu'ya hicret etmekde olan Osmanlı Ermenileri miyânında Rusya tebaasından olanlarla usulen me'zuniyet istihsâl etmeksizin terk-i tâbiiyet edenlerin Memâlik-i Osmaniyye'ye gelmeleri rehîn-i cevâz olamayacağı bâ-tezkire-i sâmiye cevaben izbâr buyurulmuş ve keyfiyet icab eden vilâyâta yazılmış olmakla nezâret-i behiyyelerince de ona göre muame-

le ifası hususuna himmet buyurulması bâbında irâde efendim hazretlerinin-
dir.

Fî 9 Cumâdelûlâ sene [1]327 ve fî 16 Mayıs sene [1]325

Dahiliye Nâzırı

Ferid

**

Mektubî Kalemî'ne Mahsus

Sıra Numarası: 1243

Tarih: 17 Mayıs sene [1]325

Ta'mim

Kafkasya'dan Anadolu'ya hicret etmekde olan Osmanlı Ermenileri mi-
yânında Rusya tebaasından olanlarla usulen me'zuniyet istihsâl etmeksizin
terk-i tâbiyet edenlerin Memâlik-i Osmaniyye'ye gelmeleri rehîn-i cevâz
olamayacağı bâ-tezkire-i sâmiye cevaben izbâr buyurulmuş ve keyfiyet icab
eden vilâyâta yazılmış olduğu beyânıyla nezâret-i acizîce de ona göre mu-
amele ifası Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezkire izbâr ve keyfiyet icab
edenlere tebliğ ve iş'âr kılınmış olmakla idare-i behiyye (aliyye)lerince de ol
vechile ifa-yı muamele olunması bâbında (ona göre icra-yı icabı bâbında).

[30 Mayıs 1909]

ZB, 603/17

28

**ERZURUM RUSYA BAŞKONSOLOSLUĞU'NUN,
ERZURUM ERMENİ KİLİSESİ KAPISINA
ASILAN İLAN İLE İLGİSİ VE İKİNCİ KAŒILARIN
DAVRANIŞLARININ DİKKATLE İZLENMESİ GEREKTİĞİ**

*Erzurum Ermeni Kilisesi kapısına asılan ve Adana hadisesini ha-
tırlatarak Pologenia Kanunu'nun kabulünü tavsiye eden ilanın,
Eçmiyazin Katogikosuğu ile Rusya Hükümeti arasında Ermeni-
lerin Ortodokş mezhebine kabulü için yapılan muğaveleyi temsil
ettiği anlaşıldığından bu olay ile Erzurum Rusya Başkonsolosluğu'-
nun bir ilgisi olup olmadığı ve konsolosluk ikinci kaŒıları Mösyö
Vichinsky'nin sınır boyunca yapacağı seyahatin dikkatle izlenmesi
gerektiğinin Erzurum Vilayeti'ne bildirildiği*

Erzurum Vilâyeti
Mektubî Kalemi
Aded: 236

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâkerleridir

15 Haziran sene [1]325 tarihinde yani buraya muvâsalat-ı çâkerânemden üç gün evvel Ermeni Kilisesi kapısına şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet bir hafta yapışdırılmış olduğu bugün bi't-tesadüf haber alınması üzerine hemen tahkikât-ı lâzimeye şürû' edilerek mezkûr yaftanın elde edilen suret-i mütercemesi leffen hâk-i pâ-yı âlî-i nezâret-penâhîlerine arz u takdim kılındı. Mü-tâlaasından muhât-ı ilm-i âlî-i fahîmâneleri buyurulacağı üzere yaftanın mürettibleri Adana hâdise-i ahîresini ihtar ile Ermenilere kendilerini halâs için Pologenia Kanunu'nu kabul etmelerini tavsiye ediyorlar. Hâtır-ı çâkerânemde kaldığına göre Pologenia, Ortodoksluk demek olup Ermenileri Ortodoks mezhebine idhal etmek maksadıyla birkaç sene evvel Eçmiyazın Ermeni Katolikosluğu ile Rusya Hükûmeti arasında akd ve Rusya Çarı tarafından tasdik edilen bir mukâvelenâme-i mezhebiyeye alem olmuşdur. Şu hâl yaftanın Rusya General Konsoloshânesi'ne pek bîgâne olmadığını imâ etmekle beraber General Konsolos Mösyö de Scriabin'in Ermenileri tehyîc ve iğfal edecek surette idare-i lisan etdiği tevâtüren sâbit olması bu zannı te'yid ve takviye etmektedir. Bâ-husus ihtilâl-i askerî esnasında Fransa ve İngiltere konsoloshânelerine her müracaat eden kabul olunduğu hâlde Rusya Konsoloshânesi'ne hiçbir ferdin kabul edilmemesi ve konsoloshâne müntesiblerinin Ermeniler hakkında sû'-i muamele melhûz olduğuna dair neşriyâtda bulunmuş olmaları da ayrıca câlib-i nazardır. Ahvâl-i ma'rûzaya rağmen merkez-i vilâyet ve mülhakâtda Müslüman ve Ermeni unsurları arasında mûcib-i endişe olacak derecede mübâyenet-i fikriye bulunmayıp bu bâbda imkânın müsaid olduğu derecede müteyakkız davranılmakda olduğundan her türlü ihtimal haricinde bir hâl vuku' u tasavvur edilse bile esbâb-ı mâni' asımın, zuhurundan evvel istihsâl edilebileceği ümid-i kavîsinde bulunduğum ma'rûzudur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 18 Receb sene 1327 ve fî 22 Temmuz sene 1325

Erzurum Valisi
Mehmed Celal

**

Dahiliye
Mektubî Kalemi
Telgraf Kısmı
Evrak Numarası: 2226/13
Tarih: 16 Ağustos sene [1]325

Şifre

Erzurum Vilâyeti'ne

C. tahrirât 22 Temmuz sene [1]325.

Rusya Hükûmeti'nin Devlet-i Aliyye'ye karşı hâlen ibrâz etmekte olduğu âsâr-ı muhâlesata ve takib etdirdiği meslek-i samimâneye nazaran Erzurum general konsolosunun beyân olunan tesvîlâtta bulunması me'mûl ve istidlâlât ve tahminât ile konsolosa bu gibi teşebbüsâtın isnâdı da ma'kûl olmadığından vilâyet ile konsülatı beynindeki münasebât-ı câriyenin hüsn-i muhafaza ve idâmesiyle beraber istiksâat-ı mukteziyede bulunularak konsolosun gerek yafta meselesinde gerek ahvâl-i sairede zî-medhal olduğunu müeyyid delâil-i mukni'a istihsâl olunduğu takdirde muvazzahan inbâsı bâ-emr-i sâmi tebliğ olunur.

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Hariciye
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Devâir ve Vilâyât Kalemi
Aded: 654

Hulâsa: Rusya'nın Erzurum General Konsülatosu
Kançuları Mösyö Vichinsky⁴ hakkında

Dahiliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Erzurum Ermeni Kilisesi kapısına ta'lik edilmiş olan yafta hakkında cereyân eden muhaberât üzerine mahalli Rus general konsolosu ve konsülatosu hakkında bazı mütâlaâtı hâvî Erzurum Vilâyeti'nden alınan tahrirâtın irsâl kılındığını müş'ir 6 N. sene [1]327 tarihli ve altı yüz yetmiş yedi numaralı tez-

⁴ Metinde "Finisky" şeklinde geçmektedir.

kire-i vâlâları mütâlaa-güzâr-ı acizânem oldu. Mezkûr konsülatoda ikinci ka-
çılar sıfatıyla müstahdem Mösyö Vichinsky'nin icra eylediği seyahat vilâyet-i
müşârunileyhâca câlib-i nazar-ı dikkat görülerek keyfiyet nezâret-i acizîye
iş'âr olunmuş idiyse de usulen müracaatla buyuruldu aldıktan sonra jandar-
ma refakatinde seyahat eden mûmâileyh kaçıların cevelângâhı menâtık-ı
memnû'a-i askeriyeden olmadığı gibi istihkâmât resmi almak misillü ef'âl-i
memnû'aya tasaddîsi de sâbit olmadığından kendisine casusluk isnâdına zâ-
hiren ve maddeten hak verdirecek delâil-i makbûle olmadığı cihetle konsolo-
sa iş'ârât-ı resmiye için vilâyet-i müşârunileyhânın tereddüdü buraca sefâre-
te tebligât icrasından maa-ziyadetin mahsûs ve evrakının elde edilmesi teşeb-
büsâtı ise tavsiye olunamayacak mertebede hatar-nâk olduğuna ve ihtiyât ve
basîretle ve vesâit-i münasibe ile hareket edilerek mesele ihdâs etmeyecek
bir suretde delil-i makbûle dest-res olunduğu hâlde bildirilmesi muvâfık-ı
maslahat görünmekte bulunduğuna mebnî vilâyete bu suretle cevab yazılmış
ve Harbiye Nezâreti'nden makam-ı sâmi-i Sadâret'e takdim olunup havale bu-
yurulan tezkire üzerine dahi makam-ı müşârunileyhe bu yolda arz-ı mütâlaa
edilmiş idi. Keyfiyetin taraf-ı âlf-i nezâret-penâhîlerine iş'ârına ve evrak-ı
mürselenin iade ve tisyârına mübâderet eylerim. Emr u irâde efendim hazret-
lerinindir.

Fi 10 Şevval sene 1327 ve fi 12 Teşrîn-i Evvel sene 1325

Hariciye Nâzırı
Rifat

**

Dahiliye Nezâreti
Muhaberat-ı Umumiye Dairesi
Şube: 4
Evrak Numarası: 654
Tarih: 16 Şevval sene [1]327
18 Teşrîn-i Evvel sene [1]325

Erzurum Vilâyet-i Behiyyesi'ne

19 Ağustos sene [1]325 tarihli tahrirât-ı behiyyeleri cevabıdır:

Kilise kapısına ta'lik edilmiş olan yaftadan dolayı Erzurum Rus Kon-
sülatosu hakkında dermiyân buyurulan bazı mütâlaât üzerine Hariciye Nezâ-

ret-i Celîlesi'yle bi'l-muhabere Konsülato İkinci Kançıları Mösyö Vichinsky'nin hudud üzerindeki seyahatinin mübtenî olduğu zannolunan makâsîd hakkında âtiyen mesele ihdâs etmeyecek surette ihtiyât ve basîretle hareket edilerek delil-i makbûle dest-res olunduğu hâlde inbâsı lüzumunun savb-ı saadetlerine yazıldığı cevaben bildirilmekle ona göre ifa-yı muktezâsı bâbında.

[31 Ekim 1909]

DH. MUI, 12-3/8

29

**TİFLİS BAŞŞEHBENDERLİĞİ'NİN
CASUSLUK YAPAN ERMENİLERE İLİŞKİN HABERLERİ**

Tiflis başşehbenderinin İstanbul'da ikamet eden Kigork Simonyanez adlı bir Ermeni'nin Osmanlı ordusuyla ilgili bazı gizli belgeleri Rus Hükümeti'ne satmak üzere Tiflis'e geldiği ve İstanbul'da casusluk yapan Ermeni bir okul müdürünün kardeşinin de Tiflis'te bir gazete yayınladığına ilişkin bilgiler verdiği

**Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Hariciye
Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Devâir ve Vilâyât Kalemî
Aded: 894**

Mahremâne

Hulâsa: Tiflis'e giden bir Ermeni casusu hakkında

Dahiliye Nezâret-i Aliyyesi'ne

Saadetli efendim hazretleri

Rusya tebaasından olup Dersaâdet'de mukim bulunan Kigork Simonyanez nâmında bir Ermeni'nin Osmanlı ordusuna müte'allik bazı evrak-ı hafiyeyi Rus Hükümeti'ne satmak üzere Tiflis'e geldiğini ve evrak-ı mezkûrenin neden ibaret olduğunu ve bu bâbda malumât i'tâ eden şahsın evrak-ı mezkûreyi, mikdarını tayin etmediği bir meblağ mukabilinde merkûm Ermeni'den satın alabileceğini va'd eylediği gibi kezâlik Dersaâdet'de Üsküdar yahud Ka-

dıköyü'nde bir mekteb müdürü bulunan Espandaryanez isminde bir Ermeni dahi casuslukla iştigâl eylemekde olup bu şahsın biraderlerinden biri Tiflis'-de *Nodar* nâmıyla bir gazete çıkarmakta idüğünü müş'ir Tiflis Başşehbenderliği'nden alınan tahrirâtın tercümesi matviyyen taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine irsâl kılınmıştır. İfa-yı icabı menût-ı himem-i vâlâ-yı nezâret-penâhîleridir. Emr u irâde efendim hazretlerindir.

Fî 15 Muharrem sene 1328 ve fî 14 Kânûn-ı Sâni sene 1325

Hariciye Nâzırı

Rifat

**

Dahiliye Nezâreti
Muhaberât-ı Umumiye Dairesi
Şube: 4

Mahremâne

Hulasa: *Tiflis'e giden Ermeni casusu hakkında*

Emniyet-i Umumiye Müdüriyet-i Behiyyesi'ne

Rusya tebaasından olup Dersaâdet'de mukim bulunan Kigork Simonyanez nâmındaki bir Ermeni'nin Osmanlı ordusuna müte'allik bazı evrak-ı hafiyeyi Rus Hükûmeti'ne satmak için Tiflis'e gitdiğini ve evrak-ı mezkûrenin neden ibaret olduğunu ve bu bâbda i'tâ-yı malumât eden şahsın evrak-ı mezkûreyi, mikdarını tayin eylediği bir meblağ mukabilinde merkûm Ermeni'den satın alabileceğini va'd ettiği gibi yine Dersaâdet'de Üsküdar veya Kadıköyü'nde bir mekteb müdürü bulunan Espandaryanez isminde bir Ermeni dahi casuslukla iştigâl eylemekde olup bu şahsın biraderlerinden birinin de Tiflis'-de *Nodar* nâmıyla bir gazete çıkarmakta bulunduğunu mutazammın Tiflis Başşehbenderliği'nden vürûd edip Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezki-re tevdi' olunan tahrirâtın tercümesi leffen irsâl kılındığından mündericâtına göre suret-i mahremânede ehemmiyetle tahkikât-ı mukteziye bi'l-icra mesele-nin derece-i sübûta îsâline medâr olacak delâil ve emârâtın cem' ve istihsâ-liyle neticesinin serî'an inbâsı ve melfûfun iadesi mütemennâdır, efendim.

18 Kânûn-ı Sâni sene [1]325 / [31 Ocak 1910]

DH. MUI, 60/6

**OSMANLI TÂBİİYETİNİ TERK EDEREK
RUSYA'YA GİDEN ERMENİLERDEN, GERİ DÖNENLERİN
OSMANLI VATANDAŞLIĞINA TEKRAR KABULÜ**

*Osmanlı tâbiiyetini terk edip Rusya'ya giden Palulu Ermenilerden
geri dönenlere tezkîre-i Osmaniyye verilmesi için Ermeni Patrikliği-
ğ'i'nin girişimde bulunduğu*

**Dahiliye Nezâreti
Muhaberât-ı Umumiye Dairesi
Evraç Numarası: 157
Tarih: 8 Haziran sene [1]326**

*Hulâsa: Mukaddemâ terk-i tâbiiyetle Rusya'ya
azîmet ve ahîren avdet edenler hakkında
olunacak muameleyi müstefsir*

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Palu kazası Ermeni ahâlisinden olup devr-i sâbıkda Rusya'ya azîmet edenlere ancak tâbiiyet-i Osmaniyye'yi terk etmek şartıyla ruhsat verilmiş olmasına binâen bunlardan iade-i Meşrutiyet'i müteâkiben memleketlerine avdet edenlere tâbiiyet-i Osmaniyye'den sâkıt olmuş nazarıyla bakılarak tezkîre-i Osmaniyye verilmemekte olduğundan bahisle bazı ifade ve istid'âyı hâvî Ermeni Patrikliği'nden verilen takrîrin leffîyle Adliye ve Mezâhib Nezâret-i Celîlesi'nden huzur-ı sâmi-i fahîmânelerine bi't-takdim tevdî' buyurulan tezkîre ve melfûfu mütâlaa olunmuşdur.

Mukaddemâ terk-i tâbiiyetle memâlik-i ecnebiyeye azîmet edenlerden ilân-ı Meşrutiyet'i müteâkiben avdet etmek isteyenler hakkında bazı mütâlaât serdiyle bu bâbda bir karar-ı seri ittihâz ve tebliği lüzumu 31 Teşrîn-i Evvel ve 24 Teşrîn-i Sâni sene [1]325 tarihli 3024 ve 3291 numaralı tezkîr-i acizî ile arz u iş'âr edilmiş olmasına ve iadeten takdim kılınan tezkîre-i mezkûre mündericâtına nazaran tesrî'-i muktezâsı menû-ı müsaade-i aliyye-i fahîmâneleridir. Ol bâbda.

[21 Haziran 1910]

DH. MUI, 33-2/48

**RUS BİNBAŞISI AGDADOT'UN
BERABERİNDE BİR ERMENİYLE BİRLİKTE
SINIRI GEÇEREK TUTAK, HORASAN, VELİBABA,
MALAZGİRT VE AHLAT'A GİDECEĞİNİN HABER ALINDIĞI**

Velibaba ve Horasan taraflarına gitmek üzere beraberinde bir Ermeniyle sınırdan geçerek Tutak kazasına gelen ve oradan Malazgird ve Ahlat'a geçeceği bildirilen Kürt elbisesi giymiş Agdadot adlı bir Rus binbaşısının Van'a geldiği takdirde nasıl takip edileceğine ilişkin bir plan yapıp bildirilmesinin Van Vilâyeti'nden istendiği

**Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
138**

Van Vilâyeti'nden Gelen Şifre

Kürd kıyafetli, kısa boylu, sarı bıyıklı, kıranta çehreli Agdadot nâmında bir Rus binbaşısının refakatinde bir Ermeni olduğu hâlde hududu tecavüzle Velibaba ve Horasan cihetlerine gitmek üzere emr-i kat'î aldığı ve merkûmun Erzurum vilâyetinden Tutak kazasına geldiği ve oradan Malazgird ve Ahlat taraflarına geçeceği beyânıyla merkûmun ne maksad üzerine geşt ü güzâr etdiğine dair hükûmetçe olan malumâtın inbâsı Üçüncü Ordu Müfettişliği'nin iş'ârına atfen On Birinci Kolordu Kumandanlığı'ndan bildiriliyor. Malazgird, Erzurum ve Ahlat da Bitlis'indir. Maamâfih Van vilâyeti dahiline girmesi de melhûzdur. Gelecek olursa takibât-ı lâzımede kusur olunmayacağı tabî ise de bir hatt-ı hareket tayin ve irâde buyurulması müsterhamdır.

Fî 22 Mayıs sene [1]327 / [4 Haziran 1911]

Vali Vekili

DH. SYS, 4/2

**MUŞ'TAN KAFKASYA'YA
GEÇEN ERMENİ KOMİTELERİNİN
RUSYA'DAN ÇOK SAYIDA SİLAH GETİRDİKLERİ**

Muş'tan Kafkasya'ya geçen Ermeni komitelerinin Rusya'dan çok sayıda tüfek getirdiklerinin Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi'nden bildirildiği

**Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
İkinci Şubesi
2682**

Mahrem

Hulâsa-i Meâl: Ermenilerin Rusya'dan tüfenk getirdiklerine dair

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Muş'dan Kafkasya'ya geçen Ermeni komisyonlarının Rusya'dan çok miktarda tüfenk alıp Türkiye'ye getirdikleri bir menba'-ı mevsûkdan istihbâr kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 23 Şevval sene [1]329 ve fi 3 Teşrîn-i Evvel sene [1]327 / [16 Ekim 1911]

Harbiye Nâzırı nâmına
Müsteşar
(İmza)

DH. SYS, 71-2/4

**VAN RUSYA VİSKONSOLOSU MÖSYÖ ALFERİEV'İN
TAŞNAK KOMİTESİ HAKKINDAKİ AÇIKLAMALARI**

Taşnak komitesi mensuplarının muzır ve menfaatperest kişiler olduklarının, bu kişilerin daha önce Londra ve Kafkasya ahalisinden nakdî yardım görmekteyken İngiltere ile Rusya arasındaki anlaşmazlık ve Rus Hükümeti'nin takibi yüzünden İran'a ve Osmanlı ülkesine kaçtıklarının, Rusya'nın İran'a saldırma sebebinin de sadece Kafkasya'dan kaçan Ermeni komitelerini terbiye etme gerekçesine dayandığının ve Rusya'nın bu konuda gayet şiddetli davranmaya niyetlendiğinin Van Rusya Viskonsolosu Mösyö Alferiev tarafından ifade edildiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Muhaberât-ı Umumiye Dairesi
Dördüncü Şube
Umumî: 53895
Hususî: 3175

Huzur-ı Âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

15 Kânûn-ı Sâni sene [1]327 tarihli ve 2908 numaralı tezkire-i acizîye zeylidir:

İngiltere'nin Van Viskonsolosu Seel Bey'in raporu henüz gönderilmemiş ise de bir ziyafet esnasında Van'da Rusya Viskonsolosu Mösyö Alferiev tarafından vâki olan beyânâtı hâvî Van Vilâyeti'nden bu kere diğer bir rapor gönderilmekle mündericât-ı mühimmesine binâen li-eclî'l-malumât sureti leffen takdim kılınmış ve münasebât-ı hariciyeye müte'allik fikarâtı suretleri de Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne gönderilmişdir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 7 Rebülevvel sene [1]330 ve fi 12 Şubat sene [1]327

Dahiliye Nâzırı Vekili nâmına
Müsteşar
Ali Fuad

**

Daire-i Sadâret
Tahrirât Kalemi

Mahremâne

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bir ziyafet esnasında Rusya Viskonsolosu Mösyö Alferiev tarafından Taşnakların muzır ve menfaatperest adamlardan ibaret olarak daima Rusya ile Devlet-i Aliyye arasında bir muharebe ihdâsına sâ'î buldukları ve bunlar arasında Devlet-i Aliyye menfaatine hâdim gibi görünenlerden pek çokla-

rı kendi lisanlarıyla böyle bir harb vuku'unda Rus ordularının pîşdârları arasında bulunacaklarını kendisine beyân eyledikleri ve Kafkasya'daki Ermeni ahali vaktiyle pek müsterîh ve mesud iken komitelerin teşekkülünden sonra rahat ve saadetleri münselîb olduğu ve eşhâs-ı merkûme Londra ve Kafkasya ahalisinden mukaddemâ muâvenet-i nakdiye görmekdeler iken ahîren İngiltere ile hâsıl olan itilâf ve Rusya Hükûmetince icra olunan takibât üzerine İran'a ve Memâlik-i Osmaniyye'ye firar etmiş oldukları ve Rusya'nın İran'a tecavüzü sırf Kafkasya'dan oraya firar etmiş olan Ermeni komitelerini terbiye etmek ve İran'ı bunlardan tathîr ile oralarda da iğfalât ve tasallutâtda bulunmalarına mâni olmak maksadına mübtenî olduğu ve Rusya Hükûmetince orada bunlara karşı gayet şiddetle hareket edileceği yolunda beyânâtda bulunmuş olduğuna dair Van Vilâyeti'nden gönderilip Dahiliye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi'nden irsâl kılınan raporun sureti leffen savb-ı vâlâlarına tisyâr kılınmış olmakla câlib-i dikkat ve şâyân-ı ehemmiyet olan mündericâtından icab eden cihetler hakkında Londra Sefâret-i Seniyyesi'ne talimât-ı lâzıme i'tâsına himmet.

8 Rebülevvel sene [1]330 - 14 Şubat sene [1]327 / [27 Şubat 1912]

BEO, 300568

34

**RUSYA'NIN VAN VİSKONSOLOSU ALFERİEV'İN,
TAŞNAKLARIN İNGİLİZLERDEN PARA YARDIMI ALDIKLARI
VE RUSYA İLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDA BİR SAVAŞ
ÇIKARMA ÇABASINDA OLDUKLARINDAN ŞİDDETLE
CEZALANDIRILMALARI GEREKTİĞİNİ SÖYLEDİĞİ**

Van İngiliz Viskonsolosu Yüzbaşı Seel'in verdiği ziyafete katılan Rusya'nın Van Viskonsolosu Mösyö Alferiev'in sohbet sırasında Taşnakların tehlikeli ve kendi çıkarlarını gözeten insanlar olduklarını, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir savaş çıkarmak için çaba gösterdiklerini, bir savaş çıktığı takdirde de Rus ordularına öncülük edeceklerini kendisine söylediklerini, İngiltere ve Kafkasya ahalisi tarafından bunlara para verildiğini, İngiltere ile yapılan anlaşma ve Rusya Hükûmeti'nin takibi sonucu İran'a ve Osmanlı ülkesine kaçtıklarını, Rusya'nın İran sınırını geçmesinin de İran'a kaçan Ermeni komitelerini cezalandırmak niyetine yönelik olduğunu ifade ettiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Muhaberât-ı Umumiye Dairesi
Dördüncü Şube

12202/107 numaralı tahrirâtın melfûfudur.

Mâh-ı sâbıkın 15/16'ncı Cuma gecesi Van İngiliz Viskonsolosu Yüzbaşı Seel Bey tarafından konsoloshânedeki vali, Kumandan Cabir Paşa, Rus ve Fransız konsolosları Alferiev ve Zarceshi Beyler ile Erkân-ı Harbiye Reisi Kaymakam Cemal ve Belediye Reisi Bedros Beyler hâzır olduğu hâlde verilen ziyafetden sonra cereyân eden musâhabe esnasında Rus Konsolosu Mösyö Alferiev'in şâyân-ı dikkat görülüp avdetde hemen aynen zabtına gayret ve itina olunan ifadât ve beyânâtıdır: Rus Konsolosu Mösyö Alferiev:

"Bu Taşnaklar muzır ve menfaat-perest adamlardan başka bir şey değildirler. Bunlar daima Rusya ile Devlet-i Osmaniyye arasında bir muharebe ihdâsına sâ'îdirler. Bunlar miyânında bugün Türkiye'de Türkiye menfaatine hâdim gibi görünenlerden pek çokları kendi lisanlarıyla böyle bir muharebe- de Rus ordularının pîşdârları arasında bulunacaklarını bana beyân ve itiraf eylemişlerdir. Binâenaleyh bunlar için vatan ve millet yoktur. Bunlar gayet fena adamlardır. Bunlara karşı son derece şiddetle hareket etmek lâzımdır.

Bugün Rusya'nın İran'a tahattîsi; sırf Kafkasya'dan oraya firar etmiş olan Ermeni komitelerini terbiye etmek, İran'ı bunlardan tathîr eylemek, bu muzır insanların oralarda da iğfalât ve tasallutâda bulunmalarına mâni olmak maksadına mübtenîdir ve bunun için orada da kendilerine karşı gayet şiddetle hareket edeceğiz.*

* Yine Rus Konsolosu Mösyö Alferiev'in mevsûku'l-kelim ve kendisiyle gayet entim bir zâta bir gün esna-yı musâhabede: "Rusya'nın bugün İran'ı istila eylemesi, havali-i mezkûreyi işgal-i askerî altına alması esbâb-ı hakikiye ve ledünniyesinin; ilân-ı hürriyetle iktisâb-ı serbestî eylemiş olan Memâlik-i Osmaniyye'deki İslâmlarla Türkistan, Afganistan... hulâsa Asya'da bulunan ve Sünniyyü'l-mezheb olup yavaş yavaş kendilerinde de teyakkuz ve intibâh âsârı görülmeğe başlamış olan İslâmların bir âtî-i mechulde muhtemel ve melhûz olan ittihâdlarına, birleşmelerine mâni olmak maksad ve emel-i yegânesiyle Mezheb-i Şîa'nın pek ziyade münteşir ve Rusya'nın bu maksad-ı muzmer ve hafsini vücuda getirmeğe en müsaid bir kıt'a demek olan İran'ı işgal eyledik." Tarzında beyânât ve itirafâtında bulunduğu konsolos-ı mûmâileyhin ağzından işiden mezkûr zât tarafından beyân ve ihbar edilmiştir.

Göreceksiniz ki, az bir zaman zarfında orada da bu şerîrlerden eser bırakmayacağız. Fakat bizim orada sıkıştıracığımız bu fena adamların kâffesi muahharan size, Türkiye'ye firar edeceklerdir. Nitekim Kafkasya'dan bizim tazyik etdiklerimizden bugün firarla buraya gelmiş ve her biri birer mevki ve câlib-i dikkat birer servet sahibi olmuş bulunan ve buradaki sâf huzur ve sükûnu ihlâl eylemiş olanlar gibi bu gelecekler de bunlara bir zamîme teşkil eyleyeceklerdir. Eğer Osmanlı Hükûmeti de bunlara bir kıymet ve ehemmiyet vermez, yüz göstermezse bir fenalık yaptıkları zaman, bizim gibi şiddetle hareket eylesen ben, eminim ki, burada da bir fenalık ikâ'ına cesaret edemez, fırsat bulamazlar. Bu muzır insanlara karşı bilâ-merhamet en şiddetli ceza ile mukabele etmek lâzımdır. Nasıl ki, biz Kafkasya'da böyle hareket ettik ve bugün Kafkasya'da köklerini kazıdık. Bunlar evvelce umumiyetle Kafkasya'dan Londra'dan para alıyor, muâvenet ve himaye görüyorlardı. Vaktâ ki, biz bu meselede İngilizlerle anlaşdık ve kendilerine karşı olanca şiddetimizle takibât ve mücâzâtda bulunmağa başladık, o zaman derhal mazarratlarının önünü aldık, vücudlarını, fenalıklarını ortadan kaldırdık ve o zaman hepsi Memâlik-i Osmaniyye'ye firar etdiler. Burasını altüst ederek kana boyadılar. Binâ-enaleyh bu muzır mahluklar zerre kadar merhamet ve insafa lââyık değildiler**.

Bizzat bana eski vatandaşlarımızdan, ihtiyar Ermenilerden pek çokları: “Biz bundan 25-30 sene evvel pek rahat ve pek mesud idik. Hükûmetimizden çok memnun bulunuyor ve her suretle himaye ve muâvenetini görüyor idik. Ticaretimiz, servetimiz, kazancımız pek mükemmel idi. Vaktâ ki bu komiteler, Taşnaklar meydana çıkdı. Hükûmetimizin bize karşı olan fikri, nokta-i

** Rusya'daki zengin, milyoner ve evvelce bu Taşnak Komitesi'ne nakden muâvenetde bulunan birçok sahib-i mevki ve haysiyet zevâtdan mürekkeb bir ziyafete, bu taraflara geleceğim cihetle bu yerlerde muhtac-ı himaye ve muâvenet namuslu Ermeni fukarâsı bulunacak olursa bu kabil kimselere yine her zaman nakden ve suver-i saire ile ibzâl-i iânâta hâzır ve âmâde bulduklarını bu zengin ve namuskâr Ermeniler beyân ve ifade eylediler ve fakat şimdije kadar kendilerinden nakden getirdikleri muâvenetleri suistimâl ederek birçok fenalığa, kan dökülmesine, hân mân sönmesine bâdî olan Taşnaklara fîmâ-ba'd kat'ıyyen hiçbir suretle muâvenet ve müzâheretde bulunmayacaklarını da te'min ve ilâveten dermiyân eylediler.

Mösyö Alferiev

nazarı değişdi. Ticaretimiz, servetimiz, kazancımız, hulâsa bütün huzur ve rahatımız bozuldu. En nihayet bu kadar kan akdı. Can telef oldu. Emniyet ve istirahatimiz kalmadı. Bundan biz ne kazandık? Bilakis kâmilen ziyan etdik. Bu hâllerden kimler istifade etdi? Asl u nesleri bizce mechul, maksad ve fikirleri gayr-ı malum birçok türediler, diyar-ı ecnebiyeden gelmeler meydan aldılar. Birer külâh kapdılar. Servet ve sermaye sahibi oldular. Biz ezildik, gâib etdik. Onlar çıkdılar, onlar kazandılar ve ... ilh.” tarzında beyânât ve kemâl-i sûziş ve teessürle itirafâtda bulunmuşlardır.

Fi'l-hakika da mesele böyle olmuşdur. Eğer İngilizlerden Ermeniler himaye, mazhar-ı muâvenet olacaklarını bilmemiş olsa idiler ihtilâl çıkarmağa, beyhûde yere bu kadar kan akıtmağa cesaret edebilirler miydi? Rusya'dan nakden muâvenet görmeleri, İngiliz'den himaye bulmaları onlara cür'et verdi. Memleketinizde kanlı bir hatıra vücuda getirdiler. Yoksa aksi hâlde hiçbir şey yapamazlardı. Öyle değil mi? Captain Seel!..”

İngiliz Van Viskonsolosu Yüzbaşı Seel:

"Evet, öyledir. Fakat Gladstone ne maksadla bunları himaye etdi, bilemem. Şimdi Londra'da da bir kuvvet ve kıymetleri kalmamışdır. Fi'l-hakika hareketleri ma'kûl değildir. Bunları sokakda gördükçe müteessir oluyor, huy-lanıyorum. İyi adamlar değildirler."

Mösyö Alferiev devam ile:

"Ben bu Taşnakların yaptıkları cinayetlerden ne kadar müdhiş cinayetler bilirim ki, hepsi mechul kalmış, fâil ve mütecâsirleri hiçbir ceza görmemişdir. Bu hâl, biçare, sâf, namuslu ve gayet mutî', çalışkan ahali üzerinde pek fena bir te'sir ve korku uyandırmış, bu fena mahluklara körükörüne bir itaat ve inkıyâd hissi ve zaruretini tevlîd eylemişdir.

Gerek İran köylüleri gerek sizinkiler pek mutî', namuslu, çalışkan insanlardır. Ben bunları pek iyi bilirim. Fakat bu muzır mahluklar, bu zavallıları rahat çalışmağa bırakmıyorlar. Onlara zorla silah veriyor, cebren parasını alıyorlar. Köylülerden muhtelif vesilelerle para ve saire topluyorlar. Bu biçarelerin mal ve canını daimî bir tehlike içinde bulunduruyorlar.

Ahali artık her hakikati öğrendi ise de sülükler gibi enselerine yapışmış olan bu habîsler biçarelere göz açdırmıyor, nefes aldırmıyor, onları rahat bırakmıyor. Ahali şübhe yok ki şiddetle istirahat ve emniyete muhtacdır.

Hükûmetin, bir kere bu muzır insanların elinden kendilerini kurtarmaya niyet ettiğini görseler dört el ile sarılacak, minnetdâr kalacaklardır ve o zaman ne esrarengiz mezâlim ve cinayât ikâ' edildiğini de kâmilen meydana koyacaklardır. Onun için ahalinizi bunların ta'addiyât ve tazyikâtından kurtarmalısınız. Siz, yanlış hareket ediyorsunuz. Bunlara bir kıymet ve ehemmiyet veriyorsunuz. Halbuki bugün bunların hiçbir tarafda bir kıymet ve ehemmiyetleri kalmamıştır. Her hükûmet bunların mahiyet ve fikirlerini artık anlamıştır. Onlara tesâhub ve muâvenet edecek kimse yoktur.

Ve işte biz bu maksadla İran'a girdik. Bu muzır mahluklardan o, sâf, mutî' ahaliyi kurtaracağız. Bugün Tebriz ve Tahran'da umumî kumandan olan ve Yefrem Han nâmıyla yâd edilen şahıs Reş'te bulunduğum zaman iki sene kadar benim hizmetçim idi. Bu adamı pek iyi tanırım. Ayda kendisine on ruble maaş verirdim. Bugün bütün İran'a kumandan olan merkûmun aslı Kafkasyalıdır. Şimdi bunlara nasıl insaf ve merhamet etmeli! Yapmadığı mezâlim, habâset bırakmıyor. Bugün İran'daki Rusya konsoloshânelerine binlerce mutî' ahali dolmuş. Bu biçareler: "Aman bizi bunların mezâliminden kurtarınız!" diye feryad ve istimdâd ediyorlar ve işte biz de bunun için bu muzır mahluklardan bu mutî', namuslu ahaliyi kurtarmak isteriz.

Ben İranlıları pek iyi tanırım. 6 sene orada kaldım. Çok çalışkan, namuslu insanlardır. Onlar sükûn ve huzurdan başka bir şey istemez. İtaatden başka bir şey düşünmez. Fakat Kafkasya'dan kaçıp İran ile Memâlik-i Osmaniye'nin her tarafına yayılmış olan bu Taşnaklar ne orada ne sizde bu biçare ahaliyi rahat bırakmıyorlar.

İran'da bu fena adamlara karşı ittihâz edeceğimiz tedâbîr-i şedîde neticesinde oradan da kendilerini kaçıracağız. Orasını da Kafkasya gibi vücudlarından tathîr edeceğiz. Fakat korkarım ki bunlar, sonra, kâmilen size kaçıp gelecekler, sizin başınıza belâ olacaklar ve sizin ahalinizi, hükûmetinizi rahatsız edecek, işgal eyleyeceklerdir. Eğer siz de bizim gibi kendilerine karşı şiddetle hareket edecek olursanız emin olunuz ki ahalinizi kurtarmış olursunuz.

Bugün, dediğim gibi, bunların artık hiçbir kuvvet ve kıymetleri kalmamıştır. İşte bugün intihâb edilen Patrik efendi onların muhalifidir! Eçmiyazin için intihâb edilecek de böyle olacaktır. Her tarafda böyle hükümleri, kıymetleri kalmamış olan bu muzır mahluklara yüz vermek caiz ve bir hükûmet için doğru bir hareket değildir.

Hükûmet ekseriyete istinâd etmeli, onlara muâvenet eylemeli ve güvenmelidir. Yoksa hareketlerinde bir ittirâd olmayan, takib-i menfaatten başka bir emel ve fikir perverde etmeyen kimselere mümâşât etmek ekseriyete fenalık eylemek demek olur. Ahaliyi, ekseriyeti bunların elinden kurtarmalıdır.

Mesela: Burada bir İşhan vardır. Bu Rusya'da Kafkasya'da bir nefer idi. Hizmet-i askeriyesini ikmâl etmeden firar ederek buraya geldi ve envâ'ı cinayât ve mel'ânetlerde bulundu. Daha evveleri Van'da adeta bir hükümdar kadar haiz-i ehemmiyet ve nüfuz idi. Bu sayede hem mühim bir mevki ve hem mühim bir servet sahibi oldu. En nihayet de tâbiyet-i Osmaniyye'ye geçti.

Bekir Sami Bey bunların tâbiyet-i Osmaniyye'ye geçmesi için müsaa-de edilmesi için bana sorduğu zaman; aman isterseniz hepsini tâbiyet-i Osmaniyye'ye kabul ve idhal ediniz. Bizde, Kafkasya'da bu kabîl yâdigârlar pek çoktur. Arzu ederseniz kemâl-i memnuniyetle onları da gönderelim. Biz zaten memleketimizi bunların mazarratından, vücudlarından tathîr etmek istiyoruz. Bunları tâbiyet-i Osmaniyye'ye kabul ederseniz bizim bu maksadımıza hizmet etmiş olursunuz ve biz de bundan pek ziyade memnun oluruz.

Fakat korkarım ki, bu adamlar sizin için de ileride bir gâile, bir belâ olacaklardır. Bizde bir hiç, adi bir nefer iken burada bir mevki ve servet sahibi olan işbu İşhan Ahtamar Manastırı'ndaki antika ve sair zî-kıyem eşyayı aşırmaq için teşebbüsâtta bulunmuş ve o zaman manastırda bulunan Rahib Arsen Efendi buna mâni olduğu için kendisi vahşiyâne bir surette ve esrarengiz bir şekilde katl ve itlâf edildi. Bu bedbaht maktûlün kâtillerine ne yapıldı? Hatta kâtilleri meydana bile çıkarılmadı. Aynı zamanda hükûmete aid olması lâzım gelen kilisenin eşyasını muhafaza etmek, bunlara kapdırmamak istediği için zavallı Rahib Arsen bu vahşilerin kurbanı oldu, gitti.

Rahib-i merkûm bu suretle esrarengizâne bir şekilde katl ve nâ-bedîd edildikten sonra manastırı soymak isteyenlere karşı mûmâna'at ve muhalefet etmek artık kimin haddine düşmüş idi. İşte bu vak'a-i cinâiyeden sonra manastırı sühûletle ve rahatça soydular ve sonra da: "Manastırı Kürdler, askerler soydu." ürcûfesini ortaya atdılar. Gerek manastırda oturanlara ve gerek sair icab edenlere manastırların sirket edilen eşyası hakkında bir şey sorulacak olursa, bu yolda Kürd ve askerlere atf u isnâd edilmesi ihtar ve tenbih edildi ve bu suretle de etrafa işâ'a olundu. Şimdi bunun için her kime bir şey sorsanız size bu yolda cevap verirler. Halbuki, hakikat-i hâlde eşya-yı mezkûrenin gâsıb ve sârikı İşhan ile rüfekâsı olduğu herkesçe malumdur.

Bu İşhan bir müddet sonra gizli olarak eşya-yı mezkûrenin bir kısmını satmak için Viyana'ya gitti. Fakat böyle şeyler, birden ve âşikâre olarak Avrup'a da satılamayacağı için ceste ceste satılıyor. Henüz bu eşyanın kâmilin satıldığına kâni' değilim. Hatta geçenlerde bir komisyoncu ma'rifetiyle bu eşyadan birkaç parçasını gayet ucuz bir fiyat ile satın aldım. Eşyayı bana getiren sıkıştırdım. Nereden aldığını sordum ise de söylemedi. Fakat sonra ben eşyanın nereden geldiğini öğrendim.

Bu İşhan evvelleri bana sık sık gelirdi ve benim yanıma geldiği zamanlar Türkçe ve hükûmete gitdiği zamanlar Rusça konuşurdu. Bu da renksizliklerini gösterir bir misaldir. Sonraları bu muzır insana yüz vermemeğe başladım. Evime kabul etmedim. Pencerede durduğum hâlde kasden, evde yokdur dedirdim ve o suretle evimden ayağını kesdim. Maamâfih el-ân her vesileden istifade ederek evime gelmeğe çalışıyor ve geldiği zaman da bir hürmetsizlik veya adem-i kabul görmemek için yanında mutlaka diğer birisini bulunduruyor ve bu suretle kabule mecbur olacağım birisine refakat etmekle kendisini de kabul etdiriyor. Mesela: Bizim İmparator'un eyyâm-ı resmiyesinde tebrike koşuyor. Halbuki kendileri Sosyalist fikrine hâdim görünüyorlar.

Öyle olduğu hâlde bu adam ve rüfekâsı neden, niye en müstebid bir hükümdarın eyyâm-ı mahsusasını tebrik için o müstebid hükümdarın bir memuru olan benim evime koşuyor? İşte bunlar böyle maksadsız, mesleksiz, muzır ve menfaat-perest kimselerdir! Artık bunlara bir kıymet ve ehemmiyet

vermekte bir mantık ve ma'kûliyet var mıdır, bilemem?*** Bunların her memleketten kökünü kazımak, ahali-i mutî'ayı bunların eyâdî-i tecavüz ve ta'adîsinden kurtarmak her hükûmetin vazifesidir ve işte biz bu vazifenin edası maksadıyla İran'a girdik ve göreceksiniz ki, orada da ittihâz edeceğimiz tedâbîr-i şedîde sayesinde pek az bir zaman zarfında, Kafkasya gibi orasını da bu muzır mahluklardan tathîr eyleyeceğiz, kurtaracağız."

Konsolos bey bu ifadâtına, işlenen cinayetlerden, gizli kalanlardan bir-iki tane misal de ilâveten beyân eyledi.

15/16 Kânûn-ı Evvel 1327 tarihli zabtın suretidir.

Aslına Mutabıktır
(Mühür)

**

Bâb-ı Âlî
Daire-i Sadâret
Tahrirât Kalemi
1725

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Bir ziyafet esnasında Rusya Viskonsolosu Mösyö Alferiev tarafından Taşnakların muzır ve menfaat-perest adamlardan ibaret olarak daima Rusya ile Devlet-i Aliyye arasında bir muharebe ihdâsına sâ'î buldukları ve bunlar arasında Devlet-i Aliyye menfaatine hâdim gibi görünenlerden pek çokla-

***Yine böyle bir adam olan Carmen'e bir gün, niçin böyle hareket ettiklerini sordum.

Bana cevap olarak: "Biz zaten Rusya Hükûmeti hesabına, menfaatine çalışıyoruz. Rusya ile Osmanlı Hükûmeti arasında bir harb olacak olursa Rus ordularının ilk pîşdâr kıta'âtı miyânında beni göreceğinizden emin olabilirsiniz." dedi.

Mösyö Alferiev

İzah: Carmen aslen Kafkasyalı bir papas iken terk-i meslek ile vadi-i şakâvete sapsmış ve bugün Van Vilâyeti Ermeni Mekâtibi müfettişi tayin edilmiştir. Bitlis Vilâyeti ile Dahiliye Nezâreti arasında kendisi hakkında uzun uzadıya muhaberât cereyân etmiş, nasıl bir maksad ve emel perverde eder bir adam olduğu muhaberât-ı mezkûre ile pek güzel teşrîh ve tafsil edilmiştir. Muş'da bulunduğu zaman köylülere karşı taşkınca olan hareketlerinden dolayı mahkemece arandığını hisseder etmez firar ve ihtifâ eylemiş ve ahîren meydana çıkmış olan bu Carmen hakikaten müfsid ve muzır bir şahısdır. Rusya konsolosuna karşı olan ifade ve cevabı kendisinin nasıl bir mahiyet ve tînetde yaratılmış bir mahluk olduğunu isbata kifayet eder.

rı kendi lisanlarıyla böyle bir harb vuku'unda Rus ordularının pîşdârları arasında bulunacaklarını kendisine beyân eyledikleri ve Kafkasya'daki Ermeni ahali vaktiyle pek müsterîh ve mesud iken komitelerin teşekkülünden sonra rahat ve saadetleri münselib olduğu ve eşhâs-ı merkûme Londra ve Kafkasya ahalisinden mukaddemâ muâvenet-i nakdiye görmekdeler iken ahîren İngiltere ile hâsıl olan itilâf ve Rusya Hükûmetince icra olunan takibât üzerine İran'a ve Memâlik-i Osmaniyye'ye firar etmiş oldukları ve Rusya'nın İran'a tecavüzü sırf Kafkasya'dan oraya firar etmiş olan Ermeni komitelerini terbiye etmek ve İran'ı bunlardan tathîr ile oralarda da iğfalât ve tasallutâtda bulunmalarına mâni olmak maksadına mübtenî olduğu ve Rusya Hükûmetince orada bunlara karşı gayet şiddetle hareket edileceği yolunda beyânâtda bulunmuş olduğuna dair Van Vilâyeti'nden gönderilip Dahiliye Nezâreti Vekâleti Celîlesi'nden irsâl kılınan raporun sureti leffen savb-ı vâlâlarına tisyâr kılınmış olmakla câlib-i dikkat ve şâyân-ı ehemmiyet olan mündericâtından icab eden cihetler hakkında Londra Sefâreti Seniyyesi'ne talimât-ı lâzîme i'tâsına himmet buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 8 Rebülevvel sene [1]330 - Fî 14 Şubat sene [1]327

Sadırazam
Said

**

Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Birinci Kalemi
Numara: 2616
Tarih: 26 Şubat sene [1]327

Mahremâne

Nev'-i Müsvedde ve Hulâsa: Rusya'nın Van Viskonsolosu Mösyö Alferiev'in beyânâtı hakkında

Asım Beyefendi Hazretleri Tarafından
Londra Sefiri Tevfik Paşa Hazretleri'ne

Bir ziyafet esnasında Rusya Viskonsolosu Mösyö Alferiev tarafından Taşnakların muzır ve menfaat-perest adamlardan ibaret olup daima Rusya

ile Devlet-i Aliyye arasında bir muharebe ihdâsına sâ'î buldukları ve bunlar arasında Devlet-i Aliyye menfaatine hâdim gibi görünenlerden pek çokları böyle bir harb vuku'unda Rus ordularının pîşdârları arasında bulunacaklarını bizzat kendisine ikrar eyledikleri ve Kafkasya'daki Ermeni ahali vaktiyle pek müsterîh ve mesud iken komitelerin teşekkülünden sonra rahat ve saadetleri münselib olduğu ve eşhâs-ı merkûme Londra ve Kafkasya ahalisinden mukaddemâ muâvenet-i nakdiye görmekdeler iken ahîren İngiltere ile hâsıl olan itilâf ve Rusya Hükûmetince icra olunan takibât üzerine İran'a ve Memâlik-i Osmaniyye'ye firar etmiş oldukları ve Rusya'nın İran'a tecavüzü sırf Kafkasya'dan oraya firar etmiş olan Ermeni komitelerini terbiye etmek ve İran'ı bunlardan tathîr ile oralarda iğfalât ve tasallutâtta bulunmalarına mâni olmak maksadına mübtenî olduğunu ve Rusya Hükûmetince orada bunlara karşı gayet şiddetle hareket edileceği yolunda beyânâtta bulunmuş olduğuna dair Van Vilâyeti'nden gönderilip Dahiliye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi'nden huzur-ı sâmi-i cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye irsâl ve nezâret-i acizîye tevdi' kılınan raporun sureti leffen savb-ı sâmilere tisyâr kılınmış olmakla câlib-i dikkat ve şâyân-ı ehemmiyet olan mündericâtından icab eden cihetler hakkında münasib görülecek muamelenin icrasına ve melfûfun iadesine himem-i sefirâneleri masrûf buyurulmak mütemennâdır. Ol bâbda.

**

Imperial Ottoman

Embassy

Londra

Ma'rûz-ı acizîdir

107/12202 numaralı ve 12 Mart sene [1]912 tarihli tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhî müfâdı icra edilmiş ve ber-mûceb-i iş'âr melfûfu iade kılınmış olmakla ol bâbda emr u irâde efendimizindir.

Fî 15 Nisan sene [1]912

Nureddin Ferruh

HR. SYS, 2776/65

ERMENİLERİN ISLAHATLA İLGİLİ TALEPLERİ
KONUSUNDAKİ MEMORANDUMUN RUSYA KONSOLOSU
TARAFINDAN 11. KOLORDU KUMANDANINA OKUTULDUĞU

Ermenilerin ıslahatla ilgili talepleri konusunda Rusya konsolosu tarafından 11. Kolordu kumandanına okutulan memorandumun bazı temel noktalarının dikkat çekici olduğu

**Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına
Mahsus Zabıt Varakasıdır**

Mahremdir

Hulâsa-i Meâli

Ermenilerin ıslâhâta müte'allik bazı mutâlebâtı hakkında olup Rusya konsolosunca kendisine okutdurulan memorandumdaki nikât-ı esasiyeye dair câlib-i dikkat ifadâtı hâvî Van'da On Birinci Kolordu Kumandanlığı'ndan alınan telgrafnâmenin bir suretinin gönderildiğini mübeyyin Harbiye Nezâret-i'nin 17 Kânûn-ı Evvel sene [1]328 tarihli tezkiresi okundu.

Kararı

Vilâyât-ı Şarkıye'ye aid ıslâhâtın tezekkürü zımında Dahiliye Nezâretince müteşekkil encümende mütâlaa olunmak üzere zikrolunan tezkirenin melfûfuyla beraber nezâret-i müşârunileyhâya irsâli kararlaştırıldı.

22 Muharrem sene [1]331 - 20 Kânûn-ı Evvel sene [1]328 / [2 Ocak 1913]

(Meclis-i Vükelâ azâlarının imzaları)

MV, 172/28

Tebriz Ermeni Ruhban Okulu'nda Anadolu Ermenileri'nin durumlarının incelendiği toplantıya Osmanlı tebaasından olan hiçbir Ermeni'nin katılmadığı, konuyla ilgili olarak bir de ilan bastırıldığı

**Sefâret-i Kübrâ-yı
Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye**

3819/612 numaralı tahrirâta merbûtdur

*Tebriz Başşehbenderliği Vekâleti'nden vârid olan
2 Kânûn-ı Evvel sene [1]912 tarihli ve 156/785 numaralı tahrirâtın suretidir.*

82 numaralı telegram-ı acizîye merbûtdur:

Dünkü gün ber-vech-i sâbık yine Rus tahrikiyle Tebriz Halkahânesi Medresesi[nde] Ermeniler akd-i ictimâ ederek Anadolu Ermenileri hakkında ez-ser-i nev mezâlîm icra ve nüfus-ı kesîre itlâf edildiğine binâen icab eden makamât-ı muazzamaya protesto edilmesi için Eçmiyazın Katogikosu tavsît edilmiştir. Bu ictimâ'ın telegramla arz edilen ictimâdan farkı şudur ki, ictimâ'-ı mezkûr kable'l-vuku haber alınarak ve Halka Vekili tebaa-i Osmaniyye'den Keşiş Karabet Efendi celb olunarak icra edilen vesâyâ-yı müessire neticesiyle -harb-i hâzırın hâsıl eylediği sû'-i te'sire rağmen- Rusya Çarı'nın müdahalesine dair kararda sarâhat bulunmamasına muvaffakiyet elvermiştir ve tebaa-i Osmaniyye'den hiçbir Ermeni bu ictimâ'a iştirak etmemiştir. Bu bâbda tab' ve tevzî' etdirilen Ermeniyyü'l-ibare ilânın bir nüshasıyla beraber Tebriz Rusofilleri'nin yani bir takım e'âzım-ı memurîn ve ulema ve eşraf-ı İraniye'nin teşebbüsleriyle Şah-ı mahlû'un iade-i saltanatına dair olup bi't-takrîb elde edilen diğer bir ilânın huzur-ı sâmi-i sefâret-penâhîlerine takdim kılındığı arz olunur.

Aslına mutabık olduğu tasdik olunur

(İmza)

**

Sefâret-i Kübrâ-yı
Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye
Aded: 3819/612

Hulâsa: Tebriz Ermeni Hey'et-i Ruhâniyesi
Medresesi'nde vuku bulan ictimâ'a dair

Hariciye Nâzırı Devletli Gabriel Noradonkyan Efendi Hazretleri'ne

Devletli efendim hazretleri

Anadolu Ermenileri hakkında güya icra edilen mezâlîm ve ta'addiyâta mebnî Tebriz Ermeni Hey'et-i Ruhâniyesi Medresesi'nde bu defa da vuku bulan ictimâ'a dair Tebriz Başşehbenderliği Vekâleti'nden gönderilen tahrirâtın sureti matviyyen takdim kılınmış ve tahrirât-ı mezkûrede bahsedilen karar ve ilân Sefârethâne'de hıfz olunmuştur. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 12 Kânûn-ı Evvel sene [1]912

Tahran Sefir-i Kebîri
Emin

**

Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Birinci Kalemi
Numara: 4388
Tarih: 6 Kânûn-ı Sâni sene [1]913

Nev'-i Müsvedde ve Hulâsa: Tebriz Ermeni
Hey'et-i Ruhâniyesi Medresesi'nde vuku
bulan ictimâ'a dair

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Anadolu Ermenileri hakkında güya icra edilen mezâlîm ve ta'addiyâta mebnî Tebriz Ermeni Hey'et-i Ruhâniyesi Medresesi'nde ahîren vuku bulan ictimâ'a dair Tebriz Başşehbenderliği Vekâleti'nden alınan tahrirâtın sureti gönderildiği ve bunda bahsedilen karar ve ilânın Sefârethâne'de hıfz olundu-

ğu Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nden izbâr ve zikrolunan tahrirât sureti malumât olmak üzere leffen tisyâr kılınmış olmakla emr u fermân.

[6 Ocak 1913]

HR. SYS, 2762/7

37

**SİLAHLI KOMİTE OLUŞTURAN
200 KİŞİLİK BİR ERMENİ GRUBUNUN SINIRI
GEÇMESİNE İZİN VERİLMEMESİ İÇİN RUSYA DIŞIŞLERİ
BAKANLIĞI NEZDİNDE GİRİŞİMDE BULUNULDUĞU**

Kağızman ve civarında 9 Müslüman'ın Rusya Hükümeti tarafından yakalanarak Kars'a gönderildikleri, Rusya tebaasından olan bazı Müslümanların şüpheli bulunarak sınır dışı edildikleri ve Çürüklü, Koşa Kilise ve civarında silahlı bir komite kuran 200 Ermeni'nin Osmanlı sınırını geçeceklerinin haber alınması üzerine durumun Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı'na bildirildiği, ayrıca Petersburg büyükelçisi tarafından söz konusu silahlı Ermenilerin Osmanlı sınırını geçmemeleri hususunda Rusya Dışişleri bakanı nezdinde girişimde bulunulduğu

**Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Dördüncü Şubesi**

*Erzurum'da Hudud Komiseri Ali Rıza Bey'den vârid olan
8 Kânûn-ı Evvel sene [1]328 tarihli şifre telgrafnâmenin halli suretidir.*

Kağızman ve civarındaki kurâ ve kasabâtda bulunan ahali-i İslâmiyenin sahib-i nüfuz olanlarından dokuz şahsın esbâb-ı mechuleden dolayı Rusya Hükümeti tarafından geceleyin derdest edilerek Kars'a sevk olundukları ve yine ahali-i Müslimeden bir takımları Rusya tebaasından oldukları hâlde şübheli addedilerek hudud haricine tard ve teb'îd edildikleri ve Çürüklü ve Koşa Kilise ve civarında iki yüzü mütecâviz Ermenilerin müsellağ olarak bir komite teşkil etdikleri ve hududu geçerek Muş havalisine gidecekleri istihbâr kılındığı ma'rûzdur.

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi
Dördüncü Şubesi
3199

*Hulâsa: Rusya hududunda mutavattın ahali-i
İslâmiyenin Kars'a gönderildikleri ve
Ermenilerin komite teşkil etmekte
olduklarına dair*

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Kağızman ve civarındaki kurâ ve kasabâtda bulunan ahali-i İslâmiye-
nin sahib-i nüfuz olan bazılarının Kars'a sevk edildikleri ve iki yüz kadar Er-
meni komite[ci]sinin müsellah olarak hududu geçmek istedikleri hakkında
Hudud Komiserliği'nden alınan telgrafnâmenin bir sureti leffen irsâl edilmiş
ve eşkıya-yı merkûmeye karşı müteyakkız bulunulması Dokuzuncu Kolordu
Kumandanlığı'na tebliğ edildiği gibi Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne de iş'âr-ı
keyfiyet olunmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrin-
dir.

Fî 12 Muharrem sene [1]331 ve fî 9 Kânûn-ı Evvel sene [1]328

Harbiye Nâzırı nâmına
(İmza)

HR. SYS, 2776/66

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Kayd Numarası: 7266
Tarih: 30 Kânûn-ı Evvel sene [1]912

*Hulâsa: Rusya hududunda mutavattın ahali-i
İslâmiyenin Kars'a gönderildikleri
ve Ermenilerin komite teşkil
eyledikleri hakkında*

Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'ne

Kağızman ve civarındaki müteneffiz Müslümanlardan dokuzunun Rus-
ya Hükûmeti tarafından derdestle Kars'a sevk ve yine Müslümanlardan bir

takımının Rusya tebaasından oldukları hâlde şübheli addedilerek hudud haricine tard edildikleri ve Çürüklü ve Koşa Kilise ve civarında müsellahan komite teşkil eden iki yüz Ermeni'nin Muş'a geçecekleri işidildiği Erzurum'da Hudud Komiserliği'nin iş'ârına atfen Harbiye Nezâreti'nden bildiriliyor. Eşkîyanın bizim tarafa mürûrlarının men'i hakkında icab eden teşebbüsâtın icrası ile hâsıl olacak neticenin mârru'z-zikr İslâmların esbâb-ı teb'ûdine dair alınacak malumât ile beraber inbâsı mütemennâdır.

HR. SYS, 2776/67

Numara Umumî: 30517

Numara Hususî: 33

Mahremâne

Hariciye Nâzırı Devletli Gabriel Noradonkyan Efendi Hazretleri'ne

Devletli efendim hazretleri

Tiflis Başşehbenderliği'nden 31 Kânûn-ı Evvel sene [1]912 ve 6 Kânûn-ı Sâni sene [1]913 tarihli Sefâret-i Seniyye'ye gönderilmiş olan iki kıt'a tahrirâtda Simko ve rüfekâsının Kafkasya valisinin askerî muâvini tarafından ne suretle mazhar-ı i'zâz ve ikram oldukları ve hâssaten Simko'nun ikinci rütbeden Saint Stanislas nişanı ile taltif ve bazı mevâ'üd ile teşcî' edildiği ber-tafsil beyân edildiği ve bu bâbda nezâret-i celîlelerine dahi arz-ı keyfiyet edilmiş olduğu bildirildiği gibi bu kere Bakü şehbenderimizden vârid olan telgrafnâmede dahi Abdürrezzak Bey'in Kafkasya valisi ile görüşerek Rusya Hükûmeti'nin politikasına alet olmak üzere bazı talimât almış olduğunu haber alan birkaç hamiyet-mend-i İslâm'ın merkûmu itlâf edecekleri şehbenderliğe ihbar edilmesi üzerine keyfiyetin Tiflis Başşehbenderliği'ne ihbar olunduğu ve merkûmun itlâfı Ermenilere atfolunarak Kürdistan'da zamanın nezaketiyle gayr-ı mütenâsib mesele zuhur edebileceğinden mûmâileyhimin fikirlerinden sarf-ı nazar etdirilmiş olduğu ityân kılınmıştır.

Vaktiyle nezâret-i celîlelerinden şeref-telakki eylediğim emir mücebince Simko ve Abdürrezzak haklarında Rusya Hariciye Nezâreti nezdinde icra eylemiş olduğum teşebbüsâta kaçamak suretiyle cevap verilmiş ve hatta mer-

kûmânın harekâtı hakkında adem-i malumât bile beyân edilmiş iken bu kere Rusya Hükûmeti tarafından merkûmânın celb-i kulûbüne sarf-ı mesâî edilmekde olması eşkıya-yı mezkûreyi harekât-ı tecavüzkârânelerinde devama cür'et bahş edeceği ve bu suretle Kürdistan'da hâdise zuhuruna ve Rusların müdahalesine meydan verebileceği ihtimalini ihsâs etdirmektedir. Ez-cümle ahîren Remzi Bey'den almış olduğum raporda Simko'nun Mösyö Uspenskiy refakatinde olarak Tiflis'den müfârakat ve Hoy'a müteveccihen hareket ettiği bildirilmiş olup şakî-i merkûmun bir Rus memur-ı şebenderîsi refakatiyle me'vâ-yı aslîsi olan Kotur cihetlerine gitmesi mûcib-i endişe ahvâlden olduğu müstağnî-i arz u beyândır.

Komite teşkil ederek hudud-ı hakanîyi tecavüz edecekleri müstahber olan ve 29 Kânûn-ı Evvel sene [1]912 tarihli tahrirât-ı nezâret-penâhîlerinde iş'âr buyurulan iki yüz Ermeni'nin hududdan mürûrlarına mahal bırakılmaması hususunda vâki olan teşebbüsâtıma Hariciye nâzırı cevaben: "Acaba Ermeniler mi Kürdleri katledecekler yoksa Kürdler mi Ermenileri katleyeceklerdir?" cümle-i istifhâmiyesiyle Kürdlerin Ermenilere tecavüz edeceklerini ifade etmiş ve maamâfih merkûmûnun hududdan geçmemeleri hususunda evâmîr-i lâzîme i'tâ olunacağını beyân eylemiş idi.

Ef'âl-i ihtilâl-cûyânelerinden dolayı Rusya'da bulunan Ermenilerin senelerden beri hükûmetçe tazyikât ve takibât-ı şedîdeye dûçâr oldukları ve hatta birçoklarının taht-ı tevkif ve muhakemede buldukları malum iken Memâlik-i Şahane'de mütemekkin Ermeniler hakkında Mösyö Sazanof'un şimdi böyle bir lisan isti'mâl etmesi gayet manidar olduğundan vilâyât-ı mütecâvîrede Ekrâd ile Ermeniler beyninde Rusya'nın müdahalesini intâc edebilecek harekât-ı asayiş-şikenânenin adem-i vuku'una be-gayet dikkat edilmesinin vilâyât-ı mezkûreye emr u iş'âr buyurulması mütevakkıf-ı re'y-i rezîn-i isabet-karîn-i cenâb-ı nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 20 Kânûn-ı Sâni sene 1913

Petersburg Sefiri

Turhan

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Kayıd Numarası: 8087
Tarih: 22 Kânûn-ı Sâni sene [1]328
4 Şubat sene [1]913
Dahiliye: 1426/28219
Harbiye: 1699/2822

*Hulâsa: Hudud-ı Osmaniyye'yi tecavüz etmek
isteyen Ermenilerin men'-i mürûrları
hakkında edilen teşebbüsât*

Dahiliye ve Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

Makam-ı nezâret-i celîle-i dâverânelerinden alınan 9 Kânûn-ı Evvel sene [1]328 tarihli ve 3199 numaralı tezkire cevabıdır:

Komite teşkil ederek müsellahan hudud-ı hakanîyi tecavüz etmek istedikleri Hudud Komiserliği'nden bildirilen* Ermenilerin hududdan mürûrlarına meydan verilmemesi zımnında vâki olan teşebbüsü üzerine Rusya Hariciye nâzırının: "Acaba Ermeniler mi Kürdleri yoksa Kürdler mi Ermenileri katledeceklerdir?" cümle-i istifhâmiyesiyle Kürdlerin Ermenilere tecavüz edeceklerini telmîh ve beyân ve maamâfih Ermenilerin hududdan geçmemeleri hususunda evâmîr-i lâzime i'tâ olunacağını ilâveten dermiyân eylediği ve ef'âl-i ihtilâl-cûyânelerinden dolayı Rusya'da bulunan Ermenilerin senelerden beri hükûmetçe tazyikât ve takibât-ı şedîdeye dûçâr oldukları ve hatta birçoklarının taht-ı tevkîf ve muhakemede buldukları malum iken Memâlik-i Şahane'de mütemekkin Ermeniler hakkında Mösyö Sazanof'un şimdi böyle bir lisan isti'mâl etmesi gayet manidar olduğundan vilâyât-ı mütecâvirede Ekrâd ile Ermeniler beyninde Rusya'nın müdahalesini intâc edebilecek harekât-ı asayiş-şikenânenin adem-i vuku'una be-gayet dikkat ve itina edilmesi hususunun vilâyât-ı mezkûreye iş'ârı lüzumu bu kere Petersburg Sefiri Turhan Paşa hazretleri tarafından bâ-tahrîrât-ı cevabiye bildirilmiş olmakla icab eden-

* **Dahiliye'ye yazarken:** "...iki yüz kadar Ermeni'nin komite teşkil ederek müsellahan hudud-ı hakanîyi tecavüz etmek istedikleri Hudud Komiserliği'nin iş'ârına atfen Harbiye Nezâret-i Celîlesi'nden bildirilmesi üzerine sebk eden vesâyâya cevaben zikrolunan..."

lere ona göre vesâyâ ifası merhûn-ı irâde-i aliyye-i fahîmâneleri bulunmuş ve keyfiyet Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne (Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne) de yazılmışdır. Emr u fermân.

HR. SYS, 2776/66

38

**İRAN'A İLTİCA EDEN RUS UYRUKLU ERMENİLERİN
OSMANLI HUDUDUNDAKİ VİLAYETLERE GÖNDERİLECEKLERİ**

İhtilâl sırasında İran'a iltica eden Rus uyruklu Ermenilerin Osmanlı sınır vilayetlerine gönderilmek üzere hükümet hesabına Rusya'ya geri döndüklerinin haber alındığı

Bâb-ı Âlî
Daire-i Hariciye
Kalem-i Mahsus
28657/1720

Huzur-ı Sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhi'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Harekât-ı ihtilâliye esnasında İran'a iltica eylemiş olan Rus tebaasından Ermenilerin hududdaki vilâyâtımıza gönderilmek üzere bu kere Rusya Hükûmeti hesabına olarak Rusya'ya avdet etmekte oldukları istihbâr kılındığı Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nden mevrûd 14 Şubat sene [1]913 tarihli ve 71 numaralı telgrafnâme ile bildirildiği ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Rebülevvel sene [1]331 ve fî 2 Şubat sene [1]328

Hariciye Nâzırı
Mehmed Said

**

Daire-i Sadâret
Tahrirât Kalemi

Elden

Harbiye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlisi'ne ve
Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Harekât-ı ihtilâliye esnasında İran'a iltica eylemiş olan Rus tebaasından Ermenilerin hududdaki vilâyâtımıza gönderilmek üzere bu kere Rusya Hükûmeti hesabına olarak Rusya'ya avdet etmekde oldukları istihbâr kılındığı Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'ârına atfen Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nden inbâ ve Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne de tebligât icra kılınmakla takayyüdâta itina olunmak üzere icab edenlere serî'an vesâyâ-yı mukteziye ifası bâbında.

9 Rebülevvel sene [1]331 - 3 Şubat sene [1]328 / [16 Şubat 1913]

BEO, 310768

39

RUSLARIN KAFKASYA'YA KOMŞU
OSMANLI VİLAYETLERİNİ ELE GEÇİRMEK
AMACIYLA ERZURUM, VAN, BİTLİS VE BAYEZİD'DEKİ
RUS KONSOLOSLUKLARI VE ANADOLU'DA ARAŞTIRMA
YAPAN PROFESÖRLERİ ARACILIĞIYLA BÖLGEDEKİ
ERMENİLERİ İHTİLÂLE TEŞVİK ETTİKLERİ

Rusların Kafkasya'ya komşu Osmanlı vilayetlerini ele geçirmek maksadıyla Erzurum, Van, Bitlis ve Bayezid'deki Rus konsoloslukları ve fennî araştırmalar yapmak bahanesiyle Bayezid'e gelen üç Rus profesör aracılığıyla bu vilayetlerde karışıklık çıkarmaya çalıştıkları ve askerî hazırlıklarda buldukları / Van'daki Ermenilerin Ruslar tarafından ihtilâle teşvik edildiği, bu bahaneyle Van vilayetine asker sevk edilme istendiği, Rusya'nın Van, Hoy ve Rumiye konsoloslarının Ermenileri kışkırtarak Osmanlı sınırı civarında karışıklık çıkarmak için onlarla birlikte çalıştıkları, Van ile Rumiye arasında ticaret maksadıyla gidip gelen Vanlı Ermenak'ın Ruslara hizmet ettiğinin anlaşıldığı

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi

*9/22 Şubat sene 1328/1913 tarih
ve 904 numara ile Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'ne
Kars Şehbenderliği'nden cevaben takdim kılınan ma'rûzâtın suretidir.*

71 numaralı ve şifreli telgrafnâme-i aliyye-i hazret-i sefâret-penâhîleri mütâlaa-güzâr-ı bendegânem oldu. Muayene için her sene Temmuz'da celb olunan Rus kur'a efrâdının bu defa mâh-ı hâl-i Rumî'nin on ikisinde davet olunduğu ve Erivan vilâyeti dahilindeki Eçmiyazin kasabasına üç bin ve yine o civarda bulunan Molla Bayezid karyesine de iki bin kazak askeri ikame olunacağı ve geçen Eylül'ün yirmi beşinde terhisleri icab eden efrâd-ı müstebdelenin terhisleri dahi Mayıs'ın yirmi beşine te'hir olunduğu istihbâr kılınmıştır.

Ruslar bu taraflardaki tedarikât ve faaliyet-i askeriyelerine devam etmekte oldukları gibi bunların Kafkasya'ya civar olup bir takım âmâl-i ihtirâskârâne-i malumâne beslemekte oldukları ve vilâyâtımızda tohum-ı fesad ve nifak ekerek oralarda iğtişâş çıkarmağa ve oralarda askerlik nokta-i nazarından bir takım tedkikâtta bulunmağa -hususuyla şu son zamanlarda- fevkalâde sa'y ü gayret eylemekte buldukları dahi her güne reviş-i ahvâlden anlaşılmalıdır. Bu cümleden olarak yirmi, yirmi beş gün kadar mukaddem Anadolu Vilâyât-ı Osmaniyyesi'nde geşt ü güzâr ile güya tedkikât-ı fenniyyede bulunmak üzere profesör nâmı altında üç Rus'un Bayezid'e gitmiş oldukları istihbâr kılınmış olduğu gibi zaten Erzurum ve Van ve Bitlis ve Bayezid'deki Rus konsoloshâneleri maiyyetlerinde yalnız memleketlerimizde anâsır-ı Osmaniyye arasına tohum-ı fesad ekmek vazifesiyle muvazzaf bir takım eşhâs-ı mel'ûne ve müfside istihdam etmekte ve bu hususda birçok fedakârlıkta bulunmakta oldukları da daima işidilmektedir. Rusların bu taraflardaki harekât ve faaliyet-i askeriyeleri hakkında vakt ü zamanında malumât-ı sahîha istihsâlîne alâ-kadri'l-imbkân sa'y ü gayret olunmakta ise de evvelce dahi arz u inbâ kılınmış olduğu vechile jandarma ve polis hafiyeleri tarafından pek açık ve bî-edebâne bir surette taht-ı tarassudda bulundurulmakta olduğumuzdan ve şehbenderhâne memurlarıyla temas ve münasebâtda bulunanların -her

kim olur ise olsun- tehdidât ve mücâzâta dûçâr edildiklerinden dolayı Rusların Kars ve civarındaki tedarikât ve harekât-ı askeriyelerine müte'allik malumât-ı sahiha istihâli son derecede müşkilleşmiş olduğu gibi bizim için her vechile ehemmiyet-i mevki'iyesi arz ve izahdan müstağnî olan ve Rusların da şu son zamanlarda bize karşı olan faaliyetlerinin kısm-ı mühimmini oralara hasr etmekde oldukları anlaşılan Erivan ve Culfa taraflarından bu'diyet-i mesafe ile oralarca vesâit-i ihbariyeden mahrumiyetimiz ol bâbda vakt ü zamanında malumât-ı mevsûka istihâlini adîmü'l-imbân kılmaktadır.

Muhtac-ı tedavi olduğundan bahisle Tiflis'e azîmet etmiş olduğu evvelce 20 Teşrîn-i Sâni sene 1328 ve fî 3 Kânûn-ı Evvel sene 1912 tarihli ve 782 numaralı ma'rûzât-ı bendegânemle arz olunmuş olan Kâtib Hasan Bey'in bu kere de Tahran'da bulunmakta olduğu istihbâr kılınmış olduğundan ber-vech-i bâlâ telgrafnâme-i hazret-i sefâret-penâhîleri bi'z-zarur mîr-i mûmâileyhe irâe ve tebliğ olunamamıştır. Mîr-i mûmâileyhin burada veyahud Tiflis'de bulunduğu müddetçe harekât ve tedarikât-ı askeriye hakkında istihâli olunan malumâtın hemen kendisine iş'ârında ve ol bâbda kendisiyle tevhd-i mesâtiye sa'y ü gayretde taraf-ı bendegânemden asla tekâsül vuku bulmamış ise de Tahran'da bulunan ve mahall-i mezkûrda ne kadar kalacağı ve bilâhare nereye gideceği malum olmayan mîr-i mûmâileyh ile ol bâbda buradan teati-i muhaberâtın hiçbir semere hâsıl etmedikten başka birçok mehâzîri dahi mûcib olacağı ve binâenaleyh bu vaziyet ile kendisiyle tevhd-i mesâti edilmesi imkân haricinde bulunacağı âşikârdır. Ol bâbda.

**

Bâb-ı Âli
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Aded: 29145/1493

Hulâsa: Rusların Van vilâyetine karşı sevkîyâtına dair

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Ruslar tarafından Simko'ya mev'ûd fişenlerin verildiği ve Van vilâyetinde bulunan Ermenilerin Ruslar ve aşâyir-i Osmaniyye'nin de Abdürrezzak

vasıtasıyla ihtilâl teşvik edilmekte oldukları ve ihtilâl bahanesiyle Van vilâ-yetine asker sevki niyetinde buldukları Hoy ve Selmas Şehbenderliği'nin iş'ârına atfen Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nden telgrafla bildirilmiş ve keyfi-yet Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne de yazılmış olmakla bu bâbda vilâyet-i mü-şârunileyhâya vesâyâ-yı mukteziye ve serî'a ifası menût-ı himem-i aliyye-i nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 14 Şubat sene [1]328

Hariciye Nâzırı nâmına
Müsteşar
(İmza)

**

Dahiliye Nezâreti
Muhaberât-ı Umumiye Dairesi
Dördüncü Şube
Evrak Numarası: 1493
Tarih: 16 Şubat sene [1]328

Şifre

Van Vilâyeti'ne

Ruslar tarafından Simko'ya mev'ûd fişenklerin verildiği ve vilâyetdeki Ermenilerin Ruslar ve aşâyir-i Osmaniyye'nin de Abdürrezzak vasıtasıyla ih-tilâl teşvik edilmekte oldukları ve Rusların ihtilâl bahanesiyle asker sevki niyetinde buldukları Hoy ve Selmas Şehbenderliği'nin iş'ârına atfen Tah- ran Sefâret-i Seniyyesi'nden bildirilerek Harbiye Nezâreti'ne iş'âr kılındığı Hariciye Nezâreti'nden izbâr olunmakla müsâra'aten tedâbîr-i mukteziye it- tihâzıyla muhill-i asayiş ahvâle meydan verilmemesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Aded: 29371/1516

*Hulâsa: Rusya'nın hudud üzerindeki
tahrikâtı hakkında*

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

14 Şubat sene[1]328 tarihli ve 1493 numaralı tezkireye zeyldir:

Van, Hoy, Rumiye konsoloslarının Ermenileri tahrik ve hudud-ı haka-nî civarında harekât-ı mefsedetkârâne icrası için müştereken çalışmağa me-mur edildiği ve Van ile Rumiye arasında ticaret bahanesiyle mütemâdiyen işleyen Vanlı Ermenak'ın Ruslara hizmet etdiği Rumiye Şehbenderliği'nin iş'ârına atfen Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nden bâ-telgraf bildirilmekte ve me-murîn-i hududiyeye tebligât icrası lüzumu izbâr kılınmaktadır. Keyfiyet Har-biye Nezâret-i Celîlesi'ne dahi yazılmışdır. Nezâret-i celîlelerince de iktizâ-sının ifası vâbeste-i himem-i aliyye-i âsafâneleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 20 Şubat sene [1]328 / [5 Mart 1913]

Hariciye Nâzırı nâmına
Müsteşar
(İmza)

DH. SYS, 23/16

40

**ÂZERBAYCAN ERMENİLERİ'NİN
RUS ÇARI'NDAN YARDIM TALEBİNDE BULUNDUKLARI**

Jamanak gazetesinde çıkan bir haberde zulme uğradıklarını iddia eden Âzerbaycan Ermenileri'nin Rus Çarı'ndan yardım istedikleri, Tahran Rus büyükelçisi tarafından Âzerbaycan murahhasına verilen bir beyannamede Rusya Hükümeti'nin Ermenilere muhabbe-ti olduğu ve Türkiye Ermenileri'ne de uygun bir zamanda yardımda bulunulacağını ifade edildiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Matbûât İdaresi

Jamanak gazetesinin

12 Mart sene [1]329 tarihli nüshasından tercüme edilmiştir.

Ermeni Meselesi Hakkında

Âzerbaycan Ermenileri dahi Rusya Çarı'na müracaat ederek mezâlîme dûçâr olan Ermenilerin ıslâh-ı ahvâli için tedâbîr ittihâz edilmesini rica etmişlerdi. Tahran Rus sefiri Rusya Hükûmeti tarafından cevaben âtîdeki beyânnâmeyi Âzerbaycan murahhasasına i'tâ etmiştir. İşbu beyânnâmede Rusya Hükûmeti'nin Ermeni ahalisine hususî bir muhabbeti olup onların tervîc-i menâfi'i şimdi daha ziyade iltizâm edildiği ve Türkiye Ermenileri'nin te'mini için muvâfık bir zaman hulûlünde kendilerine yardım edileceği dermiyân kılınmıştır.

[25 Mart 1913]

HR. SYS, 2776/69

41

**ERMENİ MEBUS PAPADJANOV'UN BATUM ERMENİ
CEMAATİNİN TEŞEKKÜRLERİNİ RUS DUMASI'NA İLETTİĞİ**

Batum Ermeni cemaati tarafından Duma başkanına, bazı azâların Ermenilerin lehine konuşmalar yapmalarından dolayı teşekkür edildiği ve Duma'da mebus olan Ermeni Papadjanov'un yaptığı konuşmanın tercümesinin Petersburg Büyükelçisi tarafından Sadriazam ve Hariciye Nâzırı Said Halim Paşa'ya gönderildiği

Numara Umumî: 31435

Numara Hususî: 404

Sadriazam ve Hariciye Nâzırı

Fehâmetli Devletli Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Fehâmetli devletli efendim hazretleri

Batum Başşehbenderliği'nden bu kere vârid olan tahrirâtda Duma'da bazı azâ tarafından Ermeniler lehinde idare-i kelâm olunduğundan dolayı

Batum Ermeni cemaati tarafından Duma reisine bâ-telgraf beyân-ı teşekkür olunduğu bildirilmiş ve Duma'da mebûsândan Ermeni Papadjanov tarafından irâd olunan nutkun tercümesi 367/31380 numaralı ve 2 Temmuz 1913 tarihli tahrirât-ı bendegânemle takdim-i pîşgâh-ı âsafâneleri kılınmış olduğunun arzına mücâseret edilmiş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyül-emrindir.

Fî 16 Temmuz sene 1913

Petersburg Sefiri
Turhan

HR. SYS, 2776/72

42

**VETCHERNAYA VREMIA GAZETESİNDE,
PETERSBURG'DA BİR ERMENİ-RUS
KOMİTESİ KURULMASI AMACIYLA KONFERANS
DÜZENLENDİĞİNE İLİŞKİN BİR YAZI YAYINLANDIĞI**

Vetchernaya Vremia gazetesinde yayınlanan "Ermeni İşlerine Aid Konferans" başlıklı yazıda Petersburg'da bir Ermeni-Rus Komitesi kurulması maksadıyla bir konferans düzenlendiği ve bu konferansta yapılan konuşmalarda Ermeniler ile Rusların beraberce nasıl hareket edeceklerinin belirlendiğinin ifade edildiği

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Hariciye

Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi

Tercüme Şubesi

Tarih: 28 Kânûn-ı Evvel sene [1]329

Hariciye Nezâreti'ne

24 Kânûn-ı Evvel sene [1]913 tarihiyle Petersburg Sefâret-i Seniyyesi maslahatgüzârından vârid olan 735 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Yedi yüz otuz numaralı telgrafnâme-i çâkerâneme zeyldir:

Petersburg'da bir Ermeni-Rus komitesi teşkili maksadıyla Moskova'da vuku bulan bir konferansa dair *Vetchernaya Vremia* gazetesiyile neşrolunan

bir bendin tercümesi leffen takdim-i pîşgâh-ı sâmi-i nezâret-penâhîleri kılın-
dı. Emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Vetchernaya Vremia gazetesinin

10/23 Kânûn-ı Evvel sene [1]913 tarihli nüshasında

"Ermeni İşlerine Aid Konferans" ser-nâmesiyle münderic bendin tercümesidir.

Rus ve Ermeni politikacıları beyninde Petersburg'da vuku bulan birkaç ictimâ'ı müteâkib Kânûn-ı Evvel'in yedinci Cumartesi günü Moskova'da bir konferans tertib edilmiştir. Bu konferansın maksad-ı tertibi el-yevm Berlin, Londra, Paris, Roma ile sair mahallerde mevcut olan Ermeni muhibbi komitelerle cemiyetlere mümâsil bir Ermeni-Rus komitesi teşkilinden ibaretdir.

Konferans Prens Paul Dolgoroukof'un taht-ı riyâsetinde olarak Dolgoroukof prenslerinin sarayında vuku bulmuş ve evvel be-evvel Petersburg'da Ermeni-Rus komitesinin teşkili meselesinde yapılmış olan şeylerden bahsedilerek Ruslar ile Ermenilerin komiteyi suret-i kat'iyede teşkil etmeden mukaddem dostları bulunan Moskovalıların efkâr ve mütâlaâtını istihrâca karar vermiş oldukları beyân olunmuştur. Paris'de ahîren in'ikâd eden Ermeni konferansında Rusya delegelerinden biri bu konferansa dair mufassal bir rapor tanzim etmiş ve bu rapor Ermeni Meselesi'nin hâl-i hâzırını tenvîr ve tavzîh eylemiştir.

Ermeni Meselesi'nin hâl-i hâzırını pek o kadar memnuniyet-bahş değildir. Malum olduğu üzere Rusya'nın teklifi Türkiye tarafından reddedilmiştir. Almanya ile husûl-i itilâfdan sonra Rusya tarafından hadd-i asgarî olmak üzere dermiyân olunan ve fakat Memâlik-i Osmaniyye'de mukim biçare Ermenilerin mevcudiyetlerince bir dereceye kadar damân teşkil etmekde olan taleb ise Osmanlı müfettiş-i umumîleri nezdine -evvelâ Rusyaca taleb olunan Hıristiyan guvernörlerine- Avrupalı müşavirler tayininden ibaretdir. Rus-Alman teklifinin müstenid bulunduğu esas mücebince bu müşavirler müfettiş-i umûmînin mukarrerâtını muvakkaten te'hire salâhiyetdâr olacaklardır ki, bu keyfiyet Hükûmet-i Osmaniyye üzerinde bir dereceye kadar icra-yı tazyik imkânını bahş etmektedir. Ermenilerle Ruslar koca Gladstone'un "elzem olan şeyle iktifa etmek, Bâbîâli'nin mevâ'idine itimad etmemek, te'minât taleb eylemek ve nihayet Türkiye üzerinde tazyikât icrasından geri durmamak" suretinde vesâyâsına ittibâ'an işbu hadd-i asgarîyi kabul ediyorlar. Fakat asıl me-

sele odur ki, Türkiye Rusya ile Almanya'ya karşı zaten va'd etmiş olduğu işbu asgarî müsaadâtın icrasını te'hir etmek istiyor gibi görünüyor.

Konferansdan sonra Mösyö M. Djamgarof, Saarbekof, Mamikoniantz, Totomian, Profesör Kovalevski ve saire irâd-ı kelâm etmişlerdir.

Efkâr-ı umumiye Rusya'nın başda Bogos Nubar Paşa bulunduğu hâlde zaten Avrupa'da mevcut bulunan cemiyet misillü bir cemiyet vücuda getirmesi lâzım geleceği merkezindedir. Bu suretle teşekkül edecek olan Ermeni-Rus komitesi evvelâ; Rusya ahalisini Ermenilerin sâkin oldukları vilâyât-ı Osmanıyye'de ser-zede-i saha-i zuhur olan vukuâtdan haberdâr etmek vazifesini deruhde edecek sâniyen; komite Rusların âmâl ve temenni-yâtından Rusya Hükûmeti'ni haberdâr etmek suretiyle hükûmet-i müşârunileyhâya ifa-yı muâvenet edecek ve sâlisen; başda Bogos Nubar Paşa bulunan Avrupa'daki Ermeni hey'et-i meb'ûsesiyle dâimî suretde münasebâtda bulunacaktır.

Petersburg ile Moskova'da akd-i ictimâ etmiş olan Rus ve Ermeni politikacıları el-yevm böyle bir cemiyetin teşkiline muktezî muamelâtın ifasıyla meşguldürler.

[10 Ocak 1914]

HR. SYS, 2776/74

43

RUSYA'NIN İHTİLAL ÇIKARMAK MAKSADIYLA OSMANLI SINIRLARINA ÇETELER GÖNDERME HAZIRLIKLARI YAPTIĞI

Rusya'dan Anadolu'ya bazı Ermeni ihtilâlcilerin gönderileceği / Rusya Hükûmeti'nin yapılan ıslahatları aksamete uğratmak için girişimlerde bulunmak düşüncesinde olduğu ve bunun için de bazı hazırlıklara teşebbüs ettiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Kalem-i Mahsus
703

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Câmib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki
Rusya'dan Anadolu cihetlerine bazı ihtilâlcilerin sevk olunduğuna dair alınan haberler üzerine tahkikât icra edilerek henüz bu hususda malumât al-

mak kâbil olamamış ise de istihbârât-ı mevsûkaya nazaran Rusya Hükûmeti ıslâhâtımızı dûçâr-ı akâmet etmek için teşebbüsâtda bulunmak fikrinde olup Almanya ile itilâf-ı efkârın adem-i husûlü takdirinde müdahale edeceği ve bir zemin-i müdahale bulmak için ilkbahara doğru devr-i sâbıkda Muş ve Sason havalisinde komite riyâsetini deruhde ve asâkir-i Osmaniyye ve bazı aşâyirle müsâdeme eden ve el-yevm Sofya'da bulunan Antranik Paşa ile Rus ve Bulgar zâbitânından bazıları delâletiyle hudud-ı hakanîye müte'addid çeteler sevki için şimdiden istihzârâtda bulunduğu anlaşıldığı ve bunun tamamıyla sıhhatine hükmedilememekle beraber müteyakkızâne hareket olunması lâzım gelenlere tebliğ olunduğu beyânıyla bu hususda memurîn-i Hariciyemiz vesâtatıyla etraflı ve mevsûk malumât istihsâli lüzumu Erzurum Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmede bildirilmiştir. Suret-i iş'âra nazaran Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'ne ve alâkadar şebenderliklere ifa-yı tebligât olunarak istitlâ'ât-ı vâkı'adan taraf-ı acizîye malumât i'tâsı menût-ı müsaade-i aliyye-i fahîmâneleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 5 Safer sene [1]332 - Fî 21 Kânûn-ı Evvel sene [1]329

Dahiliye Nâzırı

Talat

**

Umum Erkân-ı Harbiye Dairesi Dördüncü Şubesi

*Erzurum'da Rusya Hudud Komiseri Ali Rıza Bey'den
mevrûd fî 21 Kânûn-ı Evvel sene [1]329 tarihli şifrenin halli suretidir.*

Bir hafta mukaddem Kafkasya Ordusu'ndaki müstahıkk-ı istibdâl efrâdın terhis edileceği istihbâr kılınmış iken ahîren terhisleri te'hir kılındığı haber alınmış ve netice-i tahkikâtda te'ehhurât-ı vâkı'a Rusya Hükûmeti'nin beş maddelik bir kanun-ı mahsusla müddet-i nizâmiyeyi üç buçuk seneye tahvîl ve tezyîd eylemesine atfedilmektedir. Rusya Hükûmeti'nin Kafkasya'daki Ermenilere suret-i hafiyede silah tevzî' ve çete teşkil ve teşvik eylemek-

de olduğu ve Balkanlar'da olduğu gibi hükümetimizin te'âlî-i satvet ve kuvvetine sed çekmek emelinden geri durmayan komşumuzun bu defa da Anadolu'daki ıslâhât ve tensikâta mümâna'at ve bu hususdaki bütün teşebbüsâtı akîm bırakmak istediği ve mevcut şoseler üzerinde icabında dekovil sisteminde askerî şimendifer hatları te'sis etmek üzere Batum havalisinde bulunan ormanlardan küllî miktarda ve gâli fiyatla travers kontratoya verdiği ve henüz müddet-i teslim vürûd etmeden malzeme-i mezkûrenin celbine teşebbüs eylediği haber alınmaktadır. Çete teşkili hakkındaki istihbârâtın ehemmiyetine mebnî şimdilik nısfına tenezzül eden bölükler mevcudunun bir an evvel hadd-i mukarrerine iblâğı ve akdemce de arz edildiği vechile beş mahalde telgrafhâne küşâdı lüzumu arz ve istirhâm olunur.

**

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin
Kars Şehbenderliği
Aded: 726

Mahremânedir

Hulâsa: Rus mel'anet ve entrikası

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Sâmi'si'ne

Ma'rûz-ı bendegânemdir

Islâhât-ı mukarrereyi akîm bırakarak müdahalede bulunmak üzere Rusların tevessül etmekte olduğu mel'anet ve entrikaya dair Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'ne bugünkü tarih ve 40 numara ile cevaben keşîde kılınmış olan şifreli telgrafnâme metninin ehemmiyetine binâen ber-vech-i âtî terkîmine müsâra'at kılındı. On üç numaralı telgrafnâme cevabıdır:

Geçen Ağustos içinde me'zunen Petersburg'a gidip Teşrîn-i Evvel nihayetlerinde Tiflis'e avdet eden Kafkasya vali-i umumîsinin Tiflis Ermeni muhahasası ile mahall-i mezkûr Ermeni mu'teberânından iki kişiyi nezdine davet edip Rusya Hükümdar ve Hükümeti'nin Ermeniler lehine mevki'-i tatbiki vaz'ına karar vermiş olduğu program ile birlikte Petersburg'dan avdet etmiş olduğundan bahisle mezkûr program mücebince müzâkerede bulunmak

ve ol bâbda talimât vermek üzere Ermeni fırkaları rüesâsından en ziyade nüfuzlu ve işgüzâr üç veya dört zâtın nezdine gönderilmelerine vesâtat etmelerini teklif etmesi üzerine murahhasanın zât-ı fahîmânelerinin bahis buyurdıkları program Kafkasya Ermenileri hakkında mı olduğu sualine müşârunileyhin yalnız Kafkasya değil en ziyade Türkiye'deki zavallı milletdaşlarınızın selâmetleri hakkında cevabını vermiş ve bu miyânda Rusya Hükûmeti'nin Ermenilere her türlü fedakârlık ve muâveneti dirîğ etmeyeceğini va'd ile vilâyât-ı Osmaniyye'de iğtişâş çıkarmak için müsellaht ihtilâlcî çeteleri teşkil ve sevkinden dahi bahsetmiş olduğunu ve fakat Rusları pek iyi anlamış olan Ermenilerin böyle entrikalara kapılarak kendi elleriyle kendi milletlerini mahv etmeyeceklerini mevsûkiyetine itimad edebildiğim bir vasıta ile bu kere istihbâr ve tahkik eyledim. Fi'l-hakika Rusya Hükûmeti'nin Gürcüler gibi kendi milliyetlerini mahv etmek kasdında bulunduğunu artık tamamıyla anlamış olduklarına buralarda beş seneden beri kendileriyle vâki olan temas ve ihtilâtime nazaran kanaat-ı kâmile hâsıl etmiş olduğum Ermenilerin Hükûmet-i Seniyyece malum olması tabiî bulunan gaye-i âmâllerine vusûl için Rus entrika ve teşvikâtına kapılmak tarîkını iltizâm etmeyeceklerini kaviyyen me'mûl etmekde isem de menfaat-i şahsiyeleri zımnında bazı gafil ve denîlerin böyle bir harekete tasaddî ve cür'et etmeleri dahi melhûz bulunduğundan vilâyâtımızda ve ale'l-husus hududlarımızda şu esnada her zamandan daha ziyade müteyakkız ve ihtiyât ve temkinli bulunulması elzemdir. Evvel ve âhir arz olunduğu üzere Kafkasya'ya civar vilâyâtımıza Ruslar tarafından fi'l-vâki bir takım casus ile iğtişâş çıkarmak için birçok fesadçı gönderilmekte olduğu istihbârât ve her gûne revîş-i ahvâlden anlaşılmaqda ise de buralarca ihtilâlcî çeteleri teşkil ve i'zâmına dair şimdilik bir emâreye dest-res olunmadığı ve bu hususda dahi teyakkuz ve tahkikâtda devam olunmaqda bulunulduğu ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 27 Kânûn-ı Evvel sene 1329 ve fi 9 Kânûn-ı Sâni sene 1914

Kars Şehbenderi
Cemaleddin

**

Sofya
Sefâret-i Seniyyesi
Umumî: 470
Hususî: 23

Gayet mahrem ve hususîdir

Sadrnazam ve Hariciye Nâzırı
Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

6 Kânûn-ı Sâni [1]914 tarihli ve 452/14 numaralı telgrafnâme-i acizîye zeylidir:

Harekât ve muamelâtı câlib-i dikkat olan Antranik nâmındaki Ermeni'nin Odesa memurîn-i mahalliyesi tarafından 4433 numara ile 1909 senesinde mu'tâ bir pasaport ve Paris'deki Rusya Sefâret-i Seniyyesi'nin tavassutuyla istihsâl eylemiş olduğu diğeri bir pasaport ile seyahat etmekte bulunduğu ve pasaportunda Ermenistan Rus ahalisinden olarak gösterildiği ve kendisinin başlıca mahall-i ikametinin Varna şehri olup Bulgaristan bilâd-ı mühimmesinde cevelân etmekte idüğü ve Hınçak Komitesi'nin Bulgaristan reisi olup Cenevre şehrindeki merkez komitesi ile münasebât-ı mütemâdiyede bulunmakda olduğu istihbâr edilmiştir.

Antranik'in faaliyet-i vâkı'ası komite nâmına para toplayarak Karadeniz limanlarından Memâlik-i Osmaniyye'ye esliha-i nâriye ve mevâdd-ı müşte'ile idhal etmeğe ma'tûf olup Nubar Paşa ile teşrîk-i mesâîf etmekte olduğu ve ahîren bazı kesân tarafından vâkı olan suistimâlât üzerine komite umûrunun tesviye ve temşiyetini bizzat deruhde etmiş olan Nubar Paşa'nın Bulgaristan'daki başlıca adamı da merkûm idüğü cümle-i istihbârâtıdır. Şu sırada te'min ve iddihâr-ı vesâit ile meşgul olan işbu komite buradaki Rusya Sefâreti tarafından vakt-i merhûnunda verilecek emri müteâkib icra-yı faaliyete başlayacak imiş.

Bundan başka burada Kemah'ın Pkeriç-i Ulyâ sâkinlerinden Hogas isminde bir Ermeni daha bulunmaktadır ki, Truşak Cemiyeti erkânından olan bu şahıs Devlet-i Aliyye'ye karşı harbe iştirak eden Ermeni gönüllülerinin

reisi olup şimdi iki fırkanın teşrîk-i mesâî ve faaliyet etmeleri için Antranik ile icra-yı müzâkerât etmekde imiş.

Cenevre'deki merkez komitesinin İstanbul'da da bir şubesi bulunduğu istihbâr kılınmış olmakla bu bâbda istihsâl olunacak malumâtın da peyderpey arz u iş'âr kılınacağı ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyül-emrindir.

10 Kânûn-ı Sâni [1]914

Sofya Sefiri

Ali Fethi

**

Bâb-ı Âli
Hariciye Nezâreti
Kalem-i Mahsus
Tarih: 20 Kânûn-ı Sâni [1]329
2 Şubat [1]914

Şifre Tahrirât

Petersburg Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârı Münif Bey'e

Selmas şehrinde Rusya tebaasından ve Ermeni Mektepleri Müfettişliği'nde müstahdem bulunan Baron Samsoun ve avenesi tarafından Rusya'nın Rumiye konsolosu delâletiyle ve Cehre kazası tarîkiyle Van vilâyetine ve havalisine esliha irsâl ve tevzî' edilmekte olduğu tahkik kılınmıştır.

Mehmed Cemil Bey Sefâret-i Seniyye'ye müracaatla bu bâbda izahât-ı kâfiye i'tâ edeceğinden mezkûr silahların derdestine delâlet edecek olan iki şahsın mezkûr Cehre kazasına kadar masârif-ı zarurîleri Sefâret-i Seniyye'ce te'min olunarak i'zâmı ve masârif-ı mezkûre buraca mestûre tertibinden tesviye olunacağından ne kadara bâliğ olabileceğinin -meseleden bahsolunmayarak yalnızca mikdarının- telgrafla inbâsı tavsiye ve bu iki şahıs hakkında Cehre kaymakamına da talimât verildiğinden eşhâs-ı mezkûre hüviyetlerini kaymakam-ı mûmâileyhe bildirmek için 25 numarayı parola olarak isti'mâl eylemeleri lüzumu beyân olunur.

HR. SYS, 2817/1

**REŞT CİVARINDAKİ ERMENİLERİN
TAŞNAKSÜTYUN CEMİYETİ'NİN DOĞRUDAN
BÂBİÂLİ İLE GÖRÜŞMESİ KARŞISINDAKİ TUTUMLARI**

Ermeni Taşnaksütyun Cemiyeti'nin Şark Vilâyetleri Meselesi'ni hal-letmek için doğrudan doğruya Bâbiâli ile görüşmesinin Reşt ve civarındaki Ermenileri rahatsız ettiği, fakat daha sonra adı geçen cemiyetin bu konudaki cevabî yazısının ve Osmanlı Devleti'nin Şark vilâyetleri için aldığı ıslahat kararlarından Ermenilerin memnun kaldıkları

Bâb-ı Âli

Hariciye Nezâreti

Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi

Aded: 1116/43087

Mahremdir

Hulâsa: Reşt ve civarı Ermenileri hakkında

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Ermeni Taşnaksütyun Cemiyeti'nin Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti âmâl ve efkârına mümâşât ederek Vilâyât-ı Şarkıye Meselesi'nin hall ü faslı için doğrudan doğruya Bâbiâli ile müzâkereye girişmesinden ve bu suretle salâhiyeti haricinde bulunan umûr-ı milliyeye müdahale eylemesinden Tiflis Ermeni gazetelerinin bundan iki mâh mukaddem dûr u dirâz bahsederek bu fi'llerinden dolayı cemiyet-i mezkûre ile Hallacyan Efendi'yi itham ve mes'ul addetmelerinden Reşt ile civarı Ermenileri arasında Taşnaksütyun Cemiyeti aleyhinde bir cereyân peydâ olduğu ve Rusya Konsülatosu'nun tâcirbaşlarından Şahbazyan ve Mosis nâm kimselerin işbu cereyânı takviye etmek için Rusya Devleti'nin Ermenilerin refah-ı bâl ve saadet-i hâlleriyle istikballerinin te'mini hakkında son derece ibrâz-ı faaliyet eylemekte bulunduğu şu sırada Taşnaksütyun Cemiyeti'nin bu teşebbüsâtı sekte-dâr edecek bir tarîk ve meslek-i diğeri ihtiyar ve takib etmesi Ermeni menâfi'-i milliyesine muzır ve münâfi olacağı yolunda propagandada bulunmaları üzerine hususât-ı mezkûreyi müzâkere eylemek vazifesiyle geçen Kânûn-ı Evvel-i Efrenci'nin yirmi altıncı Cuma günü tüccarân-ı Osmaniyeye'den Zarifyan Efendi'nin hâne-

sinde bir ictimâ'-ı hafî akdolunarak bunda hâzır bulunan bazı Rus Ermenileri tarafından Rusya Devleti'nin hayrhâhlığından ve Taşnaksütyun'un hiyane-tinden bahisle civar Ermeniler nâmına Kafkasya'daki Ermeni gazetelerine bir protestonâme irsâli teklif edildiği hâlde bir karar ittihâz olunamayarak dağıldığı ve şehir-i mezkûrun yirmi sekizinci Pazar günü Ermeni Mektebi'nde vuku bulan diğer bir ictimâda da Taşnaksütyun Cemiyeti'nin bu bâbda son posta ile vârid olan gazetelerdeki cevabı izahât-ı kâfiyeyi hâvî görüldüğünden protesto i'tâsına mahal kalmadığına ekseriyet-i ârâ ile karar verildiği ve Vilâyât-ı Şarkıye ıslâhât-ı mukarreresi hakkında gazetelerde münderic tafsilâtın o civar Ermenileri üzerinde hüsn-i te'sir hâsıl ederek memnuniyetlerini mûcib olduğu ve bu bâbda irâde-i seniyye-i hazret-i Padişahî şeref- sudûr buyuruldukda elli-altmış kişiden mürekkeb bir hey'etin berây-ı teşekkür evvelen şehbenderhâneye ve sonra da Rusya Konsülatosu'na gideceğinin mevşûkan istihbâr kılındığı Reşt Şehbenderliği'nden vârid olan fî 6 Şubat sene [1]914 tarih ve 4 hususî numaralı tahrirâtda bildirilmiş olduğunun iş'ârı siyâkında şukka-i senâverî terkîm olundu, efendim.

Fî 29 Rebûlâhir sene [1]332 - Fî 12 Şubat sene [1]329 / [25 Şubat 1914]

Hariciye Nâzırı nâmına
Müsteşar
(İmza)

DH. KMS, 2-2/5

45

**PROFESÖR PLETNEFF'İN TİFLİS'TE
VERDİĞİ KONFERANSTA ERMENİ MESELESİ'NİN RUSYA
İÇİN SON DERECE ÖNEMLİ OLDUĞUNU İFADE ETTİĞİ**

Profesör Pletneff'in Tiflis'te verdiği konferansta, Ermeni Meselesi'nin Rusya için fevkalâde öneme sahip olması sebebiyle bu meseleye aynı zamanda Rus Meselesi de denilebileceğini belirttiği, ayrıca Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin tarihi bir kronolojisini vererek Büyük Petro'nun hedeflerinin gerçekleştirilmesi için bugün büyük bir fırsat doğduğunu, bunun için Ermenilerin Ruslarla elele vermeleri gerektiğini ve Osmanlı Devleti'nin Çirtililer gibi Anadolu'da bulunan Ermenilere de mutlaka muhtariyet vermesi gerektiğini ifade ettiği

Devlet-i Osmaniyye
Tiflis Başşehbenderliği
Aded: 85

Mahrem

Hulâsa: Ermeni Meselesi hakkında konferans

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Devletli efendim hazretleri

Tiflis'de kâin Hükûmet Tiyatrosu'nda Mart'ın yirmi beşinci akşamı Profesör Pletneff tarafından Ermeni Meselesi'ne dair bir konferans verileceği ilân edilmiş olduğundan derhal bir mahal tutularak Başşehbenderlik Rusça kâtibi o gece tiyatroya i'zâm edildi. Konferansın pek ehemmiyetli olduğunu bi'l-arz mûmâileyh tarafından bu işe dair tertib edilerek acizlerine şimdi tev-dî' edilen Rusça raporu leffen takdime mücâseret eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Tiflis, fî 27 Mart sene 1330

Başşehbender
Münir Süreyya

**

Devlet-i Osmaniyye
Tiflis Başşehbenderliği
Aded: 114

Ehemmiyetlidir

Hulâsa: Ermeni Meselesi

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Devletli efendim hazretleri

Vilâyât-ı Şarkıye ıslâhâtı ve Ermeni Meselesi hakkında *Tifliski Listok* gazetesinin dünkü nüshasında münderic bir makaleyi 27 Mart sene 1330 tarihli ve 85 numaralı tahrirât-ı acizâneme zeylen arz ve makale-i mezkûre muhteviyâtına nazar-ı iltifat-ı devletlerini bilhassa celbe mücâseret eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Tiflis, fî 5 Nisan sene 1330

Başşehbender
Münir Süreyya

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Hariciye
Tercüme Müdüriyeti
Numara: 1
Tarih: 16 Nisan sene 1330

*Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne fî 5 Nisan sene [1]330 tarihiyle
Tiflis Başşehbenderliği'nden vârid olan 114 numaralı Türkçe
tahrirâta melfûf Tifliski Listok gazetesinden müstahrec M. B. imzalı ve
"Ermeni Meselesi ve Almanlar" ser-levhalı Rusça makalenin tercümesidir.*

Ermenilerin sâkin oldukları vilâyât-ı Osmaniyye'de ıslâhâtın tatbik olunacağına dair imzalanmış olan İtilâfnâme'nin mürekkebi henüz kurumadan, Kürdler ne maksadlardır bilinmez, kıyâm ederek Bitlis'i taht-ı muhasaraya alıyorlar. Kürdlerin bundan maksadları genç Türkiye Hükûmeti'ni mi yahud ıslâhât isteyen Ermenileri mi ihâfe etmek olduğu henüz meçhuldür. Emsal-i kesîresi müşahede olunduğu gibi bu kere de havf ve endişeye ma'rûz olan Ermeniler nazar-ı istimdâdlarını Rusya'ya doğru atfetdiklerinden Rus sefâret ve konsoloslarıyla Pletneff ve Miliyukoff gibi zevâtla beraber bütün Ruslar Rusya'nın Ermenileri himayesinden dûr tutmayacağı ümniyesiyle Ermeni milletine tesliyet-bahşâ te'minât vermektedirler. İş bununla bitmiyor. Diğer taraftan da Almanya'nın pes-i perdeden Ermenilere kin ve buğz beslediği anlaşılıyor. Anlaşıldığına nazaran Almanya, Ermeni milletinin adüvv-i ekberidir. Almanya'nın hücre-i mesâîlerinde çalışan ve mevki'-i bülend sahibi olan Almanya ekâbiri Anadolu Ermenileri için ıslâhât yerine mukâtelât, muhâcerât ve mezâlim tehyî etmekde ve onları Bağdad ve el-Cezireler'e doğru teb'îd ve iclâ etmek efkârını perverde eylemektedirler. Nâtıka-perdâz Profesör Pletneff geçenlerde Tiflis Ermenileri'ne hitaben irâd etmiş olduğu nutukda Alman ricâlinden Rohrbach'ın Ermeniler hakkında söylemiş olduğu şu: "Anadolu Ermenileri kıt'a-i mezkûreyi iktisaden temellük etmek emelinde bulunan Almanları çekemezler. Bunlar Rusya ile Devlet-i Aliyye beyninde bir muharebe başgösterince ilk fırsattan bi'l-istifade meclûbu buldukları Rusya'nın tarafını iltizâm edeceklerdir." zeminindeki ifadâtını bi'l-münasebe serd ve beyân etmiştir. Şu gibi mülâhazâta nazaran Anadolu Ermenileri'nin Kürdler ve Türkler tarafından mahv ve itlâfı matlûb ve mültezem olsa gerekdir. Ermeni

milletini başdan başa kılıçdan geçirmek nâ-kâbil-i imkân olduğundan ileride Almanlara fâide-bahş olacak olan bu "çalışkan unsurdan" bir kısmının el-Cezire'ye ve diğer kısmının Bağdad şimendiferi güzergâhlarına sevk ve iclâ edilmeleri emr-i vâki' hükmünü alıyor. Profesör Rohrbach'ın Ermeniler hakkındaki efkâr ve mütâlaâtı bu merkezdedir. Ermenilerin itlâf ve imhası hakkında Rohrbach'ın serbest bir lisan ile söylemiş olduğu söz vahşi bir Kürd'ün bile ağzına yakışmaz. Profesör Rohrbach Almanlarca Ermeni muhibbi addedilmekle şöhretyâb bir zâtdır. İlâhiyat tahsil etmiş, ictimâiyât ve siyasetle iştigâli meslek edinmiş ve bunlardan kat'-ı nazar mükerreren Anadolu'da Ermenilerin sâkin oldukları vilâyâtda tedkikât ve tettebbuâtta bulunmuş; Mâverâ-yı Kafkasya kıt'asıyla Eçmiyazin'i ziyaret etmiş ve Kafkasya Ermenileri ser-âmedânı miyânında ahibbâ ve eviddâ kazanmış ve Ermeni tarihiyle edebiyat[ın]a kesb-i vukûf etmiş ve bi'd-defaât gerek matbûât vasıtasıyla ve gerek mehâfil ve mecâlisde Ermenilerin lehinde serd-i makâl eylemiş olan şu Alman racülü şimdye kadar hâmîsi olduğu Ermenileri Almanya menâfi'î uğrunda feda etmeği göze alıveriyor. Hatta bu hususda o kadar ileriye gidiyor ki, söylediği sözlere adeta insanın inanmayacağı geliyor.

İşte aynı zamanda bu "Rohrbachlar" ile "Lepsiuslar" Almanya pâyitah-tında âti'z-zikr makâsıdı takib etmek üzere bir "Alman-Ermeni Cemiyeti" ih-dâs ediyorlar. Bu cemiyetin çizmiş olduğu programın bazı nikâtı ber-vech-i âtî zikrolunur:

Evvelâ- Almanya'da Ermeni milleti hakkında ihtirâsâtdan vâreste hakikî ve samimî şu'ûnâtın neşr u ta'mimi.

Sâniyen- Ermenilerin terakkiyât-ı medeniyeye müste'id bir millet olduğuna dair Almanlarda itmi'nân hâsıl edilmesi. Programa esas ittihâz olunan şu maksadları tervîcen resâil-i mevkûte ve âsâr-ı adîde neşredilmekle beraber Almanya'da ve Ermenilerin sâkin oldukları vilâyât-ı Osmaniyye'de mektebler te'sis olunması ve Almanya'da mekâtib-i âliyyeye devam eden Ermeni şâkirdânın mazhar-ı himaye olması ve saire gibi husûl-i maksadı takviye eder vesâite teşebbüs edilmesi cümle-i mukarrerâtdandır. Bu kabîlden olan terakkî-perverâne teşebbüsler sırasında bir taraftan da bâlâda mücmelen zikrolunan zebûn-küşâne fezâhat-ı lisaniyede bulunulması akıl ve mantığın idrak edemeyeceği hususâtdandır.

Nâtıka-perdâz Pletneff, Profesör Rohrbach'ın Ermeniler aleyhinde ahz etmiş olduğu ânîfû'l-beyân malumâtın me'hazı pek mevsûk olduğunu te'yid ve te'min etdiğinden mûmâileyhin müdde'ayât-ı vâkı'ası mukârin-i hakikat olsa gerekdir. Binâenaleyh fikr-i kâsırânemce Ermenilerin aleyhlerinde taraf taraf serd olunan bu gibi makalât ve rivayât mahzâ Ermeni milletinin bâ-husus Ermeni efkâr-ı âmmesinin tenvîri nokta-i nazarından Rus matbûâtından ziyade yerli Ermeni evrak-ı havâdisiyle neşr u işâ'a olunmalıdır. Ermeni milleti ancak bu sayede kendi dost ve düşmanını anlayabilir.

**

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Hariciye Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Tercüme Şubesi
Numara: 1
Tarih: 19 Nisan sene [1]330

*Tiflis Başşehbenderliği'nin 27 Mart sene 1330 tarihli
ve 85 numaralı tahrirâtına melfûf ve mezkûr Başşehbenderliğe
başşehbenderlik kâtibi tarafından mu'tâ Rusça raporun tercümesidir.*

Profesör B. D. Pletneff'in "Ermeni Meselesi ve Rusya Âmâl-i Şarkıyesi Karşısında Avrupa" ser-nâmesiyle fî 25 Mart sene 1914 tarihinde Tiflis'deki mîrî tiyatrodâ vermiş olduğu konferansda emrinize imtisâlen isbat-ı vücud etdim. Mezkûr tiyatro Ermenilerle lebâ-leb dolmuş idi. Nâtıka-perdâz profesör kürsî-i hitabete çıkarak: "Ermenileri hâssaten alâkadar oldukları bir mesele hakkında tenvîr etmek emeliyle şuraya kadar geldik." cümle-i iftitâhiyesiyle söze başlamış ve konferansına şu yolda devam eylemiştir:

"El-yevm Ermeni Meselesi Rusya Hükûmeti'ne nisbeten fevkalâde kesb-i ehemmiyet etmiş olduğundan bu meseleye aynı zamanda bir Rus meselesi de denilse becâdır. Ermeni Meselesi'ni lâyıkiyle pîş-i nazara alabilmekliğimiz için mâziye biraz ircâ'-ı nazar edelim. Bundan iki asır evvel Ermeni rüesâ-yı ruhâniyesinden Ori o vakit Memâlik-i Osmaniyye ile İran memâlikin-

de taraf taraf başgöstermiş olan Ermeni mezâlim ve mukâtelâtına nihayet verilmek çaresini taharrî edebilmek maksadıyla teşkil etmiş olduğu bir hey'et-i mahsusayı reis sıfatıyla bi'l-istishâb evvelâ Fransa'ya azîmetle vukû'-ı hâli Fransa Hükûmeti'ne etrafıyla şerh ve izah etdikden sonra hükûmet-i müşârun-ileyhânın bu hususda muâvenet ve müdahalesini talep eylemiş idi. Fransa Hükûmeti'nden teşeffî-i sadr edecek bir hüsn-i kabule mazhar olamayan Ori hey'eti me'yûsen Almanya Hükûmeti'ne müracaat etmek mecburiyetinde bulunmuş ve hükûmet-i müşârunileyhâ ise hey'et-i mezkûreyi Rusya Hükûmeti'ne hitaben bir kıt'a tavsiyenâme vererek başdan savmış idi. Bu tavsiyenâme ile Petersburg'a vürûd eden Ori cenâbları burada min-gayrı me'mûl hüsn-i kabule mazhar oldu. Rusya Hükûmeti meselenin ehemmiyetini anlar anlamaz kendisinden beklenen muâveneti dirîğ etmeyeceğini va'd etdi. Büyük Petro Ermeni Meselesi'nin ledünniyâtına kesb-i vukûf edince Memâlik-i İraniye'de bulunan Ermenileri pençe-i mezâlimden tahlîs edebilmek maksadıyla sevâhil-i Bahr-ı Hazar'a i'zâm etmiş olduğu kuvve-i askeriyesiyle evvelâ Bahr-ı Hazar'ın şimâlinde leb-i deryada kâin Bakü şehri ile havalisini, ba'dehû havza-i kâsıbı denilen Bahr-ı Hazar etrafını tadrîcen daire-i tasarrufuna geçirmekle gerek Rusya'nın ve gerek Ermenilerin menâfi'ini te'min eder bir musâlahanâmeyi İran ile akdetmeğe muvaffak oldu. Büyük Petro'nun şu meselenin fasl u tesviyesi hakkındaki tertibâtının Anadolu'da Ermenilerin sâkin oldukları vilâyât ile pâytah-ı Saltanat-ı Seniyye'nin ve Edirne vilâyetinin zabtını ihtivâ eder gayet vâsi' mikyâsda bir tertib olduğu İkinci Katerina devrinde idrak olunamadığından, Büyük Petro'nun büyük planları Bahr-ı Hazar sevâhilinden ileri geçememişti. Maamâfih Rusya Hükûmeti bugünkü günde bile Büyük Petro'nun çizmiş olduğu haritayı kuvveden fi'le çıkarmak azminden fâriğ olmamıştır, dersem sözün doğrusunu söylemiş olurum.

Birinci Nikola'nın devr-i hükûmetinde idi ki, Türklerle İranîlerin Rusların birinci derecede düşman-ı bî-emânı oldukları hakikati meydana çıktı ve aynı zamanda Türkiye'yi himaye etmek fikri ilk defa olarak Avrupa'da uyandı. Daima kendi menâfi'ini başkalarının zararlarında aramak mefkûresiyle perveriş-yâb olan İngiltere bizzat Rusya'nın şâyân-ı takdir olan âmâl-i ulviyesine iğmâz-ı ayn ederek Rus-Osmanlı muhâsamâtına vesile-sâz olmağa muvaffak oldu. Müteâkiben akdolunan 1854 tarihli muâhedenâmesi ahkâ-

mına tevfikân Hükûmet-i Osmaniyye Düvel-i Muazzama cümlesine dahil oldu. Paris Muâhedenâmesi akdolunduğu andan Avrupa, Hükûmet-i Osmaniyye'nin umûr-ı dahiliyesine müdahale ederek hükûmet-i müşârunileyhânın gerek menâfi'-i iktisadiyesi ve gerek mevcudiyet ve bekâ-yı istiklâli nokta-i nazarından zîr-i idaresinde bulunan milel ve anâsır miyânında ıslâhât icrasına talebinde bulundular. Bu bâbda Hükûmet-i Seniyye cânibinden sâdır olan mevâ'îd kâğıd karalamak derecesinden ibaret kalmış ve Ermeni mukâtelesiy-le netice-pezîr olmuşdur. Bununla beraber yine Avrupa Türkiye'nin harekât-ı nâ-revâsına iğmâz-ı ayn ederek Rusya'ya karşı Osmanlıları müdafaa etmiştir. Rusya Hükûmeti'ne gelince, Ermeniler hakkında ikâ' olunan mezâlîm ve iclâ-yı vatan gibi harekât-ı i'tisâfkârâneye karşı bîgâne durmamıştır. Ma'hûd konferansın ilk celsesinde Rusya'nın: "Hükûmet-i Seniyye ıslâhât icrasına icbâr edilmelidir." suretinde vâki olan teklifi Avrupa'nın menâfi'-i zâtiyesine heder olarak sem'-i itibara alınmamış ve Ayastefanos Muâhedenâmesi'nin 1'inci maddesi Berlin Kongresi'nde tayyedilmiştir".

Profesör Ermeni Meselesi hakkında mâziye ma'tûf olan mesrûdâtından sonra Hükûmet-i Seniyye'ye aid ıslâhât meselesine nakl-i kelâm ederek: "Hükûmet-i hâzıra-i Osmaniyye güya kuvve-i zâbitasını tanzim ve ıslâh etmek maksadıyla Avrupa'dan jandarma zâbitânı celb ediyor. Ermeniler ise hâl-i sâbıklarında kalmış oluyorlar." demiş ve Ermeni mukâtelât-ı mâziyesine ırcâ'-ı kelâm ederek 1896 ve 1895⁵ senelerinde Sason ile Ermenilerin sâkin oldukları mahâll-i sairede ve 1909 ve 1908 senelerinde Adana ve sair vilâyât-ı Osmaniyye'de vuku bulan Ermeni mukâtelâtının ilâ-yevminâ hâzâ ber-devam olduğunu zikir ve ityân eylemiştir. Ba'dehû nâtıka-perdâz, Ermeni Meselesi'nin safahât-ı ahîresine nakl-i kelâm ile demiştir ki:

"Anadolu ıslâhâtı Hükûmet-i Seniyye'nin siyasî, iktisadî, mezhebî ve hukukî birçok umûr ve hususâtına mu'allakdır. Cümlelerin malumudur ki, Anadolu ıslâhâtı teşebbüsü Balkan Muharebesi münasebetiyle şeklini değiştirmiştir. Bundan dolayı Rusya Hükûmeti de tebdil-i meslek teşebbüsünde bulununca karşısında Almanya'ya müsâdif oluyor. Diğer taraftan Hükûmet-i Osmaniyye'nin zîr-i idaresinde Arab, Arnavud, Rum, Ermeni ve saire gibi

⁵ Metinde yanlışlıkla "1995" şeklinde yazılmıştır.

Türklüğe taban tabana zıd olan anâsır-ı muhtelifenin mevcudiyeti de nazar-ı dikkatden dâr tutulmamalıdır. İyi dikkat olunursa Hükûmet-i Osmaniyye'nin, zâr-i idaresinde bulunan anâsır-ı mezkûrenin yekdiğeriyle hasmâne geçinmeleri sayesinde mevcudiyetini muhafaza edebilmiş olduğu tezâhür eder.

Henüz Memâlik-i Osmaniyye'de kimsenin hukuku te'min edilmemiştir. Türkiye Adliyesi'nin ahkâm-ı Şeriat-ı İslâmiye'nin daire-i nüfuzu dahilinde bulunduğu cümlece malumdur.

Hükûmet-i Osmaniyye'ye aid birçok hususâtda bidâyeten İngiltere Rusya'nın rakîb ve muhâsımı iken Bağdad Şimendiferi imtiyâzının Almanlara tevdi'i tarihinden itibaren Ruslar Alman muhâtarâtından kuşkulanmağa başlamışlardır. Devr-i Abdülhamid'de Almanlar gerek Bağdad Şimendiferi güzergâhını ve gerek Ermenilerin sâkin oldukları vilâyâtı Almanlarla doldurmak teşebbüsâtında bulundular. Bunların maksadı bir taraftan inşa edecekleri şimendiferin taht-ı işgalinde bulunan kıt'ayı Almanlarla doldurmakdan, diğer taraftan da Mâverâ-yı Kafkasya kıt'asıyla hem-hudud bulunan Ermenilerle meskûn Vilâyât-ı Sitte dahilinde mütemekkin Ermenilerin arazisine Anadolu'nun cihet-i garbiyesinden yerli Türkleri getirdip iskân etmekden ibaret idi.

Avrupa'da bir muharebe zuhuru takdirinde Almanya Hükûmeti terbiye etmiş olduğu Osmanlı zâbitlerinin taht-ı kumandasında bulunacak asâkir ile Cenûbî Kafkasya hududunda bi's-sühûle îkâ'-ı tahribât edebilir. Alman matbûâtıyla Alman erbâb-ı vukûfunun: "Almanya hiçbir zaman Rusya'nın Türkiye'ye el uzatmasına müsaade etmez." yollu idare-i lisan etdikleri görülmektedir. Almanya'nın ehass-ı âmâlî Türkiye'nin tamamî-i mülkisini vikâye olmayıp belki bir harb-i umumî zuhur edip de Memâlik-i Osmaniyye'nin bir kısmı taht-ı işgale alındığı takdirde Anadolu'dan mühimce bir kısmını yed-i zabtına geçirmektedir. Mesrûdât-ı ânife Anadolu kıt'asındaki Almanya askerî planlarının Rusya için ne kadar haiz-i ehemmiyet olduğunu ra'nâ gösterir. Fi'l-hakika el-yevm Türkiye bir şey kazanmak ümidiyle kendisini muhâtaraya ilkâ edecek bir hâlde bulunmuyor. Maamâfih ahvâl tebeddül etmekle Anadolu'daki Ermenilerin Rusya lehinde olarak mahallî bir rol oynamaları mümkündür. Ruslar Bayezid'i, Revan'ı, Kars'ı aldıkları tarihlerde Ermenilerin Rusya'ya

muâvenetde bulunmuş oldukları malumdur. Bu şehirlerin hîn-i zabt u teshîrinde vuku'a gelen muharebelerde yerli Ermeniler Ruslarla yanyana meydan-ı harbe atılarak Ruslara muâvenetde buldukları ve ahvâl-i mahalliyeye vâkıf olmayan bu Ruslara rehberlik ettikleri ve Ermeni milletinin fitraten evsâf-ı güzîdeyi haiz ve Rusya menâfi'ine hâdim bir millet olduğu vâreste-i beyân-ıdır.

Anadolu ıslâhâtı meselesinin bidâyetinde Rusya ile Fransa ve İngiltere Devletlerinin Osmanlı ıslâhâtına müdahale etmek arzusunda bulunmaları üzerine Almanya ile Avusturya ve İtalya Devletleri düvel-i mezkûrenin arzu ve metâlibine karşı geldikleri hâtırlardadır. Devlet-i Aliyye'nin Anadolu'da ıslâhât-ı lâzımeği icra edeceği meşkûdür. Vaktiyle Sırlara da Makedonya'da ıslâhât icra edileceği va'd edilmiş olduğu hâlde bu ıslâhâta yanaşılmamış ve bunun üzerine Sırlılar da kendi menâfi'lerini muhafaza ve müdafaaya için kıyâm etmişler idi. Ol vakit Rusya kendi dindaşlarını müdafaaya kıyâm ederek binlerce generallerini, zâbitlerini ve gönüllülerini Makedonya kıt'asına sevk etmiş ve Sırlılarla birlikte Türkiye'ye karşı muharebeye girişmiş idi".

Nâtıka-perdâz Profesör Pletneff konferansının hâtimesinde nazar-ı dikkati câlib olan âfîdeki beyânâtda bulunmuştur:

"Anadolu kıt'asında bulunan Ermenilere Giridliler misillü muhtâriyet i'tâsı icab eder. O zaman Ermeniler nâil-i huzur ve rahat olarak mukâtele ve mezâlimden tahlîs-i girîbân edebileceklerdir. Ermenilerin felâketden kurtularak nâil-i muhtâriyet olabilmeleri için yine kendi aralarından bu uğurda feday-ı nefis edecek fedakârlar zuhur etmesi lâzımdır.

Rusların da komşuları bulunan felâketzede Ermenilerin hâl-i sefaletinden mütehassis olmaları me'mûldür. Büyük Petro'nun Ermenileri tahlîse teşebbüs etmiş olduğu iki yüz seneden beri günden güne tedennî etmekte olan Ermenileri tahlîs için Rusların kendi hükûmetleri ile elele vererek çalışmalarını Rusya'nın beyne'd-düvel haiz olduğu hâl ve mevkiin icabâtındandır".

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemî
Numara: 47287/388
Tarih: 8 Mayıs sene [1]330
21 Mayıs 1914

Hulâsa: Ermeni Meselesi'ne dair Miralay Pletneff tarafından verilen konferans ve Tifliski Listok gazetesinde münderic makale

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

27 Nisan sene [1]330 tarihli ve 46497/290 numaralı tezkireye zeyldir:

Petersburg Askerî Hukuk Akademisi muallimîn-i sâbıkasından Miralay Pletneff'in Tiflis'de Hükûmet Tiyatrosu'nda Ermeni Meselesi'ne dair i'tâ eylediği konferans hakkında şebenderlik Rusça kâtibi tarafından yazılan rapor ile Vilâyât-ı Şarkıye ıslâhâtı ve Ermeni Meselesi hakkında *Tifliski Listok* gazetesinin geçen Rumî Nisan'ın dördü tarihli nüshasında münderic makale Tiflis Başşebenderliği'nden gönderilmekle tercümeleri leffen taraf-ı âlîlerine irsâl kılındı. Mûmâileyh Pletneff'in konferansında Anadolu Ermenileri kıt'a-i mezkûreyi iktisaden temellük etmek emelinde bulunan Almanları çekemediklerine ve bunlar Rusya ile Devlet-i Aliyye beyninde bir muharebe başgösterince ilk fırsattan bi'l-istifade meclûbu buldukları Rusya'nın tarafını iltizâm edeceklerine, maamâfih Almanların Berlin'de bir Alman-Ermeni Cemiyeti ihdâs ederek bu cemiyet programına evvelâ Almanya'da Ermeni milleti hakkında ihtirâsâtdan vâreste hakikî ve samimî şu'ûnâtın neşri ta'mimi, sâniyen Ermenilerin terakkiyât-ı medeniyeye müste'id bir millet oldukları hakkında Almanlarda itmi'nân hâsıl edilmesi esas ittihâz edildiğine ve bu maksadları tervîcen resâil-i mevkûte ve âsâr-ı adîde neşredilmekle beraber Almanya'da ve Ermenilerin sâkin oldukları vilâyât-ı Osmaniyye'de mektebler te'sis olunması ve Almanya'da mekâtib-i âliyyeye devam eden Ermeni şâkirdânın mazhar-ı himaye olması ve saire gibi vesâite teşebbüs edilmesi

cümle-i mukarrerâtdan bulunduğuna dair fıkralarla *Tifliski Listok* gazetesinin Anadolu kıt'asında bulunan Ermenilere Giridliler misillü muhtâriyet i'tâsı icab etdiğine ve o zaman Ermenilerin nâil-i huzur ve rahat olarak mukâtele ve mezâlimden tahlîs-i girîbân edebileceklerine ve Ermenilerin felâketden kurtularak nâil-i muhtâriyet olabilmeleri için yine kendi aralarında bu uğurda feda-yı nefis edecek fedakârlar zuhur etmesi lâzım olduğuna ve Rusların da komşuları bulunan felâketzede Ermenilerin hâl-i sefaletinden mütehassis olmaları me'mûl idüğüne ve Büyük Petro'nun Ermenileri tahlîse teşebbüs etmiş olduğu iki yüz seneden beri günden güne tedennî etmekde olan Ermenileri tahlîs için Rusların kendi hükûmetleriyle elele vererek çalışmaları Rusya'nın beyne'd-düvel haiz olduğu hâl ve mevkiin icabâtından bulunduğuna dair olan fıkârât câlib-i nazar-ı dikkatdir, efendim.

HR. SYS, 2776/76

46

VİYANA'DA YAYINLANAN REVUE MILITAIRE VE REICH GAZETELERİNDE YAYINLANAN MAKALELERDE ERMENİ MESELESİ'NİN RUSYA İLE ALÂKASI VE ÇÖZÜMÜ İÇİN DÜŞÜNÜLEN YOLLARIN DEVLETLERARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLDİĞİ

"Rusya ve Ermenistan" başlığıyla Revue Militaire'de yayınlanan makalede Rusya'nın açık denizlere inme yolunun Ermenistan'dan geçtiği, bu konuya İngiltere ve Almanya'nın karşı olduğu, Ermeniler arasında mezhep birliği olmayışının Berlin Antlaşması'nın sağladığı imkânlardan yararlanmalarını zorlaştırdığı, demiryolları inşâ hakkının Rusya'da kalmasının Ermenistan üzerinde nüfuz oluşturmak açısından büyük önem taşıdığı gibi konuların ele alındığı; Reich gazetesinde Paul Milyukoff imzasıyla yayınlanan Ermeni Meselesi Buhranı başlıklı yazıda ise 26 Ocak 1914'te Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı altı vilayetin Avrupalı devletlerin teklif ettiği adaylar tarafından incelenmesi hakkında imzalanan itilâfnâmeye rağmen Osmanlı Devleti'nin, Rusya ile 10 Mayıs 1914 tarihinde bir talimatname imzalayarak bu vilayetlerin kendi atadığı altı müfettiş tarafından incelenmesini uygun görmesinin tenkîit edildiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Kalem-i Mahsus

Militarische Rundschau gazetesinin
fî 4 Mart sene [1]914 tarihli nüshasından:

Yüzbaşı S. tarafından

Rusya ve Ermenistan

Rusya Hükûmeti 1813 senesinde Acem eyalâtından Dağıstan ve Derbend vilâyetlerini istila etmek suretiyle Ermenistan'ın Moskof İmparatorluğu'na ilhâkı için tedâbîr-i evveliyeye müracaat etmiş bulunuyordu. 1878 senesinde Devlet-i Aliyye'den Kars ve Batum havalisini zabt etdi. Anadolu'da te'min-i rüchân için bu havalinin sevkü'l-ceyş nokta-i nazarından ne derece mühim olduğu herkesçe malum ve müsellemdir. Kadim İranîleri müteâkib memâlik-i mebhûse İskender-i Kebîr'in yed-i zabtına, daha sonra Bizans İmparatorluğu'nun zîr-i idaresine ve nihayet Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine intikal etmişti. Türklerle Acemlerin zaîf düşdükleri esnada Rusya sahneye çıktı. Fakat Ermenistan üzerindeki âmâlî İngiltere'nin ve bilâhare Almanya'nın dahi mümâna'atına ma'rûz kaldı. İngiltere, Hindistan memâlikini taht-ı tehlikede, Almanya dahi Anadolu ve Irak'daki menâfi'ini muhtel gördüler. Rusya'yı iki defa zabt ve işgal ettiği Erzurum Kalesi'nden Türklerin silahı değil, belki Avrupa diplo[ma]sisi çıkarmışdır. Maamâfih ehemmiyet-i azîmesi derkâr olan kale-i mezkûreyi yeniden işgal etmek için Rusya Hükûmeti vesâit-i lâzımevi ihzâr etmekden hâlî kalmıyor. Çünkü Rusya Hükûmeti Bahr-ı Müncemid-i Şimâlî'den gayrı bir açık deniz sahiline inmek ihtiyacını hayatî bir ihtiyac addediyor. Boğazlar cihetinden ma'rûz kaldığı müşkilât nazar-ı itibara alınırsa Basra Körfezi'ne tevcîh edilecek bir hareketin daha ziyade bir muvaffakiyet arz etmesi ihtimali kavîdir. Rusya âmâl ve niyyâtının delâil-i zâhiriyesi kuvâ-yı askeriyesinin tezyîdiyle beraber tahrikât-ı siyasiyesi ve İngiltere'nin vaziyetinde tezâhür eden tebeddül-i ahîrdir. Son zamanlarda İngiltere ile Almanya arasında müstemlekeler mesâilini tesviye için akdolunan itilâfdan da müstebân olacağı üzere bir mukârenet hâsıl olmaktadır. Asıl bilinmesi lâzım gelen cihet Rusya'nın Avrupa'daki menâfi'i-

ni mi yoksa Acemistan cihetindeki menfaatlerini mi tercih etmiştir. İkinci takdirde İngiltere ile ihtilâf üzere bulunacaktır. Bu da İtilâf-ı Müselles'in iflâsı demek olacaktır. Çünkü müstenid olduğu ihtimalât mürtefi' bulunacaktır. Rusya tedarikât-ı askeriyesi dahilinde Kafkasya'da dördüncü bir kolordunun teşkiliyle hutût-ı askeriyeye ve şimendiferler inşası da vardır. Hatta Rusya'nın tahşîdât-ı azîmesiyle ilkbaharda daha Türkler Ermenistan'ın mevki'-i askerî ve siyasîlerini takviye edemeden havalî-i mezkûreyi işgal edivermek niyeti arasında hakikî bir münasebet görenler de yok değildir.

Ermenistan'da ahvâl-i siyasiye müşevveşdir. Memâlik-i Osmaniyye dahilinde en kalabalık Hıristiyan kavmi olan Ermeniler millet-i vâhîde teşkil edebilecek bir saha üzerinde yaşamıyorlar. Onlar Rusya ve Türkiye Ermenistanı'nda beş yüz ve sekiz yüz bin, Anadolu'da 450 bin, Mâverâ-i Kafkas'da iki yüz bin kişi ve İstanbul'da, Bulgaristan'da, Romanya'da, Besarabya'da, Macaristan'da, İran'da, Astrahan'da ve Hindistan'da yaşıyorlar. Ermenistan merkezinde Ermeniler ahalinin en münevver kısmını teşkil ederlerse de ekseriyeti haiz değillerdir. Ermeniler dinen dahi müttehid bulunmadıklarından Berlin Muâhedesi'nin altmış birinci maddesinde munderic menâfi' ve imtiyâzâtı, Türkleri ve Kürdleri rencide etmeksizin Ermenilere bahş ve te'min etmek pek güçtür. Jöntürkler bu havalide kendi hâlerinden memnun bir ahalinin bulunmasını kemâl-i ehemmiyetle takdir etmekle beraber tamamen te'min-i asayiş etmeğe muvaffak olamamıştır. Son zamanlarda devletlerin muâvenetiyle umûr-ı ıslâhâta yeniden başlandığı tahmin olunuyor. Şâyed Ermenilerin metâlibi te'min ve tatmin edilecek olursa artık Rusya Hükûmeti Türk Ermenileri üzerinde bir te'sir ve nüfuz icra edemez. Rusya'da Ermenilerin mevkiî daha ziyade müsâid olmamakla beraber inkişâf-ı iktisadîleri için kâfi addolunuyor. El-yevm Kafkasya valisi bulunan Kont Vorontzov Dashkov harekât-ı ihtiyât-kârânesiyle Ermenileri Ruslara celb etmeğe muvaffak oluyor. Arada yuvarlanan ruble de maksadı teshîl ediyor. Ermeni politikacıları arasında bazı hayalperverân, Ermenilerin bir devlet şeklinde ve Rus hâkimiyet-i Hıristiyanıyesini tahtında tecemmu' ve teşekkülünü tahayyül ediyorlar. Rus propagandasının ön safında, Kahire'de mukim olup Kokovtsev'le müte'addid mülâkâtlarda bulunmuş olan Bogos Nubar Paşa vardır. Mösyö Kokovtsev'in Nubar Paşa'ya müstakil Rus Ermenistanı valî-i umumîliğini va'd ettiği rivayet olunuyor.

Fakat Rus propagandası Kürdleri de ihtivâ etmektedir. Eğer Rusya Hükûmeti Ermeniler arasında te'min-i kıtâle muvaffak olursa müdahale etmek için asayiş iade etmek sebep ve bahanesi kâfi bir sebep teşkil edecektir. Rusya'dan gelen tehlikeleri idrak eden politikacı Ermeniler de mevcut ise de onlar, Türklerle Ermeniler arasında müsâvât hukuk-ı medeniye ile emniyet-i hukuکیenin te'mini ile kâbil olduğu için tefevvuk edemeyeceklerdir. Müsâvât-ı mesrûde ise ancak ahkâm-ı şer'iyeyi ihmal etmekle kâbil olabilecektir. Kezâ şimendifer ve yollar inşası da bu cihete hizmet edecektir. Şimendiferler meselesinde Anadolu-i Şarkî'de şimendifer inşası hakkını Rusya'ya terk etmiş olan Devlet-i Aliyye'nin bu kayddan âzâde kalması şartdır. Osmanlı şimendiferlerinin veya hiç olmazsa Rus olmayan hutûtun inşası hâlinde Ruslar pek mühim olan bir vasıta-i nüfuzdan mahrum kalacakları gibi Türkiye'nin Ermenistan'daki mevki '-i askerîsi azîm mikyâsda kesb-i kuvvet edecektir.

**

Bâb-ı Âfî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Aded: 44410/67

Hulâsa: Viyana'da münteşir Revue Militaire'in bir makalesi hakkında

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Viyana'da münteşir *Revue Militaire*'in 4 Mart 1914 tarihli nüshasında "Rusya-Ermenistan" unvanı altında neşrolunup nezâret-i celîlelerince şâyân-ı mütâlâa efkâr ve muhakemâtı hâvî olan makalenin Fransızca suret-i mütercemesi leffen irsâl kılındı, efendim.

4 Rebûlâhir sene [1]332 ve 18 Mart sene [1]330

Hariciye Nâzırı nâmına

Müsteşar
(İmza)

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Kalem-i Mahsus
1

*Hariciye Nezâreti'nin 50603/787
numaralı tezkiresinin melfûfunun tercümesidir.*

Reich, 19 Haziran - 2 Temmuz sene 1914

Paul Miliyukoff imzalı "Ermeni Buhranı" nâm makale:

Beş hafta evvel Duma Meclisi'nde irâd etdiğim nutukda, diplomasimizin geçen sene zarfında ihrâz etmiş olduğu yegâne muvaffakiyeti alkışlamış ve buna "Ermeni Meselesi'nin Muvakkat Fakat Ciddî Bir Suret-i Halli" nâmını vermişdim. Bu tabir ile, 26 Kânûn-ı Sâni sene 1914 tarihinde akdolunan itilâf üzerine Türklerden Asya-yı Suğrâ'nın her iki Ermeni mıntıkasındaki idare-i Osmaniyye'yi teftiş etmek için elde etdiğimiz hukuk-ı vâsi'ayı kâd etmişdim. Avrupa kontrolünün mümessilleri, devletler tarafından gösterilecek namzedler miyânından Bâbıâlice intihâb olunacak iki müfettiş olması taht-ı karara alınmışdı. Ben nutkumu irâd ederken mezkûr müfettiş-i umumîler de artık İstanbul'da bulunuyor ve bir mukâvelenâme ile hususî bir talimâtnâme kaleme alınması için müzâkerât icra ediyorlardı. O zaman ben, müşârunileyhimin Osmanlı memurları değil bütün Avrupa'nın murahhasları olduklarını der-hâtır etmelerini ihtar etmiş ve eski hikâyenin tekerrür etmemesine dikkat etmeliğimiz lâzım geldiğini ilâve etmişdim.

Heyhât! Eski hikâye tekerrür etdi! İstanbul sefirimiz Talat Bey'in taht-ı riyâsetinde Livadya'ya gelen hey'ete refakat etdiği esnada murahhaslar Bâbıâli ile hususî bir suretde vuku bulan bütün mevâ'îdi hükümsüz kalmak tehlikesine ma'rûz kılan bir itilâf akdetdiler. Binâenaleyh diplomasimizin o yegâne muvaffakiyeti dahi bir adem-i muvaffakiyete müncer oldu. 10 Mayıs sene 1914'de Duma'da müzâkerât cereyân ederken İstanbul'da da bir talimâtnâme imzalandı. İşte bu talimâtnâme şimdi karşımda duruyor ve bunu vaktiyle alkışlamış olduğum 26 Kânûn-ı Sâni İtilâfnâmesi ile mukayese ederken, ikisi beyinde gerek tarz-ı lisan ve gerek mazmûn itibarıyla büyük bir fark mevcut olduğuna nazar-ı dikkati celb etmeğe mecburum. İtilâfnâme beyne'l-mi-

lel bir vesika idi. Halbuki talimâtnâme yalnız iki kişinin huzurunda akdolunmuş bir mukâvelenâmeden başka bir şey değildir.

Bâbîâlî 1 Temmuz sene 1914 tarihinde her Ermeni vilâyetine birer tane olmak üzere altı müfettiş istihdamına karar verdiğini ve mezkûr müfettişler için tanzim olunan talimâ[tnâ]melerin Düvel-i Muazzama'ya dahi ta'mimen irsâl kılındığını der-hâtır ederek mezkûr talimâtnâmeleri aldı ve bunların yalnız bazı yerlerine İtilâfnâme'den muhtelif fıkralar ilâvesiyle iktifa eyledi. Düvel-i Muazzama eski talimâtnâmeleri tamamen unutmuşlardı. Acaba şimdi o muazzam itilâfi (!) tetvîc eden bu yeni talimâtnâmelere ne diyeceklerdir?

İtilâfnâme'ye nazaran müfettiş-i umumîler Avrupa'nın murâkıbı olacaklardı; yeni talimâtnâmeye nazaran ise Hükûmet-i Osmaniyye'nin yüksek birer memurundan başka bir şey değildiler.

Müfettiş-i umumînin muamelâtı doğrudan doğruya idare etmesine mâni olmak için sair müfettişler müfettiş-i umumînin şahsına değil, fakat nezâretlere rabt olunmuşlardır. Mezkûr müfettişler müfettiş-i umumîye yalnız raporlarının birer suretini vereceklerdir. Esasen müfettiş-i umumînin dahi bir nev' müfettişden farkı kalmıyor. Zira o da her ay Dahiliye ve Adliye Nezâretlerine birer rapor göndermeğe mecburdur. Aynı zamanda Maliye müfettişi dahi raporlarını Maliye Nezâreti'ne gönderecektir.

Bu böyle olduktan sonra o bütün Avrupa'nın murâkıbı olacak olan memurlar nerede kaldı? Müfettişler şimdi vilâyâtın tekâmül-i fikrî veya iktisadîsine müte'allik herhangi meseleyi istedikleri gibi tedkik veya keşfedirsinler! Asıl ıslâhât -yeni tahsisât veya kanunlara lüzum göstermediği takdirde- valiler tarafından tatbik olunacaktır. Kanunların tebdiline ihtiyac görüldüğü takdirde ise mesele makamât-ı aidesinin kararına ta'lik olunacaktır.

Artık Türkiye için, her arzu ettiği zaman Avrupa'nın murahhaslarına münasib mikdarda tazmînât ile beraber yol vermekden başka bir şey kalmıyor. Bâbîâlî bu ciheti dahi unutmayıp müfettişlere kabul ettirdi. Hem ilâve edelim, müfettişler kendileri bunu istediler. Bununla beraber 26 Kânûn-ı Sâ-nî İtilâfnâmesi Bâbîâlî'yi, müfettişlik makamı münhal kaldığı takdirde on sene müddetle Avrupa'nın yeniden re'y ve intihâbına müracaata mecbur kılıyor-

du. Avrupa'nın bu hakkından, Türkiye'nin Avrupa tarafından intihâb olunacak müfettişi istifaya mecbur edebilmek hakkını istihrâc [ede]ceğini ve hatta tarafeyn beyninde müşkilât tahaddüs etdikde müfettiş azlolunup yerine bir başkası tayin olunacağını, 26 Kânûn-ı Sâni İtilâfnâmesi'ni akdeden diplomatlar bilmem anlayıp takdir etmiş midirler?

Fi'l-hakika intihâb olunan murahhaslar aleyhinde söz söylemeğe henüz hakkımız yokdur. Kendilerinin namuslu ve metin seciyeli adamlar olmalarını ümid ederiz. Ancak alacakları ve sonra da gâib etmek tehlikesine ma'rûz buldukları yüksek maaşlar ihtirâsât-ı beşeriyeyi tahrikden âzâde kalmaz, zannederiz. Nasıl oldu da biz bu tebeddüle rıza gösterdik ve şimdi bu hâlde ne gibi vesâit ile çare-sâz olabiliriz? Bu cihetleri de gelecek makalemizde izah edeceğiz.

**

Bâb-ı Âli
Dahiliye Nezâreti
Kalem-i Mahsus

20 Haziran 3 Temmuz sene [1]914 tarihli Reich gazetesinde "Ermeni Meselesi Buhranı" unvanıyla Mösyö Milyukoff tarafından yazılmışdır.

Rus diplomasisi nasıl oldu da "İtilâfnâme"nin tağyîrine ses çıkarmadı? Rusya sefiri İstanbul'da "talimât" tertib ve ihzâr olunduğundan haberdâr mı idi? Macera ne olursa olsun, ben, bizim diplomamızın hiçbir şeyden haberi olmadığına hükmetmek suretiyle tefsir-i keyfiyet ederim. O hâlde bizim diplomamızın bu ihtiyarî cehlini neye atfetmeli? Diplomatların her vakit dermiyân etmek i'tiyâdında buldukları delili bu sefer de ileri süreceklerinden eminim. Onlar bize şu vechile idare-i kelâm edecekler ve diyecekler ki: "Müfettiş-i umumîler artık Osmanlı memurudurlar. Bundan sonra münasebât-ı dahiliyelerine müdahale etmek pek muvâfık düşmez".

Bizim diplomatlarımızın delili bâlâda zikrolunandan ibaret olup olmadığını bilmiyorum. Şâyed böyle ise delilin pek sağlam olmadığına hükmedeceğim. Türklere karşı adem-i itimad meselesine gelince, 26 Kânûn-ı Sâni İti-

lâfnâmesi bütün bu hislerle mâlîdir. Kontrol lüzumu vârid olan yerde itimad meselesi mevzû'-ı bahs olamaz.

İstanbul'da mukim diplomatlarımızın hareketi pek de mantıkî görünmediğinden bunu ahvâl-i ruhiyeye atfen tefsir ve izah etmeğe çalışalım:

Bu esasa geçince iki sebep görüyorum ki biri gayr-ı ihtiyarî, diğeri mürettebirdir. Birinci sebep yeni bir şey değildir. İlk muvaffakiyetlerden sonra rahata dalmak bizim öteden beri âdetimizdir. Bir kaide tahtında muttarid bir muhâsamaya devam etmeği âdet edinmemişizdir. Büyükdere'de pek iyi bir sayfiyede oturmak insanı metânentle hareket etmeğe sevk etmez. Bizim diplomatlarımız, Ermeni Meselesi'nde te'min-i muvaffakiyet etdikden sonra pek de rahat etmemişlerdir. Onların efkârı şu son zamanlarında tamamıyla yeni bir mecra takib ediyor. Talat Bey'in, refakatinde sefirimiz bulunduğu hâlde Livadya'ya vâki olan seyahati hakkında nazar-ı dikkati celb etmemek kâbil değildir. Bu seyahatin Türkiye'ye karşı takib etmekde bulunduğumuz siyaset üzerine bir te'sir icra edip etmediği endişesi gayr-ı ihtiyarî vârid-i hâtır oluyor. Yeni bazı mukâveleler akdine dair teâti-i efkâr edilmiş bulunması pek muhtemeldir. Fakat Talat Bey Hükûmeti'ni korumak hususunda vâki olan bu anlaşmaların, Anadolu'da tabîi dostlarımız olup yakın vakitte tamamıyla tarafımıza celb ettiğimiz unsuru kendi hâline terk etmeği icab ettirecek derecede ilerlemiş bulunması kâbil değildir. Siyasetimizin bu suretle yeniden tebeddül etmesi pek acîb olduğu gibi aynı zamanda dahi bir hatadır. Çünkü Ermenileri himaye hususunda Almanlar da bizimle beraber çalışmışlar ve diğer taraftan da Ermeni Meselesi'nin mesâil-i dahiliyemizden bulunduğu bî-şekk ü şübhe olduğu âşikâr bulunmuşdur. Bu hâl nâ-be-mevsimdir. Yeniden Lobanof siyasetine avdet etmek tabîi doğru olamaz. Maa't-teessüf Ermeni Meselesi'nde öteden beri birkaç defalar ani tebeddülât manzûr olmuşdu. Bunlardan zarar görmüş olan Ermenilere mâziyi der-hâtır etdirmemiz doğru olamaz. Rusya artık bu "talimât" hakkındaki fikrini açıkça söylemelidir. Eğer onların tanziminde Rusya'nın hiçbir haberi olmadığına dair serd ettiğim iddia doğru ise, ba'demâ dahi hiç anlamamazlığa gelmelidir. Talimâtı kavâ'id-i hukukiye nokta-i nazarından dahi tanımamalıdır, yani mezkûr talimâtın hükümden âri olduğu Rusya Hükûmeti tarafından alâkadarâna tebliğ edilmelidir. İşbu tebliğ

keyfiyeti, talimâtın, 26 Kânûn-ı Sâni İtilâfı'na münâfi olması hasebiyle daha ziyade bir sühûletle kâbil-i icradır.

Şimdi bilinmesi lâzım gelen mesele müfettiş-i umumîlerin İtilâfnâme ahkâmına tebaan mı yoksa talimâta tevfiikan mı icra-yı faaliyet edecekleridir.

Kezâ müfettiş-i umumîlerin hangi salâhiyet ve vekâletnâmeye ibtinâ'en sefir-i kebîrlere ve konsoloslara müracaat edeceği de vâzıh değildir. Müfettiş-i umumîlerin ecnebi diplomatlarla yalnız birer kartvizit teâti etmeleri hakikaten pek acîb olur. Halbuki müzâkereler hafıyyen ve âmirlerinin hiç haberleri olmaksızın yapılması icab eder. Çünkü aksi takdirde kendi şeref ve haysiyetini takdir eden zevâtın bu vazifeyi deruhde etmeleri kâbil değildir.

Eğer müfettiş-i umumîler birer Osmanlı memuru iseler onların üzerlerine de Avrupa murâkıbları lâzımdır, yani murâkabe üzerine murâkabe vaz' etmelidir. Bu hâl "Makedonya Müfettiş-i Umumîsi" meşhur Hilmi Paşa'nın ma'rûz kaldığı hâle müncer olacaktır. Avrupa'nın emriyle Türkiye evvelâ mülkiye müfettişlerini kabul etdi; müteâkiben jandarmanın ıslâhı için Avrupalı zâbitlere razı oldu ve nihayet Avrupalıların mehâkim üzerine de murâkabe vaz' etmeğe başladıkları sırada Jöntürklerin darbe-i hükûmeti meydana geldi.

Bâbîali'yi Makedonya misaliyle yola getirmek, ikna etmek kâbil olabilecek midir? Bunun için murâkabenin hakikî olması lâzımdır. Fakat bu noktada diplomatların kendi hatalarının Türkiye tarafından yapılan hatalarla birleşmesinden korkuyorum. Avrupalıların esası ihlâl etdikden sonra şekle itiraz etmeyerek işleri sürüncemede bırakmalarına mukabil Türkiye de şekli muhafaza etmek vesilesiyle eski esası bozmamağa çalışacaktır. İşte bu suretle hareket etmektir ki Türkiye'yi yarım tedbirlerden felâketlere îsâl etmiştir. Eğer Rusyaca böyle bir izmihlâlin nihaî bir netice olması matlûb ise "talimât"ı tanınsın, "İtilâf"ı unutsun. Fakat bu vadide Almanların Rusları takib etmesi pek meşkûdür.

[3 Temmuz 1914]

DH. KMS, 2-2/5

Anadolu'da birçok cinayet işledikten sonra Varna'ya iltica eden Zeytunlu Antranik'in çeteler oluşturmak maksadıyla Kafkasya'ya gönderilmek üzere Rus Hükümeti tarafından davet edildiği

Varna Şehbenderliği
Aded: 312

Ermeni rüesâ-yı fesad[ın]dan Antranik hakkında

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı bendeleridir

Şeref-tevârüd eden 3 Eylül sene [1]914 ve 2850 numaralı emirnâme-i sâmi-i nezâret-penâhîlerine arîza-i cevabiyedir:

Odesa'ya keyfiyet-i azîmeti 24 Ağustos sene [1]914 tarih ve otuz dokuz numaralı şifreli telgrafnâme-i kemterânemle nezâret-i celîle-i âsafânele-rine arz olunan ve isim ve hüviyeti devr-i sâbıkdan beri nezâret-i celîlelerin-ce mechûl olmayan ma'hûd Zeytunlu Antranik hakkında alınan malumâta nazaran merkûm Anadolu'da îkâ'-ı şûriş ve Rusya ile harb zuhurunda çeteler teşkil etmek maksadıyla Rusya Hükümeti tarafından Kafkasya'ya sevk olunmak üzere Rusya'ya davet olunmuşdur. Şerîr-i merkûmun refakatinde birkaç seneden beri Varna Ermeni Kilisesi hizmetinde bulunarak ve seleflerim zamanından beri berây-ı maslahat Şehbenderhâne'ye ara sıra gelen ve fırsat düş-dükçe Hükümet-i Seniyye'ye karşı sadakatini ve merbûtiyetini kavlen izhâr eden Matyos veled-i Agop Lobasyan nâmında bir herif bulunmaktadır. Merkûm an-asl Sivas vilâyetine tâbi Gürün kasabası ahalisinden, yirmi altı yaşında, orta boylu, koyu kumral saçlı, kumral bıyıklı, ela gözlü, irice ve sivrice başlı, Türkçe az okur-yazar ve asıl san'atı matbaa mürettibliğidir. Ahîren gü-ya hizmet-i askeriyesini ifa etmek üzere Varna'dan tebdilen verilecek hâmil olduğu 8 Mart sene [1]330 tarih ve 10 hususî numaralı pasaportu acizleri tarafından 25 Temmuz sene [1]330 tarihinde meccânen kaydolunmuşdu. Mer-

kûm Antranik hakkında 11 Nisan sene [1]330 tarihiyle Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne irsâl kılınan arıza ve Sofya Sefâret-i Seniyyesi'ne Antranik ile Bulgaristan Ermenileri'nden bazılarının tesvîlât ve tahrikâtı hakkında arz olunan 12 Kânûn-ı Sâni sene [1]914 tarih ve 53 numaralı mahrem raporun suretleri leffen takdim kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 6 Eylül sene [1]914

Varna Şehbenderi
Selim

**

Varna Şehbenderliği
Aded

*Fî 6 Eylül sene [1]914 tarih ve 31
numaralı arızanın melfûfâtıdır*

*Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne 11/24 Nisan sene [1]914 tarihiyle
Varna Şehbenderliği'nden mürsel 137 numaralı mahrem raporun suretidir.*

Resîde-i dest-i tevkîr olan 15 Nisan sene [1]914 tarih ve 215 numaralı şifreli telgrafnâme-i âlî-i nezâret-penâhîlerine arıza-i cevabiyedir:

Bulgaristan Hükûmeti bu sıralarda Anadolu'ya sevk edilmek üzere kendi depolarından esliha ihracına müsaade etmesi gayr-ı me'mûldür. Muharebe-i zâile esnasında Varna'da Dişçi Papazyan'ın gayret ve delâletiyle Ermenilerden gönüllü bölükler teşkil eden Antranik ve şahsı ve hüviyetleri henüz malum olmayan avenesiyle beraber Edirne'nin sukûtu üzerine Makedonya ve Trakya'dan mikdar-ı küllî esliha toplayarak Anadolu'ya sevk ve idhal eylemiş oldukları mevsûkan bi'l-istihbâr geçen 12 Kânûn-ı Sâni'de Sofya Sefiri saadetli Fethi Beyefendi hazretlerine ve manzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen sureti takdim kılınan 53 numaralı tahrirât-ı kemterânemle arz eylemişdim. Mersûm Antranik, Zeyton ahalisinden olup devr-i sâbıkda vadi-i şakâvete pûyân olarak Anadolu'da birçok cinayât işledikten sonra Varna'ya iltica eylemiş ve muharebe-i ahîrede ahali-i İslâmiye'ye karşı ikâ' eylemiş olduğu mezâlîm ve cinayât-ı müdhîşesiyle en hûnrîz Bulgar ihtilâlcileri miyânında temeyyüz etmişdi.

*Sofya Sefâret-i Seniyyesi'ne fî 12 Kânûn-ı Sâni sene [1]914 tarihiyle
Varna Şehbenderliği'nden mürsel 53 numaralı mahrem tahrirâtın suretidir.*

Vâsıl-ı dest-i ta'zîm olan 9 Kânûn-ı Sâni sene [1]914 tarih ve 1 numaralı telgrafnâme-i âlî-i sefirânelerine arz-ı cevabiyedir:

Vatanımızın son muharebede dâ'î olduğu felâket Ermenilerin bir kısmını ve hususıyla Memâlik-i Şahane haricinde bulunanların kısm-ı mühimini istihâl-i muhtâriyet dâ'îye ve sevdasına düşürdüğü ve işbu niyet-i vâhiyelerine tevessül için ihtiyar eyledikleri tarîk-ı siyasetden başka îâne toplamak, esliha tedarik etmek ve dahil ve hâricde bulunan Ermenileri tahrik etmek gibi vesâite müracaat eylediklerini arz etmek malumu ilâm kabîlindedir. Kuvvede olan sû-i makâsıdın fi'le çıkarılması için tahrik-i fitne eden rüesâ-yı erbâb-ı fesaddan biri de telgrafnâme-i sefirânelerinin esasını teşkil eden meşhur Antranik'dir. Türklüğün hasm-ı bî-emânı olan bu hûnrîz Varna'da sütçülükle meşgulken Ermeni ve Bulgar gönüllülerinden tertib eylemiş olduğu bir alay sebük-mağzânla -işbu raporun takdiminden bir müddet sonra Antranik'in teşkil etmiş olduğu gönüllü bölüklerinde üç yüzü mütecâviz Osmanlı Ermenileri'nden bulunduğu mevsûkan istihbâr olunmuşdu- harbe iştirak ederek Edirne'nin sukûtu akîbinde Bulgarların takdir ve tahsînine mazhar olacak surette ahali-i İslâmiye üzerinde îkâ'-ı mezâlim eylemiştir. Kâmil Paşa Kabinesi sukûtundan evvel Devlet-i Aliyye'yi büsbütün izmihlâle uğratmak maksad-ı hainesiyle Anadolu'da nâire-i ihtilâl iş'âli düşünülmüş ve Antranik ile sair rüesâ-yı erbâb-ı fesad tarafından Rumeli meydan-ı muharebesinde cem' u iddihâr edilen mikdar-ı küllî esliha vilâyât-ı şahaneye idhale muvaffak olduğu ve ancak Balkanlılar arasında zuhur eden harb dolayısıyla vekâyi'in iktisâb eylemiş olduğu ahvâl-i malume-i cedîde sû-i maksadlarını akîm bırakmış, daha doğrusu te'ehhura uğratmış olduğu menba'-ı mevsûkdan istihbâr olundu. Bugün gâye-i emellerine nâil olabilmek için gerek Varna'da gerek Ermenilerle meskûn Bulgaristan'ın bilâd-ı sairesi ve diğer bilâd-ı ecnebiyede teşekkül eden komiteler ibrâz-ı faaliyetden geri kalmayıp sâdik olan Ermenileri hükûmet-i metbû'alarından teneffür etdirecek hatta mâye-i fesadın Memâlik-i Osmaniyye'ye neşrine alet olabilecek Ermeni üserâ-yı askeriyesinin efkârını tesmîm eylemiş oldukları rivayet edilmektedir. Efrâd-ı cemaatı tarîk-ı

sıdk u istikâmete sevke hasbe'l-vazife memur olan hey'et-i ruhban miyânında dahi erbâb-ı fesad mevcut bulunduğu ez-cümle birkaç ay mukaddem Muş'a avdet etmiş olan Şumnu Ermeni Papası kırk bir yaşında, sarı sakallı Ohannes veled-i Keşiş oğlu Ohannes Türkiye'nin mağlubiyetinden dolayı mahzûziyetini makam-ı resmîde alenen beyândan sonra Balkanlılar arasında zuhur eden harbden müteessir ve Türkiye'nin gayr-ı me'mûl olan bu fırsattan müstefîd olmasından müteessif olduğunu söylemekden ihtirâz etmemişdir. Menâbi'-i mevsûkadan tereşşuh etmiş olan hususât-ı meşrûhayı zât-ı âlî-i sefirânelerine suret-i mahremânede arz etmekle beraber buradaki ahvâli mehmâ-emken nazar-ı tabassurdan dûr tutmamaya sarf-ı gayret edeceğimi ve ancak vazife-i mevdû'a-i acizânemi kemâ-yenbağî ifa edecek vakit bulabilmek için hiç olmazsa pasaportçuluk ve muhasebecilik külfetinden muafiyetim vâcib olup bu ise Şehbenderhâne'de mes'ul bir kaçıların vücuduna vâbeste olduğu tekrar beyâna mücâseret kılındı.

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemî
Kayıd Numarası: 1905

Hulâsa: Rusya'ya giden şakî Antranik

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Şakî Antranik'in Hocabey'e gitdiği Varna Şehbenderliği'nden bildirildiği 14 Ağustos sene [1]330 tarihli ve 52946/1088 numaralı tezkire-i senâverî ile iş'âr olunmuş idi.

Merkûmun Rusya'ya sebep-i azîmeti hakkında bazı istitlâ'âtı hâvî olarak mezkûr Şehbenderlik'den bu kere vürûd eden 6 Eylül sene [1]914 tarihli tahrirât ile melfûfunun suretleri leffen taraf-ı âlîlerine irsâl olundu, efendim.

3 Eylül sene [1]330 / [16 Eylül 1914]

HR. SYS, 2879/3

48

**RUSLAR TARAFINDAN
ORGANİZE EDİLEN ERMENİ ÇETELERİNİN
OSMANLI SINIRLARINA GÖNDERİLMEMEYE BAŞLANDIĞI**

Ruslar tarafından organize edilen birçok Ermeni çetesinin meşhur Samsoun'un idaresine verildiği ve Bulgar ordusundaki Ermenilerin başında bulunacak Antranik'in de hududa gönderildiği

**Bâb-ı Âli
Hariciye Nezâreti
Şifre Kalemi
Telgraf
No: 491
12 Kasım 1914**

[Tahran Sefiri] Asım Bey'den [Hariciye Nâzırı] Said Halim Paşa'ya

Ruslar tarafından organize edilen bir hayli miktarda Ermeni çetesinin meşhur Samsoun'un kumandasına tevdi' edildiğini öğrendim. Bulgar Ordusu'ndaki Ermenilerin başında bulunacak olan Antranik de hududa gönderilmiştir. Samsoun'a Sebouh ve Sembat refakat edecektir.

HR. SYS, 2879/6

49

**VARNA VE RUSÇUK'TAN
RUSYA'YA GÖNDERİLEN GÖNÜLLÜ OSMANLI
ERMENİLERİNİN HÜVİYETLERİNİN TESPİTİ**

Kalas ve İbrail Şehbenderliklerinden bildirildiğine göre Varna ve Rusçuk'tan gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeniler Romanya'nın çeşitli bölgelerinden gelerek isim ve künyelerini kaydettirmeden vapurlara bindikleri için çoğunun kayıtlarının tutulmadığı, kaydı tutulabilenlere ait bilgilerin ise gönderildiği; ayrıca bu kişilerin yol masraflarının da Eçmiyazin Katogikosluğu tarafından karşılandığının tespit edildiği

Sofya Sefâret-i Seniyyesi
1844/583

*Hulâsa: Birçok Osmanlı Ermenisi'nin
Ruscuk'dan Rusya'ya i'zâmı*

*Sadrıazam ve Hariciye Nâzırı
Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Ruscuk'da bulunan tebaa-i Osmaniyye'den ve esnân erbâbından altı yüzü mütecâviz Ermeni'den kısm-ı küllîsinin son iki hafta zarfında şehri mez-kûr Rus konsolosu tarafından peyderpey Rusya'ya sevk ve i'zâm edildiği ve bunların çete hâlinde Memâlik-i Osmaniyye'ye dahil olacakları Ruscuk Şeh-benderliği'nden bildirilmiş olduğu ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 7 Teşrîn-i Sâni sene [1]914

Sofya Sefiri
Ali Fethi

**

Bâb-ı Âli
Hariciye Nezâreti
Şifre Kalemi
3269

*Kalas Şehbenderi Haydar Bey'den 241 numara ile
mevrûd fi 14 Teşrîn-i Sâni sene [1]914 tarihli telegram hallidir.*

Rusya'ya giden ecnebiler pasaportsuz kabul olunmadığı hâlde bu son günlerde tebaa-i Osmaniyye'den olup Şehbenderhâne'ye kendilerini kaydet-dirmekden ictinâb eden Ermenilere bu taraflardaki Rus konsolosları pasaport i'tâ edip Rusya'ya gitmeleri için ibrâz-ı muâvenet ve teshîlâtda buldukları ve bir menba'-ı mevsûkdan icra edilen tahkikâta nazaran bunlar ile beraber Kalas'da bulunanlardan birçokları gönüllü sıfatıyla Rus Ordusu'na iltihak et-mekde oldukları ma'rûzdur. Fermân.

**

Sofya Sefâret-i Seniyyesi

1904

604

*Hulâsa: Varna'dan Rusya'ya giden
Ermeni komitecileri hakkında*

Sadırazam ve Hariciye Nâzırı

Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Varna Ermeni Komitesi'nin muharebe-i hâzıra dolayısıyla gâye-i emellerine nâil olacak zamanın hulûl etmiş hülyasına kapılarak kemâl-i germî ile çalışmakta olduğu ve Rus konsolos vekilinin Ermeni Cemaat reisi olan Apraham Kalfa ve Başpapas Nerses Serkisyan delâletiyle Rusya'ya gönüllü sevk ve bunların ailelerine para tevzî' eylemekte bulunduğu Varna Şehbenderliği'nden bildirilmiş olmakla keyfiyet berây-ı malumât arz olunur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3/16 Teşrîn-i Sâni sene [1]914

Sofya Sefiri

Ali Fethi

**

Sofya Sefâret-i Seniyyesi

1941

612

Sadırazam ve Hariciye Nâzırı

Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Osmanlı tebaasından Bulgaristan'da mütemekkin birçok Ermenilerin Hükûmet-i Osmaniyye'ye karşı isti'mâl-i silah eylemek üzere Rus konsolosları tarafından külle-yevm Rusya'ya sevk ve i'zâm edildikleri şehbenderlerimiz tarafından bildirilmekde olduğundan hükûmet-i metbû'alarına karşı bu suretle harekât-ı hainânede bulunan tebaa-i Osmaniyye hakkında kavânîn ve nizâmât-ı devletin şedîden tatbik-i ahkâmı cihetine gidileceği mütâlaasına mebnî bunların esâmîlerini mübeyyin bir cedvelin tanzimi hususunun Bulga-

ristan'daki şebenderlerimize ta'mimen tebliğ kılındığı berây-ı malumât arz olunur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 21 Teşrîn-i Sâni sene [1]914

Maslahatgüzâr
Mustafa Celâleddin

**

Bükreş Sefâret-i Seniyyesi

Aded
29236/361

Hariciye Nâzırı

Fehâmetli Devletli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

22 Teşrîn-i Sâni [1]914 tarih ve 233 numaralı telgrafnâme-i âsafâne-leri mantûk-ı münâfince tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olup Rusya'ya gönüllü olarak giden Ermeni ve Rumların hüviyet ve esâmîlerinin bi't-tahkik iş'ârı Kalas ve İbrail Şebenderliklerine tavsiye edilmiş ve bu bâbda mezkûr şebenderliklerden malumât-ı lâzîmenin vürûdunda derhal nazar-ı ittîlâ'-ı devletlerine arz olunacağı bedîhî bulunmuş olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

25 Teşrîn-i Sâni 1914

Bükreş Sefiri
Safa

**

Sofya Sefâret-i Seniyyesi

2076/661

Hulâsa: Rusya'ya giden Ermeni gönüllüleri hakkında

Sadrâzam ve Hariciye Nâzırı

Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Bulgaristan'ın muhtelif mahallerinden ellerinde kollektif pasavan olduğu hâlde yüz on kadar Ermeni'nin geçen hafta gönüllü olarak Rusya'ya müte-

veccihen hareket eyledikleri Ruscuk Şehbenderliği'nden bildirilmiş olmakla arz-ı keyfiyet olunur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 14 Kânûn-ı Evvel sene [1]914

Sofya Sefiri

Ali Fethi

**

Bükreş Sefâret-i Seniyyesi

29312/404

Hulâsa: Rusya'ya ve Yunanistan'a gönüllü giden Ermeniler ve Rumlar

Sadrıazam ve Hariciye Nâzırı

Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

25 Teşrîn-i Evvel sene 1914 tarih ve 29236/361 numaralı tahrirât-ı acizâneme zeylidir:

Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den olup Rusya'ya gönüllü olarak giden Ermeni ve Rumların hüviyet ve esâmîsinin tahkik ve inbâsı hakkında sebk eden iş'âr-ı acizîye cevaben bu kere Kalas ve İbrail Şehbenderliklerinden vârid olan tahrirâtların birer sureti leffen pîşgâh-ı sâmilere takdim kılınmıştır. Muharrerât-ı mezkûrenin mütâlaasından mezkûr eşhâs Romanya'nın muhtelif mevâki'inden toplu olarak gelip şehbenderhânelere isim ve künyelerini kaydetdirmeksizin doğrudan doğruya Moskof vapurlarına bindiklerinden bunların esâmî ve hüviyetlerinin şehbenderliklerce tahkiki pek müşkil olduğu anlaşılmalıdır. Ancak İbrail Şehbenderliği'nin sâlifü'l-arz tahrirâtında Ermenilerin Rusya'ya gönüllü olarak hicretlerini teşvik eyleyen sergerdelerin esâmîsi zikr u beyân edilmiş olmakla bunların tahrikât ve tesvîlâtlarının önü alınması ve hatta bunların Romanya'dan tard ve ihrac olunmaları zımnında bura Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti nezdinde teşebbüsât-ı lâzımede bulundum. Merkûmların şimdilik sıkı bir teftiş ve tarassud altına alınacakları ve tecziye edilecekleri ve tesvîlâtlarına devam ettikleri takdirde tard ve ihracları hakkında lâzım gelen muamelenin ifa edileceği Müdüriyet-i mezkûre tarafından acizlerine

va'd ve te'min olunmuş ve bu yolda İbrail Polis Müdüriyeti'ne vesâyâ-yı lâzıme i'tâ kılınmış olduğu da ilâveten ifade edilmiş olmakla arz-ı keyfiyete müsâra'at eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 13 Kânûn-ı Evvel sene [1]914

Bükreş Sefiri
Safa

**

Bükreş Sefâret-i Seniyyesi
Aded

*29312/404 numaralı ve
13 Kânûn-ı Evvel 1914 tarihli tahrirâta melfûfdur.*

Tebaa-i Osmaniyye'den olup Rus Ordusu'na gönüllü olarak gitmekde olan Ermenilerin hüviyetlerinin elde edilebilmesi hakkında şeref-vârid olan fî 25 Teşrîn-i Sâni sene [1]914 tarihli ve 29242/17 numaralı emirnâme-i sefâret-penâhîleri üzerine her ne kadar mümkün mertebe tahkikât icra eyledimse de bunların esâmîsini öğrenmek bir türlü kâbil olamadı. Zira buradan çıkan ecnebilerin pasaportlarının kaydı mecburî olduğu hâlde Rus konsolosunun rıhtım polisini elde eylemesinden nâşi merkûm Ermeniler her taraftan ellîşer-altmışar buraya gelip hiçbir yere kaydolunmadan doğrudan doğruya Moskof vapurlarıyla Rusya'ya sevk edilmekde olduklarından bittab' hüviyetlerinin de tahkiki adîmü'l-imbkândır. Bir de evvelisi akşam yine elli kişilik bir kafiye buradan Rusya'ya gittiği gibi İbrail'den de her gün otuzar-kırkar kişi gitmekde olduğu edilen tahkikâtdan müstebân olmuşdur ve bunların el[e]başlarının da İbrail'de olduğunu da berây-ı malumât arz eylerim.

İmza: **Hasan Haydar**

Aslına mutabıkdır.
Sefâret-i Seniyye
Kâtib-i Grandı
İbrahim

**

Bükreş Sefâret-i Seniyyesi
Aded

29312/404 numara ve

13 Kânûn-ı Evvel sene 1914 tarihli tahrirâta melfûdur.

Şeref-tastîr buyurulan 25 Teşrîn-i Sâni 1914 tarih ve 29242/25 numaralı emirnâme-i sâmi-i cenâb-ı sefâret-penâhîleri vâsıl-ı dest-i ta'zîm oldu. Huzur-ı sâmilere takdim edilen 9 Teşrîn-i Sâni tarih ve 4267/65 numaralı arıza ve sureten takdim edilen 16 Teşrîn-i Sâni [1]914 tarih ve 53 numaralı telgrafnâme-i acizânemle arz olunduğu vechile muhtelif menâbi'den alınan malumâta nazaran tebaa-i Osmaniyye'den bazı Ermeni hammalları gönüllü olarak Rusya'ya ve Rumlar Sırbistan tarafıyla Yunanistan'a azîmet etmektedirler. Bunlara Kalas Rus ve İbrail'deki Yunan konsolosları tarafından muâvenet edilmektedir. Yunanistan'a giden efrâd ale'l-ekser Tekfurdağı, Kırkkilise ve Edirne ahalisinden olup Romanya'ya ahîren vürûd etmiş olan Rumlardan ibaret olup bunların Şehbenderhâne'de kayıtları mevcut olmadığından hüviyet ve esâmîsini anlamak muhâl olmasa da gayet müşkil olduğu bedîhîdir. Bu makûle Rumlardan şimdîye değin takriben seksen beş nüfus suret-i ma'rûzada Selanik'e gitmişlerdir. Bunlara rehber ve müşevvik olanlar müddet-i medîdeden beri İbrail'de mukim olup Romanya tâbiyetini iktisâb etmiş olan Tekfurdağlı Kahveci Zafir ile Yunanlı Stefo nâm eşhâs olduğu söyleniyor. Rusya'ya gönüllü olarak giden Ermenilere gelince; bunların kısm-ı a'zamı Sivas ve Bitlis ve Van Vilâyât-ı Osmaniyyesi ahalisinden ve amele güruhundan oldukları tahakkuk ediyor. Hâk-i pây-ı sâmilere takdim edilen 20 Teşrîn-i Sâni 1914 tarihli ve 4278/69 numaralı arıza-i çâkerânemle arz ve izah edildiği üzere bu hareketi teşvik ve ihzâr eden sergerdeler tebaa-i Osmaniyye'den Kemah kazası Pekerîç karyesi ahalisinden İbrail'de mukim Kuru-kahveci Kigork Ohannesyan ile Âsitâneli Zare Güleyan ve Suşehrili Fırıncı Kırkor ve Vanlı Aşçı Samuel Kaloyenç ve Karahisar-ı Şarkîli Fırıncı Nişan ve Muşlu Hammalbaşlı Muso ve Bitlisli Hammalbaşlı Haço ve Tatarpazarcıklı asker firarîleri Leon ve Kigork biraderler olduğu anlaşılmalıdır. Bunlar mektub ve telgraflarla Romanya'nın bilâd-ı muhtelifesinde çalışmakta olan saf-derûn amele güruhu Ermenileri ifsâd edip İbrail'e celb ve Kalas'daki Rus konsolosunun vermekde olduğu muâvenet-i nakdiye ve tavsiyenâmeler saye-

sinde Reni tarîkıyla Rusya'ya i'zâm etmekteyler. Hükûmet-i mahalliye nezdinde mükerreren icra edilen teşebbüsât-ı acizâneme rağmen eşhâs-ı merkûmeden tren ve vapurla elliye mütecâviz Ermeni gönüllüsünü Kalas'a göndermiş oldukları istihbâr kılınmış olmakla bu bâbda telefonla Kalas Başşehbenderliği'ne ihbar-ı keyfiyete müsâra'at edildi. Zan ve tahmin olunduğuna göre şimdiye değin yüzü mütecâviz Ermeni gönüllüsü İbrail'den Tuna tarîkıyla Rusya'ya azîmet etmişlerdir. Bunlar hakkında ta'mîk-ı tahkikâta devam edilip istihsâl olunacak malumâtın dakika fevt etmeksizin huzur-ı kerîmânelerine arz u iş'âra müsâra'at kılınacağı istibâhdır.

İmza: **Aris Fesciyan**

Aslına mutabıktır.
Sefâret-i Seniyye
Kâtib-i Grandı
İbrahim

**

Sofya Sefâret-i Seniyyesi
2113/676

Hulâsa: Rusya'ya gönüllü olarak giden Ermeniler hakkında

Sadrıazam ve Hariciye Nâzırı
Devletli Fehâmetli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Rusya'ya gönüllü olarak gidecek olan tebaa-i Osmaniyye'nin tahkik-i hüviyetleri zımnında şeref-vârid olan 22 Teşrîn-i Sâni sene [1]914 tarihli ve 583 numaralı telgrafnâme-i nezâret-penâhîleri mündericâtı hemen şehbenderlerimize tebliğ olunmuşdur. Mukaddemâ dahi arz olunduğu vechile Bulgaristan'daki Ermenilerden birçok kişi Rus konsolosları tarafından Rusya'ya gönüllü olarak sevk ve i'zâm olunmakta ise de bunların Bulgaristan'dan çıktıkları sırada esâmîsi zabt olunmadığından ve ekserîsi de şehbenderhânelerce mukayyed bulunmadığından tahkik-i hüviyetlerinin son derecede müşkil olduğu şehbenderlerimiz tarafından bildirilmektedir. Bu kere Ruscuk Şehbender-

liği'nden alınan bir tahrirâtda ahîren Sırbistan'a sevk edilmek üzere Rusya nâm vapura ırkâb edilmiş olan yüz kadar Ermeni ancak memleketlerinin te'min-i istiklâli için feda-yı cana âmâde bulduklarını beyân ile Sırbistan'a gitmekden imtinâ' ederek kısm-ı mühimminin vapurdan çıktıkları ve mütebâkîsi iddialarında ısrar etdiklerinden Rusya'ya sevk olundukları bildirilmiştir. Hükûmet-i merkeziyeden verilen emir üzerine Ruscuk Polis Müdüriyetince Ermenilerin eyyâm-ı ahîrede Rusya'ya gitmekden men' olundukları ve hatta sergerdelerden Karabet Uskian'ın Ruscuk'da tevkif edildiği ve bilâhare tahliye olunarak mahall-i ikameti olan Varna'ya avdet eylediği mezkûr Şehbenderliğin cümle-i istihbârâtındandır. Yedinde Osmanlı pasaportu olduğu hâlde gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeniler hakkında Ruscuk Şehbenderliği'nden gönderilen listenin sureti leffen takdim kılındı. Bu bâbda Varna Şehbenderliğince dahi icra edilen tahkikât neticesinde gerek Varna'daki cemiyet-i fesadiyeye mensub olan ve gerek Kafkasya cihetinde teşekkül eden çetelere iltihak eylemek üzere Rusya'ya gittikleri tebeyyün eyleyenlerin esâmîsini mübeyyin diğer bir liste dahi ayrıca manzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Kânûn-ı Evvel sene [1]914

Sofya Sefiri

Ali Fethi

**

*El-yevm Varna'da mukim olup harekât-ı hainâneleri meşhûd
rüesâ-yı erbâb-ı fesaddan bazı eşhâsın esâmîsini mübeyyin cedveldir.*

1- Kayseri ahalisinden kırk yaşlarında Ermeni Cemaati Reisi Apraham Kalfa

2- Dersaâdet'de Kadıköy ahalisinden kırk iki yaşında Agop Hacı Artin Papazyan: Diş Tabibi

3- Dersaâdet'de Hasköy'de Ermeni Mektebi müdürü iken bin sekiz yüz doksan beş tarihinde Ermeni Vak'a-i malumesi esnasında mektebde bomba-

lar zuhur eylemesiyle fürceyâb-ı firar olarak Varna'ya iltica eden ve el-yevm te'sis-kerdesi olan Ermeni Etfâl Mektebi Müdürü Ciğerciyan

4- Varna Kilisesi Başrahibi Bulgar tebaasından Serkiz Garibyan

5- Varna'da Dava Vekili Bulgar tebaasından Muradof

Hudud-ı hakanîyi tecaviüz etmek maksadıyla

Rusya'nın Kafkasya cihetinde teşekkül eden çetelere iltihak etmek üzere gitmiş olan efrâddan bazılarınun isimlerini mübeyyin cedveldir.

1- Çetelerin teşkiliyle sevke memur elli yaşlarında Zeytunlu Antranik

2- Sivas vilâyetine tâbi Gürün kasabası ahalisinden yirmi altı yaşlarında, orta boylu, kumral saçlı, iri başlı Matyos veled-i Agop Lobasyan: Varna Kilisesi müstahdemîninden ve matbaacılık eden.

3- Nefs-i Van kasabasından, kahveci çırağı, tahminen yirmi sekiz yaşlarında Yervant Serkiz

4- Dersaâdet'in Eyüb Sultan ahalisinden olup muharebe-i zâilede ve hatta hüsn-i rızasıyla ve gönüllü sıfatıyla Bulgar ordusuna iltihak eyleyen yirmi dört yaşında Yervant Onnik

5- Kayseri ahalisinden, yirmi yaşında Karabet veled-i Ohannes Beleryan olup merkûm 1906 senesinde Mısır'dan vâlidesi Yakohi ile beraber gelecek ol zamandan beri Varna'da mukim ve sebzevâtçılık ile müştegil.

6- Erzincan ahalisinden 25 yaşlarında Varna'da Mecidiye Mahallesi'nde kahvecilik eden Bogos Nazaretyan

Consulat de Turquie
Varna

**

Ruscuk
Osmanlı Şehbender Vekâleti

1- 1306 tevellüdlü Bursalı Karekin veled-i Kirkor

2- 1311 tevellüdlü Bursalı Toros veled-i Onnik

3-	1282	tevellüdlü	Bursalı	Bogos veled-i Minas
4-	1298	tevellüdlü	Bursalı	Nişan Kalust
5-	1311	tevellüdlü	Bursalı	David veled-i Kalust
6-	1310	tevellüdlü	Bursalı	Mardiros veled-i Agop
7-	1301	tevellüdlü	Bursalı	Kivork veled-i Epi

**

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye
Kalas Başşehbenderliği
Aded
261/9570

Sadrıazam ve Hariciye Nâzırı
Devletli Fehâmetli Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Devletli fehâmetli efendim hazretleri

Bugünlerde yine yetmiş kadar Ermeni'nin Rus Ordusu'na gönüllü sıfatıyla iltihak etmek üzere buradan hareket ettiği ve bunlar miyânında İstanbul'dan firar etmiş on beş kadar asker kaçağı Ermeni bulunduğu ve merkûmların masârif-ı râhiye ve buradaki borçlarına sarf edilmek için Rusya'da vâki Eçmiyazın Katogikosluğu'ndan (Çanlı Kilise'den) külliyetli miktarda para gönderildiği ve bundan mâadâ evvelsi akşam Rusya'dan Sırbistan'a gitmek üzere cephâne dolu dört şilebin daha buradan geçtiği istihbâr ve tahkik edilmiş olmakla berây-ı malumât keyfiyetin arzına müsâra'at kılındı, efendim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 29 Kânûn-ı Evvel sene [1]914

Kalas Başşehbenderi
Hasan Haydar

**

Sofya Sefâret-i Seniyyesi

4063

430

*Hulâsa: Rusya'ya gönüllü olarak
giden Ermeniler hakkında*

*Sadrîazam ve Hariciye Nâzırı
Devletli Fehâmetli Said Halim Paşa Hazretleri'ne*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Ordu-yı Şahane'den fîrar ile Bulgaristan'a gelen efrâd-ı ihtiyâtiyeden bir takım Ermenilerin Romanya'ya girdikleri ve Bulgaristan'ın muhtelif kasabalarından gönüllü olarak gelen iki yüz elli Ermeni'nin de Belgrad nâm Rus vapuruyla Odesa'ya müteveccihen hareket ettikleri Ruscuk Şehbenderliği'nden bildirilmiş olduğu ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Eylül [1]915

Sofya Sefiri
Ali Fethi

**

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye

Kalas Başşehbenderliği

Aded

5/9592

*Sadrîazam ve Hariciye Nâzırı
Devletli Fehâmetli Said Halim Paşa Hazretleri'ne*

Devletli fehâmetli efendim hazretleri

Cumartesi günü otuz yedi ve Pazartesi de altmış kadar Ermeni'nin Rus Ordusu'na gönüllü olarak iltihak etmek üzere buradan Rus vapuruna râkiben Reni tarafıyla Odesa'ya girdiklerinin ve burada bulunan Ermeni papasının vapura giderek merkûmları teşyî' ve dua eylediğinin ve burada bulunan Moskof konsolosunun da kendilerine pasaport i'tâ eylediğinin ve öteden beriden gelen mezkûr Ermeniler, Rus posta vapurları Kalas'a kadar seyr-i sefer edip İbrail'e kadar gitmediklerinden merkez ittihâz ettikleri İbrail'de toplanarak

mahall-i mezkûrdaki komite ma'rifetiyle masârif-ı seferiyeleri tesviye edildikten sonra Kalas'dan hareket eden Rus posta vapurlarına bi'l-irkâb Reni'ye sevk edilmekte olduklarının ve bundan başka bu giden Ermenilerin hepsi: "Yaza doğru görürsünüz, Türkiye'de neler çıkaracağız!.." gibi lisan kullanmakta ve bu suretle adeta Anadolu'da bir ihtilâl hazırlamakda olduklarını imâ eylediklerinin malumât olmak üzere arzına müsâra'at eylerim, efendim. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 Şubat sene [1]915

Kalas Başşehbenderi
Hasan Haydar

HR. SYS, 2871/1

50

**KARS VE ARDAHAN CİVARINDA YERLİ ERMENİLERİN
KATLETTİĞİ MÜSLÜMANLARIN SAYISININ 30.000'E ULAŞTIĞI**

Kars ve Ardahan civarında yerli Ermenilerce katledilen Müslüman erkeklerin sayısının 30.000'e ulaştığı, Ruslara esir düşüp muhafazası Ermenilere verilen Osmanlı askerlerine yönelik kötü muamele ve adam öldürme gibi uluslararası hukuk kurallarına aykırı davranışlar hakkında diplomatik girişimlerde bulunulduğu

**Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu
Başkumandanlığı Vekâleti**

**Şube: 2
Numara
7270
109**

Hulâsa: Kafkas Ermenileri'nin İslâmlar hakkındaki mezâlimine Rusların ne suretle delâlet etdiklerine dair

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Tahran Sefâret-i Seniyyesi'nin 27 Şubat [1]915 tarih ve 64 numaralı telgrafında Kars ve Ardahan havalisinde Rusların tahrikiyle yerli Ermeniler ta-

rafından itlâf olunan Müslüman erkeklerin adedi otuz bine bâliğ olduğu, karlı dağlara kaçan biçare kadın ve çocukların hâli dil-hırâş bulunduğu ve muhafazası Ermenilere tevdi' olunan Osmanlı üserâsının tüfenk dipçığıyle itlâf edildikleri iş'âr edilmiş ve bu bâbda Üçüncü Ordu Kumandanlığı'na sorulan suale vârid olan cevablar bunu müeyyid bulunmuş olmakla bu hususda bî-taraf devletler nezdinde teşebbüsât-ı lâzıme icrası ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 2 Mart sene [1]331

Başkumandan Vekili nâmına
(İmza)

**

Bâb-ı Âfî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemi
Tarih: 8 Mart sene [1]331

Hulâsa: Kafkasya'daki üserâ-yı Osmaniyye

Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesi'ne

Kafkasya'da bulunan üserâ-yı Osmaniyye hakkında Ruslar ve Ermeniler tarafından icra edilen mezâlim ve vahşetin men'-i tekerrürü ile haklarında hukuk-ı insaniye ve düveliye kavâ'idince muamele edilmesi esbâbının istikmâli için Rusya Hükûmeti nezdinde teşebbüsât-ı kat'iyeye ve müessire icrası defaâtle İtalya Sefâreti'ne yazılmış ve bu kere vekâlet-i celîleleri İkinci Şubesi'nden vârid olan 2 Mart [1]331 tarih ve 109 numaralı tezkire üzerine de sefâret-i müşârunileyhâya tebligât-ı mukteziye ifa edilmiştir, efendim.

[21 Mart 1915]

HR. SYS, 2363/1

**ERMENİ GÖNÜLLÜLERİN SEVKİ İÇİN
KÖSTENCE'DE BİR RUS TEŞKİLATI BULUNDUĞU**

Rusya'ya Ermeni gönüllülerin sevkî için Köstence'de kurulan teşkilatın başında bulunan Kolaro Nikola hakkında gerekli tahkikatın yapılması

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye
Müdüriyeti Kalemî
Umumî: 3021
Hususî: 30050-1

Mahremdir

Trabzon Vilâyeti'ne

Rusya'ya Ermeni gönüllülerin sevkine hâdim ve aleyhimizde birçok işâ'ât-ı bedhâhânenin tasnî'i için Köstence'de bir Rus teşkilâtı keşfolunduğu ve bu komitenin başında Giresun Rus Viskonsolosu Kolaro Nikola nâmında bir Rum'un dahi bulunduğu haber veriliyor. Merkûmun orada akrabası olup olmadığının ve bununla eskiden beri görüştikleri ve tanıştıkları eşhâsın tahkikiyle inbâsı.

4 Nisan sene 1331 / [17 Nisan 1915]

Dahiliye Nâzırı nâmına
Müsteşar
Ali Münif

DH. ŞFR, 52/28

**İBRAİL'DEN GÖNÜLLÜ OLARAK
RUSYA'YA GİDEN OSMANLI ERMENİLERİ**

Sayıları altmışa yakın Osmanlı Ermenisi'nin gönüllü olarak Rusya'ya gittiğinin İbrail Şehbenderliği'nden bildirildiği

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemi
Kayıd Numarası: 262/64502

Dahiliye'ye

16 Şubat [1]330 tarihli ve 61902/2492 numaralı tezkire-i senâverîye zeylidir:

Altmış kadar Osmanlı Ermenisi'nin Efrencî Nisan'ın yirmi birinde gönüllü olarak Rusya'ya azîmet ettikleri İbrail Şehbenderliği'nden iş'âr olunmaktadır, efendim.

12 Nisan sene [1]331 / [25 Nisan 1915]

HR. SYS, 2879/19

53

SÜNNE'DEKİ ERMENİLERİN DURUMLARI

Sünne'de Osmanlı ve Rus vatandaşı 600'e yakın Ermeni'nin bulunduğu / Rus Ermenileri'nin askerlik görevlerini yerine getirmek üzere, Osmanlı Ermenileri'nin ise Rus konsoloslarının teşvikiyle gönüllü olarak Kafkasya'ya gönderildiklerinin anlaşıldığı, Romanya Ermenilerinin de bu amaçla para yardımı topladıkları / Seferberlik ilân edildiğinde Sünne'deki mükelleflerden hiçbir Ermeni'nin davete icabet etmediği hatta bedel-i nakdî dahi vermediği, harbin başlangıcında Ermeni komitelerinin Sünne'den çok miktarda silah geçirdiklerinin haber alındığı, Ermenileri tahrik eden kişinin Beynelmîlel Tuna Komisyonu'nun Sünne Liman Riyaseti Başkâtibi Hristofor Vartanisyanyan olduğu, komitecilik yapan ve Ermeniler için para toplayan kişilerin isim listesinin gönderildiği

Sünne Şehbender Vekâleti

Aded

581/50

Gayet mahremdir

Hulâsa: *Ermeni tahrikâtı hakkında*

Sadrıazam ve Hariciye Nâzırı

Fehâmetli Devletli Prens Said Halim Paşa Hazretleri'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Bugünkü tarihle Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'ne mersûl mahrem ve mu-fassal tahrirât-ı çâkerînin sureti leffen huzur-ı sâmi-i âsaf-ı ekremîlerine tak-dim kılınmış olmakla ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10/23 Temmuz sene 1915

Sünne

Şehbender Vekâleti'ne memur

(İmza)

**

Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'ne fî 10/23 Temmuz sene 1915 ve 580/37 numara ile Sünne Şehbender Vekâleti'nden irsâl kılınan mahrem tahrirâtın suretidir.

Fî 4 Temmuz sene 1915 tarih ve 30184/65 numaralı tahrirât-ı umumi-ye-i cenâb-ı sefâret-penâhîlerinde münderic evâmîr-i aliyye-i atûfîlerine imti-sâlen Sünne'deki Ermenilerin ahvâl ve harekâtı hakkında ber-vech-i âtî arz-ı malumât olunur:

Tahkikât ve istitlâ'ât-ı acizâneme göre kable'l-harb Sünne'de kısmen tebaa-i Osmaniyye'den ve kısmen Rusya ve saire tebaasından olmak üzere işçi ve amele takımından beş-altı yüzü mütecâviz Ermeni bulunmakta imiş.

Muharebenin zuhurunu müteâkib bunlardan birçoğu yani Rusya tebaa-sından olanlar vazife-i askeriyelerini ifa için ve tebaa-i Osmaniyye'den bulu-nanlar ise Ermeni komiteleriyle Rus konsolos memurları ve Rus propagan-dacılarının teşvikât ve iânâtıyla gönüllü olarak Kafkasya dârülharbine sevk ve i'zâm edilmişlerdir.

Bu maksadla Romanya'daki Ermeni komiteleri tarafından i'zâm olunan memurîn-i mahsusa ve ez-cümle Dolapyan nâmında biri buradaki Ermeniler miyânında hayli ifsâdât ve tahrikâtda bulunmuş, iânât-ı nakdiye cem' etmişdir.

Muahharan Rus Ordusu'nun Van havalisinde güya bazı muvaffakiyâta mazhar olduğu havâdisi üzerine mütebâkî kalan Ermenilerden bir kısmı da, daha yakınlarda beşer-onar o taraflara gitmişlerdir. Bunlardan bir mikdarı da bittab' işsizlikten şuraya buraya dağılmışlardır.

El-yevm Sünne'de çoğu Romanya tebaasından olmak üzere mevcut bulunan umum Ermenilerin mikdarı yüz kişiye varmaz. Bunların da ekserîsi sinni ilerlemiş ve aceze takımından olup kahveci, berber, ayak esnafı ve amele güruhundandır. Aralarında esasen belli başlı tâcir veya esnaf yok gibidir.

Seferberliğin ilâmı üzerine Sünne'de bulunan mükellefîn-i askeriyeden hiçbir Ermeni davete icabet etmediği gibi bedel-i nakdî dahi vermemiştir. Bu gibilere Şehbenderhânece tâbiyet ilmuhaberi ve saire i'tâsından imtinâ' olunmakla bunlar zâbıta-i mahalliyeye müracaatla kavânîn-i memleket ahkâmına tevfikân Romanya'da serbestî-i ikamet tezkireleri istihsâl etmişlerdir. Bunların mikdarı yüze karîbdir. Muharrerât-ı sâbıka-i çâkerânemle arz edilmiş olduğu üzere Sünne Polis Müdüriyeti Dahiliye Nezâreti'nden emir verildiği takdirde işbu Ermenilerin isim ve şöret ve memleket ve hüviyetlerini mübeyyin bir defteri tarafımıza i'tâ edilebileceğini bildirmişdir.

Nezâret-i celîleye de arz edilmiş olduğu vechile seferberlikden beri Şehbenderhâne'den tâbiyet ilmuhaberi ve evrak-ı saire istihsâl eden Rum ve Ermenilerin kâffesi esnâna dahil olmayan müsün eşhâsdan ibaret olup hâl-i hâzırda ise bunlardan hiç kimsenin Şehbenderhâne'ye müracaat ettiği vâki değildir.

Harbin bidâyetlerinde Ermeni komitelerinin faaliyeti ve Rus memurlarının muâvenet ve gayretiyle Ermenilerin buradan hayli esliha ve mevâdd-ı nâriye geçirdikleri de müstahberdir. Şu sırada buradaki Ermenilerin tahrikât ve tezvîrâtına delâlet edecek emârât ve malumât-ı cedîde ve ciddiyeye dest-res olunamamıştır.

Yalnız kahvecilikle müşteğıl Kiğılı Karabet ve Bitlisli Avedis ile Berber Manuk ve Kurukahveci Karabet nâm şahısların Ermeni komiteleri için ufak tefek îânât cem'iyile meşgul oldukları anlaşılmışdır. Merkûmûnun hakikî ve asıl isim ve şöhretleriyle hüviyet ve memleketlerini tahkik etmekte olduğumdan arz u iş'âr olunacağı derkârdır. Geçenlerde bâ-emr-i âlî-i sefâret-penâhîleri Bükreş'e azîmet ve avdet-i çâkerânem esnasında Kalas'da vuku bulan bir günlük tevakkufumdan bi'l-istifade Romanya'nın mahâll-i muhtelifesiyle cihât-ı saireden hemen külle-yevm şehr-i mezkûra kabile kafiye Ermeniler vürüd ederek bazılarınım ifadesine göre Ermeni Cemiyet-i Hayriyesi ve diğerlerinin rivayetine göre de Ermeni komitesi tarafından her birine ellîşer Frank harçlık verilerek Rus vapurlarıyla ve Tuna'nın İsmail ve Kiliya koluyla meccânen Kafkasya sahne-i harbine sevk edilmekte oldukları dahi istihbâr olunmuşdur.

Bir de Sünne'deki Ermeniler beyninde vuku bulmuş ve bulmakta olan tahrikâtta, bazı ahvâl ve harekâtına nazaran, beyne'l-milel Tuna Komisyonu'nun Sünne Liman Riyâseti Başkâtibi tebaa-i Osmaniyye'den Tekfurdağlı Hristofor Vartanisyân Efendi'nin de az çok parmağı bulunduğu bendenizce kaviyyen maznûndur. Mûmâileyh tahminen elli yaşlarında, matrûş, Avrupa'da tahsil etmiş, zâhirde hayrhâh gibi görünmekte ise de gayet dessâs ve ikiyüzlü bir adamdır.

Bu bâbda şimdilik arz edebileceğim malumât bundan ibaret olup ale'd-devam husamâmız tarafından taht-ı tarassud ve nezâretde bulundurulmaklığıma ve vesâit-i lâzımenin fikdân ve usretine rağmen vüs'-i çâkerânem yetdiği mertebe tahkikât ve takibât-ı mütemâdiyede bulunarak malumât-ı cedîdeye dest-res olundukça arz u iş'âra müsâra'at kılınacağı ma'rûzdur. Ol bâbda.

Hâşiye:

Şimdi aldığım malumâta göre Sünne'de nev'an-mâ komitecilik ile iştiğâl ve Ermeni fesedesini için îânât-ı nakdiye cem' eden eşhâs:

Kahveci Bitlisli Avedis Artin

Kahveci Kiğılı Karabet Bogos

Berber Kiğılı Ovakim Artin

Kurukahveci Erzincanlı Stefan Kiragos

Kahveci Bitlisli Muşih Markar
Kahveci Bitlisli Şekro Markar, iki kardeşdirler.
Kurukahveci Kemahlı Bogos Asadoryan nâm kimselerdir.

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye
Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemi
Kayıd Numarası: 595

Hulâsa: Ermeni tahrikâtı

Başkumandanlık Vekâlet ve Dahiliye Nezâret-i Celîleleri'ne

Başkumandanlık: 19 Temmuz [1]331 tarihli ve 69146/1227

Dahiliye: 19 Temmuz [1]331 tarihli ve 69145/998 numaralı tezkire-i senâverîlerine

Romanya'da Ermeni tahrikâtına ve Sünne'de komitacılıkla iştigâl eden ve Ermeni fesedesine iânât-ı nakdiye cem' eyleyen bazı eşhâsa dair malumâtı hâvî olarak Sünne Şehbenderliği'den Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'ne gönderilen tahrirâtın sureti malumât olmak üzere leffen irsâl kılındı. Bir sureti de ... Celîlesi'ne gönderildi, efendim.

Fî 19 Temmuz sene [1]331 / [1 Ağustos 1915]

HR. SYS, 2879/43

54

**ADDİS ABABA'DA YAŞAYAN OSMANLI ERMENİLERİ'NİN
RUS ÇARI'NA KUTLAMA TELGRAFI GÖNDERDİKLERİ**

Addis Ababa'da yaşayan ve Alman Büyükelçiliği aracılığıyla Rus Çarı'na kutlama telgrafı gönderen Osmanlı vatandaşı Ermenilerle adlarının bunlarla birlikte kaydedilmesini isteyenlerin isim ve künyelerini gösteren listenin gönderildiği

Numara: 9/6

*Addis Ababa'da mukim tebaa-i Osmaniyye'den
bazı Ermeniler hakkında*

Huzur-ı Sâmi-i Cenâb-ı Nezâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

Addis Ababa Almanya Sefâreti'nden ahîren aldığım iki mektubda şehri mezkûrda mukim ve sefâret-i müşârunileyhâda mukayyed tebaa-i Osmaniyye'den on dört Ermeni'nin Rusya İmparatoru'nun yevm-i mahsus münasebetiyle Rusya Sefârethânesi'ne giderek Çar'a keşide edilmek üzere bir tebrik telgrafnâmesi tevdî' ve on beş gün sonra tekrar müracaatla bu telgrafnâmenin cevabını sual ettikleri ve muharebe-i hâzıra münasebetiyle münâfi-i şîâr-ı dürüstî ve şiddetle sezâ-yı te'dîb olan bu hareketlerinden dolayı mezkûr on dört Ermeni'nin ismi Sefâret Mahmîleri Defteri'nden terkîn ve keyfiyet-i terkîn kendilerine tebliğ edildiği ve bu muamele üzerine yine Addis Ababa Ermenileri'nden sefâretde mukayyed diğer yirmi iki kişinin sefârete bir mektub yazarak evvelce Rusya Sefâreti'ne giden hey'et Addis Ababa'daki bütün Ermeni cemaatinin vekili olup tebrikât-ı vâkı'ayı umum cemaat nâmına icra ettiklerini ve bundan terettüb edecek mes'uliyeti cümleten deruhde etmeğe hâzır bulduklarını ve kendilerinin de Alman Mahmîleri Sicili'nden terkîn-i kaydını talep eylediklerini bildirmeleri üzerine onların da ismi sicillât-ı sefâretten terkîn kılındığı ve mûmâileyhimin ba'demâ Habeşistan'da diğer bir sefâretin himayesini talebe hakları olmadığından kendilerinin tamamıyla Habeş kavânînine tâbi tutulması lüzumu hükûmet-i mahalliyeye bildirilmiş olduğu iş'âr edilmiştir. Almanya Sefâreti'nin bu iki mektubuna melfûfen gönderilen iki kıt'a fihris-i esâmî tercümeleleri leffen takdim kılındı. Bu fihrisde isimleri muharrer kesândan hizmet-i askeriye ile mükellef olanların zaten seferberlik davetine cevap vermemelerinden dolayı Şehbenderhânece adem-i himayeleri evvelce şeref-telakki eylediğim emr-i sâmi-i fahîmâneleri muktezîyatından ise de mükellefiyet-i askeriyesi olmayanlar hakkında ba'demâ bir müracaatları vâki olduğu takdirde ne yolda muamele etmekliğim icab edece-

ğinin emr u iş'ârını istirhâm eylerim. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliy-yü'l-emrindir.

Fî 24 Mart sene 1915

an-Dire Dava
Habeşistan Başşehbenderi
Çâker-i Kemîneleri
Mazhar

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı İdariye
Müdüriyet-i Umumiyesi

Mahremdir

*Hulâsa: Addis Ababa'da mukim tebaa-i
Osmaniyye'den bazı Ermeniler hakkında*

*Hariciye Nâzırı Prens Said Halim Paşa Hazretlerinden
Dahiliye Nâzırı Talat Beyefendi Hazretlerine Tezkire-i Aliyye*

Yemen Vilâyeti'nin 16 Nisan sene [1]331 tarihli tahrirâtına melfûfen vârid olan Habeşistan Başşehbenderliği'nin 24 Mart sene [1]915 tarihli ve 9/6 numaralı tahrirâtında Addis Ababa Almanya Sefâreti'nden alınan iki mektubda şehri mezkûrda mukim ve sefâret-i müşârunileyhâda mukayyed tebaa-i Osmaniyye'den on dört Ermeni'nin Rusya İmparatoru'nun yevm-i mahsus münasebetiyle Rusya Sefârethânesi'ne giderek Çar'a keşîde edilmek üzere bir tebrik telgrafnâmesi tevdî' ve on beş gün sonra tekrar müracaatla bu telgrafnâmenin cevabını sual etdikleri ve muharebe-i hâzıra münasebetiyle münâfî-i şîâr-ı dürüstî ve şiddetle sezâ-yı te'dîb olan bu hareketlerinden dolayı mezkûr on dört Ermeni'nin ismi Sefâret Mahmîleri Defteri'nden terkîn ve keyfiyet-i terkîn kendilerine tebliğ edildiği ve bu muamele üzerine yine Addis Ababa Ermenileri'nden sefâretde mukayyed diğer yirmi iki kişinin sefârete bir mektub yazarak evvelce Rusya Sefâreti'ne giden hey'et Addis Ababa'daki bütün Ermeni cemaatinin vekili olup tebrikât-ı vâkı'ayı umum cemaat nâmına icra etdikleri ve bundan terettüb edecek mes'uliyeti cümleten deruh-

de etmeğe hâzır bulduklarını ve kendilerinin de Alman Mahmîleri Sicili'nden terkîn-i kaydlarını talep eylediklerini bildirmeleri üzerine onların da ismi sicillât-ı sefâretten terkîn kılındığı ve merkûmûnun ba'demâ Habeşistan'da diğêr bir sefâretin himayesini talebe hakları olmadığından kendilerinin tamamıyla Habeş kavânînine tâbi tutulması lüzumu hükûmet-i mahalliyeye bildirilmiş olduğu iş'âr edilmektedir. Sıfat-ı tâbiyeti muhill olan şu hareketlerinden dolayı merkûmûnun himaye edilmemesi lüzumu cevaben Başşehbenderliğe izbâr ve merkûmûnun esâmîsini hâvî vârid olan listenin bir suretinin taraf-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine tisyâr edildiğinin beyânı siyâkıında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

6 Ağustos sene [1]331

**

Kamâ'ıra'dan 16 Nisan [1]331

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Fehâmetli devletli efendim hazretleri

Habeşistan Başşehbenderliği tarafından bir vasita-i mü'temene ile makam-ı celîl-i fehâmet-penâhîlerine takdim için gönderilen mazrûf, melfûfen arz kılınmış olmağın ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Yemen Valisi
Mahmud Nedim

**

Addis Ababa'da Almanya Sefâreti'ne
mektub yazarak Rusya Sefâreti'ne tebriknâme tevdî'
edenler gibi kendilerinin de terkîn-i kaydını talep edenlerin esâmîsi:

Sıra No:	Esâmî	San'atı	Mahall-i Vilâdeti	Tarih-i Vilâdeti
1	Onnik Papazyan	Tüccardan	Dersaâdet	1877
2	Mihran Hazaryan	Tüccardan	Kasavka?	1881
3	Setrak Terziyan	Tüccardan	Arabgir	1876

Sıra No:	Esâmî	San'atı	Mahall-i Vilâdeti	Tarih-i Vilâdeti
4	Karapos Kazagasyan	Tüccardan	Dersaâdet	1877
5	Toros Barsinyan	Terzi	Harput	1884
6	Rupen Behisniliyan	Tüccardan	Adana	1887
7	Serkis Aznavuryan	Tüccardan	Arabgir	1871
8	Mamas Ciğerciyan	Ekmekci	Arabgir	1842
9	Karabet Ciğerciyan	Ekmekci	Arabgir	1866
10	Hrant Yazıcıyan	Tüccardan	İzmir	1889
11	Mardiros M. Aznavuryan	Tüccardan	Arabgir	1874
12	Hayık Karnik Aynacıyan	Tüccardan	Arabgir	1875
13	M. Aznavuryan	Terzi	Arabgir	1875
14	Kurken Pogaryan	Terzi	Hamam Tebum(?) (Haleb)	1888
15	Nerses Bostoyan	Tüccardan	Ayntab (Haleb)	1895
16	Serkis Hakisyan	Kunduracı	Antakya (Haleb)	1885
17	Elyas Artin Behisniliyan	Tüccardan	Behisni	1883
18	Kigork Kehyan	Kunduracı	Sivrihisar	1882
19	Kigork Vorperyan	Tüccardan	Malatya	1882
20	Dikran Hazaryan	Tüccardan	Harput	1865
21	Jeron Haçadoryan	Tüccardan	Kadıköy	1861
22	Artin Çırakyan	Tüccardan	Mardin	1877

Addis Ababa'daki Rusya Sefâreti'ne giderek

Çar'a keşide edilmek üzere tebrik telgrafnâmesi tevdi' edenlerin esâmîsi:

Sıra No:	Esâmî	San'atı	Mahall-i Vilâdeti	Tarih-i Vilâdeti
1	Abraham Toros Körhacıyan	Tüccardan	Ankara'da Kalas	1881
2	Agop Manuk Bağdasaryan	Tüccardan	Van	1873
3	Krikoryus Bogosyan	Tüccardan	İzmir'de Bahçecik	1873
4	Dikran Valak Artin Ebeyan	Tüccardan	Dersaâdet	1850
5	Ohannes Terziyan	Tüccardan	Arabgir	1873

Sıra No:	Esâmî	San'atı	Mahall-i Vilâdeti	Tarih-i Vilâdeti
6	Yervant Moraruyan	Dişçi	Giresun	1890
7	Bedros Boyacıyan	Fotoğrafçı	Diyarbakır	1868
8	Bogos Semerciyan	Tüccardan	Dersaâdet	1866
9	Simon Semerciyan	Tüccardan	Dersaâdet	1884
10	Artin Adanalıyan	Tüccardan	Haleb'de Ayntab	1881
11	Mardiros Aznavuryan	Terzi	Arabgir	1875
12	Setrak Melikyan	Tüccardan	Arabgir	1887
13	Karabet Semercibaşyan	Tüccardan	Arabgir	1875
14	Vartan Agopyan	Tüccardan	İzmit'de Kebîr	1880

[19 Ağustos 1915]

HR. SYS, 2879/18

55

**ERMENİLERİN RUSLAR TARAFINDAN
ORGANİZE EDİLEREK OSMANLI DEVLETİ'NE
KARŞI SAVAŞMAK İÇİN CEPHEYE SEVK EDİLDİKLERİ**

Ermenilerin Ruslar tarafından organize edilerek Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmak için cepheye sevk edildikleri

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye

Cenevre Başşehbenderliği

Numara

1657

321

*Ermenilerin Rus Hükûmeti tarafından
teslîh edildiklerine dair*

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Câmib-i Âlîsi'ne

Devletli efendim hazretleri

Ermenilerin Rus Hükûmeti tarafından teslîh olunarak bize karşı muharebe sevk edildikleri 18 Kânûn-ı Evvel sene [1]915 tarihinde Petrograd'dan

keşîde olunup tekâmîl İsviçre cerâidinde neşrolunan telgrafnâmedeki 17 Kânûn-ı Evvel sene [1]915 tarihli tebliğ-i resmîde beyân edilmiş olmakla Cenevre'de tab' edilen *La Tribune de Genève* gazetesinde münderic mezkûr telgrafnâmenin maktû'ası manzûr-ı âlî-i âsafîleri olmak üzere leffen takdim kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 23 Kânûn-ı Evvel sene [1]915

Cenevre Başşehbenderi
(İmza)

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Mühimme Kalemî
Kayıd Numarası: 1124
Tarih: Fî 21 Kânûn-ı Evvel sene [1]331

Hulâsa: Ermenilerin Rus Hükûmeti tarafından teslîh edildiklerine dair

Başkumandanlık Vekâlet ve Dahiliye Nezâret-i Celîleleri'ne

Ermenilerin Rusya Hükûmeti tarafından teslîh olunarak bize karşı muharebeye sevk edildiklerini mutazammın Petrograd'dan keşîde olunup İsviçre cerâidinde neşrolunan 17 Kânûn-ı Evvel [1]915 tarihli Rus tebliğ-i resmîsinin *La Tribune de Genève* gazetesinde münderic sureti Cenevre Başşehbenderliği'nden gönderilmiş olmakla leffen irsâl kılındı.

Bir suret de ... Celîlesi'ne gönderildi.

[3 Ocak 1916]

HR. SYS, 2882/7

**RUS HÜKÜMETİ'NİN KAFKASYALI
ERMENİLERE MÜSLÜMAN PASAPORTU
VEREREK OSMANLI ÜLKESİNE GÖNDERMEK İSTEDİĞİ**

Rusya Hükümeti'nin Kafkasyalı bazı Ermenilere Müslüman pasaportu vererek Osmanlı ülkesine gönderme teşebbüsünde bulunduğu haber alınması üzerine Rusya'dan gelecek olanların Müslüman olup olmadıklarının ve davranışlarının sıkı bir biçimde kontrol edilerek kimliği belirsiz ve Ermeni oldukları anlaşılan kişilerin sahte pasaportla girişlerine izin verilmemesi gerektiğinin ilgililere bildirildiği

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Şifre

*Erzurum, Trabzon, Musul, Bitlis,
Edirne Vilâyetleri'yle Canik Mutasarrıflığı'na*

Rusya Hükümeti'nin Kafkasyalı bazı Ermenilere Müslüman pasaportu vererek Memâlik-i Osmaniyye'ye göndermek teşebbüsünde bulunduğu haber alınıyor. Ba'd-ezîn Rusya'dan gelenlerin Müslüman olup olmadıklarının ve ahvâl ve harekâtının suret-i ciddiyede tedkik ve tahkikiyle mechûlül-hüviyye ve Ermeni oldukları tebeyyün eden eşhâsın sahte pasaportlarla Memâlik-i Osmaniyye'ye duhûllerine meydan verilmemesi.

Fî 23 Kânûn-ı Evvel sene [1]331 / [5 Ocak 1916]

Nâzır

Talat

DH. ŞFR, 59/222

**İBRAİL'DEN 30 KADAR OSMANLI
ERMENİSİ'NİN GÖNÜLLÜ OLARAK RUSYA'YA GİTTİĞİ**

İbrail'den Rusya'ya giden Osmanlı vatandaşı Ermenilerin sevk işlemlerinin Kalas Rus konsolosu tarafından gerçekleştirildiği

İbrail Şehbender Vekâleti

Umumî: 30

Hususî: 16

Hulâsa: Rusya'ya giden Ermeniler hakkında

Hariciye Nâzırı Devletli Halil Beyefendi Hazretleri'ne

Devletli efendim hazretleri

Tebaa-i Osmaniyye'den Van ve Bitlis vilâyeti ahalisinden olup İbrail'-de bulunmakta olan Ermenilerden otuza yakın Ermeni'nin Rusya'ya gitmek üzere İbrail'den hareket eyledikleri ve bunların öteden beri Kalas'da bulunan Rus konsolosu tarafından sevk ve i'zâm edilmekte oldukları mevzûkan haber alınmıştır. İşbu hainlerden bazılarının tahkik edebildiğim esâmîsini mübeyyin cedvel manzûr-ı sâmi-i hazret-i nezâret-penâhîleri buyurulmak üzere lef-fen takdim kılınmış ve bu gibi Rusya'ya gidecek tebaamızın esâmîsi öğrenildikçe arz u iş'âr kılınacağı tabîi bulunmuş olmakla emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 22 Şubat sene [1]916

Şehbender
(İmza)

HR. SYS, 2882/31

58

**SÜNNE'DEN 200 ERMENİ'NİN
RUS ORDUSU'NA GÖNÜLLÜ ASKER OLARAK GİTTİĞİ**

Sünneli münevver bir Ermeni'nin İtilâf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nde ve özellikle de İstanbul'da karışıklık çıkartmak için çalıştıklarını ve bu sebeple İstanbul'da büyük bir karışıklık ve ihtilâl çıkmasını beklediklerini rivayet ettiği / Sünne'de bulunan Ermenilerden 200'ünün I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Rus Ordusu'na gönüllü kaydolunmak üzere Rusya'ya gittikleri / Rus basınında Ermenistan ve Ermeniler hakkında çıkan haberlerin Sünne'deki Ermenileri üzdüğü / Dersaadet'teki Ermeni komitesi üyelerinden Mihran Nizamyan'ın İstanbul ve yabancı ülkelerdeki Ermeni komiteleri, özellikle de Romanya'daki Ermeni komiteleri hakkında geniş bilgiye sahip olduğu

Sünne Şehbender Vekâleti
Aded: 701/6

Mahremdir

Hulâsa: Rusyalı bir Ermeni'nin
bazı beyânâtı hakkında

Hariciye Nâzırı Devletli Halil Bey[efendi Hazret]leri'ne

Devletli efendim hazretleri

Rus Ordusu'yla birlikte Van ve Bitlis havalisine kadar gitmiş ve birkaç gün mukaddem Sünne'ye gelmiş olan Rusyalı münevverü'l-fıkr bir Ermeni burada itilâf taraftarı bir mecliste İtilâf Devletleri'nin ve ez-cümle İngiltere ve Fransa'nın Memâlik-i Osmaniyye'de ve hususıyla Dersaadet'de bir şûriş ve ihtilâl çıkartmak için hükûmet-i hâzıramız ile Almanlar aleyhinde bulunan İstanbul'daki bazı Müslüman, Rum ve Yunanlı politikacılar nezdinde suret-i hafiyede sarf-ı mesâî etmekte ve bu uğurda mebâliğ-i cesîme sarf eylemekte olduklarını ve yakın zamanda İstanbul'da büyük bir iğtişâş ve ihtilâl kopması kaviyyen me'mûl bulunduğunu beyân etdiğini Sünneli mu'teber ve şâyân-ı itimad bir zât bendenize suret-i mahremânede söylemiş olduğu ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 18 Kânûn-ı Sâni sene 1916

Sünne'de Balçık Şehbender Vekili
(İmza)

Hâşiye: Bazen Rusya'dan buraya gelen Ermenice gazetelerden iki nüsha dahi leffen takdim kılınmıştır. Fermân.

**

Sünne Şehbender Vekâleti
Umumî: 713
Hususî: 11

Hulâsa: Sünne'deki Ermeniler hakkında

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlisi'ne

Devletli efendim hazretleri

Hâl-i hâzırda Sünne Limanı'nın sefâine karşı mesdûd bulunması hasebiyle mevki'-i siyasiye ve askeriyesi evvelki gibi değildir. Kable'l-harb hal-

kın ekseriyet-i azîmesini ecnebi ahali teşkil eylediği ve bilâhare her tarafda vuku'a gelen seferberlik dolayısıyla bunların da mühim bir kısmı memleketlerine hareket ettiği cihetle Sünne'nin nüfusu pek ziyade tenâkus etmiştir. Bu miyânda Sünne'de mevcut bulunan üç yüz Ermeni'den takrîben iki yüzden ziyadesi Rus Ordusu'na gönüllü kaydolunmak üzere bidâyet-i harbde Rusya'ya gitdiğinden şimdiki hâlde şehirdeki Ermeniler ancak elli-altmış kişiden ibaret ve hemen kâffesi de aşağı sınıf, cahil ve fakir ahalden mürekkebdir. Romanya'da asıl Ermeni azâ-yı nâfizesi Bükreş'de ictimâ etmekde ve ittihâz olunan mukarrerât hakkında buradaki Ermenilere i'tâ-yı malumât etmek ve propaganda yapmak üzere bazı defalar Bükreş'den bir Ermeni Sünne'ye de gelmektedir. Fakat ahîren Rusya'nın Anadolu-i Şarkî'deki istilasından sonra Rus matbûâtının Ermenistan ve Ermeniler hakkındaki neşriyatı buradaki Ermenileri pek ziyade me'yûs ettiğiinden artık bütün ümidlerinin Fransa ve İngiltere'ye müteveccih bulunduğunu beyân ediyorlar. Sünne'de Hükûmet-i Seniyye'ye karşı en ziyade husumet ibrâz eden ve bu hususda büyük bir gayret sarf eyleyen sâbık Şehbender Vekili Mıgırdıç'ın oğlu Leon olup merkûm hasta bulunması hasebiyle muvâsalat-ı acizîden bir gün sonra berây-ı tedavi Kalas'a hareket etmişti. Ermenilerden mâadâ bunların harekât-ı mefsedetkârânelerine muâvenet ve müzâheret eden an-asıl birkaç Romanyalı da mevcuttur. Bunlar aynı zamanda şehbenderhâneye kendilerini birer Osmanlı muhibbi tanıtmaya çalışmakta ve Hükûmet-i Seniyye'ye karşı ca'li bir hayrhâhlik ibrâz etmektedirler. Mukaddemâ Sünne'de mukim ve Tuna Muhtelit Komisyonu müstahdemîninden olup hâl-i hâzırda Dersaâdet'de bulunan Ermeni Komitesi azâsından Mihran Nizamyân nâmındaki şahsın Dersaâdet ve memâlik-i ecnebiyede ve hususıyla Romanya'daki Ermeni komiteleri teşkilâtıyla programlarına vâkıf bulunduğu ve hîn-i hâcetde merkûmdan bu hususa dair malumât istihsâl edilebileceği zannolunabilir. Takrîben bir buçuk ay evvel merkûmun buradaki Ermenilerden birine sağ bulunduğuuna dair Dersaâdet'den bir mektub gönderdiği de istihbârât-ı acizânem cümlesindedir. Sünne'de bulunan bilumum Ermeniler, komiteleri tarafından Hükûmet-i Seniyye aleyhinde ittihâz edilen bi'l-cümle mukarrerât hakkında gayet ketûm bulunuyorlar. Maa-hâzâ bunların efkâr-ı bedhâhâne ve mefsedetkârânelerine dair malumâtın istihsâli için vesâit-i maddiyenin mefkûdiyetine rağmen sarf-

gayret edilmekte ve peyderpey dest-res olunacak malumâtın makam-ı celîle-i nezâret-penâhîlerine arz olunacağı tabîdir.

Kafkasya'da intişâr edip ara sıra Sünne'ye vürûd eden ve beherine lâ-ekal elli-altmış santim i'tâsı suretiyle tedarik edilebilen Ermeni gazetelerinden üç nüsha ile Kafkasya Ermeni çete rüesâsından birinin resmi makam-ı celîlelerine takdim edilmiş ve bundan sonra dahi takdimi min-gayrı haddin münasib mütâlaa kılınmış ise de icra-yı icabı mütevakkıf-ı re'y-i âlî-i cenâb-ı nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 28 Mart sene [1]916

Sünne Şehbender Vekâleti
umûrunu ifaya memur
(İmza)

HR. SYS, 2882/18

59

**BÜKREŞ'TEKİ ERMENİ KOMİTESİNİN SÜNNE'DEKİ
ERMENİLERİ GÖNÜLLÜ ASKER OLMALARI İÇİN KİŞİKİRTTİĞİ**

Sünne'ye gelen Bükreş Ermeni Komitesi üyelerinden Banker Martin Agopyan, Mühendis Komikyan, Öğretmen Agopyan ve diğerlerinin Rus Ordusu'na gönüllü toplamak üzere Ermeni kilisesinde yapılan toplantıda Osmanlı Hükümeti aleyhinde ateşli konuşmalar yaptıkları, Rus konsolos vekîlinin de kendilerine yardımcı olduğu; Bükreş Ermeni Komitesi üyelerinin ayrıca Osmanlı Hükümeti tarafından Ermeni ihtilâli hakkında hazırlanıp dağıtılan belgelere karşı bir müdafaanâme hazırlığı içerisinde olduklarının haber alındığı

Sünne Şehbender Vekâleti

Aded

746

27

Hulâsa: Ermeniler hakkında

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Devletli efendim hazretleri

Mukaddemâ Dersââdet'de mukim bulunan Banker Martin Agopyan, Miraryan, Terkararyan, Mühendis Komikyan ve Robert Kolej muallimlerinden ve Amerika gazeteleri muhabirlerinden Agopyan nâmlarındaki Ermeniler

dört gün mukaddem Bükreş'den Sünne'ye gelerek tebaa-i Osmaniyye'den Vartanisyân nâm Ermeni'nin hânesinde misafir kalmışlardır. Merkûmânın muvâsalatından bir gün sonra Sünne'de mukim bilumum Ermeniler, Ermeni Kilisesi'ne davet olunarak Hükûmet-i Seniyye aleyhinde hararetli nutuklar irâd edilmiş ve bi'l-cümle Ermenilerin bilâ-ızâ'a-i vakt Rus Ordusu'na gönüllü kaydedilmek üzere Rusya'ya hareket etmeleri lüzumu tavsiye edilmiştir. Bunların efkâr ve mütâlaası ve maksad-ı seyahatleri hakkında malumât istih-sâli zımında ikamet ettikleri hâneye taraf-ı acizânemden bir zât i'zâm edilmiştir. Merkûmlar, Anadolu'da Ruslar tarafından işgal edilen arazide Müslümanların umumiyetle katledilip edilmemesi hakkında bir karar ittihâzı maksadıyla takriben bir buçuk ay mukaddem Bükreş'de ictimâ eden Ermeni Komitesi'nin azâ-yı nâfizesinden olup bunlardan Miraryan ile Terkararyan Müslümanların katliâmı lâzım geldiğini beyân eylemekde ve Martin Agopyan, Komikyan ve Agopyan ise bilakis istila edilen memâlikdeki Müslüman ahalîye rıfk ile muamele olunması ve bu suretle Ermenilerin medenî bir millet olduğunun cihan nazarında isbat edilmesi mütâlaasını dermiyân etmektedir. Buradaki Rus viskonsolosu kendilerine bir ziyafet keşîde eylemiş ve burada buldukları müddetçe kendileriyle daima hâl-i temasda bulunmuşdur. Merkûmân aynı maksadla yani Ermenileri Rus Ordusu'na gönüllü kaydolanmağa teşvik için Kalas ve İbrail tarîkıyla Köstence'ye gitmek üzere evvelki gün Sünne'den hareket eylemişlerdir. Hareket edecekleri gün Banker Martin Agopyan, Bükreş'de un işleriyle meşgul bulunan Ahmed Paşa'ya bir kart gönderecek mezkûr kartta: "Bükreş'de imrâr etdiğimiz tatlı hayatı ve hâtırâtı unutamayacağım. Bu akşam Köstence'ye hareket ediyorum." cümleleri muharrer bulunduğu ma'rûzdur.

Bükreş'deki Ermeni komitesi, ahîren Hükûmet-i Seniyye tarafından Ermeni ihtilâli hakkında neşr ve tevzî' edilen vesâike karşı bir müdafaanâme ihzâr etmekde oldukları istihbâr kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 30 Nisan sene [1]916

Sünne
Şehbender Vekâleti'ne memur
(İmza)

HR. SYS, 2883/9

**ERMENİLERİN, RUSLARIN ASKERİ
DESTEĞİYLE VAN'IN HOŞAB KAZASINDAKİ AŞİRETLERE
SALDIRARAK ÇOK SAYIDA MÜSLÜMANI ÖLDÜRDÜKLERİ**

Van vilâyetine bağlı Hoşab kazası dahilindeki aşiretlere Ermeni çetelerinin taarruzda bulunarak çok sayıda Müslümanı katlettikleri ve Ermenilerin bu katliâmlarına Rus askerlerinin de 2 top ve 200 kadar askerle yardımcı oldukları

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Bitlis Vilâyeti'nin 15 Şubat sene [1]332 tarihli şifre suretidir.

Van vilâyetinin Hoşab kazası dahilindeki aşâyire taarruz eden Ermeni çetelerine berây-ı muâvenet iki topla iki yüz Rus askeri bi'l-iltihak aşâyir-i mezkûre kâmilen Hoşab'dan tard ve ekserîsi katledilmiş olduğu ve Hoşab havalisindeki beş bin haneden beş yüzü yaralı olmak üzere iki bin nüfusun Şatak ve kısmen Pervari köylerine iltica eyledikleri Pervari Kaymakamlığı'ndan bildirilmiş ve hemen menâlık-ı iskâniyeye sevkleri tebliğ kılınmış olduğu ma'rûzdur.

Aslına mutabıktır.

Fî 1 Mart sene 1333

(Mühür)

**

Bâb-ı Âlî

Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Şube: 2

Umumî: 14

Hususî: 1

Mahremdir

***Hulâsa:** Ermenilerin Hoşab kazasındaki aşâyire karşı irtikâb ettikleri vahşete ve buna resmî Rus askerinin iltihak eylediğine dair*

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Van vilâyetinin Hoşab kazası dahilindeki aşâyire Ermeni çetelerinin taarruz ve vahşet-i vâkı'aya Rus askerinin de iki top ve iki yüz mevcudla

resmen muâvenet eylediğine dair Bitlis Vilâyeti Vekâleti'nden vârid olan 15 Şubat sene 1332 tarihli telgrafnâmenin sureti leffen savb-ı âlîlerine tisyâr kılındığı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 9 Cumâdelûlâ sene 1335 ve fî 3 Mart sene 1333 / [3 Mart 1917]

Dahiliye Nâzırı

Talat

HR. SYS, 2364/1

61

**ERMENİ ÇETELERİ İLE BUNLARA
KATILAN RUS ASKERLERİNİN VAN'IN HOŞAB
KAZASINDAKİ AŞİRETLERE SALDIRIKLARI**

Ermeni çeteleri ile Rus askerlerinin Van'ın Hoşab kazasındaki aşiretlere saldırdığının haber alınması üzerine durumun İstanbul'da bulunan Müttefik ve tarafsız devletlerin büyükelçileri nezdinde protesto edildiği

Bâb-ı Âlî

Hariciye Nezâreti

Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi

Mühimme Kalemî

Tarih: 4 Nisan sene 1333

4 Nisan sene [1]917

Umumî Numara: 95254

Hususî Numara: 198

Mahremâne

Dahiliye Nezâreti Celîlesi'ne

Van vilayetinin Hoşab kazası dahilindeki aşâyire Ermeni çetelerinin taarruzuna ve vahşet-i vâkı'aya dair 3 Mart [1]333 tarihli ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İkinci Şubesi'nin hususî 1 numarasını muhtevî tezkire-i aliyeye-i dâverîleri ile melfûfu Bitlis Vilâyeti'nin 15 Şubat [1]332 tarihli şifre telgrafnâmesi sureti mündericâtından bahisle Dersâdet'deki Müttefik ve bî-taraf devletler süferâsına tebligât-ı lâzime ifa kılınmakla beraber Ermeni çete-

lerine iltihak eden Rus asâkirinin dindaşlarımıza karşı ale'd-devam irtikâb etmekden fâriğ olmadıkları envâ'-ı tecavüzât ve harekât-ı zâlimâne şiddetle protesto edilerek keyfiyetin devlet-i metbû'alarına iblâğı iltimas olunmuş ve bu bâbda aynı suretle teşebbüsâtta bulunmak üzere süferâ-i Osmaniyye'ye dahi tebligât-ı mukteziye icra edilmiş ve keyfiyet Ajans-ı Millî vasıtasıyla da neşr u ta'mim edilmiş idi.

Fi'l-hakika mârru'l-arz telgrafnâme suretinde zikredilen hâdisâtın vuku buldukları tarihler gösterilmemiş olmakla bu cihetlerin telgrafla mahallinden isti'lâmı ve fîmâ-ba'd bu gibi ahvâl vuku'unda vak'anın nerede ve hangi tarihte ve ne suretle cereyân etdiğinin sarâhaten iş'ârı hususlarının icab edenlere emr u tebliğ buyurulması menût-ı himem-i fahîmâneleridir. Emr u fermân.

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Şube: 2
Hususî: 50

Mahremdir

Hoşab dahilindeki aşâyire Ruslarla Ermeni çeteleri tarafından vuku bulan taarruza dair

Hariciye Nezâreti Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi Mühimme Kalemi'nden yazılan 4 Nisan [1]333 tarihli ve 95254/198 numaralı tezkire-i aliyyeleri cevabıdır:

Hoşab kasabası dahilindeki aşâyire Ruslarla Ermeni çeteleri tarafından bir suret-i fecî'ada vuku bulan taarruzun [1]332 senesi Kânûn-ı Sâni zarfında îkâ' edilmiş olduğu Bitlis Vilâyeti'nden cevaben vârid olan telgrafnâmede izbâr kılınmış olmakla beyân-ı malumât siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 29 Cumâdelâhir sene [1]335 ve fî 21 Nisan sene [1]333 / [21 Nisan 1917]

Dahiliye Nâzırı Vekili
(İmza)

HR. SYS, 2872/3_45, 46

62

**RUSLARIN ERZİNCAN'DAKİ MÜSLÜMAN AHALİYİ
TOPLAYARAK ERMENİ KOMİTELERİNE TESLİM ETTİKLERİ**

Erzincan'dan kaçarak Dersim yoluyla gelen Müslüman ahalinin, Rusların Erzincan'da bulunan Müslüman ahaliyi Ermeni komitelerine teslim ederek öldürttüğüleri ve mallarını yağmaladıklarını haber vermeleri üzerine söz konusu mezâlimin önünün alınması için gerekli teşebbüslerde bulunulması

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu

Başkumandanlığı Vekâleti

Şube: 2

Numara: 2961

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Kafkas Orduları Grubu Kumandanlığı'ndan aldığım 9/5/[13]33 tarihli telgrafda:

Erzincan'dan firar edebilerik Dersim tarîkıyla gelen İslâm ahalinin beyânâtına atfen Rusların bütün Erzincan'daki ahali-i İslâmiyeyi toplayıp Ermeni komitelerine teslim ve bunlar vasıtasıyla itlâf etdirdikleri, hetk-i ırz ve sair her gûnâ fezâhatin âşikâr bir suretde icra ve emvâl-i İslâmiyenin kâmilen yağma edildiği bildirilmekdedir. Rusların arzusıyla olduğunda şübhe olmayan bu mezâlimin önü alınması için teşebbüsât-ı devletleri neticesine intizâr olduğumuzu ma'rûzdur. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 20 Receb sene [1]335 ve fî 12 Mayıs sene [1]333 / [12 Mayıs 1917]

Başkumandan Vekili
Enver

HR. SYS, 2872/3_53

Ruslar tarafından Erzincan'da toplanarak tevkiif edilen Müslüman ahaliden 1.000 kişinin kafile halinde Terek köyüne götürüldüğü, oradan da bilinmeyen bir yere götürüleceklerinin haber alındığı

Osmanlı Ordu-yı Hümayûnu
Başkumandanlığı Vekâleti
Şube: 2
Numara: 3678

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Dersim ve Erzincan mıntıkasında muhbir ve mülteciler vasıtasıyla alınan malumât ber-vech-i âtî ma'rûzdur:

1- Ermeniler, muhtelif Rus kıta'ât-ı askeriyesinden toplanarak cebheye bir kıta'a hâlinde sevk edilmişler. Muhtelif kıta'âtdan Ermenilerin toplanmasından Ermeniler korkmuşlar. İstila edilen mahallerdeki Ermeniler, Rus ordusunda kıta'a hâlinde müstahdem olup Türkiye'den Rusya'ya iltica eden Ermeniler, bir teşkilâta tâbi tutulmadıklarından serseriyâne imrâr-ı hayat etmekte ve fırsat buldukça bilhassa ahali-i İslâmiyeye tecavüz etmektedirler.

2- Son hafta zarfında Ruslar, otuzdan kırk yaşına kadar olan bütün efrâdı terhis eylemişlerdir.

3- Rus Ordusu'nda sulh arzuları fevkalâde ziyadedir. Ordu, ikiye ayrılmıştır. Harb tarafdarlarının göğsünde kırmızı bir çiçek vardır. Harb tarafdarlarının ekserîsi Ermeni olup Rus ve Gürcüler pek azdır.

4- Ahali araziyi zer' etmiş olup sahipsiz tarlaları Rus efrâdı ekmektedir.

5- Erzurum'un üçde birindeki köylerin nısfı tahrîb edilmiştir. Ermeni rüesâsından Dikran ve Murad, Erzurum'da ikamet etmektedir. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

10 Şaban 1335 ve 1 Haziran 1333

Başkumandan Vekili
Enver

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti
Şube: 2
Hususî: 94

Mahremdir

*Ruslar tarafından Erzincan'da tevkif edilen ahali-i
İslâmiyeye karşı yapılan mezâlîme dair*

Hariciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Ruslar tarafından Erzincan'a toplanarak tevkif edilen İslâm ahaliden bin kişinin kafile hâlinde Tilek karyesine getirilerek oradan da bir semt-i mechûle sevk edileceklerine ve her bir mezâlîmi yapmakda olduklarına dair Mamuretülaziz Vilâyeti'nden vârid olan 30 Mayıs [1]333 tarihli telgrafnâme-nin sureti husûl-i malumât zımnında leffen tisyâr kılındığı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı, efendim.

Fî 13 Şaban sene [1]335 ve fî 4 Haziran [1]333

Dahiliye Nâzırı

Talat

**

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Mamuretülaziz Vilâyeti'nden alınan

30 Mayıs sene [1]333 tarihli telgrafnâme suretidir.

Dersim Mutasarrıflığı Vekâleti'nin 25 Mayıs sene [1]333 telgrafnâme-si sureti berây-ı malumât zîre naklen arz olunur:

Ruslar tarafından Erzincan'a toplanarak tevkif edilen İslâm ahalisinden bin kişi kafile hâlinde Tilek karyesine götürüldüğü ve iki-üç güne kadar bun-ların Erzurum'a doğru sevk olunacağı ve bu meselede malumât alan Şarkî

Dersim aşiretleri bu ahali-i İslâmiyeyi kurtarmak fikriyle Tilek karyesinde veyahud sevk olunacakları esnada yollarda Ruslara taarruz etmek üzere hazırlık görerek milisleri de göndermek ve kendilerine iltihak ettirmek için âdem-i mahsus i'zâm kılınmış ise de şimdilik taarruz emri olmadığından milislerden gönderilemeyeceği ve Tilek karyeli Hayrullah Efendi'nin ifadesine nazaran bin kişi kadar İslâmları kabile hâlinde mezkûr karyeye getirdikleri ve üç güne kadar mahall-i mechûle sevk edecekleri ve her bir mezâlîmi yapmakda oldukları cihetle kurtarılması ve Ruslar ... ile Zini Gediği'ne yarım saat bir mesafeye asker çıkardıkları ve çadır rekz etmiş oldukları Kalkan'dan alınan muhaberâtdan anlaşılması ve keyfiyet Garbî Dersim Kumandanlığı'na tebliğ kılınmış olmakla arz-ı malumât olunur.

[4 Haziran 1917]

HR. SYS, 2872/3_55, 56, 57

64

**RUS ORDUSU'NDA BULUNAN ERMENİ
ASKER VE SUBAYLARININ TAMAMININ
KAFKASYA CEPHESİ'NDE GÖREVLENDİRİLDİKLERİ**

Rus Ordusu'nda bulunan Ermeni asker ve subayların tamamının memleketlerini müdafaa etmek üzere Kafkasya Cephesi'ne sevk olunduıkları ve bunların Ermeni ordusunun teşkil yeri olan Tiflis'e ulaştıklarına dair Lausanne gazetesinde haberler yayımlandığı

**Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye
Cenevre Başşehbenderliği**

Umumî: 3122

Hususî: 379

Hulâsa: Gazete maktû'ları takdim kılındığına dair

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Devletli efendim hazretleri

Rusya Ordusu'ndaki Ermenilerin kâffesinin Kafkas Cebhesi'ne sevki-
ne karar verildiğine ve Ermeni zâbitânın mahallü'l-maksûda azîmet etmek

üzere Odesa'ya ve Tiflis'e muvâsalat eylemiş olduklarına dair *Gazette de Lausanne*'ın 31 Ağustos sene [1]917 tarihli ve 239 numaralı nüshasında görülen fıkra ile "Türk Sosyalistleri ve Ermenistan" ser-levhasıyla *Journal de Genève*'in 31 Ağustos sene [1]917 tarihli ve 240 numaralı nüshasında neşrolunan makalenin ve "Panislâmizm ve Panarabizm" unvanıyla *Tribune de Genève*'in 30 Ağustos sene [1]917 tarihli ve 208 numaralı nüshasında münteşir makalenin maktû'ları leffen takdim kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 12 Zilkade sene [1]335 ve fî 31 Ağustos sene [1]917

Cenevre Başşehbenderliği'ne memur
Selanik Başşehbenderi
Kâmil

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Şube-i Mahsusa
Numara: 37
Tarih: 26 Eylül sene [1]333

Ermeni asker ve zâbitleri hakkında

Hariciye Nâzırı Ahmed Nesimi Beyefendi
Hazretleri'nden Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesi'ne

Rus Ordusu'nda istihdam edilen bi'l-cümle Ermeni efrâd-ı askeriye ve zâbitânının Rus işgali altında bulunan memleketlerini müdafaa etmek üzere Kafkasya cebhesine sevk edilmeleri için Rus Hükûmet-i muvakkatesinden müsaade-i mukteziye istihsâl edildiği ve mezkûr zâbitânın Ermeni Ordusu'nun mahall-i teşkili olan Tiflis'e muvâsalat eyledikleri *Gazette de Lausanne*'ın 31 Ağustos sene [1]917 tarihli nüshasında Tiflis'de çıkan *Horizon* gazetesinden naklen münderic bulunduğu ma'rûzdur. Ol bâbda.

[26 Eylül 1917]

HR. SYS, 2885/6

**CENEVRE'DE YAYINLANAN LA TRIBUNE DE GENEVE
GAZETESİNDE RUSYA'DAKİ ERMENİLER İÇİN BİR ÜLKE
KURMA ÇABALARINA İLİŞKİN MAKALELER YAYINLANDIĞI**

Cenevre'de neşredilen La Tribune de Genève gazetesinin 3 Kasım 1917 tarihli nüshasında, Ermenistan'ın istiklâl ve geleceğinin İtilâf Devletleri'nin elinde olduğu, İrlanda Nasyonalist Partisi Başkanı O'connor'un Rusya ve Türkiye'deki Ermenilerin birleşerek büyük bir Ermenistan teşkil edeceklerine dair açıklamalarda bulunduğu ve Rusya'daki Ermenilerin 150 bin kişilik bir ordu teşkil ederek Rus Ordusu'yla yanyana Türkiye'de kalan topraklarını kurtarmak için harp edeceklerine dair makalelerin yer aldığı

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye
Cenevre Başşehbenderliği
Umumî: 3369
Hususî: 491

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Devletli efendim hazretleri

Cenevre'de intişâr eden *La Tribune de Genève* gazetesinin 3 Teşrîn-i Sânî sene [1]917 tarihli nüshasında Türkiye'ye aid neşrettiği fıkârâtın hulâsaları ber-vech-i zîr arz olunur:

1- "Ermenistan'ın İstikbali" ser-levhalı Cenevre Ermeni Kolonisi'nin tebliğinde: "Ermenistan'ın âtîsi ve istikbali Düvel-i İtilâfiye'nin elindedir. Bu devletlerle müzâkere etmek hakkı Ermeni milletinin Paris'de bulunan resmî hey'et-i murahhasasına aid bir keyfiyettir. Hiçbir Ermeni'nin münferiden bu bâbda beyân-ı mütâlaa etmeğe salâhiyet ve hakkı yoktur." deniliyor.

2- "Ermenistan Lehinde Bir Arzu" unvanlı fıkârada İrlanda Nasyonalist Fırkası Reisi O'connor'un Rusya ve Türkiye'deki Ermenileri birleştirerek bir büyük Ermenistan teşkili hakkında beyânâtda bulunduğu tezkâr olunuyor.

3- "Tiflis'den İş'âr" ser-levhalı fıkârada Rusya'daki Ermenilerden mürekkep yüz elli bin kişilik bir ordu teşkil olunduğu ve bu ordunun Ermenistan'ın Türkiye'de kalan kısmının tahlîsi için Rus Ordusu'yla birlikte yanyana harb edeceği söyleniyor. Rusya Hükûmet-i muvakkatesi Komiseri Harlamof'un Ermenilere muâvenet etmek Rus demokratları için bir vazife olduğunu ve

serbest bir Ermenistan'ın teşekkülü Rus Ordusu'nun muvaffakiyetlerinden birisi olacağını söylediği zikrolunuyor.

4- "Usul-i Meşrûta" unvanlı fıkra da Muhammere emîrinin bir meclis-i meşveret teşkil eylediği ve kabâil ve urbânın işbu meclise iştirak eylemiş oldukları ve usul-i Meşrutiyetin Irak'da tatbik edilmeğe başlanmasına İngilizlerin Irak cebhesinde muvaffakiyetleri sebebiyet verdiği söyleniyor. Zikrolunan fikarâtın maktû'ları leffen takdim kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 16 Muharrem sene [1]336 - Fî 3 Teşrîn-i Sâni sene [1]1917 / [3 Kasım 1917]

Cenevre Başşehbenderliği'ne memur
Başşehbender
Kâmil

HR. SYS, 2885/19

66

**RUS MÛLÂZIM NİKOLA'NIN,
RUSLAR İLE ERMENİLERİN ERZURUM'U İŞGALİ
ESNASINDA YAPTIKLARI ZULÜMLERİ ANLATAN MEKTUBU**

36. Kafkas Fırkası'na iltica eden 156. Alay'ın 12. Bölük Kumandanı Mülâzım Nikola'nın Rus ve Ermenilerin Erzurum'u işgali esnasında yaptıkları zulümler ile Ermenilerin millet olarak ne gibi özelliklere sahip olduklarını anlatan mektubu

**Osmanlı Ordu-yı Hümayûnu
Başkumandanlığı Vekâleti**

Üçüncü Ordu Kumandanlığı'ndan mevrûd

4/10/[13]33 tarihli Şube: 1, Kısım: 3 ve 939 numaralı tahrirât suretidir.

2/9/[13]33'de Otuz Altıncı Kafkas Fırkası'na iltica eden Yüz Elli Altıncı Alay'ın On İkinci Bölük Kumandanı Mülâzım Nikola'nın Ruslar ve bilhassa Ermenilerin Müslümanlar aleyhinde tatbik eyledikleri fecâyî' ve şenâ'at hakkında şâyân-ı dikkat görülen ifadâtı aynen ber-vech-i zîr ma'rûzdur:

Mûmâileyhin bu bâbda Rusça olarak ayrıca yazdığı kâğıd da melfûfen takdim kılınmıştır.

"Sarıkamış harekâtı esnasında Rusya dahilindeki Müslümanlarda görülen harekât-ı iğtişâşkârânedan dolayı Elizabetpol'de, Bakü'de, Ahışa'da ve daha birçok mahallerde Müslümanlar Kazaklar tarafından katliâm edilmişlerdir.

Şimdi Rus Ordusu'nda Ermeniler mansûr bir vaziyette bulunmaktadırlar. Bunlar muharebe esnasında ekseriya geriye kaçıp köylerde istirahat ederler. Yalandan hasta olurlar, kendi kendini vururlar. Fakat yağma fırsatını asla kaçırmazlar. Düşman ric'at ederse derhal ileriye gelip ellerine geçen tüfenk bomba ve saireyi toplar ve saklarlar. Gerek Türk ve gerekse Rus cenazelerini soyarlar.

Bidâyet-i muharebede Horasan'da Otuz Dokuzuncu Fırka'dan bir alayın altı makineli tüfengini çalmışlar ve toprak altına gömmüşlerdi. Taharriyat neticesinde bu tüfenkler meydana çıkarıldı, fâilleri divan-ı harbe verilmek üzere geriye gönderildi.

Ermeniler Türkçe bildikleri için Erzurum'da kendilerini Kafkasya Müslümanı diye takdim ederek eksik olmayan tecavüzlere karşı daima himayeye muhtac olan zavallı Türklere kız alıyorlar ve ba'dehû adi nizâ' ve bahanelerle biçareleri tatlık ediyorlar.

Gerek şehir ve gerek köylerde ahaliden bilhassa Müslümanlardan aldıkları şeyin parasını vermezler. Hücrâ mahallerde ve köylerde namusa tecavüzleri her zaman görülür. Hatta hâl-i asayişde bile Erzurum'un kenar mahallerinde birkaç kere bu gibi harekât-ı namus-şikenânedeki bulunmuşlar, fakat yakayı ele verenler tecziye edilmişlerdir.

Bunların köylerdeki etvâr u harekâtı mürüvvet-i insaniyete sığamaz. Erzurum'da odun bahâlî olduğu için geçen kış Ermeniler Müslüman köy evlerini yıkarak ağaç ve kirişlerini şehre götürüp satıyorlardı. Bu kirişler yalnız sekencesi muhâceret eden evlerden sökülüyordu. Ermeniler bir köye gidiyor lâ-ale't-tayin bir eve girerek sahibine veya sahibesine bu odayı bana ver diyor veyahud evin halkını tamamıyla dışarıya çıkarıyor, bir-iki gün oturuyor, ondan sonra damını sökerek yine aynı hânenin kağnısı ile şehre götürüp satıyorlardı.

Güzel Müslüman kızlarını veya gelinlerini, "Sen evvelce Ermeni idin". diye yakalayıp götürüyorlar, eğer kız veya kadın, Ermeni değilim diyecek olursa darb ve tehdid ediyorlar. Şâyed bunlardan bazıları hükûmete şikâyet etmek fırsatını bulabilirse, hükûmet ellerinden alarak ailesine teslim ediyor.

Ermeniler köylerde ne gibi mezâlim yaptığına intikal edebilmek için nefs-i Erzurum'da ihdâs etdikleri vekâyi'-i fecî'a ve hacîleden bazılarını zikretmek kâfidir.

Geçen sene Haziran'da Müslüman kıyafetinde birkaç kişi bir-iki tüfenk ve bir mitralyözle Kars kapısı civarındaki yüksekçe bir evin üzerine çıkarak buradan Erzurum mevki'-i müstahkemi kumandanı olan generalin ikametgâhına ateş etmeğe başladılar. Tabî derdest edildiler. Bunlar kendilerinin Müslüman olduklarını ve din ü devlet uğrunda her fedakârlığı yapacaklarını, bütün Müslümanların isyan ederek Rusları perişan edeceklerini, maksadlarının te'mini için lüzumundan fazla asker ve esliha olduğunu bir tavr-ı mütecellidâne ile söylediler. Ruslar bunların harekât ve ifadelerinden tedhîş etdiler. O sırada Erzurum'da bulunan bir(?) Katerina Goravsky Bölüğü(?) serî'an Müslüman evlerinin taharrîsine başladı. Ermeniler de güya silahları meydana çıkarmak, taharrî edilecek mahalleri göstermek için rast gelen evlere girdiler, bütün şehri yağma etdiler. Para, gerdanlık, kemer, bilezik, halı, kumaş ne buldularsa götürdüler. Birçok nisvânın namusuna tecavüz etdiler. Neticede kalemtraş ve ekmek bıçağından başka bir şey zuhur etmedi. Taharriyât nihayet bulunca bazı Müslümanlar toplanarak kumandanın nezdine gitdiler, talandan tecavüzlerden şikâyet etdiler. Kumandan Ermenilerin yedindeki emvâl-i mağsûbeden bir kısmını istirdâd ve ashâbına iade etdirdi ve Türklerin arzusu üzerine kumandanın karargâhına ateş açanlar Türkler ile muvâcehe edildi. Şakîlerden birinin vaktiyle Erzurum'da kuyumculuk eden bir Ermeni olduğu anlaşıldı.

Erzincanlı ve Trabzonlu iki Müslüman da diğerk ikisinin Ermeni olduğunu isbat etdi. Bunun üzerine Rus Hükûmeti Erzurum'da bulunan bütün Ermenilerle civarda bulunan Türkiye Ermenileri'nden birçoğunu geriye teb'îd etdi. Silah isti'mâl eden mezkûr eşhâsa ne yapıldığını iyi bilmiyorum.

Erzurum civarındaki köylerde Rus kıta'âtı bulunuyor. Bu köylerden birinde (tarife nazaran Kân köyüdür) Ermeniler geceleyin bir Rus nevbetçisini öldürürler. Cenazeyi parça parça ederek sabahleyin bir çuval derûnunda olduğu hâlde bir Müslüman hammala verirler. Müslüman ve eşraf-ı memleketden olan belediye reisinin evi önüne bırakmasını tenbih ederler. Hammala yolda iki Rus neferi tesadüf eder. Bunlar çuvalda ne olduğunu sorarlar. Hammal içinde ne bulunduğunu bilmediğini, götürüp belediye reisinin evi önüne bırakacağını ifade eder. Neferler, çuvalı açmasını, içinde kendilerine yarayacak şeyler varsa parasıyla almak arzu ettiklerini söylerler. Tabî hammal kendine aid olmadığı için muvâfakat etmez. Neferler: "Sen bize satmak istemiyorsun, götürüp Müslümanlara satacaksın!" diye çuvalı indirirler ve açarlar. Hammal tevkif edildi, fakat netice-i tahkikâtda, kâtilerin Ermeni oldukları anlaşıldı ve divan-ı harbe verilmek üzere geriye gönderdiler.

Erzurum'da Rusların muhalefet ve mehmâ-emken dikkatine rağmen bidâyet-i istilada mühim yağma ve kıtâl yapıldı. Tasavvurun fevkinde şenâ'atler irtikâb edildi. Namusuna tecavüz edilmedik bir-iki yüz kız ancak kaldı desem mübâlağa etmemiş olurum. Ez-cümle şu vak'ayı asla unutamam. Ermeniler Erzurum'un cenûbunda bir mahallede bir eve giriyor. Genç bir vâlideyi bir direğe, pederi de diğer direğe, bağlıyorlar. Bunların bir yaşında olan çocuğunu sofa ortasına çakdıkları kazığa geçiriyorlar.

Çocuğun cenazesini ben bizzat gördüm. Çocuğun vâlidesi tecennün etmişti. Erzurum'da serseriyâne geziyordu. Kocasını bu hâlimden dolayı kadını evine almak istemiyordu. Fakat hükûmet icbâr etdi.

Bizim alayla Hasankale'ye gideceğimiz sıra kasabanın şarkında yol üzerinde tesadüf ettiğim insanlık için silinmez leke olan şenî' bir manzarayı maa'l-kerâhe söyleyeceğim. Güzel olduğu anlaşılan genç bir Türk kadını mahall-i nisvietine kocaman bir kazık çakılmış olduğu hâlde yerde yatıyor idi. Biz bu hacîl cenazeyi nazara çarpmayacak kadar yolun uzağına götürdük, bıraktık.

Ermenilerin bu harekâtı eser-i kin olmakdan ziyade muktezâ-yı tînetleridir. Rus Ordusu'nda ne kadar yolsuzluk olduysa hemen kâffesini Ermeniler yapmışlardır. Bir nizâ', bir sirkat, bir katl, bir fuhuş vuku bulsa beheme-

hâl taraf-ı mütecâviz Ermeni'dir. Ruslar da bu fikirdedir. Herhangi bir Rus'a, hatta Kazak'a Türk ile Ermeni mukayese etdirilse Türk'ü on kere daha mülâyim, medenî ve şâyân-ı hürmet bulur. Ermenilerin bu hâllerinden bîzâr olan Kazaklar şâyed bir Ermeni'ye تنها mahalde tesadüf eder ve yakalanmayacağını aklı keserse hemen öldürür. Rus Ordusu'nda Ermeniler hakkında bilâ-istisnâ şu tel'îni işidirsiniz: "Армяни вы чермы" (Armyani vıy Çertyı).

Bu bâbda istihsâl olunacak diğere malumâtın peyderpey nazargâh-ı devletlerine takdim kılınacağı ma'rûzdur.

**

İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi Fotoğrafhânesi'nin soğuk damgasını hâvî fotoğrafı edilmiş Rusiyyü'l-ibare üç kıt'a varakanın tercümesidir.

Bir numaralı varakanın muhteviyatı (aynen):

1- Harbden firar edenler kimlerdir?

- Ermenilerdir.

2- Kendi elleriyle kendilerinin şehâdet parmaklarını kat' edenler kimlerdir?

- Ermeniler.

3- Yekdiğerinin yumuşak kalça etlerini mahsus yaralayanlar kimlerdir?

- Ermeniler.

4- Meydan-ı harbde maktûlen, meyyiten yerlere serilenlerin ecsâdını araşdırarak üst başlarındaki işe yarar eşyaları aşırınlar ve bunların çizmelerini ayaklarından çıkarıp alanlar kimlerdir?

- Ermeniler.

5- Rus Ventofka tüfenklerini topraklara gömenler kimlerdir?

- Ermenilerdir.

6- Mensubu buldukları alayların, taburların makineli tüfenklerini aşırıp toprak altına gömenler kimlerdir?

- Yine Ermeniler.

7- Erzurum şehrinde gizlice Osmanlı Türk ailesi miyânına dalarak büyüklerini, küçüklerini kılıçdan geçirip nefs-i vâhid bırakmayan kimlerdir?

- Ermenilerdir.

8- Muhadderât-ı bâkirâtın kısm-ı küllîsinin perde-i namuslarını hetk edenler kimlerdir?

- Ermeniler.

9- Kendi iş güçleriyle meşgul bulunan müsâlemet-perver ahalinin süt ve yoğurtlarını, yumurta ve tavuklarını gasben ellerinden çekip alanlar kimlerdir?

- Ermeniler.

10- Mezkûr merkez-i vilâyete merbût ve mülhak bulunan köy ahalisinin, o emniyet ve asayişle yaşayan zavallıların ev barkı yağma ve mâ-melekinin kendi köy arabalarına yükleterek yakındaki kahvehânelere nakledip orada istihlâk edenler kimlerdir?

- Ermeniler.

11- Rus askerlerinden ellerine para geçenlerden bazıları vakit geçsin diye zenpâreliğe kalkışdıklarına vâkıf olan Ermeniler bunları takib ederler. Geceleyin onların uykuya daldıkları zaman oraya girerek birini kesmeğe kalkışırken uyanarak bağırmaları üzere mahall-i hâdisede yakalanmışlardı, bunlar kimler idi?

- Yine Ermeniler.

12- Erzurum şehrindeki Alexandrofsky Caddesi'ne iğneli tüfenkler çıkararak askerlerimize ateş açmışlardan, bunlardan yakalananlarının hüviyetleri soruldukda Türk oldukları iddiasında bulunmuşlardı. Şu hâdiseden dolayı bütün ahali ile beraber orada ârâmyâb olan Katerinograd Alayı taharrî edilmişdi ve kimsede esliha-i memnû'a zuhur etmemişdi. Taharrî esnasında külliyyetli altun ve gümüş mevâd zâyi olmuşdu. Bütün bu eşya da muahharan Ermenilerin ellerinde zuhur etmiştir. Türk unsurundan oldukları müdde'âyâtında bulunan merkûmların Ermeni milletinden oldukları Erzurumlular tarafından te'yid edilmişdi. Bu gibi işlerin müsebbibleri de yine cebheye sevk olunan Ermeniler olmuşdur.

13- Şehrin haricinde Ermeni meskûn bir köyde bir neferin itlâf edildiği ve kaç Osmanlıların da orada tuzağa düşürüldüğü ve mütecâsirlerin müteâkiben orada derdest edildiği malumdur. Bunlar da kezâ Ermeni.

Şu satırları kaleme alan askerî zâbiti: Sâbık Dördüncü Bölük Kumandanı el-hâletü hâzihî Birinci Kolordu 39. Fırka 156. Elizabetpol Livâsı'nın alay zâbitânından

[4 Aralık 1917]

**A. Nikolay Alexandroviç
Diyaseldzi**

HR. SYS, 1881/17

67

**KAFKASYA CEPHESİNDE
RUS KUVVETLERİNDEN BOŞALAN MEVZİLERİN
ANLAŞMAYA AYKIRI OLARAK ERMENİ VE GÜRCÜ
KUVVETLERİ TARAFINDAN İŞGAL EDİLMEME BAŞLANDIĞI**

Tiflis'de Ermeni ve Gürcülerin ordu teşkil ederek Kafkasya Cephesi'nde Rus kuvvetlerinden boşalan mevzileri anlaşmaya aykırı olarak işgal etmeye başladığı haber alındığından bu durumun Brest-Litovsk'daki Rus murahhasları nezdinde protesto edilmesi

**Bâb-ı Âlî
Sadâret-i Uzmâ
Umûr-ı Mühimme Kalemi**

Suret

Brest-Litovsk'da İzzet Paşa Hazretleri'ne

Âtîdeki hususu mevzû'-ı bahs buyurmanızı rica ederim:

1- Ermeniler Rus cebhesi gerisinde ahali-i İslâmiye'ye karşı mütemâdiyen zulüm ve i'tisâfâtta bulunuyorlar.

2- Tiflis civarında kuvvetli Ermeni ve Gürcü kıta'âtının cüz'-i tâm hâlinde teşkil edilmekte olduğu hakkında malumât-ı mevsûka mevcuddu[r]. Binâenaleyh Ruslarla sulh yapıldıktan sonra Ermeni ve Gürcülerin Rus mevzilerini işgal ederek her tarafda bize karşı harekât-ı hasmânede bulunacakla-

rına artık şübhe yokdur. Halbuki Mütâreke şerâiti muayyen hatt-ı fâsıl ile bi-zi ahalimizi muhafaza etmekden ve bu teşkilât-ı cedîdeyi bir kuvve-i muharibe iktisâb etmezden akdem taarruzla dağıtmakdan men' ediyor. Ermeni ve Gürcülerin şu harekât-ı bâğıyânelerine bir nihayet vermek ve Mütâreke'ye iştirak etmiş olan hükûmâta karşı efkâr-ı muhâsamatkârâne perverde eden bu gibi cüz'-i tâmların Mütâreke esnasında teşekkül edememesine çalışmak fikrimce Rus Hükûmeti'nin vazifesidir. Bu bâbdaki nokta-i nazarlarını anlamak üzere meseleyi Rus murahhaslarına iblâğ buyurmanızı ve şâyed kendi askerleriyle bu fenalıkların önüne geçecek ve bu teşkilât-ı cedîdeyi men' edecek vaziyetde değıllerse cebhemizde vâsi' mikyâsda serbestî-i harekât talebine mecbur bulunduğumuzu da ilâve etmenizi rica ederim. Bâ-husus tarafeyn oldukları yerde kalmağa mecbur iken Rusların kendi kıt'alarını geri çekerek cebhe gerisinde bize karşı yeni bir düşmanın teşekkül etmesi Mütâreke şerâitinin ruhuna tevâfuk etmez. Teşebbüsât-ı devletlerinin netâyicinden serî'an malumât vermenizi rica ederim.

19/01/[13]34

Enver

Aslına mutabıktır.

Fî 28 Kânûn-ı Sâni sene [1]334
Sadâret Umûr-ı Mühimme Müdüriyeti

**

Bâb-ı Âli
Sadâret-i Uzmâ
Umûr-ı Mühimme Kalemi
Umumî: 337529
Hususî: 27

*Ermeni ve Gürcülerin uygunsuz ahvâline
nihayet verdirilmesi hakkında*

Hariciye Nezâreti Vekâlet-i Celîlesi'ne

Devletli efendim hazretleri

Tiflis'de Ermeni ve Gürcülerden mürekkebe mühim kuvvetde kıta'ât teşkil edilmekte olduğu ve Kafkas Cebhesi'nin muhtelif yerlerinde Rus kı-

ta'âtı geri çekilirken Ermeni ve Gürcüleri mahallerinde terk etmekte oldukları ve mezkûr Ermeni ve Gürcü kıta'âtının el-yevm Rus mevzilerini teslim almak üzere peyderpey Kafkas Cebhesi'ne sevk edildikleri anlaşıldığından ve bu hâl şerâit-i Mütâreke ile gayr-ı kâbil-i te'lif bulunduğundan bahisle bu misillü uygunsuzluklara nihayet verilmesi zımında Rusya Hükûmeti'nin Brest-Litowsk'daki murahhasları nezdinde teşebbüsât-ı lâzime icrası hakkında Başkumandanlık Vekâlet-i Celîlesi'nden vârid olan 23 Kânûn-ı Sâni [1]334 tarihli ve 452 numaralı tezkire ile melfûfunun suretleri matviyyen taraf-ı devletlerine gönderilmiş olmakla iktizâsının ser'ân ifa ve neticesinin inbâsi siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

15 Rebûlâhir [1]336 ve 28 Kânûn-ı Sâni [1]334 / [28 Ocak 1918]

Sadırazam Vekili nâmına
Müsteşar
Emin

HR. SYS, 2368/3

68

**RUS KUVVETLERİNİN DOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE
İŞGAL ETTİKLERİ YERLERİ TESLİM ALAN ERMENİ VE
GÜRCÜ ASKERİ BİRLİKLERİNİN KATLIAMLARINI
ÖNLEMELER İÇİN TEDBİRLER ALINMASI GEREKTİĞİ**

Doğu Anadolu Bölgesi'nde işgal ettikleri bölgelerden çekilen Rus kuvvetlerinin buraları Ermeni ve Gürcülerden kurulu askerî birliklere teslim ettikleri, bu birliklerin Müslüman ahaliyi katliâma girişmeleri sebebiyle Rus birliklerinin bölgeyi ya Osmanlı Ordusu'na teslim etmesi veya Rusların katliâmları önlemek amacıyla bölgede yeterli kuvvet bulundurmaları hususunda Brest-Litowsk'daki Rus murahhaslarıyla görüşmelerde bulunulması gerektiği

**Ambassade Impériale Ottomane
à Berlin**

S. E. Enver Paşa, Constantinople
à S. a. Talat Paşa, Brest-Litowsk
le 20 Ocak 1918

19/1/[13]34. Arazi-i meşgûledeki tebaa-i Osmaniyeye karşı Ermenilerin yapmakda oldukları mezâlîme bir nihayet vermek için Üçüncü Ordu-

dan Kafkasya Orduları Başkumandanlığı'na yazılan mektuba General Prjevalskiy:

Madde 1

Kumandam altındaki ordular tarafından hakk-ı harb olarak işgal edilmiş olan vilâyetlerdeki ahali-i İslâmiye'ye karşı Ermeniler tarafından icra edildiği bildirilen mezâlim hakkında hemen tahkikât-ı amîka ve mûşikâfâne-ye ibtidâr kılınmış ve aynı zamanda mezkûr vilâyetler Osmanlı tebaasına karşı vuku'u muhtemel her nev' mezâlim-i şedîdenin vaktiyle men'i esbâbını istikmâl için tedâbir-i mühimme ve şedîde ittihâzı hakkında işbu vilâyetler Murahhas-ı Umumîliği'ne evâmir-i serî'a i'tâ kılındığı tarzında cevap verilmiştir. Bu cevabı bir vesile ittihâz ederek mütemâdiyen muhbirler istihdamıyla nerelerde tebaamıza karşı mezâlim yapıldığı haber alınırsa bundan bahisle hemen karşısında bulunan Rus kumandanına ve bir suretini General Prjevalskiy'e bildirilmesi Üçüncü Ordu kumandanına emredildiğini arz ederim.

Enver

**

**Ambassade Impériale Ottomane
à Berlin**

Edhem Bey, Berlin

à S. a. Talat Paşa, Brest-Litowsk

le 29 Ocak 1918

Üçüncü Ordu'dan son alınan malumâtı hulâsaten arz ediyorum:

123'üncü Rus Fırkası isyan ederek silahlarla memleketlerine terhislerini talep ve fimâ-ba'd harb etmeyeceklerini ve be-tekrar harbe sevk olunurlarsa yedlerindeki silahlarla buna mâni olacaklarını beyân etmişler ve bu suretle memleketlerine gitmişlerdir.

Ardasa, Kürtün, Trabzon, Sürmene, Rize ahali-i İslâmiyesi çeteler hâlinde Ermeni ve Rum tecavüzâtına karşı hareket etmektedirler. Kürtün havâlisinde İslâmlardan bir hükûmet-i muvakkate teşekkül etdi. Bunlar haklarını kendileri te'min etmektedirler. Batum'dan alınan haberlere göre Rus askeri-

nin Batum'dan çekildiği ve Batum'un Gürcü askerlerine teslim edildiği ve Hilâfet-i İslâmiye'ye merbûtiyetini arzu eden Batum, Açar, Arduh havalisi hâl-i isyanda olduğu ve Trabzon ile Hopa arasında hiçbir Rus kıt'ası kalmadığı gibi Batum'a da sevkıyâtın arkası kesildiği anlaşılmaktadır. Ruslar çekilirken Rum ve Ermeni ahalisini teslîhe devam etmekte idirler. Evvelki telgrafında da arz eylediğim vechile Ruslar bu suretle ordularını Kafkas ordumuz cebhemizden çekmekte ve boş kalan yerlerde müteşekkil Ermeni ve Rum çetelerinin İslâmlara karşı mezâlim ve i'tisâfa karşı bilâ-mâni şiddetle devam eylemelerini mûcib olmaktadır. Mesela Sivas ma'hûd Ermeni çete reislerinden Murad Erzincan'da topladığı bin kişi ile icra-yı hükûmet ve arzusuna göre hareket eylemektedir. Bunun gibi müte'addid yerlerde teşekkül eden Ermeni ve Rumların i'tisâfâtına karşı müdafaa-i nefis için Müslümanların da silaha sarılarak çete teşkil etmişler ve tecavüzât-ı vâkı'aya mukabeleye başlamışlardır. Müsâdemât-ı mezkûreden gerek Müslümanlar ve gerek Ermeni ve Rumlar bi'n-netice mahv ve dûçâr-ı felâket olacaklardır. Bu hâle mâni olmak ve ahvâl ve vaziyet-i hâzıraya göre hareket edebilmek hükûmet-i hâzıranın yed-i iktidarında değildir. (Kuvvet-i hâkime olarak Rus Hükûmet-i icraiyesi olan isyan ve firar suretleri) leylem cebheyi terk etmiş ve efrâdı kendi memleketlerine gidip dağılmış ve bu yüzden memâlik-i müstevleyede asayiş ve emniyet kalmayarak mukâteleye geçmiştir. Bu hâle seyirci kalmak hissiyât-ı insaniyeye tevâfuk etmediği gibi kendi aile ve çocuklarını Ermeni ve Rumların tecavüz-i zâlimânesinden kurtarmak kaydıyla mensubîn ve akrabalarını hemen bu memleketlerde bulunan Üçüncü Ordu efrâdı da kıt'alarını terk ederek dağılmak gibi tehlikeli bir teşebbüsde bulunabilirler ve bu suretle o tarafa firara başlarsa bizim için vahim bir vaziyet tevîd eder. Binâenaleyh Brest-Litovsk'a avdet-i sâmîlerinde Rus murahhaslarına kendilerinin istila eyledikleri aksâm-ı memâlikimizde cereyân eden bu hâle çare-sâz olmak üzere hemen memâlik-i müstevleyeyi tekrar işgalimize muvâfakat etmelerini teklifini istirhâm eylerim. Ruslar sâlifü'z-zıkr ahvâl-i müessifeye mâni olmak için tekrar Üçüncü Ordu cebhesine kuvvet sevkinden tamamen acizdirler. Her ne kadar takib eyledikleri prensip itibarıyla Ermenilere istiklâl vermek lâzım geleceğini dermiyân ederlerse de bunun tabiî bizim memleketimizde değil kendilerine aid ve bizim ile alâkası olmayan menâtıkda tatbiki icab eder. Hem

de kendi memleketlerinde kıtâlden başka bir neticeye müncer olmayan bu ahvâl ile memâlikimizi ziyade harâba sevk ediyorlar.

Ruslar bu tekliflere muvâfakat etmedikleri takdirde gerek Üçüncü Ordu'daki efrâdın itaat ve intizamını muhafaza ve Ruslar boşalttıkları memâlikimizdeki İslâmların hayat ve emvâlini himaye için orduyu ileri almağa mecburum. Bu harekete iştirak için el-yevm Romanya'da bulunan On Beşinci Fırka'yı da ber-vech-i iş'âr denizden ordu mıntikasına nakletmek mümkündür. Ordunun mecburî olacak olan bu hareketi her ne kadar Mütâreke ahkâmına tevâfuk etmeyecek ise de Ruslar hayli vakitden beri cebhemizde kıta'ât-ı cesîmeyi geri çekerek şimâlî Kafkasya ve diğer mahallere sevk ve Ermeni kıta'âtı teşkil ve Kafkasya dahilinden Ermeni taburları sevk ederek ahkâm-ı mezkûreyi bizden çok evvel fesh eylemişlerdir. Murahhas Zeki Paşa'ya da malumât vererek bu bâbda Alman Karargâh-ı Umumîsi'nin fikir ve mütâlaasını da sorduk. Avdet-i sâmilere intizâr ederim. 3'üncü ve 2'nci Ordu bugünkü vazifeyi yapabilecek vaziyettedirler. Ermeni ve Gürcüler tamamen teşekkül etmeden bu işe bir nihayet verilmelidir.

Enver

**

**Ambassade Impériale Ottomane
à Berlin**

**S. E. Enver Paşa, Constantinople
à S. a. Talat Paşa, Brest-Litowsk
le 3 Şubat 1918
Numara: 22**

Üçüncü Ordu'dan bugün gönderilen rapor âtîdeki malumâtı veriyor:

Firar ederek ordumuza iltica eden altı neferle bir başıbozukun ifadelerine nazaran Bayburd, Kelkit'de ellişer neferden başka Rus görülmemiştir. Rus kıta'âtının bir kısmının Sivastopol ve Odesa'ya gönderildiği işidilmiştir. Perakende bir hâlde çekilen Rus piyade ve topçu kıta'âtı kolbaşısına Kânûn-ı Evvel evâsıtında en nihayetdeki kıta'ât Bayburd civarındaki iki köyün camileri ihrâk edilmiştir. Garbî Dersim Kürdlerinden Hüseyin Ağa sekiz yüz nü-

fus Müslümanı Ermenilerin ellerinden kurtarmışdır. Bu malumât üzerine geri giden Rus asâkir-i muntazamasıyla temas hâsıl edilecektir. Kıta'âtı ileri sürmesini ve Ermeniler tarafından îkâ' edilen bu mezâlîme mâni olmasını Üçüncü Ordu'ya emrettim.

Enver

**

**Ambassade Impériale Ottomane
à Berlin**

**S. E. Enver Paşa, Constantinople
à S. a. Talat Paşa, Brest-Litowsk
le 4 Şubat 1918
Numara: 24**

Telgrafnâme suretidir.

Üçüncü Ordu'dan gelen son telgraf ile bugün mezkûr emri aynen bervech-i âtf arz ediyorum.

Enver

Suret

Ermeni mezâlîmine dair bu kere de elde edebildiğim vekâyi'i hâkî Rus Kafkas Orduları Başkumandanı General Prjevalskiy ile Rus Kafkas Orduları Kumandanı General Odichelidze'ye yazdığım mektubların birer suretini aynen berây-ı malumât arz eyliyorum.

3 K.

Vehib

Suret

General Odichelidze'ye yazılan suretdir:

Rus orduları işgal-i askerîsi altında bulunan Memâlik-i Osmaniyye'de mütemekkin İslâmlara karşı Ermenilerin icra ettikleri cinayât ve şenâ'ate dair bu defa da dest-res olduğum vekâyi' Rus Kafkas Orduları Başkumandanı General Prjevalskiy cenâblarına takdim ettiğim tahrirât ile semâ'-ı ittîlâ'ına

vaz' ettiğim işbu tahrirâtın bir suretini de zât-ı asîlânelerine göndermekle biçare kalan Osmanlı ahali-i İslâmiyesine karşı kıymetli muâvenet-i kumandanîlerini ricaya müsâberet eyledim. Vekâyi'-i mebhûsenin men' ve zecrini rica ve ihtirâmât-ı amîka ve fâikamın kabulünü temenni eylerim, General hazretleri.

Prjevalskiy'ye yazılan mektubun suretidir:

Memâlik-i Mahrûse-i Şahane'nin taht-ı istilanıza giren ecza-yı asliyesinde mütemekkin ahali-i İslâmiyenin Rus askerlerinin çekilmesiyle ve yerlerine Ermenilerin kâim olmasıyla uğradıkları mezâlîm ve i'tisâfâtın çok ilerilere vardığını ve Müslümanları diri diri yakmak, yekdiğerine bağlayarak kurşuna dizmek gibi tüyleri ürperdecek cinayât birbirini vely ü takib edegelmekde bulunduğunu istihbâr ederken hissettiğim âlâm ve te'sirâtın ... ve keyfiyetden de zât-ı devletlerini haberdâr eyler ve hilâfsız olduğuna itimad buyurulmasını hâssaten rica ederim. İşbu mezâlîmin emir ile ve tenbih ile önünü almak zamanı geldiğine kanaat hâsıl buyurulduktan sonra bu bâbda tarafeynce ittihâzı lâzım gelen tedâbîr-i lâzıme ve müessirenin suret-i tatbikinde ihmal ve imhâl buyurulmayacağına hiç şübhe yokdur. 29/1/[13]34 tarihinde 738 numara ile takdim ettiğim arzıda muharrer vekâyi'den sonra ber-vech-i âtî hâdisâtın da ser-zede-i zuhur olduğunu kemâl-i teessürle arz eylerim:

1- Ermeniler Erzincan'a civar köylerde sâkin İslâm ahalisini bağlayarak kışlalara götürmekte ve orada kurşuna dizmekdedirler.

2- 28/1/[13]34'de Ermeniler Erzincan ahalisinden birçok Müslüman erkekleri Erzincan'ın Kilise Meydanı'na toplayarak ihrâk etmişlerdir.

3- Ermeniler Erzincan'da İslâm hânelerini muttasılan yakıyorlar. Bu miyânda yakılan Erzincan Hükûmet Konağı ile Yeni Cami, Zekenci karyesini ve buna civar köylerin camilerini zikretmekle iktifa ederim.

4- 15/1/[13]34de Gümüşhane'nin cenûb-ı şarkisinde Tekke köyünde Ermenilerin katlettiği altı Müslümanın cenazesi yol üzerinde görülmüştür. Fecâyi'-i mümâsilenin tevessü' etmiş olduğunu hatta İkinci Türkistan Kolordusu'nun Kelkit'den müfâratatını müteâkib orada bulunan muhtelif komisyon azâlarının da hayatlarının emin olacağıının iddiaya değeri olmadığını zikir ve beyândan sonra yed-i ihtiyarda bulunmayan esbâbdan dolayı Rus askerleri-

nin çekildikleri menâtkdaki ahali-i mazlumenin muhafaza-i ırz ve mal ve canları mevzû'-ı bahs oldukda tensîb buyurulacak suretde tarafımdan ifa-yı muâvenet imkânının her dâim mevcut bulunduğunun zât-ı devletlerine iblâğıyla kesb-i şeref eder ve bu münasebetle takdim ettiğim ihtirâmât-ı derûni-yemin kabulünü rica eylerim, General hazretleri.

Üçüncü Ordu'ya verilen emir sureti:

Cebhemiz karşısındaki Ruslar hemen her tarafda askerlerini geri çekdikleri için şimdide kadarki Rus mevzileri gerisinde bulunan tebaa-i İslâmiye Ermeni ve Gürcülerin dest-i mezâlimine terk edilmiş bulunuyorlar. Binâenaleyh taht-ı kumandanıza mevdû' kıta'ât ile ileriye hareket ederek Rus kıta'âtı ile yeniden temas hâsıl etmenizi ve Rus Başkumandanlığı'nın evlâd ve ehlimizi himaye ve muhafazaya muktedir olmadığı mıntikalarda asayiş-i umumiyyeyi tekrar te'sis ve te'min buyurmanızı zât-ı devletlerinden talep ve rica eylerim.

Yalnız Rus kıta'âtı ile her türlü muhâsamâtın memnû' olduğuna ehemmiyetle celb-i dikkat ederim. Ruslarla akdetdiğiniz Mütâreke ve muâhedenâmemiz kemâ fi's-sâbık bâki ve mer'îdir. Ancak Rusların çekilmesi dolayısıyla muâhedenâmenin hadd-i fâsıla aid kısmı mer'iyetini gâib etmiştir. Binâenaleyh zât-ı devletleri 2'nci ve 3'üncü Ordu kıta'âtı için tamamen serbestî-i harekete mâliksiniz. Yalnız bu serbestî kıta'âtın ihtiyacâtının te'mini ve menzil hizmetinin lüzum-ı tanzim ve imkânıyla mahdûd ve mukayyedir. Bu emrin metninden Rus Başkumandanlığı'na da malumât vermenizi rica ederim.

Enver

**

S. E. Enver Paşa
à S. a. Talat Paşa
6 Şubat 1918
Numara: 25

3'üncü Ordu'nun dünkü tarihli raporunda şu malumât verilmiştir:

Rus kıta'âtının kâmilten çekilmesinden dolayı eşkıya tecavüzâtına karşı taht-ı tehlikede olduklarını ve muhafazalarını müştereken bir mazbata ile be-

yân eden Muhtelit Mütâreke Komisyonu azâsı emniyetinin istihsâli ve o haldeki tebaa-i Osmaniyye'nin sıyâneti maksadıyla bir tabur bugün Kelkit kasabasına berây-ı işgal tahrik edildi. Telgraf hatları kırık olduğundan muvâsalatına dair henüz malumât alınmadı. Keyfiyetden Rus Orduları başkumandanı haberdâr edilmiştir. Müşterek mazbatanın sureti İzzet Paşa hazretlerine gönderilen telgrafda mündericidir. Vaziyet-i ahîre hakkında üç kıt'a telgraf-nâme-i sâmîleri vâsıl oldu. Arkadaşlarla okuduk. Yakında ma'rûzât-ı cevabiyesi takdim olunacaktır.

Enver

HR. SYS. 2876/3-1

69

**LA SUISSÉ GAZETESİNDE YAYINLANAN BİR
RUS HÜKÜMET BİLDİRİSİNDE ERMENİLERİN
İSTİKLÂLINE DAİR BİR TAKIM TALEPLERİN YER ALDIĞI**

La Suisse gazetesinde yayınlanan bir Rus Hükümet bildirisinde Osmanlı Devleti'nin Türk Ermenistanı tabir edilen yerlerden derhal çekilmesi, Türkiye dahilinde zorunlu iskâna tâbi Ermenilerin memleketlerine dönmeleri ve Ermeniler tarafından seçilmiş bir hükümetin teşkili gibi taleplere yer verildiği

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Şube-i Mahsusa
Numara: 403
Tarih: 6 Nisan sene [1]334

*Hariciye Nâzırı Devletli Ahmed Nesimi Bey Efendi
Hazretleri Tarafından Makam-ı Sâmi-i Cenâb-ı Sadâret-i
Uzmâ'ya, Başkumandanlık Vekâleti'ne ve Dahiliye Nezâreti'ne*

Ermeni istiklâline dair Rusya Hükümet-i hâzırası tarafından ittihâz olunup Ermenilere ilâm edilen kararı mutazammın beyânnâmenin sureti *La Suisse* gazetesinin 18 Kânûn-ı Sâni sene [1]916 tarihli nüshasında görülmüş

olmakla aynen Türkçe'ye naklolunarak manzûr-ı sâmi-i âsafâneleri buyurulmak üzere leffen arz u takdim kılındı. Ol bâbda.

**

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Şube-i Mahsusa

Ermeni İstiklâli İçin Te'minât-ı Evveliye

Petersburg'dan:

Ahali Komiserleri Meclisi, âtîdeki kararâmeyi neşrediyor:

Ahali Komiserleri Meclisi, Ermeni milletine Rusya Köylü ve Amele Hükûmeti'nin Rusya ve Türkiye'deki Ermenilerin istiklâl-i tâmma varıncaya kadar hukuklarına ve mukadderâtlarını tayin etmekteki hakk-ı aslîlerine müzâheret ettiğini beyân eder.

Ahali Komiserleri Meclisi, bu hakkın ancak Ermeni milletinin serbest bir suretde bir re'y-i âmm için lâzım bulunan te'minât-ı evveliye-i âtiyenin vücudu takdirinde mevki'-i fi'le çıkabileceğine kâni' bulunmaktadır:

1- Kıta'ât-ı askeriyenin derhal Ermenistan-ı Türkî hududunun öte tarafına çekilmesi; Ermenistan-ı Türkî ahalisinin emniyet-i şahsiye ve maliyesini te'min maksadıyla hemen Ermeni ahaliden bir milis kuvvetinin teşkili.

2- Memâlik-i muhtelifeye hicret etmiş veya dağıdılmış bulunan Ermenistan-ı Türkî hududu dahilindeki Ermenilerin bilâ-mâni memleketlerine iadesi.

3- Harb esnasında Hükûmet-i Osmaniye tarafından cebren Türkiye dahiline naklolunan Ermenilerin bilâ-mâni Ermenistan-ı Türkî hududu dahilinde memleketlerine iadesi. Ahali Komiserleri Meclisi Türklerle müzâkerât-ı sulhiyede bu şartı vaz' etmektedir.

4- Ermenistan-ı Türkî ahalisinin demokrasi prensiplere tevfiқан müntehab Ermeni Milleti Mümessilleri Meclisi şeklinde muvakkat bir hükûmet teşkili.

5- İkinci ve Üçüncü maddede mezkûr nikâtın mevki'-i fi'le vaz'ı ve Ermenistan-ı Türkî hududu dahilinde bulunan kıta'âtın çekdirilmesi zımnında bir müddet tayini ve keyfiyet-i tahliyenin vesâitinin ihzârı hususunda Kafkasya Umûr-ı Hariciye Komiseri Stephan Nadumian Ermenistan-ı Türkî ahalisine ibrâz-ı muâvenet etmelidir.

6- Ermenistan-ı Türkî'nin hudud-ı coğrafiyyesi, hem-civar memleketlerin müntehab demokrasi mümessillerinin ve Kafkasya Umûru Muvakkat Komiser-i Mahsusu'nun muvâfakatıyla müştereken Ermeni Milleti Demokrasisi Mümessilîn-i Müntehabesi tarafından tayin edilmelidir.

[6 Nisan 1918]

İmzalar

Lenin Stalin Bontch Brouievitch Goronounoff

HR. SYS, 2885/29

70

ERMENİLERİN KAFKASYA CEPHESİNDE KAZAN VE BULAKLI KÖYLERİNE BASKIN DÜZENLEDİKLERİ

Ermenilerin Osmanlı sınırı haricindeki müslüman köylerinden Kazan ve Bulaklı'yı basdıkları, kurtulabilenlerin Osmanlı ülkesine iltica ettikleri

Erzurum Vilâyeti
Mektubî Kalemi

On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'nın

19 Temmuz sene [13]35 tarih ve 2714/115 numaralı tezkiresi suretidir.

Bir Ermeni müfrezesinin Iğırbiğır karyesinin beş kilometre kadar şarkında ve hududumuz haricindeki Kazan karyesini basdıkları, İslâmlarla meskûn bu köy ahalisi çoluk çocuklarıyla mevâşîlerini bizim tarafa geçirdikleri ve o civarda müsâdemenin devam etmekte olduğu hududdaki kıta'âtımızın 19 Temmuz sene [13]35 tarihli raporunda bildirilmiştir.

**

Erzurum Vilâyeti
Mektubî Kalemi

On Beşinci Kolordu Kumandanlığı'nın
21/7/[13]35 tarih ve 3793 numaralı tezkiresi suretidir.

Yüz elli piyade, iki top, iki makineli tüfekden mürekkeb bir Ermeni kuvveti 19 Temmuz sene [13]35 saat 9 evvelde Pasinler Karakilisesi cenûb-ı şarkîsindeki hududumuz haricinde Bulaklı İslâm karyesine taarruzla karyeyi işgal ve emvâl ve eşyalarını yağma eylemişlerdir. Ahaliden kurtulabilenler hududumuz dahiline iltica etmişlerdir. Müslümanlardan iki mecrûh ve iki maktûl vardır. Ermeniler tarafından atılan top mermileri hududumuz dahiline düşmeğe ve mezkûr Ermeni kuvvetinden bir kısım kuvvet de Iğırbığır karyesi şarkındaki postalarımıza takarrüb etmeğe başlamış ise [de] postamız tarafından def' edilmiştir. Ermeni top mermilerinden on beş adedi hududumuz dahiline düşmüştür. Arz-ı malumât eylerim. Ol bâbda.

[21 Temmuz 1919]

DH. KMS, 53-3/15

71

**KAFKASYA CEPHESİ'NDEKİ BOLŞEVİK
VE ERMENİ KUVVETLERİNİN ÇOK SAYIDA
MÜSLÜMAN KÖYÜNÜ TAHRİP EDEREK HALKI ÖLDÜRDÜĞÜ**

Kafkasya Cephesi'ndeki Bolşevik ve Ermeni kuvvetlerinin, çok sayıda Müslüman köyünü tahrip ederek ahalisini katledip mallarını yağmaladıkları, Borçalı köylerindeki ahalinin Ruslarla Ermenilerin yaptıkları bu zulümden kurtarılmaları için Osmanlı Ordusu'ndan yardım talebinde bulunduğu

Gayet aceledir

Borçalı 133 aded karyedendir

Fırka 9, Süvari Alay Kumandanlığı

Vasıtasıyla Fırka 9 Kumandanlığı Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı acizânemizdir:

1- Bugün 19/2/[1]337 tarihli aldığımız malumât-ı resmîyeye nazaran Ermeni kaçakları ve Bolşevik ile karışık olan Ermenilerden dahi içerisinde dahil olduğu hâlde, Celâloğlu karyesinde bulunan Vaso ve Beyler nâmındaki Ermenilerin kumandası altında Ermeni çeteleri İslâm karyelerine tecavüz

ederek beş-altı karyeleri basıp birçok adamları helâk eylediği ve Ermenilerin dahi bir takım sözlerde bulunduğu anlaşılmıştır.

2- Söyledikleri sözler: "Bundan anlaşıldı ki, Türklerin bizlere yaptığı hakaretlere karşı biz sizlere iki kat ziyade yapacağız." deyip birçok ehl-i İslâmların ırz [ve] namusunu harâb eylemiştir. Bu İslâmlar ceste ceste hakaretlere dûçâr olmağa başlamıştır. Bir taraftan bu korkumuz ve bir taraftan dahi Bolşevikler de karyelerin herhangisine dahi ayak basdı ise çok harclar ve bir takım İslâmların dahi ellerine tüfenk vererek Gürcülerle muharebe etmeğe sevk eylemişlerdir. Bu felâketlere dahi bizler dûçâr olmamış, ırz [ve] namusumuz küffâr elinde hâksâr olmadan bizlere yetişmenizi ümid ederiz.

3- Bâlâdaki arz eylediğimiz Ermeni çeteleri geride kalan karyeleri dahi bî-namus edip ırzımız ve namusumuz ayaklar altında kalacak ve kış, soğuk dahi bir taraftan olduğu hâlde bütün çocuklar perişan bir hâlde karlar içinde mahv olacaktır.

4- Buralarını gözünüz karşısına alıp binlerce İslâmları bu âh-ı zâr içeresinden kurtarmanızı ve askerlerinizin şanlı bayrakları altında bizleri dahi dahil eylemenizi ümid eder; hâk-i pây-ı âlîlerinize yüzümüz ve gözümüz sürerek arz-ı ihtirâm eder; her hâlde İslâm kardeşlerinizi hâtırdan bir dakika çıkarmayıp biz İslâmları pek güzel ve kıymetli olan ellerinizi ellerimize kavuşturmanızı Cenâb-ı Hak'dan ve bilâhare kumandanî beyimizden bekler; her hâlde emr u irâdenize intizâr eylediğimiz ma'rûzdur efendim hazretleri.

Kepenekçi karyesi nâmına Molla Mehmed Hacı Himmetzâde	Bergançak nâmına Molla İsa Mustafaoğlu	Çocakendi nâmına Ahmed Alioğlu Karakurbanof
Savukbulak karye nâmına Hacı Musa Hacı Yusufzâde (İmza)	Savukbulak cemaati tarafından tayin edilmiş olan Ali Bayramoğlu	
Karahisarlı nâmına Mehmed Mehmedoğlu	Arihli nâmına Molla Kara Mustafaoğlu	Hamamlı nâmına Molla Ahmed Bekiroğlu
Fahrâli Tahmazkulu Hasanoğlu (İmza)	Karakurban Oğulları'ndan Alioğlu Ahmed Çocakendi	

Musaddaktır. Hemen Ermeni eşkıyalarının Celâloğlu tarafında beş yüz süvarileriyle buldukları bendeniz tarafından Alay Kumandanlığı vasıtasıyla Fırka 9 Kumandanlığı'na bildirilmiştir.

24/2/[13]37

Bendeniz
(İmza)

**

*20/2/[13]37 Borçalı dahilinde 133 aded karyelerden
Gayet aceledir*

Türk Kolordu Kumandanlığı'na

Ma'rûz-ı acizânemizdir

Madde 1- Bugün, 20/2/[13]37 tarihinde Gürcülerin kuvvetler[i] Bolşeviklerin göstermiş olduğu şecâ'at üzerine münhezimen firar ederek Tiflis vilâyeti cihetlerine yakın mevkilere ric'at ederek hiçbir dakika bir kuvvetle harb edemeyip perişan bir hâlde günden [güne] geri çekiliyor ve Bolşevikler dahi takibât ederek ilerlemektedirler.

2- Burasını arz edelim ki, Tiflis vilâyeti dahilinde bulunan bu kadar karyeler bütün nâ-ümid olarak gece ve gündüz âh u zârda ve sabî sıbyânlar ve kadınlar dahi ağlaşıp sızlaşmada olduklarından buna da hiçbir türlü haber etmek mümkün olmadığı ve bir taraftan imdad ve çaremiz olmadığından dolayı Türk kardaşların bu felâketlerden biz İslâm kardaşlarını bu gibi felâketler içerisinde bırakmayıp selâmete çıkararak birleşmemizi ümid ederiz.

3- Bolşevikler içerisinde Ermenilerin karışık olduğundan için çok fena bir hâlde bizleri düşünceler içerisinde bırakmıştır. Çünkü kumandan beyimizde de malumdur; şiddet-i şitânın kesreti hüküm-fermâ olduğundan bir tarafa ric'at dahi edilemeyip çaremizin Türk kardaşların biz İslâmlara kavuşup elele vermeliğimizi yakın zamanda bütün İslâmlarla isteriz ve çok selâmlarla beraber kumandan beyimizin bizleri hâtırdan çıkarmayıp bizlere asker gönderilmesini ve bütün canımız ve malımızla Türklere yardım edeceğimizi va'd ederiz.

4⁶- Şimdi aldığımız malumât, Bolşeviklerin posta yolları kenarında bulunan İslâm karyelerini çok fena hâlde hasarât eyledikleri ve ırz ve namu- sa dahi tecavüz eyledikleri malumâtınız olup bu felâketlere geri kalan karye- ler düçâr olmazdan bir gün ve bir saat evvel bu karyelere asker sevk edip ka- nu[nu]nuz altına alınmasını cümlemiz rica ederek ayaklarınızı öperiz ve her hâlde bu işlere bakmanızı istirhâm eyler, emr u irâdenize muntazır olarak hatm-i kelâm eyleriz, efendim hazretleri.

İlmazlu Karakale cemaati nâmına Samed Ahmedoğlu	Savukbulak cemaati tarafından tayin edilmiş Ali Bayramof (İmza)	Bergançak cemaatinden tayin edilmiş Ahmed Bekirof (İmza)
Çocakendi cemaati tarafından tayin edilmiş Ahmed Karakurbanof <i>Karakurban Oğulları'ndan</i> Alioğlu Ahmed	Savukbulak nâmına Hacı Musa Hacı Yusuf oğlu	Arıhlı karyesi Hacı Mahmud Efendi (İmza)
Kepepekçi karyesi Hacı Gülahmedoğlu (İmza)	Fahrali karyesi Ayvaz Hüseyinoğlu	Bergançak nâmına Molla İsa Mustafaoğlu (İmza)

**

Şark Cebhesi Kumandanlığı
Erkân-ı Harbiye Binbaşılığı Şubesi'ne Mahsus Müsvedde Varakasıdır

Şube Numarası
176

Dosya Numarası
22

Tarih-i İrsâli
9/3/[13]37

Tiflis'de On Birinci Kızılordu Kumandanı Kekek'e

Borçalı mıntikasındaki Savukbulak, Çocakendi, Kepepekçi, Bergan- çak, Karahisarlı, Arıhlı, Hamamlı köylerinde meskûn Müslüman ahaliye Celâloğlulu Vaso ve Beyler nâmındaki Ermenilerin taht-ı kumandalarında

⁶ Metinde "5" olarak yazılmıştır.

bulunan Ermeni çeteleri tecavüz ve taarruz etmişlerdir. Bu Ermeni çeteleri Kızılordu efrâdını dahi iğfal ve Bolşevik maskesi altında mezkûr köylerde, kendi hâlleriyle oturan Müslüman ahali-i mutî'asından birçoğunu katleylemişlerdir. Bolşevik maskesini takmış Ermenilere itimad olunmaması ve İslâmlara karşı yapılan mezâlimin müsebbiblerinin şedîd[en] tecziyesini rica ederim.

(İmza)

(İmza)

Yazılan tahrirât İrtibât Hey'eti Reisi Yüzbaşı Hüsameddin Bey'e teslimen gönderilmiştir.

9/3/[13]37 / [9 Mart 1921]

(İmza)

HR. SYS, 2878/82

72

**ERZURUM'UN HINIS VE TEKMAN KAZALARINA
BAĞLI KÖYLERDE ÇOK SAYIDA MÜSLÜMANIN
RUSLAR VE ERMENİLER TARAFINDAN ÖLDÜRÜLDÜĞÜ**

Ermenilerin Hınıs'a bağlı Karataş, Tekman'ın Zoğnu, Çevirme, Küllü, Hacıömer, Künrüvi, Hanık, Aşağısöylemezler, Söylemez-i Ulyâ, Nimetağa komu, Çığılgan, Kazancı, Sıldız, Mirseyid, Başköy, Tayyar komu, Tekeçeresi ve Kortu'nun Oyuklu köylerinde birçok Müslümanın Ermeniler tarafından katledildiği, kadınlara işkence ve tecavüz edildiği, Hınıs Ermenileri'nin, reisleri Muşlu Ayro'nun muvâfakatiyle Söylemez'de seçtikleri 60'ı aşkın erkek, kadın ve çocuğu bir eve doldurarak bir erkek boğayı gazyağıyla yağlayıp ateşleyerek içerdekilerin üzerine salıp bütün nüfusun boynuz darbeleriyle katledilmelerine sebebiyet verdikleri

**Hınıs Kaymakamlığı
Tahrirât Kalemi
Aded: 5135/723**

Şark Cebhesi Kumandanlığı'na

Vilâyet-i Celîle'nin ol bâbdaki iş'ârına atfen kaza dahilinde Ermeniler tarafından ahali-i İslâmiyeye icra ve îkâ' edilen mezâlim hakkında elde edi-

lebilen malumâtı hâvî rapor leffen takdim-i huzur-ı sâmilere kılınmış olduğu
ma'rûzdur.

Fî 22 Teşrîn-i Sâni sene [13]37

Hınıs Kaymakamı
(İmza)

**

Hınıs Kaymakamlığı
Tahrirât Kalemi

Ermeni Mezâlimi Hakkında

[1]334 senesi Rusların Hınıs mıntıkası[nı] işgal ederek gerek Rusların taht-ı işgallerinde ve gerekse dahil[î] ihtilâlleri dolayısıyla bir muhitden çekildikleri müddet Ermenilerin yed-i idaresinde olduğu zaman Ermenilerin çıkamayarak dahilde kalan ahali-i İslâmiyeye yaptıkları hakaret ve mezâlim ber-vech-i âtî arz olunur.

Şöyle ki:

1- İdare-i hükûmet Rusların ellerinden çıkararak Ermenilerin yed-i idaresine geçdiği zaman Başköy, Tayyar komu, Kalecik, Hayran, Meydan, Sıldız, Kazancı, Kosan, Güzeldere ve daha birkaç köy muhtâr ve hey'et-i ihtiyariyelerini bir bahane ile Hınıs merkezine celb etdiklerinde merkeze ictimâ eden kurâ muhtârân ve hey'et-i ihtiyariye meselenin mühlik bir vaziyette olduğunu hissederek umumiyetle merkezden firaren karyelerine gitmelerini müteâkib iki yüz elli atlı Ermeni süvarisi Şuşar'daki anbarlara bakmak bahanesiyle bâlâdaki köylere hücum etmişler ise de bu köy ahali-i umumiyetle silaha sarılarak muharebe, müsâdeme ve müdafaa etdiklerinden köylere girmeğe muvaffak olamayıp fırsat intizârında buldukları bir sırada diğer taraftan Mirgezer karyesini ansızın basdıklarında yine gerek köylü ve gerekse etraftan mu'annidâne vuku bulan mukâvemet üzerine orada bir şey yapamayıp aynı günde Karataş karyesini basarak bu köyde otuz zükûr, inâs, çoluk çocuk olmak üzere kırk ve aynı günde Tekman'ın Zoğnu karyesine hücumla bu köyden de kırk-elli ve Çevirme karyesinden otuz, Küllü karyesinden kırk, Hacıömer karyesinde mutavattın olanların umumiyetle ve Künrüvi karyesinin kâmil hayvanlarıyla beraber ahıra doldurup ateş vermek suretiyle imha edildiği, Hanik karyesinde otuz ve Aşağı Söylemez karyesinden yüz ile yüz elli,

Söylemez-i Ulyâ karyesinden iki yüz elli, Nimetağa komundan elli, Çığılğan karyesinden kırk, Kazancı'dan beş, Sıldız karyesinden on iki, Mirseyid karyesinden on beş, Başköy'den dört, Tayyar komundan muhtâr ve dört adamın feci bir surette katledildiği gibi bütün hayvanât ve eşya-yı saireleri yağma ve talan olduğu ve Ermenilerin Ruslarla bu mıntıkaya girdiklerinde senevî 100-150 İslâm katledilirken idare-i hükûmet yed-i mezâlimânelerine geçtiğinde artık fırsat bularak buralardaki ahali-i İslâm'a revâ ve tatbik etdikleri mezâlim, hakaret binlerce olmakla beraber nikâh altında bulunan kadın ve bâkire kızların ırzlarına tasallut ve namuslarını pây-mâl etmek, kaçırmak hat-ta ahz u sâr makâsıdıyla kadınların hasnâ olanlarına vâki olan tasallutâtı az görererek kendilerini ağaçdan ihzâr olunmuş kazıklara kadar vurdukları Başköy karyeli olup esna-yı istilada hicret edemeyen Hasan Ağa'nın ifadesinden;

2- Gerek Rusların buldukları ve gerekse Rusların çekildiklerinden sonra Ermenilerin Erzurum Ovası'nda kâin Tekederesi nâm karyede altmış erkek, Kortu'nun Oyuklu karyesinde tahminen otuz İslâmın maa-aile katledildiği ve zaten Erzurum'da katledilen ve hatta hânelere doldurularak yakılan İslâm, kaçırılarak ırz ve namuslarına tecavüz edilen nikâhlı kadın, bâkire kızların bilâhare katl ve hatta memelerini kat' etmek gibi yapılan mezâlimin tarifi gayr-ı kâbil bulunduğu Keçelan Karyesi İmamı Molla Arif Efendi'nin cümle-i malumâtından bulunduğu;

3- Hınıs'a on beş dakika mesafede kâin Kilisederesi'nden Değirmenci ... oğlu Arto nâm şahıs Tapu, Ortaköy, Şeyhpîr, Kızılan ve Bingöl eteğinde olan köy ahalilerinden elli dokuz zükûru tesadüf ettiği mahalde katl, birçoklarının hayvanâtlarını bir ahıra doldurup yakdıktan sonra tufengi kaldırıp duvara asarak: "Sen artık vazifeni ifa etdin." dediği kasabalı Celal Bey'in istihsâl ettiği malumât-ı mevsûkadan anlaşıldığı;

4- Ermeni Kozlu karyesinden Samel, Haşto, Bado, Karaçoban karyeli Simon nâm şahıslarla refakatlerinde tahminen iki yüz elli kişi ile Rusya'nın kazayı tahliyesinden sonra ahali-i İslâmiyeye îkâ'-ı mezâlîme başlayarak en evvel Künrüvi karyesini basarak oradan otuz üç kişiyi taammüden kurşunla katl ve iki kadını da kasab hayvanı üzercesine canavarca memelerini soyarak gözlerini oymak ve sair mafsallarını birbirinden kat' etmek suretiyle fecî'âne katledtikleri, Söylemez, Memi komu, Yukarı ve Aşağı Söylemezler'le Nimet

komu, Çıgılğan, Küllü, Çevirme, Zoğnu, Karataş, Germik köylerinde iki bin beş yüze karîb nüfus-ı İslâmiyeyi bilâ-tefrîk katliâm suretiyle ve her fecâyî' ve mezâlimin nihân olarak topladıkları insanları odun yakar gibi bir dama doldurmuş ve ateş vererek yakmış oldukları ve bu miyânda hayret-engîziye macera daha vardır ki, Hınıs Ermenileri'nin intihâb ve esas reisleri olan Muşlu Ayro'nun muvâfakati üzerine Söylemez'de altmış kişiyi mütecâviz erkek, kadın ve sabîleri toplayıp bir hâneye doldurarak bir erkek boğa camuşu gazyağıyla yağlayıp kapı içerisinde ateşleyerek o doldurulmuş olan nüfusu bırakmak ve hayvanın veceli ve ızdırabı üzerine mevcut nüfusu kâmilen boynuzuyla telef ettiği re'ye'l-ayn müşahede eden Söylemez nahiyesinin Künrüvi karyesinden Mehmed oğlu Hüseyin'in ifade-i vâkı'asından anlaşıldığı ma'rûzdur.

Fi 22 Teşrîn-i Sâni sene [13]37 / [22 Kasım 1921]

Hınıs Kaymakamı
(İmza)

HR. SYS, 2878/91

73

**BAYBURT'UN RUSLAR TARAFINDAN
İŞGALİNDEN İTİBAREN ERMENİLERİN
MÜSLÜMAN AHALİYE ZARAR VERMEYE BAŞLADIKLARI**

Rusya'nın Bayburt'u işgalinden kurtuluşuna kadar birçok mahalle ve köyde Ermenilerin Müslümanları öldürdükleri, kadınlara tecavüz ettikleri, mallarını yağmaladıkları, Müslümanlara ait dinî ve resmî binalarla çarşı ve evleri yakıp yıktıkları

**Türkiye
Büyük Millet Meclisi Hükûmeti
Şark Cebhesi Dokuzuncu Kolordu
Kumandanlığı Erkân-ı Harbiyesi
Şube: 1
Hususî: 109
Umumî: 206**

Dokuzuncu Kolordu Kumandan

Vekili Rüşdü Paşa Tarafından Şark Cebhesi Kumandanlığı'na

Ermenilerin Bayburt kazasınca îkâ' eyledikleri mezâlim ve zararların tahkikâtına aid olup Erzurum Vilâyeti'nden gönderilen mahalli kaymakamlı-

ğının musaddak raporu leffen takdim kılındı. İşbu raporun mütâlaasından müstebân buyurulacağı üzere mezkûr kaza dahilinde Ermenilerin pek feci olarak irtikâb etdikleri mezâlîm umum suretde gösterilmiş vak'a, zaman, tarih, mahal, isim, aded zikretmek suretiyle tesbit edilmemiştir. Tahkikâtın bu nokta-i nazardan olmak üzere mufassalan bildirilmesi Erzurum Vilâyeti'ne yazıldığı ma'rûzdur.

25/12/[13]37

9 K. Kumandan V.
Rüşdü

**

Rusya'nın Bayburd'u işgali tarihinden istihlâsa kadar Ermeniler tarafından İslâm aleyhine yapılan mezâlîm ve îkâ' edilen zarar ber-vech-i zîr arz olunur. Şöyle ki:

Rusya Devleti'nin bulunduğu müddetçe Ermeniler tarafından ale'l-husus Varzahanlı Arşak David, Kısantalı Kirkor, Siptoroslu Misak, Nivli Hacı Apık oğlu Karakin, Hindili Kör Hamas, Lüsünklü Antranik, biraderi Korgu, Kopuzlu Serkis, Hindili Yiğit, Aruzkalı Sahak, Rumeli karyeli Mesrob, Malansalı Bogos, Çakmaslı Zekyos, Hayikli Tulumbacı oğlu Bedros ve Kopuzlu Hamparsum, Çekreşin Mahallesi'nden Abacı Stepan ve sair birçok hâtıra gelmeyen daha var ise de bunun Ermenilerin sergerdesi ve çetebaşları olduğu ve merkûmûn Ermenilerle müttelik bulunan ve ma'an fecâyi' icra eden Rum milletinden Meyhâneci Panço, Kunduracı Kostî biraderi Kör Ayvaz, Fırınıcı Kostî ve mahdûmu ve Yanka oğulları Batmanidi Yanko, Kelahpurlu oğlu Yani ve diğeri Panço, Pavli'nin oğulları Panço ve Mardiros ve daha birçok Rum ve Ermeniler tarafından dünyada hiçbir milletin kabul etmeyeceği mezâlîm ve fecâyi' de irtikâb etdikleri, hâne ve sokaklarda kadın, erkek ve çocuklara varıncaya kadar katletmek ve derilerini üzerek güya ibret-i müessire olmak üzere yapmadıkları denâet kalmamış ve vüs'lerinin yetdiği mikdar da envâ'-ı habâsetin İslâm aleyhinde îkâ' etdikleri ve bununla beraber kurâya çıkararak İslâm tarafdarları bulunan kesânı tedkik ve tahkikle katliâm derecesine vardıkları ve tecavüz-i ırzla kadınların karınlarını yararak ıskât-ı cenin

yapmak suretiyle fecâyi‘de buldukları ve ilcâât-ı zaman dolayısıyla mağdur bulunan biçaregân İslâm milletine dakîk veyahud ekmek, para verileceği bahanesiyle Ömer Ağazâde Hamdi Efendi'nin mağazalarına cebren doldurularak ihrâk etmek suretiyle katliâm etmek fikr-i fesadâtına binâen yalnız kasaba dahiline iki yüz seksen nüfus telef ettikleri, işbu mikdara kurâ ve sairede dahi vuku bulan kıtâl zammedilecek olursa beş yüzü tecavüz edeceği hakikatdir. Binâenaleyh Rum ve Ermeniler tarafından İslâm hakkında revâ görülmemiş hiçbir fecâyi‘ kalmadığı gibi hânelere cebren tasallutla mal ve eşya ve saireyi gasb ve yağma etmek ve hayvanâtı beraberlerinde aşırarak ve ahali-i İslâmiyenin üzerlerinde bulunan saat ve keselerinde bulunan paralarını dahi cebren almak ve kable'l-istihlâs Zahid, Veysel, Velişaban, Karasakal, Tuzcuzâde ve Şingâh ve Ferecullah, Kadızâde, Uzungazi, Halfekale ve sair mahallâtda mevcut bulunan dört aded kârgir cami, yedi mescid, üç tekye, elli medrese, beş mahalle mektebi, bir debbâğhâne maa- müştemilât iki bin hâne metin ve muhteşem fevkânî altı otel ve yüz otuz kahvehâne ve yirmi sekiz fırın, elli hayvanhâne, üç yüz mağaza, yedi yüz dükkân, iki hamam, bir dakîk fabrikası, dört değirmen, sekiz çeşme, devâir-i resmîyeden yirmi gözü şâmil belediye daireleri, hükûmet konağı, Maden nahiyesinden yirmi karye, Pular nahiyesinden kırk, Hart nahiyesinden on beş ve merkez nahiyesinden otuz karyenin cevâmi‘ ve mesâcid, medâris, mekâtib ve hânelerini kâmilen ihrâk ve tahrib ettikleri tevâtüren müsbet ve herkesin malumu bulunduğu ve ayrıca yapılan tahkikâtla müeyyed bir mesele olduğu Belediyece de müsbetdir.

30 Teşrîn-i Sâni sene [1]337 / [25 Aralık 1921]

Bayburd Kazası
Belediye Riyâseti

Aslına mutabıktır.

Mehmed

HR. SYS, 2878/92

İ N D E K S

Í N D E K S

A

- Abdülhamid II, Osmanlı Sultanı 103
Abdürrezzak Bey 77, 83, 84
Acem 107, 108
Açar 170
Adana 102
— hâdisesi 53
Adanalıyan, Artin, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Addis Ababa 139, 140
— Almanya Sefâreti 139, 140, 141
Adliye ve Mezâhib Nezâreti 58, 111
Afganistan 63n
Ağdadot, Rus Binbaşısı 59
Agopyan, Martin, Banker, Bükreş'te Ermeni komitesinden 149, 150
Agopyan, Robert Kolej muallimi ve Amerikan gazete muhabiri 149, 150
Agopyan, Vartan, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Ahali Komiserleri Meclisi 176
Ahışa 161
Ahlat 18, 41, 59
Ahmed Kemal, *İrşad* Gazetesi Muharriri 34
Ahmed Nesimi Bey, Hariciye Nâzırı 158, 175
Ahmed Paşa, Bükreş'te un işleriyle uğraşan 150
Ahmed, Poti Limanı vapur postabaşısı 46, 47
Ahtamar Manastırı 67
Ajans-ı Millî 153
Alexandrofsky Caddesi, Erzurum 165
Alferiev, Mösyö, Rusya Van Viskonsolosu 61, 63, 65, 69, 70
Ali Bey, Doktor 34
Ali Fethi, Sofya Sefiri 94, 116, 120, 121, 123, 127, 130
Ali Fuad, Dahiliye Nâzırı Müsteşarı 61
Ali Münif, Dahiliye Nâzırı Müsteşarı 133
Ali Rıza Bey, Erzurum'da Rusya Hudut Komiseri 75, 90

Ali Rıza, Van Valisi 38
Âlî, Van Valisi 29
Alman/lar 98, 99, 103, 105, 113, 114, 147
— Karargâh-ı Umumîsi 171
— Mahmîleri Sicili 139, 141
— -Ermeni Cemiyeti 99, 105
Almanya 88, 89, 90, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 107
— Hükûmeti 101, 103
Amerika 10, 45
Anadolu 16, 51, 52, 73, 74, 98, 82, 89, 91, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109,
113, 115, 116, 117, 131, 148, 150
Antranik, Lüsünklü, Ermeni çeteci 186
Antranik, Zeytunlu, Hınçak Komitesi'nin Bulgaristan reisi 90, 93, 94, 115, 116, 117,
118, 119, 128
Apik oğlu Karakin, Hacı, Nivli karyeli, Ermeni çeteci 186
Apraham Kalfa, Ermeni Cemaati Reisi 121, 127
Arab 102
Aram, Rusya ahalisinden, Van'da Ermeni komiteci 51
Ardahan 131
Ardasa 169
Arduh 170
Arıhlı, Borçalı 181
Armud köyü, Ahlat 41
Arnavud 102
Arsen Efendi, Ahtamar Manastırı Rahibi 67
Arşak David, Varzahanlı, Ermeni çeteci 186
Asadoryan, Bogos, Sünne'de Ermeni komiteci 138
Asım Bey, Hariciye Nâzırı ve Tahran Sefiri 70, 119
Astrahan 108
Asya-yı Suğrâ 110
Aşağı Söylemez karyesi, Erzurum 183, 184
Avedis Artin, Bitlisli Kahveci, Sünne'de Ermeni komiteci 137
Avghérino, Manganez tüccarı 46

Avrupa 68, 88, 89, 101, 102, 103, 107, 110, 111, 112, 114
Avusturya 104
Ayastefanos Muâhedenâmesi 102
Aynacıyan, Hayık Karnik, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Ayntab, Erzurum 41
Ayro, Muşlu, Ermeni çete reisi 185
Ayvaz Hüseyinoğlu, Fahrâli köyü ahalisinden 181
Âzerbaycan 86
Aznavuryan, M., Terzi, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Aznavuryan, Mardiros M., Arapgirlı, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Aznavuryan, Mardiros, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Aznavuryan, Serkis, Tüccar, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142

B

Bâbüâli 12, 16, 31, 40, 42, 88, 95, 110, 111, 114
Bado, Kozlu köyü ahalisinden, Ermeni çeteci 184
Bağdad 98, 99
— şimendiferi imtiyâzı 103
Bağdasaryan, Agop Manuk, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Bahr-ı Hazar 101
Bakü 33, 34, 77, 101, 161
Balçık 147
Balkan/lar 91
— Muharebesi 102
Barsinyan, Toros, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Basra Körfezi 107
Başköy, Hınıs 183, 184
Başkumandanlık 138
— Vekâleti 132, 144, 158, 168, 175
Batmanidi Yanko, Yanka oğullarından 186
Batum 8, 34, 44, 48, 45, 91, 107, 169, 170
— Başşehbenderliği 86

— Ermeni cemaati 87
Bayburd 171, 185, 186
Bayezid 15, 82
— Mutasarrıflığı 44
Bayramof, Ali, Savukbulak Cemaati Vekili 179, 181
Bedros, Van Belediye Reisi 63
Bedtorgon, Ermeni fedaisi 25
Behisniliyan, Elyas Artin, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Behisniliyan, Rupen, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Bekir Sami Bey, Van Valisi 67
Bekirof, Ahmed, Bergançak Cemaati Vekili 181
Bergançak köyü, Borçalı 181
Berlin 88, 105
— Kongresi 102
— Muâhedesi 108
— muhabiri 39
— Sefâreti 50
Besarabya 108
Beyler, Ermeni çete reisi 178, 181
Bingöl 184
Bitlis 18, 20, 21, 34, 41, 59, 82, 98, 125, 145, 146, 147
— Vilâyeti 7, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 23, 25, 49, 69n, 151, 152, 153
Bogos Nubar Paşa 89, 93, 108
Bogos veled-i Minas, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 129
Bogos, Malansalı, Ermeni çeteci 186
Bogosyan, Krikoryus, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Boğazlar 107
Bolşevik/ler 178, 179, 180, 181, 182
Bontch, Rusya Kabinesi üyesi 177
Borçalı 178, 180, 181
Borçka 42, 43
Bostoyan, Nerses, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Boyacıyan, Bedros, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143

Brest-Litowsk 166, 168, 170
Brouievitch, Rusya Kabinesi üyesi 177
Bulaklı karyesi 178
Bulanık 7, 13, 15, 18
Bulgar/lar 90, 117
— gönüllüler 117
— ihtilâlcileri 116
— Ordusu 119
Bulgaristan 35, 93, 108, 117, 121, 122, 126, 130
— Ermenileri 116
— Hükûmeti 116
— Komiserliği 32
Bükreş 137, 148, 150
— Sefâret-i Seniyyesi 122, 123, 124, 125, 135, 138
Büyük Petro 101, 104, 106
Büyükdere 113

C

Cabir Paşa, Kumandan 63
Canik Mutasarrıflığı 145
Carmen, Rusyalı Ermeni, Van Ermeni Mekâtibi Müfettişi 68n, 69n
Cehre kazası 94
Celal Bey, Hınıs ahalisinden 184
Celâloğlu karyesi 178, 180, 181
Cemal, Kaymakam, Erkân-ı Harbiye Reisi 63
Cemaleddin, Kars Şehbenderi 92
Cenevre 93, 94, 144, 159
— Başşehbenderliği 144, 157
— Ermeni Kolonisi 159
Cenova 34
Çiğerciyan, Ermeni Etfâl Mektebi Müdürü 128
Çiğerciyan, Karabet, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142

Ciğerciyan, Mamas, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Cole, Mister, Amerikalı 18
Corbiyon, Arşimandrit, Ermeni ihtilalcilerinin reisi 34
Culfa 37, 83

Ç

Çevirme karyesi, Tekman 183, 185
Çığılğan karyesi 184, 185
Çırakyan, Artin, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Çilingiryan Karoun veled-i Simon, Ermeni cemaatinden 35
Çocakendi, Borçalı 181
Çürüklü 75, 77

D

Dahiliye Nezâreti 4, 5, 7, 15, 17, 19, 28, 35, 43, 48, 51, 52, 53, 54, 56, 69n, 72, 74, 76,
79, 80, 81, 83, 85, 95, 105, 109, 111, 116, 136, 138, 144, 152, 175
— Vekâleti 62, 70, 71
Daily Telegraph 39
David veled-i Kalust, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 129
Defter-i Hakanî Nezâreti 28
Değirmenci oğlu Arto, Kilisederesi ahalisinden 184
Dersâdet 8, 21, 33, 35, 147, 148, 152
— Tıbbiye Mektebi 34
Dersim 154, 155
— Mutasarrıflığı Vekâleti 156
Dikran, Ermeni çete reisi 155
Dikran, Rupen Serkof'un oğlu 24
Diyaseldzi, A. Nikolay Alexandroviç, Rus Subay 166
Djamgarof, M., Mösyö 89
Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı 76
Dolapyan, Sünne'de Ermeni fesatçı 136
Dolgoroukof, Paul, Rus Prensi 88

Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyeti 30, 31, 38, 40, 42

Duma 86, 87, 110

Düvel-i İtilâfiye 159

Düvel-i Muazzama 102, 111

E

Ebeyan, Dikran Valak Artin, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142

Eçmiyazin 67, 82, 99

— Katogikosluğu 18, 53, 129

— Katogikosu 73

Edirne 101, 116, 117, 125, 145

Ekrâd 28, 78, 79

El-Cezire 98, 99

Eleşkird 41

Elizabetpol 161

Emin, Tahran Sefir-i Kebîri 74

Emin, Sadâret Müsteşarı 168

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 57, 123

— İkinci Şubesi 152

Enver, Harbiye Nâzırı 154, 155, 167, 169, 171, 172, 174, 175

Ercevin 42

Erivan 22, 37, 82, 83

Ermenak, Vanlı Ermeni 85

Ermeni/ler 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
53, 58, 59, 60, 65, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 88,
89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109,
110, 111, 113, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130,
131, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 155, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187

— casuslar 56, 57

— Cemaati 137, 139, 140

- çeteleri 151, 152, 153, 178, 179, 182
- eşkıyası 180
- fedailerı 30, 37
- fesedesı 28, 29, 37, 38, 137, 138
- firarîleri 3
- gönüllüler 117, 122, 123, 125, 126, 130, 133, 134
- hammallar 125
- hey'et-i meb'ûsesı 89
- ihtilâl cemiyetleri 34, 35
- İşlerine Aid Konferans 88
- Kilisesı 150
- komitecileri 121
- Komitesi 51, 62, 63, 70, 71, 135, 136, 137, 148, 150, 154
- mahallesi, Van 25
- Mektebi 96
- Meselesi 86, 88, 97, 100, 101, 102, 105, 110, 113
- Mezâlimi 183
- Milleti Mümessilleri Meclisi 176, 177
- müfrezesi 177
- Ordusu 158
- Patriği 50
- Patriklığı 58
- Taşnak Komitesi 48, 95
- -Rus komitesi 87, 88, 89
- Ermenice 18, 28
- Ermenistan 93, 107, 108, 109, 148, 159, 160, 176, 177
- Erzincan 22, 41, 154, 155, 156, 170, 173
 - Hükûmet Konağı 173
- Erzurum 5, 6, 10, 11, 12, 20, 32, 34, 54, 55, 59, 75, 82, 107, 145, 155, 156, 161, 162, 163, 165, 184
 - Ermeni Kilisesi 53, 54
 - General Konsolosluğu, Rusya 22
 - Vilâyeti 4, 9, 10, 11, 12, 15, 18, 22, 23, 44, 49, 55, 90, 185, 186

Espandaryanez, Mektep Müdürü, casusluk faaliyetinde bulunan 57

F

Fereculah mahallesi, Bayburt 187
Ferid, Bitlis Valisi 7, 14, 15, 19, 22, 24
Ferid, Mehmed, Sadriazam ve Dahiliye Nâzırı 14, 39, 52
Fesciyan, Aris 126
Fethi Bey, bkz. Ali Fethi
Feyzi, Tiflis Başşehbenderi 35
Fırka Dokuz Kumandanlığı 178, 180
Fransa 10, 11, 53, 101, 104, 147, 148
Fransız 28

G

Garbî Dersim 171
— Kumandanlığı 157
Garibyan, Serkiz, Varna Kilisesi Başrahibi 128
Gazette de Lausanne 158
Germik 185
Giresun 133
Girdliler 104, 106
Gladstone, İngiliz Başbakanı 65, 88
Goriun, Muş Ermeni Murahhasa Vekili 18
Goronounoff, Rusya Kabinesi üyesi 177
Güleyan, Zare, Âsitâneli 125
Gümüşhane 173
Gürcü/ler 92, 155, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 179, 180
— kıta'âtı 166
Güzeldere, Hıms 183

H

Habeşistan 139, 141

- Başşehbenderliği 140, 141
- Hacı Gülahmedoğlu, Kepenekçi köyü ahalisinden 181
- Hacı Mahmud Efendi, Arıhlı köyü ahalisinden 181
- Hacı Musa Hacı Yusifoğlu, Savukbulak köyü ahalisinden 179, 181
- Hacıömer karyesi, Tekman 183
- Haçadoryan, Jeron, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
- Haçikyan, Karnik, Ermeni ihtilalci 34, 35
- Haço, Bitlisli Hammalbaşı 125
- Hakısyan, Serkis, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
- Hakkari 38
- Halfekale mahallesi, Bayburt 187
- Halfeli karyesi, Rusya 43
- Halil Bey, Hariciye Nâzırı 146, 147
- Hallacyan Efendi 95
- Hamamlı, Borçalı 181
- Hamidiye Alayları 22, 23
- Hamparsum, Kopuzlu, Ermeni çeteci 186
- Hanik karyesi, Erzurum 183
- Harasan Agop 24
- Harbiye Nezâreti 55, 72, 77, 79, 80, 81, 84, 85
- müsteşarı 60
- Hariciye Nezâreti 3, 8, 10, 14, 15, 23, 36, 38, 44, 45, 56, 57, 61, 69, 76, 84, 81, 87, 89, 91, 97, 98, 110, 131, 141, 143, 147, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 159
- Vekâleti 167
- Harlamof, Rusya Hükümeti Komiseri 159
- Haropen Efendi, Van ahalisinden 25
- Hart nahiyesi 187
- Hasan Ağa, Başköy ahalisinden 184
- Hasan Bey, Kâtip 83
- Hasan Haydar, Kalas Başşehbenderi 120, 124, 129, 131
- Hasan, Poti Limanı vapur postabaşısı 46, 47
- Hasankale 163
- Haşto, Kozlu köyü ahalisinden 184

Hayat ve Füyûzât, Bakü'de çıkan Türkçe gazete 34
Haydar Bey, bkz. Hasan Haydar
Hayran, Hıms 183
Hayrullah Efendi, Tilek köyü ahalisinden 157
Hazaryan, Dikran, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Hazaryan, Mihran, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 141
Hekimyan Efendi, Rus Konsolos Tercümanı 12, 13
Hınçak Komitesi 93
Hıms 18, 183, 184, 185
Hilmi Paşa, Makedonya Umumî Müfettişi 114
Hindistan 107, 108
Hocabey 39, 118
Hodyo, Ermenice gazete 49
Hogas, Pekerîç-i Ulyâ köyü ahalisinden 93
Hopa 170
Horasan 59
Horizon 158
Hoşab, Van 151, 152, 153
Hoşhaber karyesi, Rusya 43
Hoy 38, 78, 85
— Şebenderliği 84
Hudud Komiserliği, Erzurum 76, 77, 79
Hudud Kumandanlığı 23, 40, 41, 44
Hüsameddin Bey, İrtibât Heyeti Reisi 182
Hüseyn Ağa, Garbî Dersim Kürdleri'nden 171

I

Iğdır 34
Iğırbıdır karyesi 177, 178
Irak 107, 160

İ

İbrahim, Sefâret-i Seniyye Kâtib-i Grandı 124, 126
İbrail 124, 125, 126, 130, 146
— Polis Müdüriyeti 124
— Şehbender Vekâleti 146
— Şehbenderliği 122, 123, 134
— Yunan konsolosları 125
İngiliz/ler 64, 65, 160
İngiltere 5, 6, 10, 11, 45, 53, 62, 70, 71, 101, 103, 104, 107, 108, 147, 148
İran 27, 28, 34, 36, 37, 38, 62, 63, 65, 66, 69, 70, 71, 80, 81, 100, 101, 108
İranîler 101, 107
İrlanda Nasyonalist Fırkası 159
İrşad 34
İstanbul 94, 108, 110, 112, 113, 147
— Polis Müdüriyeti 164
İsviçre 144
İşhan, Rus görevlisi 51, 67, 68
İtalya 104
— Sefâreti 132
İtilâf Devletleri 147
İttihad ve Terakki Cemiyeti 95
İzmir
— İskele Komisyonu Hey'eti 36
— Limanı 35
— Rus Konsolosu 36
İzzet Paşa, Osmanlı Murahhasası 166, 175

J

Jamanak 86
Journal de Genève 158
Jöntürkler 108, 114

K

Kadıızâde mahallesi, Bayburt 187
Kafkas 170
— cebhesi 157, 158, 167, 168
— Orduları Grubu Kumandanlığı 154, 169
Kafkasya 6, 34, 36, 37, 51, 52, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 77, 82, 90, 91, 92, 96,
103, 108, 115, 127, 128, 132, 135, 137, 149, 161, 171
— Ermenileri 35, 62, 92, 99, 131
— Umûru Muvakkat Komiser-i Mahsusu 177
Kağızman 75, 76
Kahire 108
Kalas 120, 126, 130, 131, 137, 146, 148
— Başşehbenderliği 122, 123, 126, 129, 130
— Rus konsolosları 125
Kalecik, Hınıs 183
Kalkan 157
Kaloyeç, Samuel, Vanlı Aşçı 125
Kamâ'ıra 141
Kâmil Paşa
— Kabinesi 117
Kâmil, Cenevre Başşehbenderliği'ne memur Selanik Başşehbenderi 158, 160
Kân köyü, Erzurum 163
Karabet Bogos, Kiğılı, Sünne'de Ermeni komiteci 137
Karabet Efendi, Rahib 73
Karabet veled-i Ohannes Beleryan, Ermeni çeteci 128
Karabet, Kurukahveci, Sünne'de Ermeni komiteci 137
Karaçoban 184
Karadeniz limanları 93
Karahisarlı, Borçalı 181
Karakurbanof, Alioğlu Ahmed, Çocakendi köyü ahalisinden 179, 181
Karasakal mahallesi, Bayburt 187
Karataş, Hınıs 183, 185
Karekin veled-i Kirkor, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 128
Kars 22, 42, 43, 75, 76, 83, 107, 131

— kapısı 162
— Şehbenderliği 42, 82
Katerina II, 101
Katerina Goravsky Bölüğü(?), Erzurum 162
Katerinograd Alayı 165
Kazagasyan, Karapos, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Kazak/lar 161, 164
Kazan karyesi 177
Kazancı karyesi, Hınıs 183, 184
Keçelan karyesi, Erzurum 184
Kehyan, Kigork, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Kekek, Tiflis'de On Birinci Kızılordu Kumandanı 181
Kelahpurlu oğlu Yani, Müslümanlara mezâlim yapan Rum 186
Kelkit 171, 173, 175
Kemah 93
Kepenekçi, Borçalı 181
Kırkkilise 125
Kızılan, Hınıs 184
Kızılordu 182
Kigork, Muş'ta şakî 18, 25
Kigork, Tatarpazarcıklı asker firarîsi 125
Kilise Meydanı, Erzincan 173
Kilisederesi, Hınıs 184
Kirkor, Fırıncı, Suşehrili 125
Kirkor, Kısantalı, Ermeni çeteci 186
Kivork veled-i Ebi, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 129
Kizvak köyü, Ahlat 41
Kokovtsev, Mösyö 108
Kolaro Nikola, Rus Viskonsolosu, Giresun 133
Komikyan, Mühendis, Bükreş'teki Ermeni komitesinden 149, 150
Korgu, Lüsünlü, Ermeni çeteci 186
Kortu, Erzurum 184
Kosan, Hınıs 183

Kosti, Fırıncı, Ermenilerle birlikte Müslümanlara mezâlim yapan Rum 186
Koşa Kilise 75, 77
Kotur 78
Kovalevski, Rusyalı Profesör 89
Kozlu karyesi 184
Kör Ayvaz, Kunduracı Kosti biraderi 186
Kör Hamas, Hindili karyeli, Ermeni çeteci 186
Körhacıyan, Abraham Toros, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Köstence 133, 150
Köşk köyü, Ayntab, Erzurum 41
Kötek 34
Kura 42, 43
Küllü karyesi, Tekman 183, 185
Künrüvi karyesi, Erzurum 183, 184
Kürd/ler 59, 68, 78, 79, 98, 99, 109
Kürdistan 77, 78
Kürtün 169
Kütayis 47

L

La Suisse 175
La Tribune de Genève 144, 159
Lazlar 43
Lenin, Rusya Kabine üyesi 177
Leon, Eski Sünne Şehbender Vekili Mıgırđıç'ın oğlu 148
Leon, Tatarpazarcıklı asker firarîsi 125
Lepsiuslar 99
Levant Herald 5
Livadya 110, 113
Lobanof, Rus Hariciye Nâzırını 113
Londra 64, 65, 70, 71, 88
— Sefâret-i Seniyyesi 62, 70

M

- Mâbeyn-i Hümâyûn 5
Macaristan 108
Maden nahiyesi, Bayburt 187
Mahmud Nedim, Yemen Valisi 141
Makedonya 104, 114, 116
Malazgird 59
Maliye Nezâreti 111
Mamikoniantz, Moskova'da yapılan Ermeni konferansına katılan 89
Mamuretülaziz 156
Mañçuri kit'ası 4
Manisa 36
Manuk, Berber, Sünne'de Ermeni komiteleri için iânât toplayan 137
Maradit 43
Mardiros veled-i Agop, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 129
Mardiros, Pavli'nin oğlu 186
Markar, Muşih, Bitlisli Kahveci, Sünne'de Ermeni komiteci 138
Markar, Şekro, Sünne'de Ermeni komiteci 138
Marsilya 45
— Şebenderliği 44
Matosyan, Takor, Tiflis'te Ermeni ihtilalci 33, 35
Matyos veled-i Agop Lobasyan, Varna Kilisesi müstahdemîninden, Ermeni çeteci 115,
128
Mâverâ-yı Kafkasya 99, 103, 108
Mazhar, Habeşistan Başşebenderi 140
Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ 28
Mehmed Celal, Erzurum Valisi 53
Mehmed Cemil Bey 94
Mehmed Mehmedoğlu, Karahisarlı köyü ahalisinden 179
Mehmed oğlu Hüseyin, Künrüvi köyü ahalisinden 185
Mehmed Said, bkz. Said Halim Paşa

Mehmed, Bayburt Belediye Başkanı 187
Melikyan, Setrak, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Memduh, Dahiliye Nâzırı 9
Memi komu 184
Mesrob, Rumeli karyeli, Ermeni çeteci 186
Mestanlı Aşireti 43
Meşrutiyet II 58
Meydan, Hınıs 183
Mihran, Bitlis ahalisinden Ermeni eşkıya 18, 19
Militarische Rundschau 107
Miliyukoff, Paul 98, 110, 112
Miraryan, Bükreş'teki Ermeni komitesinden 149, 150
Mirgezer karyesi, Hınıs 183
Mirseyid karyesi, Hınıs 184
Misak, Siptoroslu, Ermeni çeteci 186
Molla Ahmed Bekiroğlu, Hamamlı köyü ahalisinden 179
Molla Arif Efendi, Keçelan köyü imamı 184
Molla Bayezid karyesi 82
Molla İsa Mustafaoğlu, Bergancak köyü ahalisinden 179, 181
Molla Kara Mustafaoğlu, Arıhlı köyü ahalisinden 179
Molla Mehmed Hacı Himmetzâde, Kepenekçi köyü ahalisinden 179
Moraruyan, Yervant, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Mosis, Rus Konsülatosu'nun tacirbaşlarından 95
Moskova 87, 88, 89
Muhammere emîri 160
Muhtelit Mütâreke Komisyonu 175
Murad, Ermeni çete reislerinden 155, 170
Muradof, Bulgar tebaasından, Varna'da Dava Vekili 128
Murat, Vanlı, Ermeni ihtilalcilerinden 34
Musu, Muşlu Hammalbaşı 125
Mustafa Celâleddin, Sofya Sefâreti Maslahatgüzârı 122
Musul 145
Musun 43

Muş 15, 17, 18, 19, 20, 21, 30, 31, 60, 69n, 75, 77, 90, 118

— Kumandanlığı 30, 31

— Mutasarrıflığı 7, 23, 25, 30, 31

— Ovası 18, 25, 30, 31

Mut 24

Münif Bey, Petersburg Sefâreti Maslahatgüzârı 94

Münir Süreyya, Tiflis Başşehbenderi 97

Müslüman/lar 145, 150

N

Nadumian, Stephan, Kafkasya Umûr-ı Hariciye Komiseri 177

Nahcivan 37

Nazaretyan, Bogos, Varna'da kahveci, Ermeni çeteci 128

Nikogos veled-i Ohannes, Erzurumlu, Ermeni Katolik Cemaati'nden 32

Nikola I, Rus İmparatoru 101

Nikola, Rus Mülâzım 160

Nimet komu, Erzurum 184, 185

Nişan Kalust, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 129

Nişan, Fırıncı, Karahisar-ı Şarkili 125

Nizamyan, Mihran, Ermeni Komitesi üyesi 148

Nodar, Tiflis'te çıkan gazete 57

Noradonkyan, Gabriel, Hariciye Nâzırı 74, 77

Nubar Paşa, bkz. Bogos Nubar Paşa

Nureddin Ferruh, Londra Sefâreti'nde görevli 71

Nuri, Erzurum Valisi 10, 12

O

O'connor, İrlanda Nasyonalist Fırkası Reisi 159

Odesa, Rus Kumpanyası vapuru 35, 93, 115, 130, 158, 171

Odichelidze, General, Rus Kafkas Orduları Kumandanı 172

Oftanan, Yanıkyan, Erzurumlu, Saatçi 32

Ohannes veled-i Keşiş oğlu Ohannes, Şumnu Ermeni Papazı 118

Ohannesyan, Kigork, Kurukahveci, İbrail'de mukim 125
On Birinci Kolordu Kumandanlığı 59, 72
On Beşinci Kolordu Kumandanlığı 177, 178
Ori, Ermeni ruhanî reislerinden 100, 101
Ortaköy, Hınıs 184
Ortodoks mezhebi 53
Osmanlı 51, 52, 56, 57, 101, 104, 107, 117
Ovakim Artin, Berber, Sünne'de Ermeni komiteci 137
Oyuklu karyesi, Erzurum 184

Ö

Ömer Ağazâde Hamdi Efendi, Ermeni ve Rumların saldırısına uğrayan 187

P

Palu 58
Panço, Müslümanlara mezâlim yapan Rum 186
Panço, Meyhaneci 186
Panço, Pavli'nin oğlu 186
Pandos, Van ahâlisinden 25
Papadjanov, Ermeni, Duma mebusu 87
Papazyan, Agop Hacı Artin, Diş Tabibi, Varna'da Ermeni fesatçı 116, 127
Papazyan, Onnik, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 141
Papşin karyesi, Muş 23, 24, 25
Paris 5, 88, 93, 159
— Muâhedenâmesi 102
— Sefâreti 44
Pasinler Karakilisesi 41, 178
Patrikhâne 21
Pekerîç-i Ulyâ karyesi 93
Pervari 151
Petersburg 50, 87, 88, 89, 91, 101, 176
— Askerî Hukuk Akademisi 105

— Sefâreti 3, 6, 11, 16, 76, 82, 87, 90, 91, 94
Petrograd 143, 144
Pletneff, Miralay, Rus Profesör 97, 98, 100, 104, 105
Pogaryan, Kurken, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Pologenia Kanunu 53
Poti
— Limanı 46, 47
— Şebender Vekâleti 46
Prjevalskiy, General, Rus Kafkas Orduları Başkumandanı 169, 172, 173
Pulur nahiyesi 187

R

Reich 110
Remzi Bey 78
Reni 130, 131
Reşt 66, 95
— Şebenderliği 96
Revue Militaire 109
Rıza, Serasker 31, 40, 42
Rifat, Hariciye Nâzırı 55, 57
Rize 169
— Livâ Kumandanlığı 43
Rohrbach, Alman Profesör 98, 99, 100
Rohrbachlar 99
Roma 88
Romanya 108, 122, 123, 125, 130, 136, 137, 138, 148, 170, 171
Rum/lar 102, 133, 136, 169, 170, 186, 187
— Politikacılar 147
Rumeli 6
Rumiye 38, 85
— Şebenderliği 85

- Rus/lar 8, 28, 35, 38, 39, 42, 43, 73, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 100, 101, 103, 104, 106, 108, 109, 112, 114, 119, 131, 132, 133, 136, 137, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 183, 184
- askerleri 151, 170, 173, 174
 - Başkumandanlığı 174
 - general konsolosu, Erzurum 22
 - Hükûmeti 56, 57, 143, 144, 158, 162, 167, 170
 - konsolosu 30, 31, 146
 - kumpanyası 8, 35
 - matbûâtı 148
 - ordusu 62, 63, 70, 71, 120, 124, 129, 130, 136, 147, 148, 150, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 172, 175
 - posta vapurları 130, 131
 - -Alman teklifi 88
- Ruscuk 120, 127
- Osmanlı Şehbender Vekâleti 128
 - Polis Müdüriyeti 127
 - Şehbenderliği 120, 123, 127, 130
- Rusya 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 36, 37, 39, 41, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 88, 89, 91, 94, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 115, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 134, 135, 145, 146, 147, 148, 150, 159, 161, 176, 184, 186
- Bitlis konsolosu 12, 13, 14, 18, 19, 41
 - Çarı 53, 73, 86
 - Devleti 38, 95, 96, 186
 - Erzurum konsolosu 5
 - general konsolosu 9, 10, 11
 - Hariciye nâzırı 79
 - Hariciye Nezâreti 3, 16, 77
 - Hükûmeti 4, 15, 16, 34, 35, 37, 39, 53, 54, 62, 70, 71, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 86, 89, 90, 92, 100, 101, 102, 107, 108, 109, 113, 115, 132, 144, 145, 159, 168, 175
 - İmparatoru 50

- Konsoloshânesi 53
- konsolosu 44, 72
- Konsülatosu 8, 27, 95, 96
- Köylü ve Amele Hükûmeti 176
- Otuz Altıncı Kafkas Fırkası 160
- Rumiye konsolosu 94
- Sefâreti 6, 16, 93, 139, 140, 141
- Van konsolosu 40

Rüşdü Paşa, Dokuzuncu Kolordu Kumandan Vekili 185, 186

S

- Saarbekof 89
- Sadâret 5, 11, 16, 18, 20, 22, 26, 55, 58, 61, 71, 80, 167, 175
- Sadesta, Ermeni fedaisi 25
- Safa, Bükreş Sefiri 122, 124
- Sahak, Aruzkalı, Ermeni çeteci 186
- Sahak, Muş'ta şakî 18
- Said (Mehmed Said Paşa), Sadriazam 70
- Said Halim Paşa, Prens, Sadriazam ve Hariciye Nâzırı 80, 86, 93, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 129, 130, 135, 140
- Saint Stanislas nişanı 77
- Salih Paşa, Ferik 18, 19
- Samed Ahmedoğlu, Ilmazlı Karakale cemaati vekili 181
- Samel, Kozlu köyü ahalisinden, Ermeni çeteci 184
- Samsoun, Baron, Ermeni Mektepleri Müfettişliği'nde müstahdem 94
- Samsoun, Ermeni çete reisi 119
- Sarıkamış 37
- harekâtı 161
- Sason 30, 31, 90, 102
- Savukbulak, Borçalı 181
- Sazanof, Mösyö, Rusya Hariciye Nâzırı 78, 79
- Scriabin, Mösyö, Erzurum Rusya General Konsolosu 53

Sebouh, Ermeni çete reisi 119
Seel Bey, Yüzbaşı, Captain, İngiliz Van Viskonsolosu 61, 63, 65
Selanik 125
Selim, Varna Şehbenderi 116
Selmas 38, 39, 94
— Şehbenderliği 84
Sembat, Ermeni çete reisi 119
Semercibaşıyan, Karabet, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Semerciyan, Bogos, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Semerciyan, Simon, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 143
Serkis, Kopuzlu, Ermeni çeteci 186
Serkisyan, Nerses, Ermeni Başpapas 121
Serkof, Rupen, Mamuretülazizli, Rusya'da yüzbaşı 24, 25
Sıldız karyesi, Hıms 183, 184
Sırbistan 127, 129
Sırlar 104
Simko, Ermeni şakî 77, 78, 83, 84
Simon, Karaçoban köyü ahalisinden, Ermeni çeteci 184
Simonyanez, Kigork, Rusya tebaasından 56, 57
Sivas 125, 170
Sivastopol 171
Sofya 120
— Sefâret-i Seniyyesi 116, 117, 120, 121, 122, 126, 130
Sogo, Van ahalisinden, firarî 47
Sohum 34
Söylemez 184, 185
Söylemez-i Ulyâ karyesi 184
Stalin, Rusya Kabinesi üyesi 177
Standart 39
Stefan Kiragos, Kurukahveci Erzincanlı, Sünne'de Ermeni komiteci 137
Stefo, Yunanlı 125
Stepan, Abacı, Çekreşin mahallesinden, Ermeni çeteci 186
Sünne 135, 136, 137, 138, 147, 148, 149, 150

- Limanı 147
 - Polis Müdüriyeti 136
 - Şehbender Vekâleti 135, 147, 149
 - Şehbenderliği 138
- Sürmene 169

Ş

- Şahbazyan, Rus Konsülatosu'nun tacirbaşlarından 95
- Şark Cebhesi Kumandanlığı 182, 185
- Şarkî Dersim aşiretleri 157
- Şatak 151
- Şeyhpir, Hıms 184
- Şî'a 63n
- Şingâh mahallesi, Bayburt 187
- Şuşar, Hıms 183

T

- Tahir, Eleşkirt, Ağrı 41
- Tahmazkulu, Hasanoğlu, Fahrâli köyü ahalisinden 179
- Tahrân 66, 83
- Rus sefiri 86
 - Sefâreti 39, 75, 84, 80, 81, 85, 131
- Talat, Dahiliye Nâzırı 90, 110, 113, 140, 152, 156
- Tapu, Hıms 184
- Taşnaklar 61, 63, 64, 65, 66, 69, 70
- Taşnaksütyun Cemiyeti 95, 96
- Tatvan 41
- Tayyar komu, Hıms 183, 184
- Tebriz 38, 66
- Başşehbenderliği 39
 - Başşehbenderliği Vekâleti 73, 74
 - Ermeni Hey'et-i Ruhâniyesi Medresesi 74

— Halkahânesi Medresesi 73
— Rusofilleri 73
Tekederesi, Erzurum 184
Tekfurdağı 125
Tekke köyü, Gümüşhane 173
Tekman, Erzurum 183
Terkararyan, Bükreş'teki Ermeni komitesinden 149, 150
Terziyan, Ohannes, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Terziyan, Setrak, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 141
Tesrî-i Muamelât Komisyonu 8, 44
Tevfik Paşa (Ahmed), Londra Sefiri ve Hariciye Nâzırı 6, 12, 17, 20, 70
Tiflis 33, 34, 56, 57, 78, 83, 91, 95, 97, 100, 158, 159, 166, 167, 180
— Başşehbenderliği 36, 57, 77, 98, 100, 105
— Ermenileri 98
— Hükûmet Tiyatrosu 97, 105
— İstasyonu 35
Tifliski Listok 97, 98, 105, 106
Tilek karyesi 156, 157
Tomanski, Miralay, sâbık Van Konsolosu 38
Toprakkale 40
Toros veled-i Onnik, Bursalı, gönüllü olarak Rusya'ya giden Ermeni 128
Totomian, Moskova'daki Ermeni konferansına katılan 89
Trabzon 32, 34, 45, 145, 169, 170
— Kumandanlığı 42
— Vilâyeti 45, 49, 133
Trakya 116
Tribune de Genève 158
Truşak Cemiyeti 93
Tulumbacı oğlu Bedros, Hayikli karyeli, Ermeni çeteci 186
Tuna Muhtelit Komisyonu 148
Turhan Paşa, Petersburg Sefiri 78, 79, 87
Tutak 59
Tuzcuzâde mahallesi, Bayburt 187

Türk/ler 98, 101, 103, 107, 108, 109, 110, 112, 161, 161, 162, 164, 165, 179

— Kolordu Kumandanlığı 180

Türkçe 28, 161, 176

Türkistan 63n

— Kolordusu 173

Türkiye 63, 64, 88, 89, 92, 98, 101, 102, 103, 104, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 118, 131, 155, 159, 162, 176

U

Uskian, Karabet, Ermeni fesatçı 127

Uspenskiy, Mösyö 78

Uzungazi mahallesi, Bayburt 187

Ü

Üçüncü Ordu 168, 169, 170, 171, 172, 174

— Kumandanlığı 132, 160

— Müfettişliği 59

V

Vahan Ter Mikalyan, Rusyalı, Ermeni ihtilalci 34

Van 12, 20, 25, 30, 31, 34, 39, 43, 47, 51, 59, 67, 72, 82, 83, 84, 85, 94, 125, 136, 146, 147, 151, 152

— Vilâyeti 25, 37, 48, 49, 51, 59, 61, 62, 70, 71, 84

Varna 93, 115, 116, 117, 121, 127, 128

— Ermeni Kilisesi 115

— Ermeni Komitesi 121

— Şehbenderliği 115, 116, 117, 118, 121, 127

Vartan, Keşiş oğlu 24

Vartanisyen, Hristofor, Tekfurdağlı, Sünne Liman Riyâseti Başkâtibi 137, 150

Vaso, Ermeni çete reisi 178, 181

Vehib, Üçüncü Ordu Kumandanı 172

Velibaba, Pasinler, Erzurum 41, 59

Velişaban mahallesi, Bayburt 187
Ventofka, Rus tüfeği 164
Vesta, Rus kumpanyası vapuru 8
Vetchemaya Vrémia 88
Veysel Mahallesi, Bayburt 187
Vichinsky, Mösyö, Erzurum Rusya General Konsülatosu İkinci Kañçıları 54, 55, 56
Vilâyât-ı Sitte 103
Vilâyât-ı Şarkıye 72
— ıslâhâtı 96, 97, 105
— Meselesi 95
Viyana 68, 109
Vorontzov, Dashkov, Kont, Kafkasya Valisi 108
Vorperyan, Kigork, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142

Y

Yanıkyan, Aganik, Erzurumlu 32
Yazıcıyan, Hrant, Addis Ababa'da Osmanlı Ermenisi 142
Yefrem Han, Tebriz ve Tahran'da umumî kumandan 66
Yemen 140
Yeni Cami, Erzincan 173
Yervant Onnik, Bulgar ordusuna katılan Ermeni çeteci 128

Yervant Serkiz, Ermeni çeteci 128
Yiğit, Hindili, Bayburt'da Ermeni çeteci 186
Yukarı Söylemezler 184
Yunanistan 123, 125

Yunanlı politikacılar 147

Z

Zabtiye Nezâreti 8, 51

Zafir, Kahveci, Tekfurdağlı 125

Zahid Mahallesi, Bayburt 187

Zarifyan Efendi, Tüccar 5

Zarceshi, Fransa Van Konsolosu 63

Zekenci, Erzincan 173

Zeki Paşa, Dördüncü Ordu-yı Hümayûn Müşiri 22, 41, 42

Zeki Paşa, Osmanlı Murahhasası 171

Zekyos, Çakmaslı, Ermeni çeteci 186

Zini Gediği, Erzincan 157

Zinovyev, Mösyö, Dersaâdet Rusya Sefiri 50

Zirekli köyü, Ahlat 41

Zoğnu karyesi, Tekman 183, 185

E K

***OSMANLI BELGELERİNDE
ERMENİ-RUS İLİŞKİLERİ
III. CİLDİNİN REFERANSLARI***

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

Sadâret Mektubî Mühimme (A. MKT. MHM)

A. MKT. MHM, 551/6
A. MKT. MHM, 551/11
A. MKT. MHM, 625/16
A. MKT. MHM, 625/30
A. MKT. MHM, 644/11

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)

BEO, 300568
BEO, 310768

Dahiliye Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS)

DH. KMS, 2-2/5
DH. KMS, 53-3/15

Dahiliye Muhaberât-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI)

DH. MUI, 12-3/8
DH. MUI, 33-2/48
DH. MUI, 60/6

Dahiliye Siyasî Kısım (DH. SYS)

DH. SYS, 4/2
DH. SYS, 23/16
DH. SYS, 71-2/4

Dahiliye Şifre Kalemi (DH. ŞFR)

DH. ŞFR, 52/28
DH. ŞFR, 59/222

Hariciye Nezâreti Siyasî Kısım (HR. SYS)

HR. SYS, 43/30
HR. SYS, 1343/66
HR. SYS, 1881/17
HR. SYS, 2363/1
HR. SYS, 2364/1
HR. SYS, 2368/3
HR. SYS, 2762/7
HR. SYS, 2776/50
HR. SYS, 2776/65
HR. SYS, 2776/66
HR. SYS, 2776/67
HR. SYS, 2776/69
HR. SYS, 2776/72
HR. SYS, 2776/74
HR. SYS, 2776/76
HR. SYS, 2783/3
HR. SYS, 2799/16
HR. SYS, 2799/18
HR. SYS, 2817/1
HR. SYS, 2840/57
HR. SYS, 2866/71
HR. SYS, 2871/1

HR. SYS, 2872/3_45, 46	HR. SYS, 2879/19
HR. SYS, 2872/3_53	HR. SYS, 2879/43
HR. SYS, 2872/3_55, 56, 57	HR. SYS, 2882/7
HR. SYS, 2876/3-1	HR. SYS, 2882/18
HR. SYS, 2878/82	HR. SYS, 2882/31
HR. SYS, 2878/91	HR. SYS, 2883/9
HR. SYS, 2878/92	HR. SYS, 2885/6
HR. SYS, 2879/3	HR. SYS, 2885/19
HR. SYS, 2879/6	HR. SYS, 2885/29
HR. SYS, 2879/18	

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

MV, 119/47	MV, 172/28
------------	------------

Yıldız Sadâret Hususî Maruzat Evrakı (Y. A. HUS)

Y. A. HUS, 511/115	Y. A. HUS, 520/131
Y. A. HUS, 520/56	

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV)

Y. MTV, 296/47	Y. MTV, 309/7
Y. MTV, 302/94	Y. MTV, 309/82

**Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şebenderlik ve Ataşemiliterlik
(Y. PRK. EŞA)**

Y. PRK. EŞA, 52/19

Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezâreti Maruzatı (Y. PRK. HR)

Y. PRK. HR, 35/39	Y. PRK. HR, 36/9
-------------------	------------------

Zabtiye Nezâreti Evrakı (ZB)

ZB, 322/105
ZB, 425/1
ZB, 603/17

